

Eugen Simion

MANUSCRISELE LUI EMINESCU

Începem să publicăm (facsimilăm), iată, **Caietele** lui Eminescu*, după ce, timp de un secol, ele au fost citite, descifrate, reproduse în ediții succesive de câteva generații de eminescologi... Istoria lor începe la 25 ianuarie 1902, atunci când Maiorescu anunța într-o ședință a Academiei Române (ținută sub președinția lui P. S. Aurelian) că s-a decis să doneze Bibliotecii Academiei manuscrisele primite de la marele poet. Moment esențial în istoria ediției integrale Eminescu și, în genere, a eminescianismului. „*De la Mihail Eminescu – spune el – posed, dăruite mie de dânsul în diverse ocaziuni, multe manuscrise, parte poezii publicate, parte încercări, fragmente și variante de poezii nepublicate, parte studii, traduceri și articole în proză. Toate aceste manuscrise, așa cum se află: în cărți cartonate, în caiete cusute și în foi volante, vi le trimit alăturat și le dăruiesc, la rândul meu, Academiei Române, pentru a servi celor ce se vor ocupa în viitor cu cercetări mai amănunțite asupra vieții și activității marelui nostru poet*”.

Cei care au urmărit mai îndeaproape această problemă (de la Perpessicius la Gabriel Ștrempel și Dimitrie Vatamaniuc) ne atrag atenția că, încă înainte de dispariția poetului, Maiorescu s-a grăbit să strângă manuscrisele lui Eminescu risipite peste tot și să le pună la adăpost. Dovadă, între altele, faptul că, în toamna anului 1887, poetul, aflat atunci la Botoșani, îi cere criticului să-i trimită lada cu cărți și manuscrise, depusă la Chibici Râvneanu. Înainte de a ajunge în casa din strada Mercur (casa lui Maiorescu), lada respectivă fusese în posesia lui Slavici, trecuse, apoi, la Simțion și, de aici, se refugiase la devotatul Chibici. Ce a urmat se cunoaște. Ajunsă, în fine, acolo unde trebuia să fie (Academia Română), lada a fost deschisă și manuscrisele au fost legate în 45 de cartoane (*caiete*) fără o cronologie strictă și fără o ordine tematică. Au rămas și azi așa cum au fost fixate atunci și, desigur, așa vor rămâne cât timp hârtia va rezista. Gradul lor de uzură este, azi, destul de înaintat, încât nu mai pot fi consultate de marele public.

Este unul dintre motivele pentru care, încă în anii '30, a apărut ideea de a le conserva cu strictețe, după ce, în prealabil, vor putea fi reproduse cu fidelitate. Printre cei dintâi care se agită în această direcție este istoricul Nicolae Iorga. „*Nici un rând din Eminescu nu trebuie să rămână nepublicat*” – scrie el. Această propoziție devine deviza ediției integrale începute, în 1933, de Perpessicius și dusă până la volumul al VI-lea (1966). G. Călinescu, după ce consultă cu atenție și transcrie în **Opera lui Eminescu** o bună parte din aceste caiete, ajunge și el la

concluzia că „*nu e nimic de făcut decât să fie reproduse în întregime*”.

Nu știu la ce mijloace se gândea criticul, dar un fapt este sigur: reproducerea manuscriselor în anii '30 sau '40 era, tehniceste vorbind, aproape imposibilă, iar copierea lor cu mijloacele tradiționale ale scribului profesionist nu constituia o soluție încurajatoare pentru cei care voiau să aibă sub ochi foile scrise de mâna poetului. Când, mai târziu, au apărut elemente mai performante în materie de reproducere a textelor, spiritele s-au aprins din nou. Cel care reacționează această temă și face din ea o problemă de interes național este, cum bine se știe, filosoful Constantin Noica. Acțiunea lui începe pe la sfârșitul anilor '60 și se încheie, fără victorie, pe la mijlocul anilor '80. Întocmește, întâi, un fel de manifest (**Facsimilați „Caietele lui Eminescu”**), datat martie 1968, care, dacă înțeleg bine lucrurile, rămâne printre hârtiile sale. Publică, apoi, în același an, în **Scânteia Tineretului**, un articol imperativ (**O imagine a pietății față de cultură**), parte – ne spun editorii lui Noica – dintr-un text mai amplu, rămas și acesta în manuscris, intitulat **Despre necesitatea și posibilitatea facsimilării „Caietelor” lui Eminescu**. Filosoful trimite, în acest timp, scrisori editorilor și intelectualilor implicați în editarea și studiul operei lui Eminescu, adresează, în paralel, memorii către Uniunea Scriitorilor și alte foruri culturale, ține conferințe, redactează note explicative, face scenarii, se duce la Iași și ține la **Casa Pogoro** cuvântare incendiară, voind să trezească sentimentul patriotic al moldovenilor și orgoliul lor de a fi dat pe cel mai mare poet al românilor, stă de vorbă cu cei care puteau să treacă de la vorbe la fapte (cu tipografii), în fine, filosoful vrea să-i trezească pe daco-romani din inerția lor proverbială. Trebuie să spunem că nu prea reușește, cel puțin nu imediat.

Mi-a căzut în mână, după moartea lui Preda, o scrisoare pe care Noica i-o adresase mai înainte în legătură cu tema pe care o discutăm. Ea mai există, cred, printre hârtiile mele. Îmi amintesc de stilul ardent și mesianic al filosofului. Noica vrea, e limpede, să pună intelighenția românească la treabă, dar, pentru a o pune, trebuie, întâi, s-o trezească din reveriile ei leneșe, materne. Regăsesc același stil și cam aceleași fantasmе în textele pe care le-au strâns într-o carte, **Introducerea la Miracolul eminescian**, Marin Diaconu și Gabriel Liiceanu. Va trebui s-o recitim și s-o comentăm într-o zi cu mai mare atenție, pentru a defini mai corect „*unghiul Noica*” în interpretarea lui Eminescu și sensul real, complex, al agitației sale în problema manuscriselor. Să desprindem, deocamdată, argumentele lui în favoarea facsimilării. Sunt multe, solide și însoțite totdeauna de un număr de fantasmе culturale care universalizează, am putea spune, subiectul și face din el o problemă de viață și de moarte pentru spiritul

* Articolul de față are ca punct de plecare introducerea la primul tom din **Caietele lui Eminescu**, editat recent de Academia Română.

românesc. Încă o dată, este modul lui C. Noica de a se apropia de o idee și de a o ridica, în cele din urmă, la etajul superior al speculației intelectuale, acolo unde ideea reproducerii manuscriselor, de pildă, stă în vecinătatea marilor concepte.

Care sunt, în fond, punctele forte ale acestui mesaj neobișnuit în lumea noastră? Sunt multe și, puse la un loc și traduse în limbajul inimitabil al lui Noica, constituie un discurs în care sfatul practic (numărul de exemplare, durata execuției, costurile, difuzarea, structura volumului etc.) se însoțește cu reflecții morale și speculații filosofice despre „*umilinta omului de cultură*”, despre „*învrednicirea*” poetului sau despre „*haosul creator*”. Noica vorbește de „*un miracol*” (existența caietelor) și de miracolul nou care ar trebui să se producă: întâlnirea celor 14.000 de pagini cu spiritul generațiilor tinere.

El crede că este o obligație națională de a provoca această întâlnire și așteaptă mult de la ea. Are un exemplu: publicarea celor 29 de caiete ale lui Valéry. Consultă câteva volume și, dacă mai avea vreo urmă de scepticism îl el, se vindecă: facsimilarea se poate face. Trimite din nou un memoriu celor în drept, și memoriul se încheie cu aceste vorbe: „*Memoriul de față este făcut de cineva care nu are nici un titlu deosebit de a vorbi despre astfel de lucruri, decât că probabil e ultimul cărturar în timp care a avut privilegiul să mai poată răfoi în întregime manuscrisele lui Eminescu. El a redactat memoriul din îngrijorarea că ar putea rămâne cu adevărat printre ultimii și în convingerea sinceră și emoționantă că în România socialistă ceea ce pare imposibilitate alora devine, dacă trebuie, realitate*”.

La început, Noica este de părere că facsimilarea va putea fi realizată în doi ani, apoi, după ce stă de vorbă cu tipografii, experții, editorii, propune răstimpul de 15 ani. În 15 ani, dacă vom învinge în noi îndărătnicia, vom putea avea sub ochi cele 44 de Caiete, socotește el. Publicarea lor ar putea dovedi faptul că românii și-au înfrânt spaimile și au învățat lecția desăvârșirii. Desăvârșirea pe etape, pas cu pas, uneori prin salturi, fără amănări iluzorii. Modelul desăvârșirii absolute nu trebuie să încurajeze lenea din noi și să justifice scepticismul care fletează inertiile spiritului.

Căci – avertizează filosoful – „*desăvârșirea înăbușe câteodată săvârșirea*”. O propoziție memorabilă și o judecată dreaptă! Este limpede: Noica s-a îmbolnăvit de „*eminesciană*” (mărturisește chiar el), cercetează încă o dată manuscrisele, descoperă câte un vers care-i stimulează spiritul reflexiv și pune, atunci, versul în relație cu un concept, în fine, revine la partea practică a lucrurilor, face din nou memorii, petiții, devize, ceartă pe câte un „*întârzietor*” și, de aici, ajunge la zicala cunoscută că „*mai binele este dușmanul binelui*”. De la zicală trece la sociologia și morala contemporană: „*va să zică, comparativul a nenorocit într-un fel o lume; tehnica a venit cu tot felul de lucruri mai bune care loveau lucrurile bune; și-au venit și americanii cu lucrurile lor foarte bune, nu? [...] Cam acesta e stilul de care suferim cu toții: comparativul și superlativul au desființat binele*”... În mânia lui biblică, filosoful „*rostirii românești*” are timp pentru a construi paradoxuri strălucitoare!

Lupta lui cu spiritele „*întârzietoare*”, șovăielnice, refractare, blazate și, mai ales, lupta lui cu „*zeflemitorii*” de periferie este, trebuie să recunoaștem, dreaptă și teribilă. O luptă pe care, retoric, o duce într-un discurs (îl putem numi) al parantezelor... Parantezele se deschid la tot pasul în demonstrația lui Noica și ele nuantează inspirat mesajul său poruncitor. Cum de ajunge Noica, în pledoaria sa, de la facsimilarea manuscrisului 2254 la ***Le Roman de la Rose*** și, de aici, la cei trei mari bastarzi din Renașterea (Leonardo da Vinci, Leonbattista, Erasmus)? Nu este atât de important să aflăm răspunsul, mai important este să vedem ce urmează: urmează o uluitoare clasificare a evoluției spiritului european în funcție de gramatică și de instrumentele ei: *lumea adjectivului*, *lumea adverbului*, *lumea conjuncției* etc. Formidabil și paradoxal. Nu știu dacă îl putem crede, dar, în mod sigur, putem să-l admirăm pe Noica, filosoful care – vorba lui – aruncă ancora spiritului în cer când te aștepti mai puțin. După împărțirea lumii în categorii gramaticale, el se întoarce, rapid, la Eminescu și lansează din nou înfricoșătorul tipăt: „*Domnilor [...] facsimilați pe Eminescu! Facsimilați pe Eminescu!*”... Revine, apoi, mai potolit, la poetul în care vede un „*uomo universalis*”, adică un om care „*trăiește rușinea de a nu ști tot; căci e o rușine de a nu ști tot*”.

Nu este locul într-o introducere la ***Caietele*** lui Eminescu să comentăm toate ideile și să reconstituim întreaga demonstrație pe care o face filosoful în sprijinul ideii de facsimilare a manuscriselor. Să reținem doar faptul că Noica speră ca, în contact cu miracolul eminescian, lumea românească să devină mai bună, mai frumoasă și mai aptă pentru cultura de performanță. Tinerii poeți, zice el, se vor întoarce la versul cantabil și vor înțelege, în fine, că fără cultură înaltă versul se târăște prea aproape de pământ (adică de efemeritate, inesențial, derizoriu). Mai mult: comentând caietele, românii vor descoperi nu un alt Eminescu, ci pe *Eminescu total*: „*Și dacă nu ne vom hrăni cu Eminescu – nu cu un Eminescu idealizat, nu cu un Eminescu trimis în genialitatea lui, ci cu Eminescu acesta, cu Eminescu acesta al haosului germinativ – dacă nu ne vom hrăni cu Eminescu acesta, atunci vom rămâne în cultură mai departe înfometată*”. Și tot el, cu alt prilej: „*Astăzi a devenit încă mai mult: a sfârșit prin a fi o parte în subiectivitatea oricărui om de cultură sau intelectual român, în așa fel încât nici o proiectare obiectivă a lui nu mai e cu putință, nici măcar exterior, orice judecată asupra-i ne apare drept un simplu punct de vedere și orice reprezentare statutară nemulțumeste. Dacă s-ar gândi cineva să-i tăgăduiască opera și să-i atace memoria, nu ar fi nici măcar revoltă: ar fi mirare. E ca și cum ai lupta împotriva izvoarelor sau a cămărilor vântului. Dar așa fiind, devoțiunea pentru Eminescu nu sfârșește într-o obnubilare? Marele critic și eminescolog Călinescu a proiectat împotriva cultului excesiv al poetului. Ceea ce este însă mai rău în devoțiunea aceasta este că ea devine un fel de odihnă a spiritului românesc întru Eminescu. Asigurarea că el a simțit și rostit unele lucruri esențiale ne liniștește și satisface. Credem, datorită lui, a ști ce suntem și care e vibrația noastră în adânc. Cu numele lui magic deschidem toate porțile spiritului. Eminescu ne-a devenit atât de mult încât poate câteodată*

să nu mai însemne nimic determinant pentru unii dintre noi, dar în același timp să poleiască neînsemnătatea lor. Ceva ca o divinitate leneșă a stăpânit simțirea și gândirea unora dintre intelectualii români. Din această împăcare cu noi înșine, prin Eminescu, sau din venerația care nu obligă la nimic, ne pot scoate tocmai caietele lui. De pe acum, în timp ce poezii tineri se închină lui Eminescu, un instinct bun face ca poezia de astăzi să fie în linii mari neinfluențată, poate chiar străină de el. Dacă i-ar cunoaște caietele, unii intelectuali români s-ar «libera» de Eminescu și mai mult. E adevărat, ar pierde o zeitățe; dar s-ar putea să pună în loc mai mult, un om deplin, educator”.

Câteva precizări:

a) Tomul reproduce manuscrisele în ordinea (mai corect spus – dezordinea) în care ele au fost înregistrate de bibliotecara Academiei Române în 1902. Nu încercăm să stabilim o ordine cronologică, nici să îndreptăm ceva ce ar putea fi socotit de prisos sau „neliterar” în manuscrisele eminesciene. Așa se face că variantele poemelor sale stau alături de notele de plată și de lista rufelor date la spălat.

b) **Caietele** nu constituie un jurnal de creație, ci un număr de documente de laborator risipite în haosul unei existențe boeme...

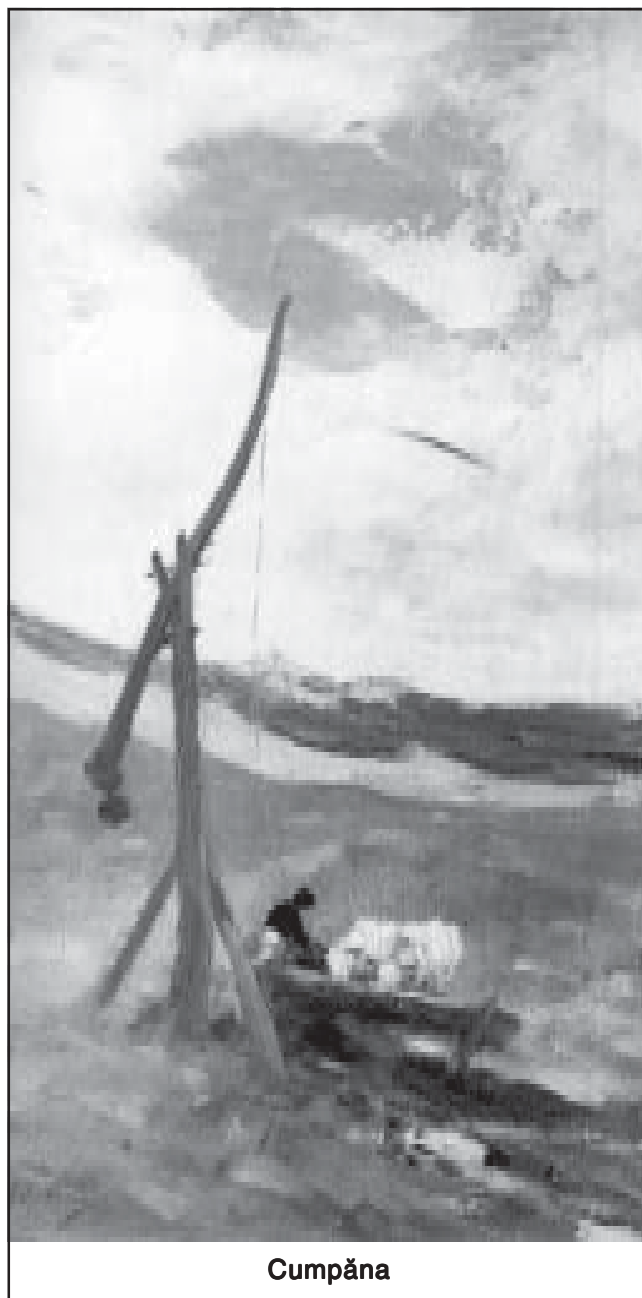
c) N-am publicat, separat, *textele descifrate*, pentru că ele au fost deja descifrate și tipărite, în ediții diferite, timp de o sută de ani. Cine vrea să aibă în față un fragment sau altul sub o formă *lizibilă, accesibilă*, poate consulta seria de **Opere fundamentale** începută de Perpessicius și încheiată în anii din urmă în cadrul Academiei Române (ediția a fost reluată, recent, de prof. D. Vatamanic și tipărită în șapte volume în seria **Pléiade** a Fundației Naționale pentru Știință și Artă și a editurii **Univers Enciclopedic**). N-am făcut adnotări în marginea textului eminescian, nici nu ne-am propus să întocmim o descriție amănunțită a fiecărei pagini. Ar fi trebuit să dublăm numărul foilor și să complicăm enorm procesul de reproducere. Cititorul are libertatea, cu o fotografie bună a textului, să mediteze singur la ceea ce descifrează. Pentru informațiile generale poate consulta, cu folos, studiile deja apărute, începând cu G. Călinescu care, încă în anii '30, a făcut o descriție amplă a operei...

d) Fiecare volum este însoțit de un CD care reproduce cu maximă fidelitate structura unei pagini eminesciene... O posibilitate de a verifica priceperea echipei care a executat operația de facsimilare... O posibilitate, totodată, de a intra în chip mai direct în ceea ce se cheamă atelierul de creație al poetului.

Când pornești un proiect în cultură, îți pui, inevitabil, întrebarea când vei putea să-l închei. Constantin Noica credea, la început, că în doi ani caietele lui Eminescu pot fi facsimilate, apoi, s-a văzut, a împins termenul de execuție spre 15 ani. Cu mijloacele tehnice de azi, cele aproximativ 14.000 de pagini ar putea fi scanate și tipărite, cu aproximație, nu în doi, nici în 15 ani, ci doar în cinci ani. Este posibil. Avem forțele intelectuale și există tehnicienii (experții) care pot duce la capăt miracolul pe care îl anunța, cu atâta ardoare și deznădejde, filosoful *împătimit*

de Eminescu. Pentru aceasta e nevoie, trebuie să adaug numaidecât, de fonduri. Statul român trebuie și poate, cred, să le asigure. Este o datorie de onoare pentru noi, românii, să punem în fața celor care cred în geniul emblematic al lui Eminescu, semnele „*haosului [său] generativ*”, ceea ce vrea să spună, într-un limbaj mai simplu: dovezile trecerii sale scurte, prea scurte pe pământ (din cei 39 de ani, cât a trăit, doar 15 au fost apti pentru creație) și, totodată, urmele lăsate în laboratorul lui de creație care, lucru nemaîntâlnit până atunci în lumea românească, voia să cuprindă totul în cultură. De la gramatica sanscrită la filosofia lui Kant și Schopenhauer...

Ce ar putea spune toate acestea lumii postmoderne? Cât de exemplară poate fi, în epoca internetului, lecția eminesciană?... **Caietele** ne pot spune mai mult decât cât suntem în stare să citim în care foi îngălbenite de timp, fragile ca niște frunze uscate. Dar, atenție!, pe ele se află imprimată caligrafia unui geniu poetic...

Cumpăna

Mircea Radu Iacoban

„IDIOTUL EMINESCU”!

„Eminescu este idiotul național”. Aplicând rețeta vulgară „ba pe-a mă-tii!”, desigur că prima reacție a cititorului unei astfel de monstruoase infamii ar fi să exclame „idiot e cel care a scris!”. Mi se pare și nemeritat, și prea puțin. Idiotul are scuza tâmpeniei sale congenitale, care, până și-n justiție, îl ferește de pedeapsă. E idiot și-atât. Nu-și propune să facă ordine în cultura națională, nu împarte certificate de geniu, nu se amestecă în grave dispute literare, nu-l ia nimeni în seamă, deci nu dă interviuri (și, mai ales, nu i se solicită, decât, cel mult, în publicațiile de patologie psihiatrică). Așa dar, idiotenia citată în deschiderea acestei tablete nu este opera unui idiot sadea, nici a unui simulant care, vrând să scape de armată, o face pe nebunul. A fost comisă cu premeditare, având drept scop țâsnirea din anonim cu orice chip, călcând chiar pe cadavre, scuipând către slăvi, blefuirind-o și pe mă-sa, luându-se de brăcinari cu Dumnezeu și urlând din rărunchi „eu exist și gândesc!”. N-ar avea prea mare trecere dacă și-ar propune drept *target* (observați că încerc să țin pasul cu scriitura veacului) contestația lui Panait Cerna ori, să spunem, Cărtărescu: ca să fii văzut de departe și cât de cât luat în seamă, trebuie să țintești sus. Cât mai sus. După proferarea blasfemiei, individul recăzând în același meritat anonim – a se vedea cazul celor care l-au tăvălit pe „părosul” Eminescu în **Dilema** și care, după atâta vreme, n-au produs nimic remarcabil în afara înjurăturii originare. Dar să-l citim mai departe pe „*intellectualul*” Călin Vlasie (?), cel care combate în nr. 2 al revistei **Feed back**: „Eminescu era [...] un fel de Tucă Show al timpului său”. Fac o pauză de respirație și năuceală, încercând să pricep de ce-o fi fost Eminescu un... Tucă și-atât. Cea dintâi bănuială se îndreaptă către lecturile eminesciene ale hiper-exigentului combatant: ori n-a citit nimic, ori n-a priceput nimic. Înclin către o doua ipoteză, ajutat chiar de Vlasie, care consideră că „Eminescu n-a avut nici un fel de intuiție și simț politic. El este primul scriitor român care face compromisuri politice grețoase. Este primul antisemit, primul anti-liberal și primul antimodern vehement. N-a înțeles nimic din istorie [...] Eminescu e-o capcană uriașă pentru poporul român”. Mecanismul contestării oarbe e simplu: se ia fiecare diagnostic al eminescologilor în parte și i se aplică, automat, negația. N-a fost făuritorul poeziei române moderne, ci „primul antimodern”. N-a avut un coplesitor simț al istoriei, ci „n-a înțeles nimic din istorie”. N-a fost un formidabil gazetar politic, el „n-a avut intuiție și simț politic” – și tot așa înainte. Mai dificil de înțeles rămâne acuza cu antiliberalismul, explicabilă, poate, prin niscaiva simpatii liberale ale lui Vlasie. E, neîndoielnic, dreptul lui. După cum și Eminescu a avut dreptul să facă parte din tabăra conservatoare. A emite vehemente contestații culturale și literare în temeiul simpatiilor politice e-o gogo-

mănie din care derivă și tot soiul de epistole contemporane, concepute și semnate de câțiva neica-nimeni (contrasemnate, probabil inercial, de clientela onorabilă a misivelor colective) prin care se face ordine în cultură în virtutea unor unice și flagrante criterii... politice: poetul cutare l-a susținut electoral pe Năstase, în consecință, n-are valoare nici ca poet, nici ca manager, jos cu el! Dar să ne întoarcem la ipochimenul Vlasie, potrivit căruia Eminescu n-a fost un patriot român, ci „premerge politica grețoasă, naționalistă și pe Nae Ionescu”. Cu astfel de argumente (care-s?) se poate conchide și că Eminescu e-un premergător al lui Nae Ionescu, dar și că Băsescu e discipolul aceluiași Nae! Aferim! Terfelirea valorilor naționale tinde a deveni certă voluptate românească. A dat cândva roade în planul orgoliilor personale (președintele Constantinescu i-a decorat cu medalia Eminescu... taman pe cei care afirmau că poetul „nu le spune nimic!”). Între „plasticienii” care, la București, au reconstituit spada lui Ștefan cel Mare din... rahat turcesc și indivizii de soiul acestui Vlasie, autorul monumentalei constatări „Eminescu este idiotul național” funcționează o clară trăsătură de unire: dorința neostoită de a ieși în evidență prin atitudini-șoc. Chiar cu prețul unor oribile atentate la însăși ființa noastră națională. Iar în locul statuilor propuse spre demolare, nu așează nimic. Absolut nimic. Românii n-au valori. Destinul lor este să cadă în eternă admirație în fața valorilor altora. Triste vremi!

Trandafiri (Ulcior cu trandafiri)

Constantin Ciopraga

EMIL BRUMARU – UN ELEGIAIC „*GIOCOSO*”

Cu originalul Emil Brumaru intra în literatură (în 1970) un nonconformist structural. Nu primele lui **Versuri** în partitură neoromantică îl reprezentau; practicant al răsturnărilor, tentat de grotesc și fantastic, de substituire și caricatură, poetul ieșean se lăsa condus de un demon interior care, stimulându-l, îl îndrepta sistematic spre parodie. Iată-l, așadar, amuzându-se cu clătinarea formelor și silogismelor consacrate, ispitit de îngroșarea liniilor și inițiind în aria lucrurilor mărunte – totdeauna din perspectiva unui ironist sentimental. Excelând în relaționări lexicale nemaiîntâlnite, propunând scenarii frapant-novatoare, textualizând și muzicalizând, poemele lui specifice produc o voce bună continuă, un fel de *joyeuseté* de mare finețe intelectuală. Elegiile lui Emil Brumaru nu sunt neapărat elegii; la rândul lor, texte care se numesc **Baladă**, **Pastel**, **Imn**, **Romanță** ori **Idilă** sunt niște variațiuni cu totul libere; un poem e **Rugăciune**, altul **Bagatelă**, altul **Epigramă** (în sensul elin, originar, de *inscripție*). Cutare **Baladă** cu ecouri barbiene e, în realitate, o „*Vedenie*” în sintaxă ermetică, minuțios încifrată. **Balada poetului de duminică**, suită de distihuri alerte, nu e deloc baladă, ci confesiune ambiguă: „*Eu sunt poet de duminică, / La haina mea roz am o mânecă de duminică // Albastră, cealaltă vernil. / Eu scriu doar în luna april // Și-atunci nu mai mult de un vers / Pe care deja l-am și șters. // Îmi plac portocale și sâni. / Iubita mea are trei sâni!!!*”.

Actul de discreditare a formelor stabilizate coexistă cu procesul de violentare a logicii curente. Aceleași mecanisme a în toate volumele – **Detectivul Arthur** (1970) și **Julien Ospitalierul** (1974), ori în **Ruina unui samovar** (1988); un alt volum, **Adio, Robinson Crusoe**, include în mare parte texte anterioare. Reprezentări vizuale, micro-spectacole în registru paradoxal, un animism al lucrurilor inerte – toate introduc într-o expoziție de imagini mișcate. Poetul, un performeur în materie de mutații și permutații, jonglează cu „*bile de puf*”, trăiește în „*bulion*” sau în „*cărămidă*” și „*e bucuroș ca un cristal*”; o fată îmbrățișează „*un șarpe adormit*”, niște cuțițe „*vorbec de măruț acru*”, dintr-un câine „*curge-o limbă*”; un cerb vine la gară „*să-și ieie un bilet de rouă moale*”. Titlul ciclului **Fluturi din pandișpan** avea funcție provocatoare.

II

Clișeele sfărâmate și formele reconstruite, jocul cu măști sugerând carnavalescul, gestică ingenuă, toate converg într-un ceremonial ingenios, adecvat aventurii intelectuale. Conexiunile șocante nu numai că atrag atenția, dar și creează o bună dispoziție tipică. Umorul în genere – gândea Freud – „*poate fi considerat drept manifestarea cea mai înaltă a proceselor defensive ale psihicului*”. La Emil Brumaru, etalarea derizoriului până la a-i conferi o pseudo-demnitate, modulațiile banalului invadând spațiul cosmic configurează o simili-mitologie, nu și o dramă. Edificii precum palatul și catedrala, creații peisagistice precum parcul, locurile generatoare de mistere rămân în seama suspinătorilor retardatari. Departe de a sillatiza la modul patriarhal cămărilor, Brumaru se comportă ca agent „*realist*” al imediatității, aducând în prim-plan magazine de vechituri, vechi oro-

logii, butoaie de motorină, robinete, lighene, ibrice, „*cutii de cremă neagră de ghetă*”, pompe de flit, balamale, cratițe, solnițe, samovarul „*painjeni murați în lămpi cu gaz*”, „*sticle de oțet în care s-au înecat furnici*”. Îl opresc, nu o dată, melci, fluturi, dovleci, leușteanul, mărarul „*cepe dulci*” și păpădii. O **Elegie** e mostră relevantă: „*O, magazine de mărfuri! / O, sfecle vechi de zahăr! / Sunt șampilat de îngeri, / Nu pot să mă mai apăr; / În săli de așteptare / Cu miroș de harbuț / Beau iar dulci deciltri / De-amurg și fac abuz / Cu timbre dăruite / de factorul poștal*”... Spațiile închise (**În dormitor**, **În bucătărie**, **Interior**), spectaculosul exercită o facinație *sui generis*. Până și afară, tentează un „*univers dens și mic*”. Într-o altă **Elegie**, spațiul casnic pare centru de rezonanță odorifere, tărâm aproape magic:

„*Bucătării, bucătării de vară,
Creme de zahăr ars strălucitoare,
Mari șervete de-azur, dulapuri-sfinxe,
Dulci utopii din linguri vechi prelinse [...]
Miresmele iau foc de la perdele,
Luminile s-așează lin pe scaun,
Din cratițe bea lapte prins un faun...*”

Dacă aici tabloul de gen se înscrie (aparent) în cadrele normalității, un Emil Brumaru funambul continuă la modul *giocos*. Patetic și discret ironic, el își arată – direct sau prin intermediul măștilor – profilul interior grav; dedublarea îi dă posibilitatea de a se proiecta în efigii memorabile. Dicțiunea centrată pe contrasens, fabulația programată pe aglutinări năzdrăvane de basm, amestecul de gravitate ascunsă și bonomie creează o stare de empatie transtemporală. Poetul, cititor perspicace, avea știință de Lautréamont (pe care-l citează într-un vers); îi erau cunoscute scrierile cinicului Jarry (exponent al umorului negru); alte contacte livrești l-au apropiat de Urmuz și Tristan Tzara, de Geo Dumitrescu și Marin Sorescu; lui Leonid Dimov îi și dedică un poem. De avangarda interbelică preferând hazardul îl desparte luciditatea, mereu în acțiune. Inventatorul lui Arthur-detectivul vine cu propria-i regie inconfundabilă. Repudiind monotonie care mortifica mica provincie (**locul unde nu se întâmplă nimic**), deturnând spre umor însemnele stereotipiei curente, dar lăsând loc și elegiei, senzitivul Emil Brumaru adoptă masca unui dionisiac fantast. Melancolia, câtă este, atribuită bunăoară ospitalierului, se estompează printre zâmbete.

De detectivul Arthur, de Julien Ospitalierul (măștile lui), el e și aproape și departe; formează cu ei un triptic legănător, balansând între exterior și interior. Detectivismul presupune operații secrete, enigme de descifrat; poetul le multiplică, plasându-le în labirintic și oniric. **Rugăciunea detectivului Arthur** (în fapt o declarație de independență) exprimă pe de o parte personalismul, pe de alta, o viziune a poetului despre miracolele existenței.

„*Nimeni și nimic nu mă poate opri, la ora cinci după masă,
Când lumina e albă și-n magazine toamna miroase a praf adormit*”

*În iarbă să pun un pantof cu șireturi subțiri de mătășă,
Așteptând să se umple cu flori, și să fiu fericit [...]*

*Nimeni și nimic nu mă poate opri să ascult pe o treaptă a
casei satărul tocit*

*Cu care tai carne suavă de fluturi ce-i visul motanilor mei,
Să-ngenunchez pe podele în fața sticlelor lungi de oțet și
ulei,*

Fără sfială plângând, și să fiu fericit..."

Cele șapte elegii ale Detectivului evoluează în notă parodic-romanțioasă, ironizând sentimentalismul desuet: „Ții minte orășelul acela de munte [...], / Fecioarele-aveau jartiere de pluș cu nostalgice funte”. Sau: „leșisem din cinematograful acela de periferie unde rulase un film mut, / Ținându-ne-atât de sfoși de mână... Cânta un pian...” În context umil, Detectivul așteaptă vreun eveniment: „Poate într-o dimineață îmi va sosi prin poștă un colet uriaș / Cu albastre ștampile și timbre subțiri de mătășă...” Îndărătul acestor relatări lucrează ficțiunea, care suprapune realului meschin vedenii compensatorii cu serafi și crini. În **Testamentul detectivului Arthur** (11 secvențe în proză), un fantast ardent convertește spațiul concret într-un film absurd.

Că l-a cunoscut pe Jarry, celebrul autor al lui **Ubu roi**, e sigur, – dovadă un **Mic tratat despre plăcerea de a bea bostani ca mierea** (în **Cântece naive**). Respectivul „mic tratat” parodiază doar o rețetă gastronomică: „La capătul unui burlan / Se pune cel mai dens bostan / Și-n orele de după masă / Se suie răvășit pe casă / Și se suspună prin burlan / Tot mai adânc, mai diafan, / Și-atunci bostanul, din solid, / Devine luminos lichid / Evaporându-se prin tub / Într-un incub și un sucub...”. Termenii *incub* și *sucub*, din arsenalul tipic al ocultismului, figurează la Jarry într-un poem din **Memorial**, referindu-se la demonii masculini și feminini.

II

O mască este și Julien Ospitalierul, prietenul detectivului Arthur. Dar **Sfântul Julien Ospitalierul**, personaj de legendă (evocat de Flaubert într-o faimoasă povestire), își ucisese părinții; absolvit după o expiere dură, el urcă în final spre sacru. Ficțiune de grad secund, Ospitalierul lui Emil Brumaru trăiește (cum îl prezintă detectivul Arthur) „departe de lume c-o bilă în mână”, sărută îngenuncheat „șifonierul” și îndoapă „șerpișori sinillii cu smântână”. Ca într-un *curriculum vitae*, iată-l creionându-și singur identitatea: „Mă numesc Julien Ospitalierul. Am treizeci de ani. / Duc o viață destul de retrasă la țară [...]. / Și prieten nu-mi este decât detectivul Arthur”. Parcă vorbește cuconul Vichentie – dintr-o povestire sadoveniană! Vara, Ospitalierul cultivă „levănțică” și așteaptă „diligența poștală o dată la cinci săptămâni / s-aducă scrisori”. Urmează lunecarea în paradox și derizoriu: în patul Ospitalierului „nu au dormit decât struguri și boi diafan”; leneșilor melci, el le adresează o invitație ciudată: „Veniți, / Putreziți în fotolii, umblați pe oglinzi, intrați-mi în gură”; toamna, iepuri de angora îi „ronțăie cărțile-n tufele adânci de mărar”. Realul, sursă de observații, e totodată obiect de de-construcție și irealism. **Amorurile lui Julien Ospitalierul**, orientate spre „o ceșcuță de ceai chinezească”, spre „un blând șifonier” ori spre „o bilă de fildes lucioasă” deviază, la modul ingenuu, în fabulos. Discursul cu aparențe logice din **Secretul lui Julien Ospitalierul** dă utilizare intensă ludicului. Într-o dimineață tristă de toamnă, Ospitalierul scoate

din magazie un burghiu „suav”, prilej de „emoție și fericire”. Într-o scândură „geluită cu melci și îmbătută de ploii acrișoare” va face găuri, după care va strânge „rumegușul curat în casete de fildes cu balamale de piele de căprioară”. Jocuri de comediant, pastişe inteligente mizând pe grotesc și gratuitate, o scenerie de vădit rafinement, deschisă ambivalențelor și asocierilor lexicale imprevizibile devin, în **Primele tangouri ale lui Julien Ospitalierul**, în **Fântâna lui Julien Ospitalierul** și în alte poeme, bijuterii de virtuoizitate ficțională. În integralitatea lor unele texte sugerează impresia de macrometaforă. Poetul intră deliberat în labirint, dar nu se lasă prins; dincolo de melancoliile lui (trecătoare), dincolo de aventura în medii răscolite, întoarse pe dos, persistă (la limita dintre luciditate și subconștient) o lume interioară ca nostalgie ascunsă. Negurile teatrului absurd nu-l confiscă.

III

Glycera (în elină: cea dulce) și **Reparata**, siluete de canțonier jucăuș, intră ele în categoria idilicului? Bizarele figuri par niște fantasmе; imaginarul deformant dilatează sau restricționează; efuziunile sunt gătuite dintru început. Femeie cu trei sâni, Reparata, personaj liric focalizant (în **Dulapul îndrăgostit**), e obiect de „elogiu”, dar și de „defăimare”. În ipostaza de „slugă blândă”, contemplând-o, poetul (un senzual) roșește: „Priveste farfuriile cu borș, / Mi-e sufletul ca sfecla asta: roș”. Defăimarea urmează simetric, sprijinită pe: „Dovezi pecetluite în saramure fine / Când mi-ai iubit motanul mai mult decât pe mine!” O curată apologie e de găsit într-un **Cântec naiv**. „Când trecea fecioara lui Brumarul / Se topea de oftică mărarul / Și cădea cojit de pe crini varul [...]. / Liote de îngeri scurși prin leică / O încolăceau ca pe-o suveică / Dornici să le fie teleleică...”

Neașteptata lepădare de sine a celui care într-un alt **Cântec naiv** își clama smerenia („Noi nu vrem să fim geniali”) înduioșează. A reculegere ambiguă seamănă o **Invitație la Dolhasca** (în **Adio, Robinson Crusoe**):

*„Vino la mine să jucăm popice!
Tu bila de cristal, eu cea de puf
Vom arunca-o spre Euridice,
Îmbujorați și puri, ca pământul*

*De rouă fragă la reverul umed
Și-n cap cu pălării de fin batist,
Și cine-o va atinge moale-n suflet
Din magazii o s-o aducă trist*

*Când dup-amiaza face flească murei
Și gramofonul cântă în neștire
A veșnicie tandră: «Luri-Luri»,
«Viața este vis de fericire...»”*

Câteva inserții dedicatorii din **Ruina unui samovar** adresate trioului Miron Radu Paraschivescu-Nichita Stănescu-Leonid Dimov denotă nu atât afinități estetice, cât solidaritate de grup. Elegii, câte un cântec simplu, câte un bocet în linie folclorică subliniază, încă o dată, consecvența de sistem, ideatică și afectivă, a unui poet autentic, efigie distinctă între atât de numeroșii confrăți de astăzi. Fragmentele de proză poematică (intercalate în volumele esențiale) relevă virtuți de comentator estetic; textele de aspect eseistic, frecvent apărute în **România literară**, întregesc imaginea unui scriitor cu statut de consacrat.

„FAPT DIVERS” ȘI MITOLOGIE

Iubirea și Adevărul, iată cele două fețe ale nălucii după care va alerga prin întreaga-i operă – și prin întreaga-i viață, atât de contradictorie și de controversată – cel ce va deveni un nume de legendă nu numai pentru literatura franceză, ci și pentru literatura lumii: Bernardin de Saint-Pierre (născut la Le Havre în 1737, mort la Éragny-sur-Oise în 1814).

Aceste două teme intolerabile generează, alcătuiesc substanța celor două romane – singurele opere de ficțiune scrise de autorul *Călătoriei în Île de France* (1773), *Studiilor despre natură* (1784), *Armoniilor naturii* (1815) – ce l-au făcut pentru totdeauna celebru pe cel ce, crezându-se om de știință, se descoperise, ca printr-un miracol, romancier și poet, poet în sensul cel mai profund al termenului: *Paul și Virginie* (1787) și *Coliba indiană* (1790). (Bernardin de Saint-Pierre e încă unul dintre acele cazuri exemplare care pot contribui la elaborarea unei teorii cu privire la geneza dintr-o sursă unică a științei și a artei.)

În fapt, marele succes al primului roman, *Paul și Virginie*, a iradiat puternic asupra celui de al doilea, atât de puternic încât în epocă, dar și pentru generațiile care au urmat, Bernardin de Saint-Pierre este autorul unei singure cărți, iar numele lui se confundă, la limită, cu titlul acesteia, pentru cititorii sensibili la frumoasa, melodramatică și etern omenească poveste de iubire, și indiferenți la orice termen de referință *livresc*.

Dar există oare elogiul mai mare ce i se poate aduce unui creator decât acela de a dispărea, ca persoană, ca biografie personală din conștiința marelui public, înlocuit fiind de propria-i operă, cu o prezență atât de intensă încât tinde către anonimatul capodoperelor folclorice? (Și, încă o dată, cazul lui Bernardin de Saint-Pierre e exemplar pentru construirea unei teorii care să pună capăt gâlcevii dintre criticii literari care vor cu orice preț să explice opera prin biografia autorului și cei care cred că la originea operei stă un alt eu, un eu specific creator, nonbiografic).

Paul și Virginie: aceste două nume, legate pentru totdeauna prin decizia demiurgică a celui ce le-a dat viață întru ficțiune, au intrat în realitatea noastră – aș îndrăzni să spun: de fiecare zi –, alături de alte nume vestite și atât de familiare oricărui iubitor de literatură, ale unor perechi de mari îndrăgostiți: Romeo și Julieta, Manon Lescaut și cavalerul Des Grieux, Cezar și Cleopatra etc., inventate și ele, în această ipostază a lor literară ce avea să devină mitologică, de către mari artiști.

Dar această tragică poveste de iubire istorisită de

romanul *Paul și Virginie* – și prin care ea intră în zona mitologicului – își are originea într-o întâmplare adevărată (se pare). Numit în 1765 inginer al fortului Dauphin, Bernardin de Saint-Pierre își va petrece aici, în Île de France, doi ani din viață, în răstimpul cărora află despre o întâmplare teribilă, care-i impresionase puternic pe locuitorii insulei: naufragiul vasului francez *Saint-Geran*, ce eșuase în apropierea portului. Un anume Longchamps de Montendre încercase să o salveze de la înec pe o tânără femeie, Marie Caillon, pe care o vedea atunci pentru prima oară: gest făcut în van, căci cei doi au pierit în valuri. „*Gest făcut în van*” în ordinea utilității imediate, dar deloc zadarnic în ordinea eticului și, datorită fericitei întâmplări a prezenței lui Bernardin de Saint-Pierre pe insulă, și în ordinea esteticului. (Iată, încă o dată, ce rol joacă hazardul în geneza operei de artă, – un hazard pe care artistul îl asumă, transformându-l în necesitate prin integrarea lui în operă).

În romanul lui Bernardin de Saint-Pierre, acest „fapt divers” (să nu uităm că asemenea „fapte diverse” au stat la originea multor opere de seamă, dintre care amintim capodopera lui Flaubert – *Doamna Bovary*) va căpăta dimensiunile unui mit și ale unei utopii. Iubirea celor doi copii, deveniți adolescenți, se va desfășura în cadrul mirific al unei naturi sălbatice, luxuriante, neatinsă de civilizație, de un exotism colorat și feeric ce răspunde gustului timpului, pregătit și suscitată de numeroasele însemnări de călătorie, – și ideilor rousseau-iste ale lui Bernardin de Saint-Pierre însuși. Prin natura lui, omul este bun, dar civilizația îi alterează această fire bună cu care s-a născut. Frumoasele sentimente, marile virtuți nu-și pot găsi un mediu propice decât într-o natură neprofanată de civilizația coruptă și corupătoare. Este evident că asemenea elemente favorizează „fabricarea” mitului și a utopiei.

Descrierea acestei naturi mirifice, de început de lume, a mării ca simbol al purității depline (tema mării capătă abia acum asemenea amploare în literatura franceză, prin acest roman), ne propune – dimpreună cu abordarea „sentimentală” a temei iubirii – o nouă viziune, „romantică” *avant la lettre*, anunțând-o pe cea a lui Chateaubriand. Această *nouă* viziune o va modela pe cea a cititorilor de la începutul secolului al XIX-lea. Dar și pe cea a celor ce vor veni după ei.

Acum este rândul nostru să ne lăsăm seduși, modificați de ea, și să o modificăm la rândul nostru. Prin participare simpatetică. E rândul nostru să trăim în felul nostru mitul, utopia din *Paul și Virginie* de Bernardin de Saint-Pierre.

Ioan Adam

NICOLAUS OLAHUS: OMUL ÎNTRE DOUĂ LUMI

Umbra lungă a unui nenoroc postum acoperă viața și opera lui **Nicolaus Olahus** (n. 10 ian.1493 - m.17 ian. 1568). Om între două lumi și între două etnii, a stârnit pe rând suspiciunile amândurora. Românii, al căror nume îl afișa orgolios și imprudent, l-au descoperit abia în veacul trecut, în toiul luptelor pentru supremația culturală în Ardeal. O monografie inaugurală: **Nicolaus Olahus, primul umanist de origine română**, publicată în 1939 de clasicistul Șt. Bezdechi la Editura Ram, Aninoasa-Gorj, a rămas și ultima. Scrierea lui capitală, **Hungaria, sive de originibus gentis, regionis, situ, divisione, habitu atque opportunitatibus**, n-a fost tălmăcită în românește decât fragmentar, prima traducere integrală apărând abia în 1999, la Institutul European, și atunci sub o semnătură maghiară: Antal Gyöngyvér. (O nouă versiune a **Hungariei...**, de astă dată opera unui nativ român, profesoara Maria Capoianu, a fost girată de Editura **Libra** la sfârșitul lui 2002, textul fiind însoțit și de întâia transpunere la noi a **Chronicon**-ului.) Mai norocos – fascinantul său epistolariu a văzut lumina tiparului cu un sfert de secol mai devreme, într-un tom masiv (350 de pagini!), intitulat **Nicolaus Olahus. Corespondență cu umaniști batavi și flamanzi**. În exemplarul păstrat la Biblioteca Academiei, îngrijitorul ediției, Corneliu Albu, relevă pe ultima filă, cu o tristețe abia reprimată, că Editura **Minerva** a omis din sumar „din motive tehnice”(!?) nouă din cei douăzeci și unu de corespondenți ai umanistului român. Cine știe să citească argezean, „pe dedesubt”, înțelege multe din această sibilinică notificare. Era, probabil, ultima pedeapsă aplicată *post-mortem* „renegatului”. (Arzătoarea etichetă îi aparține lui Iorga.)

Ideea că ungerii, cărora le-a adus servicii eminente, ar fi fost mai receptivi e însă nu mai puțin greșită. **Hungaria...**, terminată în 1536 la Bruxelles, a circulat până în 1735 doar în copii manuscrise. **Epistolele**, 611 la număr, cel mai generos document de epocă referitor la „*republica universală*”, elinolatina, a umaniștilor anilor 1527 - 1538, au fost tipărite abia în 1875, la Budapesta, de către episcopul romano-catolic Ipolyi Arnold, din Oradea lui Iosif Vulcan. Poeziile, *elegantissima carmina*, ridicare în slăvi de corespondenții săi occidentali, nu s-au învrednicit de o ediție restitativă decât în 1906, când au fost adunate și imprimate de Stephanus Hegedus într-un tom care - durere, ar zice ardelenii! - era plin de erori (*multis mendis*). O altă versiune editorială - **Nic. Olahi Carmina**, de astă dată publicată la Leipzig, le îndreaptă pe primele, însă adaugă altele, parcă pentru a confirma jocul perfid al nenorocului, căruia îi cade victimă primul cărturar român celebru. Va fi avut el, precum, mult mai târziu, Caragiale, sentimentul că e o victimă predestinată a sorții ce l-a menit ghinionului? Scrisorile, pline de amare lamentații, nu exclud o atare ipoteză. Oricum, sentimentul tragic al vieții care-i marchează corespondența și poemele nu l-a împiedicat să lase o operă demnă azi, într-un timp al interferențelor, de o reparatoare atenție.

Prima lui creație este însăși viața sa, în care legenda și

tentația unui *otium* horatian s-au conjugat cu o fidelitate de excepție și o voință de fier. A adunat în ea, ca într-un chivot prețios, calitățile și defectele ambelor etnii din care se trăgea, adăugându-le, cu un spirit al fineții rar în epocă, o amenitate, o măreție liniștită, proprie occidentalului de rasă. A căuta în acest arbore genealogic originea sevelor care îl vivifică e o întreprindere captivantă ca un roman polițist în care pisteles sunt încurcate cu bună știință. După tată, era român. Și încă unul de stirpe princiară, deconspirată cu mândrie într-un epitaf dedicat fratelui său Matei, mort de timpuriu, doar la patruzeci de ani:

*Maiorum genuit me Transalpinia tellus
Stemmata praeclaro, ast hic velut hospes eram
(Țara de peste Carpați a străbunilor, dintr-o vestită
Viță, viața-mi dădu; fost-am doar oaspe aici)*
(Trad. Șt. Bezdechi)

Mărturisirea, pusă în gura fratelui răposat, e valabilă, bineînțeles, și pentru sine. **Oaspe** al Ungariei fusese și tatăl său, un Stoian sau Ștefan, fiu al unui Mânzilă, boier de pe Argeș din familia Drăculeștilor (*ex sanguine Dracula Voyvodae Valachiae*), căsătorit cu Marina, sora lui Iancu de Hunedoara. Ca os de domn și velit cu protecții maghiare înalte, copilul Ștefan stârni temerile prepuelnicului Dragula (Vlad Țepeș), care-i puse gând rău. Șansa a fost însă de partea potențialului candidat la tron, care, precum Ștefan cel Mare, se refugie în Ardeal, punându-se sub protecția lui Matei Corvin. Dorind să instaleze pe tronul muntean oameni fideli, belicosul monarh ar fi intenționat (zice Olahus în **Hungaria**) în dese rânduri „să-l ducă înapoi, cu oștirea, la stăpânirea sa” (*decreverat eum, saepe numero, ad regnum, cum exercitu reducere*). Ceea ce Ștefan, știind că domniile în Țara Românească sunt primejdioase, iar valahii gata de răscoale „la cea mai mică injurie”, refuză, preferând să ducă o „*viață civilă*”. Căsătorit cu o ungueroaică, Varvara Hunszár (sau Huszár), avu patru copii (doi băieți și două fete), Nicolae, născut la 10 ianuarie 1493, fiind cel dintâi. Înclinația spre viața pașnică, tabieturi și lecturi se transmite fiului, care-și începe studiile la Sibiu și le continuă la Școala capitulară din Oradea, unde limba de predare era latina.

Înstruit, manierat și, în plus, nepot de rege, e admis, la 17 ani, ca paj la curtea regelui Vladislav (1490 - 1516), unde nu se amestecă printre zăngănitorii de sabie. Temperamentul său liniștit îl împingea mai degrabă spre viața ecleziastică, iar consecința firească a acestei propensiuni fu tonsura monahală, pe care o primi la 21 de ani. Curând fu canonic la Pécs, apoi la Strigoniu (azi Esztergom), în fine, protopop de Komárom. Cineva priveghea, probabil, asupra lui, fiindcă Ludovic al II-lea, rege războinic și cu un hipertrofiat simț al onoarei – trăsături ce aveau să-l ducă la un trist sfârșit – și-l ia alături, în martie 1526, numindu-l secretar și consilier al soției sale, regina Maria,

sora lui Carol Quintul și a arhiducelui Ferdinand, care va ajunge și el rege al Ungariei.

La dolce vita a durat, din păcate, puțin. În august 1526, Soliman Magnificul invadează Ungaria și Ludovic al II-lea îi ține calea cu o armată inferioară numeric și condusă prost, după vetustele reguli cavaleresti. Firea **românului** Olahus – ostil, ca tot neamul său, aventurilor acefale – se trădează integral în sfatul dat regelui de a se retrage, așteptând întărirea promise. Povața nu i-a fost luată în seamă. „*Consilierul*” era prea tânăr, fără experiența militară care i-ar fi întărit autoritatea. Apoi, regele va fi fost prevenit că voievodul Transilvaniei, Ioan Zápolya, nutrea împotriva lui puternice resentimente: ca pețitor al Anei, sora lui Ludovic al II-lea, ajunsă acum soția lui Ferdinand de Habsburg, fusese de două ori refuzat. Or, un nobil ofensat, atins în orgoliul său cavaleresc, nu iartă și nu uită... Circulau apoi și zvonuri că Ioan încheiase o înțelegere secretă cu sultanul, prețul fiind chiar tronul maghiar. Prin urmare, suveranul, ori bine informat asupra acestor dedesubturi, ori pur și simplu un june ambițios, căzut victimă desuetei „*bravur*” occidentale, nu-și ascultă sfetnicul și se avântă, pe un teren mlăștinos, într-o hazardată șarjă de cavalerie, care n-a ajuns la mașinile de război turcești. Căzut, în retragere, de pe calul împiedicat de un obstacol neprevăzut și lăsat singur de ai săi, imprudentul rege „*a pierit în mod groaznic*” la 29 august 1526, în bătălia căreia cronicile maghiare îi spun cu frisoane dezastrul de la Mohács (*Mohács ver*).

De aici încolo, el, **valahul**, o va însoți ca sfetnic credincios pe Maria, regina văduvă, în pribegiile ei nenorocoase prin Viena, Linz (de unde îi scrie, la 15 februarie 1530, o dramatică epistolă Papei Clement al VII-lea, în care îi cere, aproape ultimativ, „*să înceapă o expediție generală împotriva turcilor*”), Innsbruck, Augsburg, în fine la Bruxelles, unde sora lui Carol Quintul va fi regenta Țărilor de Jos.

Dacă nu se putuse ilustra pe câmpul de luptă, avu posibilitatea de a-și valorifica, la Augsburg, puterile elocinței. O face mai întâi într-un cadru restrâns, improvizând, la 1 octombrie 1530, o cuvântare către Carol Quintul, în care, pe lângă obișnuitele tirade flatante menite să atragă bunăvoința „*împăratului invincibil*” strecoară iarăși inflexiuni imperative care vor fi displăcut. Catolică, precum toți Habsburgii, „*maiestatea imperială*” implorată cu atâta demnitate avea alte planuri decât cruciada antiotomană la care îl îndemna Olahus. A doua zi, acesta se adresează Dietei imperiale, sperând să potolească vrajba confesională ce răvășea imperiul și – odată restabilită „*armonia deplină acasă*” – să-i încoloneze pe principii, electori și referenți într-o Reconquistă generală antiotomană. E mult patetism în acest discurs politic, probabil cel dintâi rostit de un român în fața unui conclav european, dar și o măsură de resemnare melancolică, izvorâtă din convingerea că vorbește în fața unui auditoriu cu urechile astupate, preocupat mai curând de interese mărunte, egoiste, decât de ideea unui front european în fața nimitorului val islamic:

Fiindcă fruntașii Ungariei și ai Sclavoniei i-au rugat pe principii creștinătății în multe rânduri, când prin scrisori, când prin trimișii lor, să le dea ajutoare împotriva unui dușman atât de puternic, dar n-au putut să le obțină decât rar, sau mai degrabă niciodată, vor ca aici, în adunare, prin această ultimă solie, să se noteze că dacă maiestatețile voastre și voi, străluciți principii, în numele celorlalți creștini, nu făgăduiți să-i sprijiniți și nu le veți acorda la timp ajutoare într-o situație atât de grea – ungurii și sclavonii vor fi siliți să se împace cu stăpânirea turcilor prin

orice alt mijloc și-n orice condiții vor putea. Și nu vor face acest lucru din invidie, din ură sau vreo altă răutate, ci pentru salvarea acestei vieți trecătoare și mai ales din disperare pentru lipsa ajutorului extern și ca să nu-și vadă iarăși devastate așezările, care sunt deja distruse și pustiite în cea mai mare parte.¹ Ceea ce s-a și întâmplat!

Pentru canonicul și trezorerul de Alba Regală (Székesfehérvár) viața de curtean exilat în Vest nu se înfățișa în culori prea roze. Miluit cu vorbe goale, cu veniturile moșiilor din țară pierdute, nu-i plăceau nici locurile, nici oamenii și se simțea năier pe un fel de corabie a nebulilor. Aici – îi scria în decembrie 1531 unui prieten – toate drumurile sunt închise, încât nu știi cu ce talente și cu ce virtuți poți s-o scoți la cale și să-ți asiguri o viață liniștită. Nu știi ce duh rău m-a aruncat în această țară străină?... Dacă mă va scăpa cumva Dumnezeu, nu voi mai intra ușor într-o astfel de corabie.

Și tot aici surprindea cu franchețea românului neobișnuit cu prefăcătoria lustruită, cu ipocrizia amabilă, în fond indifereentă, pragmatismul occidental disimulat cordial: Obiceiurile oamenilor [din aceste locuri] sunt diferite de ale mele. Ai impresia că toate se simulează și se disimulează. Multe se făgăduiesc din gură, puține se împlinesc prin faptă. Se salută cu bucurie, dar în fundul sufletului nutrec cu totul alte sentimente. Toate planurile lor urmăresc obținerea profitului și a avantajului. Se ține seama mai degrabă de folosul personal decât de prietenii trainice și de milă față de aproapele tău. Pe lângă aceasta, nici ei nu mă înțeleg pe mine, nici eu pe ei, și astfel îți poți da seama singur câtă nenorocire aduce omului dezordinea. Regenta, cu simțul fastului în sânge, îl reținea și ea pentru tot felul de ceremonii insipide, mai mult, adevărat Nemrod în rochie, îl țara la nesfârșite vânători ale căror plăceri nu le gusta deloc.

Visa – cum o vor face și Costin și Neculce – calmul, liniștea, **așezarea**, „*ordinea*”, tihna cărților, plăcuta zăbavă a scrisului și până la urmă, cu grele sacrificii, le obținu. Corespondența cu umaniștii flamanzi (scriu asta din necesitatea situării geografice, căci altminteri erau printre ei și danezi, belgieni, spanioli, unguri, italieni) îi aduce curând noi prieteni. Unuia dintre ei, silezianul Ursinus Velius, îi destăinuie genul de vânătoare care-l tentează: Zilele acestea Regina s-a dus pentru patru zile la vânat ca să-și mai recreeze spiritul copleșit de atâtea afaceri și osteneli pe care i le dau aceste provincii. Eu, obținând un concediu de la ea, m-am dus la vestita universitate a celor trei limbi de la Louvain, departe de patru mile de aici, ca să-mi mai înviez sufletul, pentru că, după cum regina vânează în codri mistreți și fiare, tot astfel să vânez și eu la Louvain... **pronunția elenică** și ca să reînvieze prietenia cu profesorii cu care am făcut cunoștință mai înainte.

Întâlnirile cu aceștia aveau, desigur, alura unui *symposion* platonician, dar nu excludeau nici degustarea (eufemism!) unui pahar de vin bun, un Jacobus Danus (Danezul), fiind vestit prin performanțele lui în slujba lui Bachus. Coresponda intens cu Erasm, „*prințul umaniștilor*” căruia îi plăcea de asemenea licoarea de struguri burgundă. Îndatoritor, Olahus promitea să-i trimită la Friburg, și „*vin unguresc, nu mai rău, nici mai puțin gustos decât cel burgund*”. Cine va vrea să scrie o carte despre „*Viața cotidiană în Țările de Jos în anii 1530 - 1540*” va găsi aici informații de tot soiul: intrigi regale și nobiliare, urzeli

¹ Nicolaus Olahus, *Filipica rostită în dieta din Ausburg*, trad. de Corneliu Albu, în *Manuscriptum*, VI, 1(18), 1975, p. 159.

clericale, amoruri burgheze, „reportaje” despre crime „îngrozitoare, dar memorabile”, nefericiri maritale, libații stilate între umaniști, planuri dibace pentru a dibui „sponsor” largi la pungă, toate alternate policrom, în panoramări largi.

Anii trec totuși și după o părelnică stagnare socială care-l exasperează, exilatul urcă iarăși pe o treaptă mai înaltă. În august 1543 e numit episcop de Zagreb, dar menținut la curte în râvnita postură de cancelar al Ungariei libere. Cinci ani mai târziu e transferat la episcopia de Agria (Eger), a doua din țară în ordinea importanței. În noiembrie același an e reînnobit, gest multiplu interpretabil. Noblețea valahă, fără curs ridicat la curtea Habsburgilor, se cerea întărită de o alta, cu o trecere superioară. Asta ar fi trebuit să închidă gura bârfitorilor, dar a aprins cu pălălăi invidia maghiarilor „pur”. F. Forgács, episcopul de Oradea, altminteri un istoric erudit pe care chiar Olahus l-a trimis la studii în Italia, semnalându-l atenției lui Ferdinand, explodează de indignare: Arhiepiscopul de origine foarte umilă (*ex sordido loco natus*) și născut dintr-un tată valah, ajuns la cea mai înaltă slujbă spre ura altora, se căznea să reție pentru sine sigiliul de Loctiitor regal spre indignarea generală, fiindcă ocupa în chip nevrednic demnitățile și posturile multora. În corul bârfitorilor cântă până și fiul regelui, Maximilian, care vituperează la adresa valahului catolic: Știm noi să aranjăm lucrurile cum trebuie [...] n-o să-i meargă mereu Valahului, după cum vrea el.

Lucrurile se vor „aranja” până la urmă altfel, valahul, acum ajuns mitropolit primat al Ungariei și regent, fiind cel care-l va înscăuna, în 1563, ca rege al Ungariei neocupate de turci. Obosit de intrigi, de lupte cu magnații feudali și călugării ignoranți, de aventuri ostășești pentru care n-avea plecare, „regentul” se stinge în 17 ianuarie 1568, la Bratislava, și e înmormântat printre slovaci, la Tyrnavia, unde înființase cel dintâi seminar teologic din Ungaria. Pe piatra tombală, arhiepiscopul e reprezentat cu cârja arhierască în dreapta și cu o carte în stânga. Un distih latinesc îi destăinuie încă o dată originea:

*Conditur hoc moriens tumulo Nicolaus Olahi
Qui praesul vivens Strigoniensis erat.
(Zace-n mormântul acesta-ngropat Nicolae Valahul
Care-n Strigoniu trăind, fost-a arhiepiscop.)*

* * *

„*Il nome di uno scrittore, il titolo de un libro, possono a volte, e per alcuni, suonare come quello di una patria*” („Numele unui scriitor, titlul unei cărți, pot câteodată, și pentru unii, să răsună precum acela al patriei”) scria Leonardo Sciascia în *Porte aperte* (*Porți deschise*). La Nicolaus Olahus, și numele, și titlul cărții lui fundamentale, *Hungaria...*, trimit la două patrii pe care le-a slujit simultan. Olahus n-a fost, firește, un nume de familie, pe această linie cobora din Drăculești, cum arătam mai înainte, ci o poreclă, pe care însă purtătorul său a știut s-o schimbe în renume. N-a fost singurul... De la Nicolaus Olahus la Mihail Valahul și Ion Căianu-Valahul, cognomenul păstrat cu cerbicie e un blazon, un semn de fidelitate. Pe herbul lui Olahus figura un inorog alb, în năprasnic galop. (Sub semnul inorogului (*monocheros*) se va așeza și Cantemir, al doilea mare umanist român care va ului Europa.) Deasupra inorogului și dedesubt, e dispus câte un câmp auriu, marcat central de o ramură de laur verde cu boabe. Laurii – tâlcuiește blazonul un erudit, simbolizează recunoașterea meritelor de **istoric** și **poet** ale lui Olahus.

Și într-un plan și în celălalt, acest „renegaț”, primul român

nimbat de o mare stimă occidentală, reprezintă o figură de prim-plan. Marcat de un spirit critic fără leac, el și-a privit poemele cu scepticism. Vâna lirică, exploatată accidental, i se părea subțire (*exilis*), rece, cu izvoare livrești. Peste 350 de ani, un alt „occidentalizat”, Duiliu Zamfirescu, își recunoștea un păcat similar. Dar un maximum de modestie comprimă adesea un exces de orgoliu. Cum altfel decât ca o euforie și o trufie de cărturar, zburând în Eter cu fragile aripi de hârtie, pot fi interpretate aceste versuri prin care sunt refuzate influențele topice:

Nu al Italiei sol mi-a îmbogățit al meu suflet
Grecia nu-mi oferi prea învățatele-i școli
Nici a Germaniei țară nu-mi cultivă caracterul,
Nici orașul ce-și luă numele său de la Grah:
Belgia cea-nvățată nu-mi dete nici un magistrul,
Grațiile ei nu mi-a dat Franța bogată în duh.
Dacă e-n mine ceva (recunosc doar că e o scânteie)
Apoi aceasta-nvățați de la tăcutele cărți.

Această spovedanie lirică încredințată arhidiaconului Emericus de Kalna sună premonitoriu azi, într-un timp al armonizării și acomodării, în care accentele particulare se estompează, făcând loc desenului sintetic. Patria de cuvinte care se încheagă din succesive tăgade e una pe deasupra statelor, pe deasupra limbilor. Olahus scria în latină – adică-n engleza Renașterii – și viza un public nedivizat, **European**. Totuși, cum orice operă e autobiografie (A. France), accentele memorabile izvorăsc din durerea personală. Literatura latină, de care Olahus era îmbibat de timpuriu (cum va fi și adolescentul Rimbaud!) era una a deschiderii spre **real**, spre civilizație și natură, spre istorie. Un clasicist de excepție, René Pichon, afirma că reușitele poeziilor latini țin de „*stilul lapidar, în care găsesc dintr-o dată formula ce se detașează viguros, în relief puternic, neomițând nimic important și neadmițând nimic superfluu*”. Afirmăție valabilă și-n cazul lui Olahus!

Sigur, nu lipsesc din poemele lui figurația mitologică, clișeele, abandonul în fața convenției acum de nesuportat, însă acest osuaru liric se însuflețește brusc, prinde carne, contur, pe scurt viață, în clipa în care e acoperit de aripi largi ale suferinței. În 1536, moartea lui Erasmus, care spusese rezolut că numele de „*Olahus*” este identic cu însuși numele de **prietenie**, îi provoacă Eckermanului valah un adevărat seism sufletesc. Cadențată metronomic, jalea ireparabilei pierderi e solemnă, contagioasă, învăluitoare ca un recviem ori un zăbranic de doliu precum cel din eminesciana elegie **La mormântul lui Aron Pumnul**:

Fi-va notată c-o piatră cernită deci ziua de astăzi,
Fiindcă a lumii întregi scumpă podoabă răpi.
Scrieți dar, ceată sfințită a barzilor, triste distihuri,
Plângeți, o Muze, iar voi, Grații, bocșiți pe cel dus,
Căci răposat-a Erasmus, de-a părinților noștri
Gură slăvit, a pierit gloria lumii întregi.

Când scria ultimul vers, în memoria lui va fi revenit inscripția de pe sarcofagul din Alba Iulia al lui Iancu de Hunedoara ce amintea că „*s-a stins lumina lumii*”. Dar „*lumina lumii*” se stinge pentru Olahus și când cade pradă „*cumplitei Lachesis*” fratele său Matei. În inima lui, nenorocirea familială răsună împletită cu suferințele țării măcinate de războaie, de „*tâlhari*”, persecuții, dezbinare, de soarta mașteră. Motivul morții, ca mireasă a lumii întregi, lamentația pe tema vieții fugare, deșertăciune a deșertăciunilor, se colorează grav, „*într-un metru antic*” și-n acorduri de simfonie patetică:

Nu e nimica statornic în vârstele noastre, și trainic

Păstorîța

N-are nimic în el traiul fragil ce ni-i dat.
Soartă haină, ce nu poți să fii niciodată-mblânzită,
Spune: „De ce-mi împletești viața cu-atâtea restriți?”

Un liman al statorniciei există totuși. Melancolia, luciditatea sunt departe de a fi dizolvante. Înfrânt în clipă, Olahus vrea să-și ia revanșa în posteritate, iar acest ideal e tangibil prin (re)scrierea Istoriei. În pofida numeroaselor trimiteri „*dacice*” (8 din cele 19 capitole ale *Hungariei* se referă la români și la spațiile românești), Olahus se simte *maghiar*, un exilat ca și Ovidiu, îmbarcat însă – prin voia destinului neprielnic - pe o „*barcă aflată departe de malul getic*”. Ceva din „*fanteziile*” istorice ale lui Iordanes răzbește și în scrisul său. Dacă „*gotul*” Iordanes se revendica de la geți, „*panonul*” Olahus nu ezită a face la fel, sperând să regăsească într-un târziu „*porturile cele plăcute și penajii patriei*”. Patria, în accepția ei restrânsă de „*loc natal*”, n-avea s-o mai revadă niciodată, dar o va străbate iar cu pasul minții și o va „*rescrie*” din memorie. Poezia depărtării șterge asperitățile, disonanțele, nefericirile, iar Ungaria devine un fel de *pays de cocagne*, un tărâm fabulos cu nesfârșite cirezi de vite ca-n preeriile americane, însemnate ca și-acolo cu fierul roșu, cu puste străbătute de „*turme de trei-patru și mai multe mii de cerbi, ciute și cerbi lopătar*”, vânați în devălmășie de nobili și de cei de rând.

Iată și „*harta*” lirică a Transilvaniei natale care chiar dacă nu e însuflețită de înflăcărea romantică a lui Bălcescu din *Istoria românilor supt Mihai-Voievod Viteazul* o prefigurează totuși prin cadența imnică: Ținutul întreg este format, în alternanță, când din șesuri, când din păduri, brăzdate cursuri și meandre de apă, cum vom spune puțin mai târziu, pământul fiindu-i roditor, bun pentru viața de vie, bogat în aur, argint, fier și în alte metale și – dincolo de acestea – și în sare, abundând în vite, sălbăticiuni, urși și pești, încât nu poți condamna natura că nu ar fi dăruiat acest meleag cu toate cele prielnice traiului.

În acest El Dorado aurul se oferă lesnicios în pepite, ca-n Klondike-ul canadian de mai târziu, un sătean norocos găsind una cam de mărimea unei pâini țărănești. „*Sălbăticia*” e înviorată de ape termale, „*toate miraculos de tămăduitoare*”, iar beneficiarii „*curelor*”, țărani-podgoreni scufundați în apă până la umeri, oferă privitorilor „*perspectiva unui tablou al învierii universale, pictat pe pereții unui locaș sfânt*”. Pentru un cleric, fie și unul tolerant și blând ca Olahus, imaginea nu e tocmai canonică. Dar „*profesia*” se trădează în alte detalii, în preferința pentru *vin și pește* (materile primelor miracole cristice!), pentru

viața de vie (alt simbol biblic), invocată de vreo douăzeci de ori, semn că sub rasa ierarhului se lasă ghicit un partizan al bucuriilor simple ale vieții, un bard cu înclinații spre poezia potatorică. (În poeziile lui, îndeobște elegiace, nu uită arsura „*licorii lui Bachus*”). Nu exactitatea referinței istorice, nu precizia detaliului geografic seduc cititorul acestei *Descriptio Hungariae* în care întrezărim gheara altui leu (Dimitrie Cantemir), ci, ca și la principele moldav, filonul fabulosului, fibra de moralist, amestecul de amuzament și sarcasm.

Patria, ca ficțiune ideală, îi întreține elanul vital. Umanitatea ei o privește însă cu detașare, cu ochiul curteanului inițiat în secrete, care știe să distingă răul chiar când se ascunde sub aparențe falnice. Pe unguri, care-l asimilasera, îi admira, dar mai curând pentru „*slava strămoșească*”, cum ar fi spus Grigore Alexandrescu, decât pentru prezentul „*mişel*”. Cancelarul nu se îmbată cu iluzii, descoperă iute cauzele decăderii ungare: luptele intestinale, nepriceperea soldaților și a căpitanilor, aversiunea acestora față de consilierii străini.

Nici măsura de sânge valah nu-l împinge spre o părtinire de alt fel. Despre munteni și moldoveni, a căror unitate de grai și sânge cu ardelenii o afirmă în premieră în istoriografia românească, vorbește mai mereu rezervat și chiar și originea lor romană, revelată de redutabili învățați renascențiști (unul dintre ei, Enea Silvio Piccolomini, autorul *Europei* și al *Cosmographiei*, fiind menționat textual), e amintită neutral, mai mult sub beneficiu de inventar: *Valachi, Romanorum coloniae esse traduntur* (Se zice că valahii se trag dintr-o colonie a romanilor). Amintirea „*patriei părintești*”, Valahia, identificabilă și într-o scrisoare din 7 martie 1533 către Cornelius Scepperus, e întunecată. Aici, scrie cel care ca și geamănul său de peste un veac, Petru Movilă, a preferat tronului părintesc tihna cărților și toaigul arhieresc oferit de străini, domniile sunt vremelnice, nesigure și primejdioase, amenințate de mii de pericole (*mille periculis subiecto*), la voia turcilor și, mai ales, a facțiunilor boierești care se măcelăresc reciproc, nescutindu-i de secure nici pe propriii membri, dacă liderii acestora îi bănuiesc de setea de stăpânire (*de imperio ambiendo suspectum*). Uciderea la Sibiu a tiranului Mihnea, de care-l lega o strânsă rudenie de sânge (*propinqua nobis iunctus sanguinis necessitudine*), e narată nervos, filmic, în genul lui Odobescu, dar cu un vizibil puseu de repulsie. Șt. Bezdechi identifica aici un simptom „*protocronic*” al rezervei ardelenilor față de „*regăteni*”. Mă îndoiesc totuși că acesta e adevărul. În fond, Cantemir, Caragiale, Cioran și, mai nou, Horia-Roman Patapievicu au semnalat cu același criticism tarele naționale. În culturile mature – a noastră nu face excepție - asemenea „*ieșiri*” sunt frecvente, iar autorii lor nu trebuie suspectați de lipsă de patriotism. Schimbând ceea ce e de schimbat, Rimbaud etala în *Mauvais sang* (*Sânge stricat*) o scârbă arzătoare față de patria și neamul său, ceea ce nu l-a împiedicat, ca **om**, să se înroleze în garda națională când Franța era în primejdie.

O observație de aceeași natură ar putea fi făcută și în legătură cu a doua operă importantă a lui Olahus, scrisă la Bruxelles tot în 1536. În *Atila, sive de rebus bello paceque ab suo gestis*, lucrare cu un comanditar sus-pus, istoriograful se simțea coborât din huni și nu ezita să jubileze când evoca victoriile „*alor noștri*” (*nostris, nostris, nostrorum, nostros, inter nostros, nobis* revin des în pagini) asupra romanilor, în a căror limbă scria totuși. E acesta un motiv pentru a-l socoti un „*renegat*”? Resortul psihologic pare să fie altul. Sunt clipe în care acest om liniștit avea nostalgia „*sălbăticiilor*” primordiale, a

păgânismului, când auzea chemările stepei, ale grandioasei pustietăți asiatice. Mult mai târziu, Ion Pillat încerca aceleași trăiri frenetice, simțindu-se „oigur” năpustit în cavalcade năpraznice.

Dar tiparul (*patern*-ul) latin, interpretabil fie ca o moștenire de sânge, fie ca rezultatul unei profunde familiarizări cu literatura istorică romană, care, sublinia Jean Bayet, cultiva stilul direct, eleganța calculată, imaginația dramatică, se vede în dese discursuri pe care le rostesc eroii săi. Sub pana lui Olahus, Atila vorbește în perioade ample, ca Vercingetorix, după canoanele retoricii lui Caesar din *De bello Gallico*.

Așadar, neîntrețuți camarazi și tovarăși de arme, deoarece în această bătălie aveți de luptat întru cinstea, gloria, salvarea și viața voastră a tuturor, deoarece astăzi ne stă în putere să anexăm, fără greutate, imperiului nostru, un regat imens și foarte ales, deoarece trebuie să vă măsurați cu acei inamici ai căror strămoși i-ați alungat cu ușurință din așezările lor și chiar pentru că veți înfrunta popoare deprinse mai mult cu răgazul decât cu războiul, al căror comandant nu vă este mai puțin cunoscut decât oricare din confrății voștri de arme, se cuvine să aveți inima vitează și statornică și să nădăjduiți toate cele bune și fericite. Să-i urmați, mai întâi, pe zii nemuritori, prin al căror sprijin ați ajuns nevătămați în acest loc, apoi pe mine, atât comandantul, cât și tovarășul vostru de luptă. Zeii vor ocroti destinul vostru, [vă] vor spori puterile, gloria și stăpânirea. Iar eu nu vă voi părăsi nicăieri, voi întâmpina cu sufletul neînfricat, împreună cu voi, toate primejdiile – dacă soarta astfel va voi, fie la victorie, fie la moarte. Fiți, deci, cu ochii pe mine.

Între istoria mitologizantă din *Atila* și criticismul din *Hungaria*, îl prefer pe cel din urmă. Scrisă din memorie, deci pulsând în ritmurile amintirii, care are și ea sincopel și trădările ei, *Hungaria...* e opera de căpătâi a unui cărturar ce și-a dominat contemporanii. Cântându-și patria de adopție, a făcut dovada perfecte naturalizării. În cuta cea mai ascunsă a sufletului păstra însă amintirea alor săi. Mesaj final al unei existențe, piatra tombală din Tyrnavia o spune explicit:

ZACE-N MORMÂNTUL ACESTA-NGROPAT NICOLAE VALAHUL.

P.S. La sfârșitul acestui eseu, dedicat unui autor pe care „colbul vremii îl îngroapă mereu mai adânc” (Antal Gyöngyvér) simt nevoia câtorva notații consacrate traducătoarei și prefațatoarei operelor olahiene esențiale. Truda ei, presupun de durată, merită un elogiu franc, dacă ne gândim că un intelectual maghiar face în sfârșit ceea ce lentoarea noastră levantină ne-a împiedicat câteva sute de ani. Un român aureolat de o glorie continentală încă de acum o jumătate de mileniu nu-i puțin lucru! Revendicată și semnalată la timp, opera lui Olahus ne-ar fi crescut în ochii Europei. Însă, exceptând câteva studii, ultimul e semnat de Aurel Rău, românii au trecut-o cu vederea. *Istoria literaturii române*, tratatul academic în trei volume inițiat în 1964 de G. Călinescu, nici măcar nu-l menționează pe Olahus, iar autoarea articolului din *Dicționarul scriitorilor români* îl socotește (în 2001!) „greu încadrabil culturii române”.

Din fericire, nu tot așa a gândit doamna Antal Gyöngyvér. Operă de cărturar meticolos, tălmăcirea sa austeră, cu patină livrescă, e creditabilă și pe alocuri, îndeosebi în sfera discursurilor fictive ale eroilor olahiieni, chiar performantă. Lipsesc din păcate frăgezimile, naturalețea exprimării românești proprii altei unguroaice, Jolán Benedek. Calcuri neinspirate după latină

(„piatră *cuadrată*”, p. 115, când adjectivul *pătrată* era mai la îndemână; „*oamenii de armă*”, p. 137, *ostașii* ar fi fost echivalentul mai fericit al lui *militibus*; „*puterea goților a fost destabilizată*”, p. 177, *clătinată* ar fi fost mai potrivit), cacofonii regretabile („*nu rabdă ca cineva dintre ei să fie mai presus*”, p. 271, se putea spune *ca vreunul*) sună ici și colo dizarmonic. Câteodată traducătoarea alunecă în pudibonderie, așezând cortina eufemismului acolo unde până și delicatul Olahus se exprima pe șleau. Iată un citat edificator din *Hungaria*: *Quae experrectus, e virginis cuiusdam demonstratione, Telluris filiae, ad femur usque mulieris, reliqua parte in viperam desinente, recepisse, virginemque praemium a se indicati armenti, Herculis, concubitum [s.n.] habuisse: ex quo, tres filios, Agathysum, Gelonum, et Scytham esse natos*. Pățania lui Hercule, paznicul somnoros al cirezilor lui Geryon, pe care-l salvează totuși fata zeiței Pământului, e tălmăcită astfel: „*Că, trezindu-se, călăuzit de o fecioară, fiică a lui Tellus, femeie până la coapse, cu restul corpului terminându-se ca viperă, le regăsi și că fata avu răsplată, pentru a-i fi arătat cireada, îmbrățișarea* (s.n.) lui *Hercule, prin care născu trei fii: pe Agathysus, pe Gelonus și pe Scytham*”. Eu aș fi tradus astfel: „*Că, după ce s-a trezit din somn, și le-a adus înapoi, călăuzit de o fecioară, fiică a lui Tellus, până la coapse femeie, în rest terminându-se în viperă, și că, drept răsplată pentru că i-a arătat cireada, fecioara a împărțit așternutul cu Hercule: din această îmbrățișare* (în textul original *concubitum* – n.n.) *s-au născut trei fii*” etc...

Mai mult mă pun însă pe gânduri onomastica și toponimia utilizate de traducătoare. Nu e lucrul cel mai ușor, Olahus însuși a oscilat între diverse variante, dar în tălmăcire se cuvenea adoptat un procedeu unitar. Nume precum Georgius Podjebrațiu și Kinizsi Pál le spun românilor prea puțin, însă Jiri Podjibrad și Pavel Chinezu, *da*, mai ales că ultimul, vestitul biruitor al turcilor, în 13 octombrie 1479, la Câmpul Pâinii, era valah.

În privința numelui localităților, inconsecvența e de-a dreptul frapantă. Când e vorba de orașele din Occident menționate de Olahus cu numele lor latinesc: Aurelia, Basilea, Brixia, Besontion, Bergamum, Mantua, Ferraria, Lugdunum, Patavium, Tergestinum, Tholosa, G.A. dă și echivalentul românesc ori pe cel străin din limbile de azi: Orléans, Basel, Brescia, Besançon, Bergamo, Mantova, Ferrara, Lyon, Padova, Trieste, Toulouse. Dar cu așezările de pe teritoriul românesc nu se întâmplă același lucru. Multe din localitățile transilvănene rămân doar cu numele maghiare: Nemeti, Alparet, Mihálytelke, Ciobór, Feketető, Rev, Tilegd, Körösbánya, Feltót, Gerend, Torockó, Borberek, Kapronca, Váralja, Lippa, Nagylak, Décsé, Bakay, Köbölkut, Somkerek, Rehalom, Vikazna, procedeu admisibil dacă s-ar fi tradus din latină în maghiară. În românește trebuiau utilizate toponimicele familiare cititorilor cărora li se adresează tălmăcirea: Sic, Mintiu, Olpret (azi Bobâlna), Mihăiești, Ciobor, Negreni, Vadul, Tileagd, Baia de Criș, Tăuți, Grind, Trăscău, Vurpăr, Căpruța, Vărădia, Lipova, Nădlac, Decea, Băcăia, Beregsău, Chibulcut, Sintereag, Rupea, Ocna Sibiului. Și, *finis coronat opus*, „*poarta Transilvaniei, pe unde se pătrunde în Muntenia*”, e vegheată, susține traducătoarea, de „*foarte puternica cetate Thertz, situată într-un loc inaccesibil*” (p. 99). Mai e nevoie să spun că e vorba de fapt de Cetatea Bran?

Aflarea toponimicelor românești n-ar fi cerut multă caznă. Se găsesc cu toatele în primul volum din *Călători străini despre Țările Române*, ediție îngrijită de Maria Holban, Editura științifică, București, 1968, p. 486 - 500, carte menționată în prefața de Antal Gyöngyvér. Dar...

Dumitra Baron

PENTRU O POETICĂ A TRADUCERII ÎN OPERA LUI CIORAN

„Orice limbă e un continent, un univers, cel care și-o apropie e un cuceritor.” (Cioran)

Abordând un asemenea subiect, ne-am putea întreba înainte de toate cât ar fi de pertinentă analiza raporturilor lui Cioran cu domeniul traducerii, fiind cunoscut faptul că autorul nu a fost un traducător propriu-zis, a cărui operă să fie constituită din traduceri în sensul curent al termenului („*text sau lucrare care prezintă într-o altă limbă echivalentul textului original care a fost tradus*”). Și totuși, Cioran reprezintă un caz aparte: decizia sa de a renunța la limba maternă și de a alege ca limbă de creație franceza, după ce publicase deja cinci cărți în română, este consecința unei încercări de traducere; în plus, de-a lungul întregii sale opere, se observă prezența nelipsită a limbilor străine, cât și recurența numeroaselor considerații despre activitatea de traducere. Ne propunem să demonstrăm ideea că pentru Cioran traducerea constituie un adevărat procedeu de creație literară; el se apropie de această activitate pentru a-și extrage elementele constitutive ale scrierilor sale și pentru a avea astfel o viziune mai corectă nu doar asupra semnificației cuvintelor folosite, dar și asupra propriului eu aflat în ipostaza de creator.

Pentru început, vom prezenta câteva reflecții asupra raportului dintre traducere și creație literară, vom preciza apoi condițiile în care s-a produs ruptura lui Cioran cu limba sa maternă și consecințele unei astfel de decizii. A treia parte a articolului nostru se referă la activitatea de traducere, așa cum este efectuată de Cioran, activitate care va constitui baza unei adevărate poetici (în sensul de teorie, normă, lege) a traducerii (aspect tratat în partea a patra). În cele din urmă, ne vom limita la o discuție asupra raportului instaurat de traducere (termen folosit de asemenea și în sensul de creație) între autor și celălalt.

A traduce și a scrie

În calitate de creator, Cioran este și traducător și astfel putem folosi noțiunea de traducere în sensul de „*transpunere creatoare*” (Roman Jakobson). De altfel, activitatea unui traducător se aseamănă cu cea a unui scriitor, completând-o adeseori. Efortul de a traduce este în strânsă legătură cu actul de creație, cu geneza literară. De aceea, termenul de poetică (prezent în titlul articolului nostru) cuprinde și acest sens, care trimite la etimologia cuvântului, adică la facerea artistică, la creație (*poiesis*). Traducerea reprezintă un mod de a aborda literatura, de a avea acces la spațiul frecventat de alți artiști, un mod de a citi și de a ne apropia de operele acestora. Astfel, traducerea este capabilă să stabilească legături și permite celui care o practică să se situeze în vecinătatea tradiției culturale.

Actul de a traduce, ca și cel de a scrie, reprezintă o muncă de aproximare și o modalitate de a gândi limba și scriitura, de a „*rescrie opera altuia*”, de a se plasa aproape de începuturile acesteia. În acest sens, Paul Valéry observa că „*activitatea de traducere, întreprinsă cu grija unei anume aproximări a formei, ne face întrucâtva să încercăm să călcăm pe urmele pașilor autorului*” (în Antoine Berman, *L'épreuve de l'étranger – Culture et traduction dans l'Allemagne romantique*, Gallimard, Paris, 1984, 2002, p. 272). Ideea că traducerea este o activitate creatoare ne trimite la August Wilhelm Schlegel, care afirma, în 1796, că este „*usor să demonstrezi că traducerea poetică obiectivă reprezintă adevărata cultură, o nouă creație*”. În lucrarea *L'épreuve de l'étranger* (p. 294 - 295), Antoine Berman notează că existența raportului „*consubstanțial*” între literatură și traducere a fost deja semnalată de Novalis, A. W. Schlegel, Baudelaire, Proust și Valéry. Acesta din urmă considera că „*A scrie [...] este o activitate perfect comparabilă cu cea a persoanei care operează o transmutare a unui text dintr-o limbă în alta*” (*Variations sur les Bucoliques*, Gallimard, Paris, 1957, p. 24). Activitatea autorului și cea a traducătorului sunt în primul rând activități de scriere, traducătorul fiind „*un scriitor pentru același motiv ca și autorul, problemele sale sunt aceleași: găsirea cuvântului potrivit, echilibrarea ritmului unei fraze, găsirea unui mijloc de provocare a unui anume efect printr-un anumit expedient lingvistic*.” (Françoise Wuilmart, *La traduction littéraire dans l'Europe actuelle*, în *Europe et traduction*, textes réunis par M. Ballard, Presses de l'Université d'Artois et Presses de l'Université d'Ottawa, 1998, p. 388).

Schimbarea limbii și crearea într-o limbă de împrumut

În *Critică și adevăr* (1966) Roland Barthes aprecia că „*este scriitor cel căruia limbajul îi pune probleme, cel care îi resimte profunzimea, și nu instrumentalitatea sau frumusețea*”. În spiritul acestei remarci trebuie să ne gândim că Cioran se dorește scriitor și că, prin hotărârea sa de a scrie în franceză și de a renunța la limba maternă, el alege un limbaj care îi „*pune probleme*”. Această a doua limbă, franceză, impusă ca nouă „*limbă maternă*”, va deveni limbă de creație literară. Însă Cioran nu rămâne închis între frontierele unei singure limbi. Scriitura sa este traversată de alte scrieri aparținând nu doar unor spații literare diferite; adesea, aceste alte scrieri apărând în forma lingvistică „*originală*”.

Referitor la condițiile în care s-a efectuat ruptura cu

limba maternă, trebuie să menționăm următoarele aspecte: crescut într-un context multicultural, Cioran alege Parisul (oraș cosmopolit) ca loc al „*exilului*” său. El își schimbă limba, se exilează într-o altă limbă pentru a se elibera, pentru a se cunoaște mai bine, pentru a crea. Dacă ținem cont de regiunea în care s-a născut (Transilvania: zonă de interferență a culturilor germană, maghiară, română) și a formării sale intelectuale filosofice, Cioran ar fi trebuit să fie un bilingv român-german. El nu descoperă franceza decât după intrarea în mediul intelectual bucureștean al anilor '30. Odată intrat în spațiul scriiturii franceze, Cioran nu îl mai părăsește (pentru a mai reveni la limba română); încercând să traducă în română un poem de Mallarmé, Cioran înțelege „*inutilitatea*” unui astfel de exercițiu și se hotărăște să aleagă definitiv franceza ca limbă de exprimare cotidiană și literară: „*Este cel mai mare accident care i se poate întâmpla unui scriitor, cel mai dramatic. [...] Am scris în română până în 1947. În acel an, mă aflu într-o căsuță aproape de Dieppe, și traduceam în română din Mallarmé. Dintr-odată, mi-am spus: «Ce absurditate! La ce bun să traduc Mallarmé într-o limbă pe care nu o cunoaște nimeni?» Și atunci am renunțat la limba mea. Am început să scriu în franceză, și a fost foarte greu, deoarece, prin temperament, limba franceză nu îmi convenea: îmi trebuie o limbă sălbatică, o limbă de bețiv. Franceza a fost pentru mine o cămașă de forță. Să scrii într-o altă limbă este o experiență îngrozitoare. Reflectezi asupra cuvintelor, asupra scriiturii. [...] Schimbând limba, am anulat imediat trecutul: mi-am schimbat complet viața. Chiar și acum, mi se pare că scriu într-o limbă care nu este legată de nimic, fără rădăcini, [...]»*. (Interviu cu Fernando Savater, 1977, **Entretiens, Gallimard**, Paris, 1995, p. 28 - 29). Același episod este reluat de Cioran cu ocazia mai multor interviuri și de fiecare dată apar nuanțe suplimentare, care trimit mai degrabă la dificultatea de a scrie în limba franceză. În 1984 Cioran afirmă: „*să scrii într-o limbă străină reprezintă o emancipare. Înseamnă să te eliberezi de propriul trecut [...] am ajuns să-mi dau seama că a adopta o limbă străină era poate o eliberare, dar și o încercare, chiar un supliciu, un supliciu fascinant totuși.*” (Interviu cu Gerd Bergfleth, 1984, **Entretiens**, p. 143 - 144). La începutul cărții **Istorie și utopie** (1960), în capitolul **Despre două tipuri de societate (Scrisoare unui prieten de departe)**, Cioran se referă la această temă și exclamă: „*Cât consum de cafea, țigări și dicționare pentru a scrie o frază câtuși de puțin corectă în această limbă inabordabilă, prea nobilă și prea distinsă pentru mine!*” (**Œuvres, Gallimard**, Paris, p. 980). Cioran își dă seama că a scrie în franceză, „*idiotul ideal pentru a traduce delicat sentimente univoce*”, constituie o modalitate de a conștientiza valoarea fiecărui cuvânt, a fiecărei sintagme folosite, de a reflecta asupra „*substanței cuvintelor*”, deoarece „*actul de a scrie este un act conștient*”. Spre sfârșitul cărții **Mărturisiri și anatemă**, Cioran pare să ne pună în fața unei ultime reflecții în care scriitura se asociază traducerii: „*Într-o limbă de împrumut ești conștient de cuvinte, ele nu există în tine, ci în afara ta. Acest interval între tine și mijlocul tău de exprimare explică de ce este dificil, chiar imposibil, să fii poet într-o altă limbă decât a ta. Cum să extragi substanța*

cuvintelor care nu sunt înrădăcinate în tine? Noul venit trăiește la suprafața cuvântului, nu poate să traducă într-o limbă târziu învățată această agonie subterană din care emană poezia.” (**Œuvres**, p. 1723).

Observăm că Cioran se străduiește să stăpânească limba franceză, își propune să scrie mai bine decât un scriitor francez și acest lucru chiar îi reușește. Prin această alegere, Cioran se desparte de afectivitatea, exuberanța, abundența verbală, metaforică și de lirismul limbii române (o limbă mult mai apropiată de temperamentul său) și se găsește în rigoarea și sobrietatea limbii franceze care, deși i se părea „*o cămașă de forță, datorită disciplinei, impuse din afară*”, a fost în același timp un mijloc de salvare, o experiență „*întemeietoare de identitate*”.

Cioran este pasionat de studiul limbilor străine (franceza, germana, engleza, spaniola). Toate aceste limbi devin, rând pe rând, o posibilă „*a doua*” limbă de creație și, schimbându-și rolul și locul, cuvintele aparținând unor spații lingvistice diferite se combină cu elemente textuale franceze. Situându-se la frontiera lingvistică a mai multor limbi și folosindu-le în procesul de creație, Cioran se „*transformă*”; asistăm astfel nu doar la o singură „*a doua naștere*” (datorată, în opinia lui P. Bollon și a S. Stolojan, trecerii de la limba română la limba franceză), ci la o perpetuă a „*doua*” naștere. Pentru Cioran, această atitudine reprezintă unicul mod de a ajunge la profunzimile propriului eu și de a se obișnui cu existența deoarece, după cum afirmă G. Steiner, „*la un nivel mai mult sau mai puțin pronunțat, fiecare limbă prezintă propria sa lectură a vieții. A se mișca între diferite limbi, a traduce, chiar între limitele totalității, revine la a descoperi gustul aproape derutant al spiritului omenesc pentru libertate. Dacă am locui într-o singură «epidermă lingvistică», dacă am evolua într-un număr mic de limbi, caracterul inevitabil al supunerii noastre în fața morții s-ar arăta poate și mai asfixiant.*” (în **Les Larmes du traducteur, Grasset**, Paris, 2001).

Considerațiile lui Cioran despre practica traducerii

Dacă analizăm mențiunile înscrise în paginile scrierilor (**Œuvres**) și caietelor sale (adevărat document de creație) constatăm existența mai multor aspecte revelatoare pentru studiul nostru. Există multe cazuri în care Cioran face referiri la traducerea unui singur cuvânt sau a unei fraze scrise într-o limbă străină, urmată imediat de traducerea sa în franceză: „*Le Demiurge s'appelle en hébreu laldabaôth, c'est-à-dire «fils du chaos»*” (**Cahiers, 1957 - 1972, Gallimard**, Paris, 1997, p. 345), „*César Vallejo: «decha tan desgraciada de durar» (bonheur tellement malheureux de durer)*” (**Cahiers**, p. 786), „*Boredom, Langeweile, aburrimiento, plictiseală, – n'ont pas de valeur poétique; seul l'ennui a réussi à conserver ses multiples fonctions*” (**Cahiers**, p. 853), „*Ce n'est pas Eliot, c'est Proust qui est le prophète des «hollow men», des hommes vides*” (**La tentation d'exister, Œuvres**, p. 904). Uneori există adevărate argumentări în vederea celei mai bune alegeri a unui anume echivalent: „*Ce matin, à l'église*

roumaine, le service funèbre pour Basile Munteanu... «În deșert se turbură tot pământeanul» (*En vain s'agite (se trouble) l'être pétri de terre... de limon ou simplement: le terrestre... ?*) [...] (**Cahiers**, p. 988).

La acestea se adaugă efortul de transformare a textului străin, prin intermediul traducerii, în vederea pregătirii acestuia pentru a deveni element al scriiturii. Într-adevăr, de multe ori, efortul de traducere este urmat de efortul de creație: „«*Who has not found the heaven below / Will fail of it above*» (E. Dickinson) *Le ciel est la récompense de ceux qui l'ont trouvé déjà ici-bas.*” (**Cahiers**, p. 174). Uneori, întâlnim variante ale traducerii inițiale. Este cazul unui citat în limba engleză din William Blake, care este reluat și retradus de Cioran la distanță de un an „«*Sooner murder an infant in its cradle than nurse unacted desires.*» (*Plutôt étrangler un enfant au berceau que couvrir un désir inassouvi.*) (Blake)” (**Cahiers**, p. 574). „Blake: «*Il vaut mieux étrangler un enfant dans son berceau que de garder au cœur un désir non satisfait.*» *Toute la psychanalyse est déjà là.*” (**Cahiers**, p. 768). Cioran reflectează și asupra problemei intraductibilității unor cuvinte (în special a conceptelor filosofice germane) și a unor expresii „«*Weltlosigkeit*» – *un autre mot selon mon cœur, intraduisible comme tous les mots étrangers qui me séduisent et me comblent*” (**Cahiers**, p. 30), „*N'a fost să fie – It wasn't to be. Impossible d'en trouver une traduction française satisfaisante*” (**Cahiers**, p. 518) sau „**M-am zbatut** – *comment traduire cette expression? L'indigence du français me fait peur.*” (**Cahiers**, p. 986). În alte cazuri, este vorba chiar de o comparație a mai multor cuvinte aparținând unor zone lingvistice diferite, comparație însoțită de o analiză a capacității sau incapacității acestora de a reda ideea, sensul: „*Combien de fois, dans nos pérégrinations en dehors de l'intellect, n'avons-nous pas reposé nos troubles à l'ombre de ces Sehnsucht, yearning, saudade, de ces fruits sonores éclos pour des cœurs trop mûrs! Soulevons le voile de ces mots: cachent-ils un même contenu? Est-il possible que la même signification vive et meure dans les ramifications verbales d'une souche d'indéfinité? Peut-on concevoir que des peuples si divers éprouvent la nostalgie de la même manière? Celui qui s'évertuerait à trouver la formule du mal du lointain deviendrait victime d'une architecture mal construite. Pour remonter à l'origine de ces expressions du vague il faut pratiquer une régression affective vers leur essence, se noyer dans l'ineffable et en sortir avec les concepts en lambeaux.*” (**Précis de décomposition, Œuvres**, p. 607).

Cioran face referiri și la modul în care o anumită operă a fost tradusă, el face observații privitoare la echivalentul ales de un alt traducător („*Dans un des livres les mieux traduits que je connaisse, je pense aux Variétés de l'expérience religieuse de James, je n'ai trouvé qu'une seule chose douteuse: «les abîmes du scepticisme»... Il fallait dire du doute, car scepticisme en français comporte une nuance de dilettantisme et de légèreté qui exclut toute association avec «abîmes.*” (**Cahiers**, p. 122), „*Dans le Ten o'clock de Whistler, Mallarmé traduit «glorious day» – par «journée glorieuse»*” (**Cahiers**, p. 540), „*Tudor Vianu traduit «Schwermut» par «inimă grea». C'est tellement mieux que «mélancolie!»*” (**Cahiers**, p. 929).

Car cu boi

De la o pagină la alta a **Caietelor** putem urmări itinerariul acestor texte, menționate inițial în limba originală, apoi traduse, modificate, completate de alte texte care au parcurs același traseu. Citind operele lui Cioran regăsim aceste elemente, foste traduceri, folosite la nivelul creației propriilor sale texte. De exemplu, putem citi în **Caiete**: „**Alles ist einerlei! All is of no avail!** j'aurai vécu en m'accrochant à toutes les tournures qui traduisent la Vanité de tout” (p. 350), în timp ce în ultima sa carte regăsim o parte din acest fragment, însoțit de data aceasta de traducerea sa franceză: „*Tout à coup, foudroyé par une réminiscence de vocabulaire: All is of no avail (rien ne sert à rien)*” (**Aveux et anathèmes, Œuvres**, p. 1696). Sunt numeroase exemple de acest gen și ele ne întăresc convingerea că practica traducerii dobândește un statut creator în ansamblul creației cioraniene. Această practică lucrează și în profitul creatorului deoarece acesta, homo faber, conștientizează această activitate, devenind faber sapiens (René Passeron).

Pentru o teorie a traducerii

Un alt aspect care ar merita atenția noastră vizează structurarea, pe măsură ce opera este creată, a unei adevărate poetici a traducerii, chiar dacă aceasta nu a constituit niciodată scopul explicit al lui Cioran (însă așa cum observa și Henri Meschonnic nu există „*traducere care nu gândește și nu practică o poetică*”). Această reflectare teoretică rezultă, pe de o parte, din experiența lui Cioran în domeniul traducerii, din preocuparea sa constantă asupra limbajului, a artei de a se exprima corect, a dorinței de a înțelege dedesubturile fiecărei vocabule, și, pe de altă parte, această poetică este consecința modului în care autorul critica și se interesa de calitatea traducerilor operelor sale și ale altor scriitori. A se citi într-o altă limbă, pe care o cunoștea mai mult sau mai puțin, îl obliga astfel să se recitească, scriitorul devenind în consecință propriul său cititor care efectua o lectură minuțioasă: „*Să-mi corectez textele traduse în engleză sau germană, să fiu obligat să mă citesc cu lupa, ce chin! Dificultatea pe care am avut-o când le scriam, să o perpetuez acum, să o regăsesc încercând să le descifrez într-o altă limbă! Să scrii într-o limbă de împrumut pentru*

a te corecta apoi într-o altă limbă de împrumut, este prea mult.” (*Cahiers*, p. 386). Ca cititor al propriei opere, Cioran pare a nu-și mai recunoaște cuvintele, ideile, și își neagă statutul de creator. În același sens, Paul Valéry resimte senzația de a fi „*transformat în umbră până a nu mai ști cine este și despre cine se vorbește.*” Această nouă experiență de lectură îl determină pe scriitor să se oprească și, mai mult, să reflecteze asupra modalităților de a scrie și de a traduce.

Am putea cita sub forma unui breviar de traducere unele constatări ale lui Cioran, care se referă la noțiuni și probleme specifice domeniului traductologiei: *traducerea de poezie și raportul dintre traducere și limbaj* („*De câte ori îmi citesc textele în traducere, depreciate până la inteligibil, degradate de întrebuintarea curentă, mă apucă jalea și îndoiala. Chiar tot ceea ce scriu nu ține decât de cuvinte? «Le brillant» nu trece într-o altă limbă; trece și mai puțin decât în cazul poeziei. Ce lecție de modestie și de descurajare mai bună decât să te citești într-un stil de proces-verbal, după ce ai trudit ore întregi pentru fiecare cuvânt! Nu mai vreau să fiu tradus, să mai fiu dezonorat în fața ochilor mei.*” (*Cahiers*, p. 67), „*Trebuie lăsată poeziei propria-i libertate, îndepărtând-o de proză.*” (*Cahiers*, p. 676), *limitele traducerii, chiar intraductibilitatea* („*Nu poezia, ci ironia este intraductibilă. Și asta, pentru că ironia ține încă mai mult de cuvinte, de nuanța lor imperceptibilă și de încărcătura afectivă, decât poezia însăși.*” (*Cahiers*, p. 160), „*Nu-i putem traduce decât pe scriitorii fără stil. De unde succesul mediocrilor, ei trec ușor în orice limbă!*” (*Cahiers*, p. 525), *fidelitatea și abateră de la spiritul textului în traducere cât și responsabilitatea și statutul traducătorului* („*În aproape fiecare domeniu nu întâlnesc decât oameni care cred că știu și care de fapt, nu știu. Nimic nu-i mai rău decât să-ți imaginezi că știi. Mă gândesc în special la traducătorii care se mulțumesc cu iluzia că înțeleg. Un autor nu e obligat să fie riguros; un traducător este, el este chiar responsabil de insuficiențele autorului. Consider că un bun traducător este superior unui bun autor.*” (*Cahiers*, p. 387), *raportul între traducător și autor* („*O carte de-a voastră care a fost tradusă nu vă mai aparține: este în principal cea a traducătorului, deoarece acesta v-a impus propriul stil. Ar trebui deci să semnați împreună cu el, și să o prezentați ca pe o lucrare scrisă în colaborare.*” (*Cahiers*, p. 489 - 490), *traducerea ca lectură plurală și constrângerile* impuse traducătorului (a alege, a se decide pentru o anume variantă: „*O traducere este proastă când este mai clară, mai inteligibilă decât originalul. Aceasta dovedește că nu a știut să păstreze ambiguitățile, și că traducătorul a tranșat: ceea ce este o crimă*” (*Cahiers*, p. 676), „*Cuvântul luciditate pe care îl folosesc adesea, se traduce în engleză cu «lucidity» – cuvânt rar atât în Anglia, cât și în America, – în timp ce în Franța oricine îl folosește. De exemplu, acum câteva zile, l-am auzit la radio pe un șofer de camion folosind acest cuvânt într-un mod cu totul natural, vorbind despre un accident. Știu sigur că nu se gândea la sensul filosofic al cuvântului, însă puțin contează asta. Ceea ce contează este că acest cuvânt este familiar și banal. În țările în care se vorbește engleza, cuvântul este aproape tehnic. Acest exemplu arată că în primul*

rând frecvența cu care un cuvânt este folosit ar trebui să-l orienteze pe traducător în alegerea echivalențelor.” (*Cahiers*, p. 703), *statutul și rolul traducerii* („*O traducere este o judecată, un comentariu, este o oglindă în care autorul își poate contempla în voie cusururile spiritului. O traducere ne trădează mai degrabă pe noi decât pe textul nostru.*” (*Cahiers*, p. 899). Traducerea implică distanță, abatere, pierdere, absență, fiind în același timp „*o formă specială de dialog*”. Este unul dintre motivele pentru care Cioran a continuat aproape întreaga sa viață să o practice sub o formă sau alta (fie ca simplu exercițiu lingvistic sau ca etapă necesară creației).

Traducere și alteritate

Ultima parte a acestui articol se referă la raportul pe care traducerea (în sensul de creație) îl generează între autorul său și celălalt. Ni se pare interesant să observăm că pe parcursul acestui du-te-vino constant între diversele limbi, între scrierile celorlalți și propriile sale creații, Cioran își exprimă dorința de a deveni altul, deoarece în spațiul literar *Je est un autre*. De altfel, Paul Valéry enunța deja această idee: „*A avea conștiința de sine nu înseamnă oare să simți că ai putea fi un altul?*” Astfel, scrierea și traducerea presupun o „*mobilizare totală și poetică a eului. [...] Privirea asupra celorlalți (a traduce) completează aici privirea celorlalți (a fi tradus); acest joc al alterității și al identității se îndreaptă spre universal fără a pierde individualitatea de la început. Orice traducere este în acest sens o școală a umanismului; ea este descoperirea celui-lalt din fiecare și a asemănătorului în celălalt.*” (Charles Coutel, *L'Europe comme traduction*, în *Europe et traduction*, textes réunis par M. Ballard, Presses de l'Université d'Artois et Presses de l'Université d'Ottawa, 1998, p. 401 - 402). Traducerea deschide calea spre celălalt, îi propune și îl incită să accepte alteritatea, diferența, pluralitatea: „*Aussi longtemps que l'on sent l'étranger, mais non l'étrangeté, la traduction a atteint ses buts suprêmes; mais là où apparaît l'étrangeté comme telle, obscurcissant peut-être l'étranger, le traducteur trahit qu'il n'est pas à la hauteur de son original.*” (Humboldt, citat de Antoine Berman în *L'épreuve de l'étranger*, p. 246). Traducerea presupune o permanentă repunere în cauză a întrebărilor legate de relația dintre Același (le Même) și Celălalt (l'Autre). Eul lui Cioran devine altul în special prin folosirea diferitelor limbi, metodă ce îi oferă cea mai bună cale de căutare a sinelui.

Concluzie

Aspectele pe care le-am prezentat (raporturile între traducere și creație literară, importanța schimbării limbii și a creației într-o limbă de împrumut, reflecțiile lui Cioran asupra artei și activității de traducere, reflecții care survin în urma unei practici constante de traducere) sunt în măsură să susțină ideea că de-a lungul întregii sale vieți Cioran a fost profund atras de activitatea de traducere, noțiune înțeleasă în sensul cel mai larg și în același timp cel mai restrâns cu putință, în scopul definirii propriului eu și a propriei opere în raport cu ceilalți creatori și cu celelalte opere artistice.

GRIGORE VIERU – 70

Înainte de a fi mare poet, Grigore Vieru e un om extraordinar. Un prieten adevărat cu toată lumea, indiferent că este vorba de nu știu care mare politician sau de măturătoarea dintr-o redacție. Știe și poate să se bucure de întâlnirea cu un confrate, fie el din Chișinău sau de la București. Dacă e la Chișinău, le duce vești bune celor de-acolo de câte se mai întâmplă prin orașul de pe Dâmbovița. Dacă, dimpotrivă, e în orașul Crailor de Curtea Veche, își varsă amarul confrăților de peste Prut în fața colegului bucureștean. E un interiorizat, dar și un expansiv (dacă, firește, te cunoaște mai de mult), un visător, dar și un pragmatic.

Mi-a spus cândva o poveste cutremurătoare: era copil în Pererâta Hotinului și consătenii știau ce mai fac frații de peste apă, adică din Miorcanii lui Ion Pillat, după felul în care lătrau câinii de-acolo. Limbajul inimilor trecea peste bariere naturale (și mai ales peste bariere politice) incredibil de repede și de frumos...

După 1990, Grigore a devenit foarte cunoscut la București. Cunoscut și controversat: unii îl laudau pentru patima cu care a susținut și susține cauza Unirii, alții, dimpotrivă, îl blamau pentru că nu știu care Televiziune l-a filmat la nu știu ce spectacol, organizat de un partid, deși el nu făcea decât să răspundă invitației unui confrate poet. Povestea odată cum o doamnă l-a oprit în față la Intercontinental și i-a cerut un autograf, dar cum nu avea nici o hârtie la ea, l-a rugat să-i scrie numele în palmă. Oare câte zile va fi păstrat femeia autografului?

Grigore poartă în suflet două mari, inegalabile iubiri: una pentru mama (fiind, poate, poetul care i-a dedicat acesteia cele mai multe poeme din toată literatura română) și cealaltă pentru Eminescu (pe care într-un poem îl închipuie „*rugându-se pentru Basarabia*”: „*Se aude marele Mihai, / El vorbește-așa de măiestrit, / Că se face iar lumină-n grai / Și-n norodul cel năpăstuit.*”).

El însuși un copil mai mare, Grigore se amestecă printre puștani, le scrie versuri, îi îmbrățișează, le spune fel de fel de povești. Cu cei mai mari caută să se poarte la fel. Iubește și e iubit. Cândva mi-a dedicat o poezie și mie, fără să mă fi cunoscut pe atunci... Are, așadar, o inimă mare cât toate poemele lui. Și în ea adună, cu mic cu mare, pe toți. Și până la urmă ce poate fi mai frumos și mai înălțător pentru un poet decât toate astea (și încă multe altele!) la un loc?

Grigore Vieru împlinește șaptezeci de anotimpuri (anotimpuri cât un calendar de douăsprezece luni). Anotimpuri închinare visului și versului curat ca neaua iernii.

La mulți ani, poete drag!

Păstrând proporțiile, Vieru și generația sa reprezintă pentru această provincie românească năpăstuită mereu de istorie ceea ce a fost la începutul secolului generația lui Goga, pentru Transilvania. Similitudinea de destin are și o prelungire în plan poetic. Sub presiunea circumstanțelor, poezia se întoarce la un limbaj mai simplu și își asumă în chip deliberat un mesianism național pe care, în condiții normale, lirismul pur îl evită.

...Acest poet născut de miremele și durerile pământului său așezat – după o vorbă cunoscută – în calea răutăților, nu se rușinează să-și poarte tragedia și iubirea pe față. **(Eugen Simion)**

...Vieru nu este niciodată un imitator, el se referă conștient la anumiți autori pe care-i iubește pe care-i știe pe de rost și se lasă impresionat de atmosfera lor sau le preia cu detașare unele elemente tehnice. **(Nicolae Manolescu)**

Grigore Vieru are o destinație impresionantă în ciuda simplității aparente a versului de o mare accesibilitate și a temelor generale, nu foarte numeroase. Dar el se numără printre acei poeți a căror ființă se face ecoul tuturor, printre acei *poeta vates* de felul lui Goga, pentru care mesajul poeziei are, în virtutea rădăcinilor vii, atribute mesianice. **(Zoe Dumitrescu-Buşulenga)**

Grigore Vieru se cuprinde în inima românilor ca Vârfuri cu Dor în lumina Bucegilor, ca mireasma pelinului în câmpia Bărăganului, ca strugurii în viile Moldovei întregi și ca miraculoasa noapte a colindelor în fereastra copilăriei. Tot timpul inspirat și blând și plin de furtunile ce domină povestea Nistrului înscriindu-și durerea în Marea Neagră. **(Fănuș Neagu)**

Lirica lui Grigore Vieru, organic legată de tradiția eminesciană și folclorică a literaturii noastre, dar nespun de sensibilă la neliniștile secolului, ne oferă generoasa posibilitate de a ne întoarce la izvoare și, totodată, de a ne croi o cale sigură de comunicare cu formulele de trăire și gândire artistică ale poeziei universale, mai cu seamă în registrul tematic al iubirii, dragostei de mamă și maternității veghetoare, al valorilor copilăriei și sentimentul Patriei. **(Mihai Cimpoi)**

Un poet care și-a asumat greul unui grai trecându-l prin inima sa și, încărcat de răbdare, înțelepciune și nouă frumusețe, îl întoarce semenilor săi care-i deschid de bună voie inima să-l primească, pentru a duce mai demn pe mai departe viața în spiritul dreptății și iubirii ce covârșește și poate birui totul, al credincioșiei față de cele nepieritoare și al nădăjduirii ce nu poate da greș, un asemenea poet rămâne-va „*suflet în sufletul neamului său*”. **(Ioan Alexandru)**

...De aproape patru decenii cei care s-au lățit peste noi nu încetează să se întrebe cu mirare: de unde s-a luat Grigore Vieru? Când nu trebuie să fie, când toată intelectualitatea basarabeană a fost decimată, deportată; speriată, strivită din fașă și locul fusese ars încă pentru o sută de ani înainte.

...Grigore Vieru este mai mult decât un poet, el este un destin. **(Nicolae Dabija)**

Leo Butnaru

A SUPORTA ABSURDUL *

Paradoxal vorbind/scriind, chiar în baza absurdității existenței și creației umane, ca iraționalitate, lipsă de sens, scop și speranță, în raport cu Absurdul, parcă ar fi inutil să se știe când a apărut în înțelegerea vreunui om (sau a vreunui veac) dintâiul semnal al conștientizării Absurdului propriu-zis ca dezacord fatal dintre strădania existențial-cognitivă și implacabila stare de fapt a Realității (la toate nivelurile ei „*răsfirate*” în infinitate), adică disonanța tragică dintre posibilitățile concrete ale individului (*sapiens*...) și fantasticele scopuri pe care le schițează/jinduieste speranța și iluzia lui. Acel prim și brusc-descurajator semnal al absurdului ce-ți inoculează definitivul sentiment de frustrare și inutilitate pe care, spre o mai limpede înțelegere, filosofia l-a adus la scara raportului dintre unica zi de viață ce-i este dată efemeridei (gâzei, insectei) și misterul de nepătruns al eternității. Indiferent de faptul că omul, uneori, trăiește și peste o sută de ani (înmulțiți suta cu 365 de zile, să vedeți câte vieți de efemeridă ar ieși...), în permanenta-i tendință pasională de a substitui calitatea vieții cu durata (cantitatea) acesteia (*vivre le plus* și nu *vivre le mieux*); adică, indiferent că omul poate exista peste 100 de ani, conștientizarea raportului dintre viața terestră și Absolut generează o cutremurătoare spaimă!... Spaima oarbă a absurdului (sau poate că indiferența la care vom mai reveni în aceste reflecții) revelat(e) omului ce se văzu nevoit, de la un moment încolo, a-și recunoaște sieși că nu este în stare să-și explice într-o consonanță pozitivă satisfăcătoare sensul vieții, al lumii, al cosmosului etc., ba mai mult – că nu va fi în vecii vecilor abilitat (de Cine?) să intuiască un atare sens, acesta rămânând, tragic-predestinat, dincolo de potențele percepției sale intuitive, științifice, filosofice. Încă Tertullianus (150 - 220 d. Hr.) se anunță drept protagonist al orientării „*antilogistice*” în percepția umană, susținând că filosofia greacă nu e decât o eroare, dat fiind că adevărul revelat depășește rațiunea. De la el vine celebra apoftegmă: *Credo, quia absurdum* = Cred pentru că e absurd. (Curios, paradoxal lucru, dar, mai apoi, în confruntarea sa cu gnosticii, Tertullianus elaborează sau dezvoltă reguli cu adevărat fructuoase în arta interpretării, reguli pe care însă el însuși nu le respectă.)

Prin urmare, de la cel dintâi semnal al conștientizării că absurdul este incompatibil cu rudimentara, totuși, rațiune umană, crezutele atuuri ale epistemologiei și-au pierdut din importanță, elanul și optimismul științifico-tehologic diminuându-se serios în intensitate, eventualele perspective sugerate, cândva, de acestea obturându-se considerabil, Giles Lipovetsky (în *Era vidului*) constatănd că: „*Opoziția dintre sens și non-sens nu mai este sfâșietoare și-și pierde radicalitatea în fața frivolității sau a zădărniceii modei, a distracțiilor, publicității. În era*

spectaculosului, antinomiilor dure, adevărul și falsul, frumosul și urâtul, realul și iluzia se estompează, antagonismele devin neantagonice, începem să înțelegem, să nu se supere metafizicienii și antimetafizicienii, că de acum înainte este posibil să trăim fără scop și fără sens.” Și pentru că absurdul e de neconceput fără doza de enormitate a paradoxului, Emil Cioran încerca, parcă, să facă oarecum suportabilă condiția umană (ceea ce, de altfel, nu prea era în firea sa), spunând că „*viața e cu adevărat interesantă și are putere de atracție din cauză că nu are nici un pic de sens*”. Aș zice că integritatea, unitatea... absurdului permite jocul diverselor paradoxuri, astfel că Solomon Marcus admitea până și faptul că cercetătorul științific ar fi favorizat în cel mai înalt grad anume de conștientizarea „*gratuității acțiunii sale, iar motorul ei este funcția ludică, libertatea de a hoinări în universuri ipotetice, de ficțiune, libertatea de a încerca și dreptul de a eșua în această încercare. Regulile jocului*

Pensulele pictorului

*Din cartea în pregătire **A opta zi**.

nu sunt impuse dinafară, ele sunt inventate chiar de jucător prin logica internă a demersului său. Un simptom al acestei libertăți este prezența greșelilor". Deci, chiar conștient de absoluta relativitate ce duce dincolo de hotarele vreunui sens explicit, în plin absurd, chiar dacă știe că orice rezultate „științifice” la care (va) ajunge nu vor fi întemeiate (pe adevărul suprem), savantul nu renunță la preocupările sale profesionale. În consecință, prin amplificarea (în unde concentrice, probabil) a spațiului cosmic (sau doar ideatic, fantezist) cunoscut prin extinderea acuprinderii fizice și spirituale a ceea ce se numește a cunoaște, a ști, în concepția lui Camus oamenii nu fac decât să sporească și să îmbogățească „insula fără viitor la țărnul căreia am tras”. În realitate, oamenii nu au tras nicăieri, ci, prin necunoscută zămislire și predestinație, au fost (a) „trași” Undeva.

Dar cât și până la ce moment (nivel, grilă, orizont) se poate afla ceva-altceva, se poate ști, lămurii din (în) nemărginiri crono-spatiale? Apoi, „la ce bun” această nepotolită înaintare spre ceva ce nu va fi nicicând elucidat(ă) până la un bun sau, poate, nefast sfârșit? Or, probabil, ar fi totuși mai bine ca, o dată ce a conștientizat paradoxa-litatea existenței sale ca provizorat și insignifiant, urmate pentru totdeauna de inexistență, omul absurd, și al absurdului, să scoată de la ordinea zilei/zilelor destinului, atât cât și cum îi este dat, „problema de a explica și a rezolva”, rămânând doar la ipostaza „de a simți și a descrie”? Pentru că mai spunea Albert Camus (în **Filoso-fie și roman**): „Totul începe prin indiferența clarvăză-toare”.

Să insistăm, totuși, a elucida, în nuanțe, această stare de fapt. *Primo*: odată ce omul dispune de facultăți raționale și de percepție sensibilă, este imposibil să nu-și pună probleme și să nu fie tentat de a le explica / rezolva. Până și simplismul act de a descrie implică destule combinații mentale care-ți impun anumite probleme, fie astea și insignifiante: de formă, stil și de... principiu... interoga-tiv (în fond, la ce mi-ar trebui mie o atare descriere?). Dar, odată ce apare un semn de întrebare, deja este exclusă „indiferența clarvăzătoare”. (E de presupus că indiferența n-ar însemna decât un fel de stare de vegetare imposibilă, la voia/discreția stării de mediu.) Așadar, admitem că totul e absurditate și deșertăciune a deșertă-ciunilor, numai că zadarnic am încerca să facem abstrac-ție de respectiva stare de fapt, prin tentativa de a „nu se mai pune problema de a explica”. Chiar dacă experiența e vană („o experiență a zădărniceii (și) o zădărnicie a experienței”, ca să citez dintr-un poem al lui Ion Caraion), omul nu poate să rămână completamente afon la „apelurile neîncetate ale unui univers ineputabil în cantitate”, precum formula, plastic, Camus, imediat în vecinătatea întrebării dacă „pot rămâne credincios absurdului fără să cad pradă dorinței de a trage concluzii”? Și filosoful-scriitor trage concluzia că nu se poate fără ceea ce fusese „pro-hibit” la începutul sus-amintitului său eseu: „Problema de a explica și de a rezolva”.

Însă este oare necesar ca omul să rămână „credincios” absurdului, acelei căi fără ieșire „pe care mergem cu toții”? Posibil, e absurd să încerci a răspunde la această întrebare... Deoarece, precum concluziona însuși Camus,

În grădină

în existența omului se „insinuează” un sens, fie și ca „aprobare dictată de nevoia de liniște” care „este sora lăuntrică a consimțământului existențial”. Dat fiind că există și „zei de lumină și idoli de noroi”, strălucitul comen-tator al mitului lui Sisif (fiul Vântului!) spune/presupune că „noi trebuie să aflăm calea de mijloc ce duce spre chipurile omului”. Astfel că, domnilor exegeți ai absurdului, nu e adevărat că dnul Camus ar fi chiar mai catolic decât papa de la Roma! Și el a acceptat un „ne-respect” față de absurd, încercând să afle „prin ce subterfugiu s-a introdus iluzia”, concluzionând că există „o fericire metafizică în faptul de a susține absurditatea lumii”, fiindcă absurdita-tea, în diversele-i forme de manifestare (științifică, artă, cucerire, iubire, victorie, înfrângere, revoltă, resemnare...) înfățișează tot atâtea „omagii pe care omul le aduce propri-ei sale demnități, într-o luptă în care este dinainte învins”.

(Iar o dată ce l-am pus în raport sinestezic pe Camus cu Înaltul Pontif, e ca și cum am intrat (și) în domeniul ecleziastic, ceea ce duce cu gândul la ipoteza că (și) doctrinele religioase n-ar fi decât niște formule prin care să se facă (mai) suportabilă absurditatea nelămurită a provenienței omului, a menirii sale, în genere – a existenței sau inexistenței vreunui scop final etc.)

LEUL ÎN IARNĂ

Sadoveanu, azi? Mă tem că în paradigma tranziției Sadoveanu nu intră. Deși nu-mi place să iau parte la corul bocitoarelor valorilor de rangul întâi puse la index, culmea, în libertatea postsocialistă, o să detaliez ideea că *mundus sadoveanicus* (mulțumesc profesorului Constantin Ciopraga!) nu intră în paradigma nesfârșitei noastre tranziții.

Când s-au împlinit patruzeci de ani de la moartea prozatorului (19 octombrie 2001), editorialul **României literare** a constatat praful depus pe o mare operă, dar de necitit. Moartă.

Imediat după '89, „criteriul moral” le înlocuise pe toate celelalte. Am mai scris-o, *reexaminarea* (prefer acest cuvânt celorlalte, *revizuire* și *reevaluare*) este cu adevărat necesară, dar folosind toate criteriile. Reproșurile curgeau în emisiunile poli(tico)fonice ale lui Iosif Sava: Sadoveanu – criminal; Sadoveanu – profitor material al regimului comunist; Sadoveanu – binetrăitor sub Dej, jucând la propriu alunelul cu Ana Pauker, în timp ce confrății zăceau *intra muros*. Așa este. A fost indiferent față de tragedia scriitorilor nealiniați, nereeducați în spirit marxist. „*Marele prietin*” n-a intervenit nici pentru Păstorel Teodoreanu, nici pentru V. Voiculescu; un deget n-a mișcat nici pentru tovarășul de steag, Lucrețiu Pătrășcanu. Dar fost declarat definitiv compromis în relația cu Puterea nu tocmai de cei în drept s-o facă. L-a agresat, în numele unei atitudini etice închipuite, Virgil Tănase, de pildă, dramaturgul, regizorul și prozatorul, trei într-unul, chiar în Casa de la Copou a lui Sadoveanu.

Când acuzele dintr-un singur punct de vedere, colaboraționismul (profitabil, ce-i drept, pentru „*bădia Miha*”), au mai conținut, s-a atacat altfel: Sadoveanu a primit eticheta de reacționar, izolaționist, limitat. A fost incriminat elogiul sălbăticiiei, apologia nemișcării milenare, a rămănerii (cum am fost), cu trimiteri la **Noaptea de sânziene**. „*Nu ne respectăm ca popor, nici n-avem de ce pen' că suntem tâmpiți*”, a declarat, într-o zi de sânziene, gazetarul cu rating, Andrei Gheorghe.

I s-a făcut un portret-robot simplificat, de om al bălții (opus celui al Atlanticului), de om al pădurii (opus celui al orașului), care s-ar sustrage civilizației. Sadoveanu – s-a spus – simpatizează cu cei care urăsc progresul tehnic. „*Meșinile*”, cred personajele lui primitive, sunt purtate de Aghiută, de Caraoțchi, de diavoli mîncători de broaște. De aici s-a ajuns la temele caduce, mirosind a balebă (ca și **Ion**, ca și **Moromeții**). Pe cine ar mai interesa istorii cu baba Cireașa și cu moș Gherasim? Cu un troglodit precum Căliman, care-și scoate dinții la fierar? Cine mai crede în cocoși prevestind vremea? Auzi la Sadoveanu: „*Căci nici un filosof, de când îi lumea asta, n-a putut afla de ce cântă cucosii. Parc-ar fi ceasornice, așa cântă străjile. Fie nour, fie ploaie, fie vînt, fie senin, când li-i poruncită clipa, cucosii încep a cânta și cântă. Ar spune unii cum că ei aud și oamenii n-aud pe cucosul cel sfînt*

din grădina raiului, din cer; dar acestea-s basme. Alții zic că așa i-a potrivit Dumnezeu pe cucosii să fie astrologi, căci ei cântă ș-a ploaie, ș-a vreme bună, de fiecare dată într-un chip anumit.” Nu-i bizar comportamentul lui Ionuț Jder, băiatul stîngaci și prosticel, care ia la oblînc, „*pe cale depărtată*”, un cocoș porumbac, crezând că paserea știe tainele a trei lumi, că e augurală, alungând duhurile și spaima de ele? Mai e deprins cineva de mic să citească „*semne și porunci*”, conform unui comportament sever-ritualic, să cunoască „*limba păsărilor*”, să-și asigure echilibrul ființei printr-o existență religioasă de tip tradițional?

Putem intra în Europa cu un scriitor obsedat de ideea că sufletul poate fi sărăcit de civilizație? Nici vorbă. Și atunci s-a decretat: Sadoveanu gîndește primitiv. (Oare chiar a greșit? Atunci a greșit și Giono.) S-a pus întrebarea dacă putem pătrunde în spațiul non-estic cu un scriitor convins că drama, tragedia apar când granița civilizație-rusticitate nu e respectată. Așa a fost introdusă în moara revizuirilor **Venea o moară pe Siret**. Nici Vitoria Lipan n-a scăpat: să terminăm odată cu personajele regressive, atavice, cu intriga antropologică. **Miorița**? Țsta-i un mit nesănătos, ține de lașitate. **Miorița** ne-a creat, ca și **Meșterul Manole** (Meșterul Manele e mai de-al nostru) iluzii nesănătoase. „*Tără dă complexați că ce*”, a pus punctul pe **i** același teleast cu rating.

Nouă nu ne mai plac nici vechimea neamului („*argumentele astea istorice n-au nici un rost*”, declara „*jurnalul celebru*” în viziunea lui Vlad Nistor, dar supranumit de Octavian Paler „*ciuma Gheorghe*”), nici apologia unui pămînt mirific, cu atât mai puțin evocarea epopeică a trecutului, a vremilor exemplare, a lui Ștefan cel Mare ca figură istorică providențială. Alexandru Vakulovski e și mai frust: „*Mă piș pe istorie, pe toate rahaturile băgate pe gât*”, „*Și Moldova, și România stau crăcănate fâlăind din drapele, așteptând să vină cineva să le f..ă. E vorba doar de concurența și invidia dintre două curve sifilitice și ordinare*”, „*Iar pe mine mă doare-n p..ă de astfel de căcături. Mă piș pe cultura generală*”, conchide personajul-student din **Letopizdeț**.

În canonul lui Sadoveanu, conceptul de erou cuprinde vitejie, cinste, loialitate. Or, noi rîdem de comportamentul *d'antan* al modelelor. Ce? Avem nevoie de „*panteon național*”? Tipul de *histoire-bataille* e ridiculizat de istoria... alternativă. Elevilor le spunem că Mihai Viteazul a fost un mărunt condotier, că Ștefan cel Mare a murit dînd bir turcilor. Colomeea e mai importantă decît Podul Înalt. Și cine ar mai sta de strajă la hotare, când noi ne vrem musai căpșunari, peste ele? Rescriem și rescriem, relecturăm și relecturăm, în ton cu „*mărsul lumii*”, mai ceva ca biografii stejarului din Scornicești. S-a decretat că nu putem cunoaște trecutul, că am fi condamnați la subiectivism. Cercetarea adevărului istoric? Care adevăr? Noi ficționalizăm, istoricul e ficționar, nu om de știință. Tradiția? O invenție, ca și națiunea. Evităm cuvîntul popor

(o vorbă de dânsii inventată), ca să nu fim acuzați, Doamne ferește, de discurs naționalist, cantonați în Eliade, Noica, Blaga, în cei doi Vulcănescu, Mircea și Romulus. Preferăm sintagma societate civilă. Și încă: nu-i nimic adevărat din ce s-a spus despre specific etnic, romanitate, unitate națională, eroi și morminte. Romanitatea e iluzia Școlii Ardelene, unirea – a unuia Al. I. Cuza, cu nume de universitate pentru scurt timp. Eminescu? Mai bine Eminem. Eminescu e un mit. În realitate, un reacționar păros și obtuz, ca și bărbosul de Iorga. Parcă nu ne-ar fi fost de-ajuns istoria Roller sau istoria ceaușistă cenzurată, să nu se mai știe de breasla cizmarilor.

Ehei, istoria nu mai e așa cum a fost. Îndemnăm la ambiguitate (de șapte feluri), nu mai punem preț pe documentare și, pe cale de consecință, o operă-archivă a unui popor nu interesează. Nouă ne place să vorbim despre înfrângeri, nu despre victorii. Și, oricum, apud profa de istorie, Zoe Petre, istoria nu învață nimic pe nimeni. Nici **Frații Jderi**, roman prea lung. „Să se facă un briefing, doar n-or să citească elevii romane-fluviu.” Interesează, în schimb, temele minore (dansul lebedelor mici), se premiază proza digresivă, „*obscuritatea cotidiană*”. Noi credem că descrierea a ieșit din canon. Pe cine ar mai atrage „locuri rămase neschimbate dintru începutul creației”, ca Moldova văzută de abatele de Marenne? Așa terminăm și cu **Zodia cancerului**. Cineva, într-o emisiune culturală, a pus epitaf pe satul românesc: nu mai există sat, ci sate. Noi vrem sat global, același din Danemarca pân' la Istanbul. Numai la Sadoveanu există locuri enigmatice ca Hanu Ancuței, unde se face danie o poveste,

Doi sitari (Vânat)

la o ulcică de vin, adunând ființe cu dureri înăbușite. Mai sunt pe undeva, pe Siret, un bunic și-un nepot ospătându-se cu chitici fripți? Bunicul sfātuindu-și nepotul: „Fă-te tu ce-i putea, dar, mai ales, om cumsecade să te faci”. Acu se sapă la Marele Canion dintre generații. Să se termine cu bătrânetul iconodul, care nu-l disprețuiește pe Sadoveanu, ba-l re-citește.

Și cine mai mănâncă așa, ca-n Sadoveanu? Mâncăm ca Mândruță, adeptul propășirii prin Fast Food sau nu mâncăm deloc. Numai rudimentarii, neîntrați în rând cu lumea, mai cred în pedagogia bucătăriei fine, nu și finanțistul grăbit. Înghiți iute chifteaua-n pâine și, ca desert, gogoșa Brucan. Hrana ca un cod cultural, dictată cu cutume pe care grupul etnic le respectă, masa ritualică, ospățul comun, ofranda morților ca spirite tutelare... Numai Radu Anton Roman, un conservator, mai vorbește despre rânduială, sfântă masă, hrană ceremonială, calendarul alimentar al țaranului, vin curat versus Coca Cola, în „bookătăria” lui. Gustul de pe vremuri e incorect... politic. Acum trăim în Civilizația **Mc'Donald's**. Mergem spre peisaj standard, hrană standard, limbă standard. Fără *sal sapientiae*. Limba lui Sadoveanu e prea fără cusur, prea ceremonioasă. Povestește prea lent: „E vorba de o pătanie extraordinară. Dacă v-aș spune-o în câteva cuvinte, n-ar avea nici-un «chichirez», cum spun bucureștenii. Ca să aibă așa ceva, e nevoie de o rânduială retorică”. (Sadoveanu, a cincea poveste de la Bradu-Strâmb, **Întâmplarea lui Doxopraxa**). Noi ne grăbim, sărim peste cuvinte, peste fraze, nu ne mai plac solemnitățile limbajului. *Creșterea limbii românești* ar mai fi un scop când deriva ei e clară? Cui ce-i pasă de bogăția de sunuri („o scară de sunete”), când poți comunica pe baza a două-trei cuvinte, cum a și demonstrat-o Andrei Gheorghe lui Andrei Pleșu? Cu *mișto*, cu *naspa*, cu *marfă*, cu-n gest obscen, internațional – nici înjurătura nu mai are trăsături identitare – îți simplifici traiul. Doar bătrânetul (bun de ars) mai gustă Sadoveanu, când există Sade.

Și mai are Sadoveanu asta și știința tăcerilor, a ce trebuie să rămână nespuse. Noi dăm totul pe față. Literatura de ultimă oră, lăudată și premiată, e un adevărat maidan, nu cu dragoste, ca la Gemi Zamfirescu, ci cu sex. Sentimente exprimă alde Radu Petrescu, alde Mircea Horia Simionescu, alde Costache Olăreanu. Pentru doimiiști, sexul explicit e „foarte trendy”. Eroinele romanțioase, tip *Duduia Margareta*, nu mai interesează pe nimeni. În scenele cele mai respingătoare, murdare, în detalii sordide excelează mai ales prozatoarele. Și da, are dreptate Cezar-Paul Bădescu, deloc dilematic: ele nu scriu pornografie, pentru că pornografia excită. Or, ele produc silă, scârbă, ca Miss Claudia Golea, în „scena tare” cu câinele Bodo. Sex cu Bodo lângă Buddha. Dan C. Mihăilescu e în defect de comportament estetic dacă nu înțelege nici atâta lucru (e și greu al dracului pentru un specialist în grupul **Criterion**). Dan C-ul e un incult! Și ce-o găsi la Sadoveanu, care până și cuvântul curvă îl scrie cu puncte de suspensie?

Noi ne aflăm acum în etapa obligatorie pentru orice literatură, cum crede Vasile Gârmeț, cea *sexist-monografică*.

Ce să mai spui-scrii decât că tranziția va trece, cum a trecut și socialismul? Am fi mai săraci cu o țară, țara Sadoveanu, dacă n-ar fi așa. Iar clasicii nu prea mor când vor criticii detractori.

Florin Paraschiv

REVOLUȚIA MINCIUNII FERMECATE*

Va reflecta André Malraux maturul, în *Les Voix du Silence*, că obsesia Romei a făcut din Revoluția franceză (din Revoluție în general) un teatru permanent, apoi *imaginarul* ar fi încetat să se mai încarneze în istoria trăită, pentru că el este ireductibil față de orice istorie contemporană, cu excepția anilor de Apocalipsă; dar și pentru că *irealul* este o condiție a vieții sale. Napoleon încă a putut fi o figură legendară... Încarnările istorice eșuează de acum înainte, vor trebui să curgă mulți ani pentru ca „Revoluția” să-și regăsească accentul roman, pe care nici „1848”-ul și nici „Comuna” nu-l mai au.

...Munca lui Borodin dădea roade nesperate, dr. Sun declară oficial: „Noi nu ne mai ocupăm de țările occidentale, fețele noastre s-au întors către Rusia!”. Disperat de a mai putea face pace și ordine în China divizată și neputând obține ajutor de la nici o putere occidentală, dr. Sun se apropie nepermis de mult de Rusia sovietică, lăsând slabe speranțe de soluții alternative. Istoria secretă a Chinei moderne, îmbârligată cu Kominternul, se apropie de Malraux: la începutul lui 1925, Nguên Ai-Quoc devine consilierul lui Borodin; îndată răsare la Canton și Paul Monin, semne indubitabile că, undeva, experiența „Tânărului Annam” cată a fi fructificată. Ce mai așteaptă cel de-al treilea membru al troicii conducătoare-fondatoare, Malraux al nostru?!

Ce păcat că acest dr. Sun, atât de cooperant, moare la 12 martie 1925. Dar expiază cuviincios din punct de vedere kominternist, căci a lăsat cu limbă de moarte: „Cuvântul lui Borodin este cuvântul meu”...

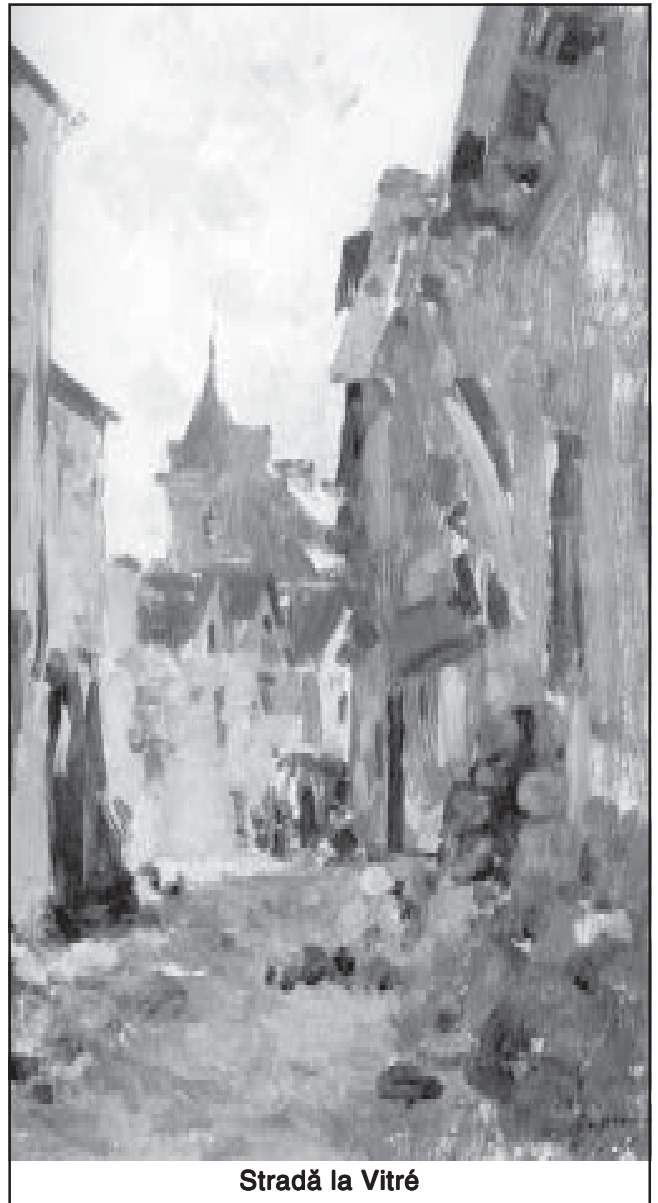
Începând cu 1924, se află pe lângă guvernul din Canton pentru a „ajuta” China 34 de agenți sovietici oficiali, între care 30 de experți militari, semn că Borodin știuse pe ce clape să apese... Mai lucra și câte un expert acoperit, de exemplu tovarășul Balețki de la consulatul sovietic, agent GRU, care nu uita că importantului serviciu de informații militare, Lenin și Trotsky îi impuseseră sarcina de onoare (!) de a recruta și instrui viitorii specialiști în arta insurecției... Unul și altul, poate și Malraux însuși, ajung să creadă că numai Kominternul dispune de mijloacele necesare pentru a da provinciei Canton organizația revoluționară pe care o dorea și pentru a înlocui printr-o voință perseverentă „veleitățile chinezești”.

S-ar fi convenit ca occidentalii, europenii (vai, între ei și rușii!) să înțeleagă cum e cu „veleitățile”, „curajul” și posibilitatea însăși de existență a unei cohorte militărești chineze, nu numai să privească ironic și cu calcul cinic pe chinezii care se aflau totuși la ei acasă, dar să și răspundă *ironiei* și mai adânci a chinezilor (dacă o puteau sesiza), să înțeleagă în fine că din atitudinea specific

chineză față de moarte (a confucianiștilor, chiar a comunistilor) respira un alt orizont al vieții decât cel al valorilor îngăduite percepției europene...

Malraux construiește mental o proprie Revoluție chineză, în care-și atribuie rolul de „cuceritor” pe care-l întâlnise deja în Indochina. Ține să participe la mișcarea revoluționară care să schimbe fața Asiei, dar neuitând că el este mai ales *litterat*. Vrea să întâlnească, poate chiar întâlnește în real, sau imaginează în focul evenimentelor posibile și pe baza propriilor resurse, tipul de erou care lipsește Europei, erou care să împletească *aptitudinea acțiunii, cultura și luciditatea*.

Cum îi trebuiau caractere de literă pentru tipografie, Malraux se repede la Hong-Kong. Pe puntea vaporului,

Stradă la Vitré

* Fragmente din lucrarea în pregătire *Jucătorul sau viața lui André Malraux*

un șugubăt de englez o informează flegmatic pe Clara că s-a primit la căpitan o telegramă de alarmă, anunțând autoritățile britanice că la bord se găsește *the reddest bolchevik of all Annam*, adică Malraux e desemnat drept bolșevicul cel mai roșu din organizația indochineză! La sosirea în Hong-Kong, portul era paralizat, totuși „*coolies*” parcă știau persoana, așa că perechea Malraux e singura ce merită căratul bagajelor! Misiunea „tipografică” e rapid îndeplinită prin grația părinților iezuiți și soții redevin turiști. André și Clara gustă „*porto*”, apreciază farmecul din Macao, totul e OK, tout va bien, până și agenții de supraveghere a mișcărilor „*bolșevicului*” sunt drăguți și se oferă ghizi. Splendide zile de baladare prin atâtea locuri dulci... Se scurg câteva zile, poate o săptămână.

Asta să fi fost tot? Atunci am împărtăși împreună cu Malraux și serviciul inteligent britanic dezamăgirea!

Parcă-l îndeamnă – fie și *retro* – un celebru comunist intelectual: tot alergând după basoreliefuri, Malraux a ajuns tare aproape de „*tourbillons de la revolution chinoise*”... Va trece pragul? Doar e „bolșevic” și serviciul inteligent britanic nu se prea înșeală de regulă în evaluări. Un pamfletar târziu admite că Malraux ar fi trecut și pe la Canton, unde se agitau rivalitățile din Kuomintang și rămâne acolo – în caz fericit – vreo 2 luni, cam puțin pentru revoluționarul ardent, de care vorbesc biografii-hagiografi. Prudent, un bun instrument de referință (**Laffont-Bompiani**) crede că Malraux asistă la scenele războiului civil, la Canton și Shanghai. În acești ani, contraspionajul francez era adânc înrădăcinat în China și nota scrupulos mișcări de persoane susceptibile să schimbe fața lucrurilor. Au pasat ei informații despre Malraux unor servicii amice, realizându-se astfel o durabilă monitorizare internațională? Cum să interpretăm atunci că, în 1945, magazinul american **Collier's** nota în portretul lui Malraux de la rubrica „*The Heroes*” că omul nostru ar fi stat 2 ani pe lângă Chang-Kai-shek, în lupta acestuia cu seniorii războiului din Nord, că ar fi scris ca propagandist apeluri către popor, dar ar fi și luptat ca soldat, cunoscând situații disperate?!

La bătrânețe, pentru biografii mai ponderați pare clar că eroul a săvârșit doar o rapidă incursiune în China, în 1925, n-a avut când să fie un actor (necum un *regizor*) al revoluției chineze, dar îi place să lase să planeze un oarece mister, căci iată-l murmurând insinuant către biograf: eram doi pentru a face ziarul să meargă (n.n. **L'Indochine**), unul din doi putea așadar să lipsească prea bine... Adică, mai venea, mai pleca. Acțiunile lui Malraux focalizează tenebros, *cel puțin în vis*...

De unde a pornit totul? Poate atunci când, pe vapor, turistul cu misie prozică citește pe cadranul telegramelor: „*Greva generală este proclamată la Canton*”. *Asia reintră în istorie!* Poate acum îi vine lui Malraux ideea *acțiunii ca un roman*... Și-l bănuie ispita *autorității*, aflată pentru el – ca adevăr „*incarnat*” – deasupra elementarului adevăr. „*Nietzsche devenit Zarathoustra*” – cum va spune, admirându-l pe colonelul Lawrence. G. Picon crede că prestigiul lui Trotsky a atârnat mai greu în perioada „*revoluționară*” a lui Malraux decât toate analizele **Capitalului**... Eroul nostru știe prea bine despre sine că a fost mai puțin vorba

de Trotsky, cât de o figură *mitică* a revoluției ruse încarnată de Trotsky, figura unei epoci a „*Revoluției*”.

Malraux crede că Borodin era ziarist în partea „civilă”, iar expertul militar sovietic Gallen (viitorul mareșal Blücher) - instalator. Simte placa turnantă a revoluției chineze gândită de ziarist și de instalator, care purced la crearea armatei comuniste chineze: prelucrat de Borodin, dr. Sun fonda în 1924 Academia militară **Whangpoo**, unde vor acționa instructorii sovietici, antrenând cursanții în metodele de război moderne. Cadetii urmau să răspândească valoroasa lor experiență... Întors de la studii europene, Zhou En-lai se stabilește la Canton, ajungând urgent reprezentant comunist la **Whangpoo**, cea condusă la început de Chang Kai-shek. Recrutarea de tineri pentru Academie merge greu, dar acceptă să vină chiar și fiul fostului vicerege al Chinei. Să-i convingi pe acești tineri să adopte o virtute necunoscută chinezilor: *curajul*... Lumea „*acțiunii*” trebuie să înțeleagă că acești cadeti nu sunt soldați, ci „*slujitori ai Revoluției*”!

Iar cine dorea să meargă pe cărările secrete ale lui Borodin, Gallen și ale tovarășilor chinezi nu putea ignora cât de deschizătoare de drumuri se arăta vechea reflecție a dr. Sun: când crezi obstinat în necesitatea revoluției chineze, poți sări peste treapta luminării conștiințelor omenești, lumina în mintea oamenilor va veni din însăși *Revoluția!* Noroc că doctorul nu fusese prea clar cu ce înseamnă „*revoluție chineză*”... Ideea era și a feluritelor „*cuceritori*” ai Chinei, poate chiar a lui Malraux însuși: spiritul revoluționar nu se poate naște decât din revoluția ce începe, revoluția este înainte de toate o stare de lucruri...

Observând teatrul de luptă chinez, Malraux știe că numai propaganda este controlată de Kuomintang, nu și serviciile secrete, așa că o „*Ceka*” puternică ar fi o soluție, în genere – oricât ar fi „*proletariatul*” de eroic, tot trebuie ținut cont de fapte.

A cunoscut Malraux personalitățile revoluției chineze? Un spirit ager observă că în 1925 și Mao Tse-Doung se afla la Canton, dar să se fi întâlnit cei doi acum? Puțin probabil, căci numele lui Mao este încă necunoscut, eroul nostru nu-l aude nici în Indochina, nici în China, dar undeva aproape el există cu ideea mijită că Borodin și ai lui nu se pricep la țărani și totuși din oamenii aceștia, care mănâncă și scoartă de copac, se pot scoate luptători mai buni decât șoferii din Shanghai...

Dar cu alții s-a cunoscut? Să vedem cât lămurește enigmele Istoriei și pe cele ale biografiei malrusiene acest dialog *chinezesc*, petrecut peste vreo 4 decenii între demnitarul Zhou En-lai și André Malraux. Zhou: „*Noi n-am uitat că dumneavoastră cunoașteți bine marxismul și China, nici c-ați fost persecutat o dată cu Nguyễn Ai-Quoc. Ați fi dorit un dominion indochinez, era mai bine dacă francezii v-ar fi aprobat*”... A.M.: „*Vă mulțumesc că v-ați adus aminte. Cu atât mai mult cu cât Paul Monin a murit la Canton*”. Zhou: „*L-ați mai văzut pe Chang Kai-shek?*” A.M.: „*Nu, niciodată. Păca!*”. Zhou: „*Oh!*” și gest evaziv cu mâna... Parcă amândoi se străduie, ca doi Jucători superiori, să nu sfâșie vâlul de „*poezie și adevăr*”.

Nu mai știm câtă biografie reală și câtă „*imagerie*” chinezească putem discerne în impresiile puternice

despre vaietele deținuților din curtea închisorii din Shanghai, sau spectacolul unei inundații din Han-Yang, când printre cadavre se duce la vale barca unui călău îmbrăcat în roșu, a cărui săbiuță reflectă voios cerul spălat...

Da, totul începuse cu „*Greva generală din Canton*”... De aici în continuare „*etapa chineză*” a biografiei lui Malraux e în întregime „*adevărată*”, subtilitatea se cunoaște încă din vremea lui Goethe (*Dichtung und Wahrheit*). Scriitorul nuantează: de fapt, trăim în relief *imaginarul* din noi, în romanele sale viața a fost doar o materie primă, dar există momente când viața oferă un soi de „*încarnare*” miturilor, sau cel puțin fantasmelor noastre. Metoda lui Balzac e depășită: nu mai este concurată starea civilă imitând-o, e poate timpul să se înțeleagă că personajele de roman care supraviețuiesc „*actualității*” (chiar „*Istoriei*”) nu sunt fotografii, ci *ectoplasme* viguroase în căutarea unei „*încarnări provizorii*”.

Pentru Malraux, știrea de presă, informația obținută pe cine știe ce căi sunt *viață trăită, susceptibilă a fi și a sa*. Astfel, pentru *Les Conquistadors* știrile din *L'Indochine*... sunt prețioase și le inserează în roman. Walter G. Langlois crede că viitorul romancier s-a întâlnit realmente și a discutat probabil cu organizatorii Mișcării din Canton și e evident că roadele vizitei, fie și scurte, sunt fructificate în roman.

După principiul *figurii* medievale, dar și al învățaturii ce trece de la Goethe până la Th. Mann, Malraux ne dirijează prin romanele sale să re-cunoaștem personaje (câteodată istorice) care aparțin și propriei biografii. Iar „*ectoplasmele*”, departe de a ne sugera vulgare spiritisme, cred că ne trimit la Bouddha, care oferă ființei șansa de a crește în *noblete* prin reîncarnări succesive, ce-și ignoră filiera. „*Ectoplasma*” fi-va doar o schiță joasă a Ființei ce se va compune!

E atât de vinovat Malraux că ține ambițios să-și îndeplinească biografia cu „*ectoplasmele*” sale? Sunt în fond creațiile sale, apoi se poate minți, nu numai în artă, ci și așa în general, de pildă în *viața-ca-o-artă*.

Tânărul exclamă cu rece aplomb către Clara: acela care nu știe să mintă, nu este artist! Mărturisește Malraux prin personajul Mayrena: e un om setos să-și joace biografia, cum un actor își joacă rolul. Francezilor le și plac asemenea inși, pentru care contează mai mult să-și joace bine rolul, decât să „*învingă*”, atitudinea aceasta exaltă și *bravura*, care face parte din rol.

Mai contează atunci asemănarea personajelor cu modelele reale?

„*Modelele*” sunt parcă supuse condamnării de a semăna în veci cu personajele romanesti! Cât privește justetea „*ideii*”, contează descătușarea de energie a personajului, care-și târăște „*modelul*” în aventuri și *avataruri* insuportabile.

E tocmai cazul lui Zhou En-lai, un „*fals*” malrusian, nu tocmai inocent pentru autorul lui! Înaltul demnitar de la Beijing știe că în SUA e privit ca „*originalul*” unui personaj din *La Condition humaine* și pare a i-o reproșa cu discreție mandarină lui Malraux... Să fi fost doar zvon intrarea lui Zhou în roman? Malraux pare a-și fi conturat personajul Kyo pornind de la un Qin-bai și de la un roman proletcultist chinez, *Partidul celor săraci*, care narează

„*realist*” istoria mișcării revoluționare din Shanghai. De fapt, tânărul Zhou e intelectual, os de mandarin, bărbat vioi, cu chip mobil și nervos, cu ochi foarte negri. Îi lipsesc vădit impasibilitatea orientală și simțul umorului, proprii chinezilor. Vorbește foarte repede și e greu de urmărit (Malraux putea să-l placă prin asemănare?). Se anunță deja cu daruri de lider politic, militar, diplomat, adică e foarte inteligent. Fiind comisar politic la *Wangpoo*, Zhou îl cunoaște prea bine pe Chang Kai-shek, de aceea se va vedea timp de decenii cu „*generalissimul*” – indiferent de conjuncturi – măcar pentru a discuta cu Chang „*punctele speciale*” ale Istoriei chineze în desfășurare. Și tot de aceea, Chang va deveni, chiar pentru comuniști, „*simbolul unității chineze*”...

Umbre pe pânza vremii, ofta Eminescu în descendență platonice. Cu resurse budiste, Malraux pare a se interoga peste timp care mai este demarcația „*poezie-adevă*” în etapa chineză a biografiei sale, căci iată, în fotografiile din Muzeul Revoluției din China, Zhou apare *singur* la *Wangpoo*. Gallen e pierdut într-o imagine cu 50 de ofițeri, personajele acestor fotografii sunt șterse ca umbrele Hadesului, biete „*ectoplasme*” cândva numite pământeste Borodin, Gallen, Chang Kai-shek...

Abia așa ne dăm seama că Zhou nu putea fi „*Kyo*”, mai degrabă amicul Kyo Komatsu putea iradia ceva din harurile sale nipone... Nici nu mai știm la Malraux când vorbește de propriile personaje literare ca de modele umane și când personajele au și existat în realitate, sub indiferent ce *identitate*. Poate și pentru el se amestecau... Ca atunci când își amintește de teroristii pe care i-a cunoscut, erau aproape nihilisti, adică „*metafizicienii*”, pentru că problema nu era aceea de a amenința cu uciderea de oameni, de a-i șantaja așadar, personaje ca Hong sau Tcen trăiesc într-un univers imaginar. Teroristul de altădată se vede lansând bombe în ideea unei misiuni de îndeplinit. Teroristii ruși de odinioară și cei chinezi de acum au în mod inconștient profunde sentimente *fraterne* cu poporul lor.

Să ne obișnuim cu ideea, Malraux crede în Cauzele în care acționează cu întreaga sa sinceră vitalitate! Acum crede în cauza comuniștilor chinezi, cum e convins și de necesitatea de a se freca (*se froter*) în treburile Chinei. Se întâlnește acum la Canton și aiurea cu vreunul dintre studenții chinezi, care foiau prin cafenelele pariziene „*pregătind revoluția*”? Puteau fi de bun ajutor în familiarizarea cu terenul psihologic necunoscut și adesea încălcat... Mai e ceva măreț în „*Revoluția*” aceasta manipulată de *străini*? Malraux se clatină poate în idee. Real? Posibil, „*adevărat*”: la exclamația sa cum că revoluția a făcut-o Kominternul, câte o personalitate *spirituală* a Chinei răspunde printr-un gest tăcut al mâinilor la piept, gest evaziv, restrictiv și „*cuceritorul*” simte distanța ce-l desparte de o anume Chină, una bătrână care *ironizează acțiunea*, o Chină bazată pe budismul / taoismul / confucianismul ei. De la *Les Conquistadors* spre *La Condition humaine*, Malraux va nuanța tocmai această Chină!

S-a putut observa că, timp de decenii, până în China lui Mao, departe de a domni recunoștința față de un mare scriitor occidental care a făcut universal cunoscute lupta și cauza Asiei, dimpotrivă, s-a trăit o stare de iritație surdă

Peisaj cu turmă de oi

în subiect. Poate se considera că nici măcar comuniștii chinezi nu sunt scutiți de a trăi, lupta și muri în stilul civilizației asiatice, budisto / taoisto / confucianiste? Străinii nu interesau, dar acești Tcen și Kyo, teroriști sau nu, încalcă prin „stilul” lor codurile asiatice de viață și moarte! Era o iritație nemotivată împotriva lui Malraux, acoperind reaua-credință de sorginte politică, de fapt tânărul revoluționar și viitor scriitor, departe de a fi acum un erudit în gândirea asiatică (va deveni, cu vremea), intuiește totuși ce se cuvine. Un bun intelectual japonez, Tadao Takemoto, amintește că pentru un adept zen lumea „de dincolo” nu se impune „cuceritor”, nu cotopește ființa decât dacă aceasta nu se mai poate raporta la un „aici” și „acum”. Asta ar fi și rațiunea intimă a Artei și a vieții omenești, de unde și îndârjirea anumitor oameni de acțiune asiatici, precum Kyo, pentru o „vie-accomplissement”.

...Parisul momentului pare pogorât din pânzele lui Utrillo... Câte ceva mai înviează acest oraș idilic, de exemplu subiectul „bolșevic”. Până mai ieri erau prezenți ca sperietori, iar acum te așteaptă la proaspăta lor ambasadă din rue Grenelle cu caviar și propuneri de afaceri. Ei apar foarte amuzanți și în romanul lui Mac Orlan, cu Elsa comunistă germană și amazoană, care conduce marșul Armatei Roșii spre Paris... Un oarecare Ilya Ehrenburg rânjește, deși subiectul nu-i tocmai SF!

În ce mai crede „cuceritorul” nostru acum? Malraux se ascunde în mantia personajului preferat: „Garină nu crede decât în energie”...

Stând așa zicând în liniște la Paris, Malraux va fi crezut acționând ca feroce activist kominternist în China. Să ai un dublu, o umbră uriașă întinsă de la Paris până în Asia, mai ceva ca Peter Schlemihl, dar asta e foarte „farfélu”, păcat că Malraux n-a aflat-o deja! Se joacă, nu va aduce niciodată, acum și mai puțin, date care să tulbure legenda activității militante în China. Și legenda sa prinde contur... Notița biografică însoțitoare a ediției germane din **Les Conquérants** precizează cu autoritate nemțească: Malraux a fost „comisar supleant cu propaganda” pe lângă Kuomintang. Despre vremelnicul boss comunist Roger Garaudy, ce să mai spunem, dă dovadă de reacredință, sau e o gafă pătrunsă până în fișierele Kominternului, atunci când certifică: iată-l pe Malraux,

între 1925 - 1927, în Kuomintang, având ca participare personală la mișcare organizarea, împreună cu „Comitetul celor 12” a insurecției aventuriste a muncitorilor și democraților? Dar Malraux mai săvârșește și alte mârșăvii, Trotsky știe și el pozitiv că în 1926, tânărul muncind pentru Kuomintang-Komintern este ținut pentru posteritatea comunistă ca unul dintre cei răspunzători de strangularea bieteii revoluții chineze... Asta pare a o accepta și itinerantul activist kominternist Manès Sperber, viitor bun prieten cu Malraux, semn că Till nu face nimănuui rabat în materie de păcăleală! Și ca încununare, profesorul Georges Pompidou (care nu desena deloc vreun cap naiv ca politician) îi dăruiește „cuceritorului” un stagiul complet, neîntrerupt, în Asia anilor 1925 - 1927. Tot astfel pare a crede însuși Trotsky, ca o culme a recordurilor...

...Într-o dedicație către Gaston Gallimard pe un exemplar din **Royaume farfélu**, Malraux scrie: „D-lui G... G..., amator de Istorie – cu poznașa simpatie a prezențelor monstruleți, diavoli și micuțe genii buclate (care nu dorm noaptea decât în biblioteca oamenilor ce le sunt pe plac și-i trag pe autori de picioare în vis) și cu amicala simpatie a autorului”. Ce bine știe să se ascundă Jucătorul sub „dublul” său de anestezie. Ca și cum Lucifer ar scoate din buzunare drăcușori de serviciu. Malraux își joacă bine rolul!

Sagace observator, R. Martin du Gard sesizează în 1928 la Malraux un „revoluționarism integrat”, gândit rece. Nu cumva a renunțat „cuceritorul” la promisiunea asiatică prin aceasta? De altfel și Gide îl vede pe Malraux în rolul potrivit de „lider revoluționar”. Rasatii, obosiții mari literatori privesc cam cu spaimă respectuoasă la tânărul „conquérant” carismatic...

Era de altfel un val al epocii tinere. Câți băieți onești din Franța, Germania ș.a. nu cugetau ca micul Manès Sperber că este etapa revoluției naționale, antifeudale din China, unde oștile lui Ciang Kai-shek, susținute de experți sovietici, zboară din victorie în victorie și că acest avans irezistibil stimulează imaginația tânără și hrănește speranța că Revoluția mondială, avortată până prin 1924, va reveni în Europa prin acest ocol chinezesc? Iar unii tineri aprinși ai Parisului putuseră considera anul 1925 drept crucial: în rue Jacques Collot, lângă Beaux-Arts, se aduna grupul supraréalist (André Breton, Aragon etc.), „grupul filosofilor”, „Clarté” și alte grupări de avangardă, întemeind ce vor dumnealor a fi mișcarea revoluționară modernă. Vagile atentate din anii 1914 - 1919 se cuveneau depășite. Sub influența lui Lenin, societatea franceză trebuia regândită și musai schimbată... Mă rog.

Ce distracție pentru Malraux: estet, flamand, el așează pe fața „Revoluției” o cochetă mască a Morții, încadrând fenomenul într-un amurg (**Dämmerung**) al civilizațiilor! Chestia îi va deranja teribil pe comuniști și năduful lor va izbucni târziu prin vocea lui Roger Garaudy.

Nu-i de joacă să-ți menții legenda proaspătă la Paris. Ani de-a rândul, Malraux își joacă treaz rolul de tortionar în transă! Și atunci când face figură de *loup-garrou* prin saloanele literare, dar și când se amuză să fascineze domnișoare pe terasele pariziene cu povești tenebroase despre chinezi mici, tranșați cu de-amănuntul în îndepărtata „Revoluție”...

„PE MINE COPILĂRIA M-A FASCINAT TOTDEAUNA”*

Convorbire realizată de **Alexandru Deșliu**

— **Vă propun să începem dialogul nostru cu câteva date biografice mai puțin cunoscute: cine au fost bunicii dvs. și ce vă amintiți despre ei?**

— Chiar credeți că toate acestea interesează pe cineva? Picurul de lumină din care m-am ivit l-l datorez Bunului Dumnezeu. Nu te naști din voința ta – ci din a Altcuiva, așa cum nu eu am născut poezia, ci Poezia m-a născut pe mine. Fiecare venim dintr-un Infinit către un infinit obiectivat, căruia îi dăm un contur, o concretețe individual-specifică. Mama mea este secunda divină a nașterii mele.

Intrarea mea în lume s-a produs prin sfintele porți de țărănă câmpenești, într-un sat al ființei care se numește Limpeziș, aflat în subțioara sudică a orașului Buzău.

Ascendențele mele sunt, însă, deluroase. Matricea mea descinde din magnetismul misterios al Dealului Pietroasa, îmbrățișat cu Istrița (de unde și derivatele prelucrate prin vreme: Istrițeanul, Istrițenii, Istriții, de-ai lui Istrate). Acest toponim – Istrița – alimentează continuu legende, dar și dovezi arheologice incontestabile extrase din substraturile unei istorii cu ample ancestralități fabuloase. De acest „capitol” se ocupă, mai mult decât pasionat, neauzit de specialiști, ilustrul poet Ion Gheorghe (vecin al satului meu), căruia Dumnezeu i-a dat o misiune grea în a descifra străfundurile geto-dacismului buzoian – și nu numai.

Mai la suprafață, firele încep să se dezlege cu claritate.

Așadar, pe linie paternă mă trag din rădăcinile unui neam – Istrate – izvorât de sub culmea „auriferă” a dealurilor Istrița și Pietroasa (acolo unde a fost descoperită celebra **Cloșcă cu puii de aur**), neam risipit prin vetrele unor sate arhaice precum Sărățeanca, Izvorul Dulce, Valea Teancului, Ciuhoiu ș.a. Agățați de stâncile vinifere ale acestui arc montan, ruptura Carpatică –, păguboșii mei strămoși, sărăciți adeseori de intemperii turbionate cu grindini repetate care le striveau podgoriile, s-au prelins ușor-ușor mai la vale, în companii episodice, către câmpiile grase-n cernoziom: Gherghița, Călmățui, Sărata, Ialomița, acolo unde stăpânii culturilor cerealiere erau **cojanii**. Nu cunosc etimologia cuvântului **cojan**, dar încerc s-o deduc din semnificația îndeletnicirilor seculare ale celor care des-cojeau, desprindeau ciclic **coaja** pământului pentru fertilizarea și însămânțarea ogoarelor. În această privință dicționarele tac.

Astfel, bunicul meu dinspre tată, Petre Istrate, aflat încă în puterea tinereții, a coborât dealurile Istriței, în ițari, în opinci și cămașă lungă strânsă cu un curmei, cu tot calabălăcu, mărșăluind înaintea unei căruțe „înșirate” (fără scorțele, numai cu osie și roți), la care era înjugată o vacă, și cu capră legată în spatele atelajului sărăcăcios. Era ferm hotărât să se facă din delean, cojan. A poposit, în gazdă, la Limpeziș, la unul Finoxy (român?), unde s-a angajat „la stăpân”, ca băiat de prăvălie. Tatăl meu, Ion Istrate, avea la vremea aceea numai trei ani, și se

clătina mirat în carul hodorogit, amirosind locurile viitoarei lui existențe. Soția bunicului meu murise de curând. Cu ea avusese trei copii. Se va recăsători în Limpeziș, după care va mai avea încă trei băieți.

Bunicul dinspre mamă, Ilie Petre (poreclit Cotoi), era din Movila Banului, tot de Buzău. Avusese ca părinți pe Vasile Petre din Gherăseni și pe Ioana, femeie credincioasă. Tata-mare, Ilie, era cărturarul satului. Dincolo de cele patru clase ale lui, era abonat la **Universul**, pe care îl rezuma sâmbătă-seara, la o cinzeacă, vecinilor lui (nu-i plăcea crâșma), iar în podul casei ținea, departe de șoareci, un teanc de cărți pe care le cumpăra din târgul Buzăului. În podul acela aveam să găesc eu mai târziu două romane de excepție: **Vântul prin sălcii** și **Nimic nou pe frontul de vest**.

Bunica „maternală” (mămarea), Preda (sau Lina), era din Ulmenii Buzăului, fiică a strămoșului meu Stan Gruță, căsătorit cu Constandina, cu care a avut cinci copii, fete și băieți, toți purtându-și părul cu chică lungă și împletită.

— **Evocați părinții, prietenii copilăriei, adolescența...**

— Părinții mamei au avut și ei șase copii. Pe mama, Maria (Marița) n-au dat-o la școală, ca să-i poată îngriji pe surorile și frații ei mai mici și să robotească în gospodărie. Însă tenacitatea ei a răzbit prin ani, deși era analfabetă. Învățase singură să miște cifrele matematice cu o iuțeală care mă intimida și pe mine ca școlar. Asemenea ei, tatăl meu, cu numai cinci clase primare, avea aceeași pasiune a cifrelor, încât, în vremea gostatelor, a fost angajat, ani de-a rândul, să perimetreze, cu compasul din lemn (cu o deschidere de doi metri), toate moșiile naționalizate de la boieri și chiaburi. N-am să știu niciodată cum reușea el, cu exactitate inginerească, verificată apoi, să calculeze pe diverse coclauri dintre sate uriașele suprafețe asimetrice, cu unghiuri proptite-n gârle și liziere de salcâmi, cu drumuri cotite și viroage nefertile.

Dar cred că am poposit prea mult în lumea acestor mistere pre-copilărești, cele care pe mine m-au fascinat totdeauna, pentru că eu mi-am înțeles **rudetele** ca pe o țevăraie ascunsă, cu împletituri misterioase, prin care puteam comunica genetic cu sufletul meu inițial.

Dar chiar credeți, totuși, că toate acestea pot interesa pe cineva?

Numele strămoșilor, bunicilor, părinților, rudelor sunt borne precise, lanterne biografice în jurul cărora se rotesc fragmente, mii de fragmente care fură (extrag), biologic, câte ceva din noaptea eternității... Să nu obosim niciodată să pomenim numele lor, cu istoria lor cu tot, a ascendenților noștri sanguini.

Lor le sunt eu acum dator în clipa dilatată a acestor crâmpie de spovedanii.

— **Ce relație de adâncime există între ființa dvs. și ființa așezării din Buzău – Limpeziș? Ce istorii ale locului se mai păstrău în fosta dvs. copilărie?**

— Copilăria mea este o pârtie croită printr-o sărăcie pură,

* Dintr-o carte de interviuri aflată în pregătire

dar luminoasă prin proiecția ei familială. Am avut grijă ca înaintea apusului părinților mei să le mărturisesc un adevăr absolut: că, în formarea mea ca om, ei mi-au fost nu numai părinți, ci și profesori, cei mai mari profesori ai mei în viață. Ei m-au învățat să nu fur – și n-am furat; să nu mint – și n-am mințit; să fiu bun cu toată lumea, fie ei țigani sau evrei – și bun am fost; să nu fumez (act considerat de ei imoral) – și n-am fumat. Despre băutura nu mi-au zis nimic, dar n-am păcătuit niciodată prea mult. Din băutura eu am făcut mereu sărbătoare.

Dar chiar credeți că toate acestea interesează, oare, pe cineva?

La casa noastră din Limpeziș am fost patru frați: mai exact, trei surori și eu, prâslea. Noi ne-am născut astronomic, din doi în doi ani, cu date exacte transcrise în registrele primăriei. Numai că privitor la data nașterii mele s-au „*instalat*” câteva neclarități frapante.

Certificatul meu de naștere rostește clar: *11 mai 1940*. Dar, printr-o deocheată întâmplare, mi-a fost dat să pierd acest act capital (recuperat apoi), fapt pentru care am solicitat, la aceeași primărie, un duplicat pe care îl păstrez și astăzi, în care se stipulează clar că m-am născut la *1 mai 1940!*

Al treilea certificat, de data aceasta oral, îl deținea, însă, mama. Aritmetic, după zilele ei ferme, nașterea mea s-a petrecut într-o după-amiază, chiar spre seară, primăvara, *miercuri până-n Florii*. Memoria mamei era fenomenală. Deși neștiutoare de carte, ea trăia perfect în astronomia unei ancestralități neclătinate. Ea desprindea din memoria ei fapte și date calendaristice exacte și ordonate după toate rânduilele și praznicele ortodoxe, după un anume „*răboj*” mental, analog.

Extaziat, într-un fel, de aceste confuzii astrale, am consultat din curiozitate un almanah bisericesc din anul 1940, și am aflat, cu uluire, că data de *miercuri până-n Florii* era fixată în ziua de *17 aprilie 1940*. În plus, mama totdeauna a fost mândră că m-am născut în acolada aceleiași zodii cu a ei – berbecul (14 apr. 1912).

Așadar, până acum m-am născut de trei ori, toate confirmate... Mai rămâne să consult și registrele de naștere și botez din podul bisericii **Sf. Constantin și Elena** din Limpeziș (dacă vor mai fi existând cumva, după cutremurul din '77), unde s-ar putea să mă întâmpine, cine știe, vreo altă surpriză: a 4-a mea naștere!

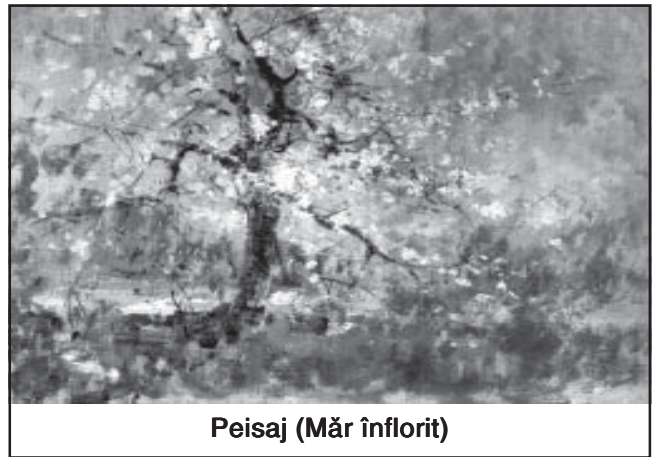
Dar fie vorba între noi: toate acestea nu au nici-o importanță. Zidul morții e mult mai riguros; indiferent când te-ai născut și câți ani aveai până-n secunda finală, ești întrebant: ce ai lăsat lumii în urma ta pulsatorie?

Îmi cereți, observ, mai multe date „*afective*” despre aceste patru nașteri. Domnul meu, într-un interviu cititorul vrea doar informația nudă și nu interpretarea ei, pe care și-o poate face și singur. Ce să fac? Deocamdată nu am un meridian precis al intrării mele în „*conținut*”, în formă, în omul Istrate.

Și, totuși, copilăria lui Istrate și-a avut anotimpurile ei.

De mic, am avut o pasiune în a stâlci intenționat cuvintele. Într-un fel, era o anume agresiune asupra limbajului. Îmi plăcea, ca și astăzi, să „*polocrez*” (polocru = poreclă); chestie de metateză, explicabilă filologic. Bunăoară, surioarele mele, mai mari ca mine, și-au primit urgent polocurile lor zgomotos-lingvistice: Anișoara – *Zgârșoara*; Maria – *Zgaria*; Milica – *Zghirlica*. Până și pe o vecină, cam rea de muscă, o polocrisem *ghioaca*...

Acum nu mă mai îndoiesc: ceva din străfundul atemporal al rostirii arborelui meu genealogic îmi comunica sedimentele unui limbaj inițial și inițiativ, probabil geto-dacic, în claviatura

Peisaj (Măr înflorit)

căruia grupurile fonetice *zg-zd* au fost autentificate întocmai de savanții noștri gramarieni.

Graiul din străfunduri se înalță incitator pe buzele mele de copil.

Acestea toate au creat un fel de para-realitate asupra obiectelor din jur, pe care am început să le botez în felul meu armonic. Un exemplu: pentru mine *salcâm* era *salcâmp* – singurul rege insular al *câmpului* natal. Și așa mai departe.

Știu bine că mulți vor face comentarii „*haiose*” (hilare) apropo de aceste bâlbe ale mele, copilărești – pe care și ei le-au avut, cu siguranță.

Curiozitatea mea năzdrăvană m-a vârat cu botul și în abecedarele surioarelor mele, astfel că pe la 5 – 6 ani am cam început să citesc, ba să și socotesc, cu tibișirul, pe neuitatele tăblițe de ardezie.

Domnișorii de astăzi cred că le spunem povești din Harry Potter, când evocăm pruncia noastră cu mingi făcute din păr de cal și de vacă, cu făclii din păcură și gaz, cu săgeți din stuf și tablă ascuțită pe nicovalele pe care părinții își băteau coasa și sapele, în zori. Un mileniu parcă s-a scurs între tăblița de ardezie și calculatorul performant de astăzi, care îți șterge tabla înmulțirii de pe tâmpla ta de copil, pentru a țî-o afișa de-a gata pe fruntea adulților de acum... Nu mă excavez din copilărie cu vre-un recul asupra modernității (uneori prea excesive, totuși!) în fața acestui asalt într-un nou necunoscut. De mult m-am înhâmat și eu la carul acesta cu tastatură plurivalentă și cu străfunduri abisale.

Perfecțiunea și perfectarea uneltelor omului mă înfricoșează uneori. Copilăria mea încă mai stă ghemuită în oul ei gingaș și virgin.

Satul meu – deși nu prea vechi, cam de pe vremea lui Cuza-Vodă – pentru mine va fi mereu scufundat într-o străvechime autarhică, într-un modul total aproape izolat de istorie.

Prietenii din copilărie își au sferile lor de imponderabilitate. E atât de frumos acest capitol, încât îl sting intenționat în flama unui recurs care mă răstoarnă în mine însumi, ca pe o clepsidră majoră și înlăcrimată.

Domnule Deșliu, deși săracă până la izmenele și cămașa de cânepă, copilăria mea a fost o feerie, a fost singura mea evaluare a celei sublime și evanescente fericiri pe care nu o ai decât o singură dată în viață, și pe un segment foarte scurt. Fericirea, de fapt, e un act lingvistic lipsit de realitate.

Dar chiar credeți că toate acestea interesează, oare, pe cineva?

Și, totuși, cel mai vast capitol al existenței mele rămâne copilăria, groapa miracolelor în care ar trebui să tăifăsuim împreună pagini și pagini de-a rândul. Bunătățile oferite de

părinți îmi împurpurau gusturile din ce în ce mai violente de mai târziu. Da, am fost un gurmand. Aveam curiozități care aveau să se reverse, mai târziu, în euritmia versurilor mele. Desfaceam, de mic, florile livezii natale să gust, în germene, miezul acrii pe fructelor viitoare, lingeam cleiul plâns de pe pruni și de pe vișini, hăpăiam agurida și florile de salcâm (salcâm!), coacăzele, duduile, dar și frunzele de usturoi și ceapă de pe brazdele ordonate ale grădinii. Eram, la vremea aceea, un erbivor în consonanță perfectă cu natura, cu ciclurile ei exacte. M-am surprins uneori cu nara dilatată înfiptă în pântecul gutuilor, grăbindu-le astfel îngălbenirea care mă tulbura, toamna târziu, printr-un parfum indefinibil și rotunjimi de sân de fecioară, sân absolut necunoscut, dar visător în vintrele mele preadolescentine...

—**Vă iubiți copilăria? Povestiți două-trei întâmplări, două – trei imagini care nu v-au părăsit până azi.**

— Cea mai „productivă” poveste pentru un lector curios și răbdător ar fi cea a mărului secular din fundul curții. Cinci oameni au trebuit să-și înlănțuie brațele pentru a-l „circumferența” înainte de plata prăbușirii lui cu topoarele. Era un arbore esențial, un *axis mundi*. Ne salvase familia în marea secetă de după război, când dincolo de mămăliga căltoasă și neagră din ovăz sau mei, ne hrăneam cu mere coapte în spuză. Îmi amintesc cum mă învărteam năucit în mijlocul ogrăzii, într-un fel de nod al țipătului, repetând către stâlpul soarelui același strigăt dramatic: „— *Mi-e foame, mi-e foame!*”

Sub acoperișul acestui măr-străjer nu creștea nici știrul și nici troscotul. El a fost prietenul, mărturisitorul și mântuitorul adolescenței mele incipiente. Avea șase ramuri groase cât trupul meu și despletite viguros spre toate orizonturile cerului. Eu le-am botezat continente. Eram la vârsta marilor inițieri. Și astfel mi-am făcut, din scânduri și sârmă, șase pătule („prepeleac”) pe fiecare crăcan: Asia, Europa, Africa, America etc. Îmboldit de lecturile din Jules Verne, în fiecare zi îmi schimbam continentul și, cu busola inimii și a curiozităților mele, mă închipuiam în tot atâtea nave astrale care îmi umezeau fruntea pentru alte și alte visări. Visări din care mă trezeau, tânguitor și disperat, strigătele surorilor mele – care habar n-au avut vreodată de ascunzișurile mele continentale –, chemându-mă fie la masă, fie la vreo treabă spre care nu prea aveam aplecare. Acolo, sus, în arborescența imensă și umbroasă, eram la înălțimea turlei bisericii din preajmă, visam și mă culcam cu îngerii mei în brațe, cu merele dolofane sub obraz – singur și împărat pe singurătățile mele aromitoare.

Accesul meu, la vremea aceea, la literatura adevărată s-a produs greu și cu întârziere. În casa noastră, în afara abecedarelor surorilor, n-au existat cărți. Pe Jules Verne îl împrumutam de la unul din învățătorii mei care adusesse sămânța limbii ruse în școală – și care ne stâlcea buzele într-o rostire cacofonică. Am citit în acei primi ani de școală selectiv și, deci, lacunar. În podul preotului satului (nașul meu de botez), prea-cuviosul Gheorghe Iliescu, am dat peste niște cărți ciudate, fără nici o copertă, dar care s-au dovedit a fi chiar **Odiseea** și **Genoveva de Brabant**. Prima carte care a intrat în „biblioteca” mea viitoare, cartea cu numărul 1, a fost **Poezii** de Eminescu, cumpărată de mama special din librăriile din Buzău, pentru că îi făcea o mare plăcere să-i cânt, împreună cu surorile, **Pe lângă plopii fără soț** și **De ce nu-mi vii?**

A, o întâmplare care mi-a zguduit copilăria trebuie să v-o povestesc. Este vorba de Malaxa. Malaxa era o vacă de rasă elvețiană, adusă ca vițelușă în județul nostru, chiar din crescătoriile de acolo, de un boier acum scăpătat. Tatăl meu, un mare iubitor de animale, a cumpărat-o la un preț care ne-a pus

în „penumbră” pe toți cei șase trăitori ai casei. Dar Malaxa avea un uger uriaș, care dădea pe atunci, când nu se cunoșteau mulsurile automate, câte cinci litri de lapte dimineața, alți cinci la prânz și încă cinci seara. Era fala satului nostru. Ca s-o scot la viroagă trebuia să deschid porțile mari. Acolo, după ce o săturam, realmente mă culcam la umbra ei și citeam din Jules Verne sau chiar din **Doxuri** prietenilor mei – și ei paznici la capre sau miori.

Cineva, însă, ne ura. Cineva din sat. Niște hoți. Îi chema Topor. Se angajau ciobani ca să smulgă lâna de sub burta oilor. Unul dintre ei, Dinu, m-a ademenit într-o porumbiște și mi-a dat un braț bogat de strujeni verzi, pentru Malaxa. După o vreme, faima noastră și a satului s-a îmbolnăvit. S-a uscat și a început efectiv să plângă. Refuza orice mâncare. Pâlpăia. Tatăl meu a dus-o la doctorul veterinar, care dintr-o privire a știut despre ce este vorba și i-a spus: „— *Nene Ioane, vaca dumitale o să moară precis. Du-o la târg și vinde-o cât mai repede!*”

Trăsnit de un asemenea blestem, tătucu s-a rezemat de ușa dispensarului și a suspinat: „*Ce spuneti, domnule doctor? Cum să vând eu paguba mea altuia?!*”

A doua zi s-a dus cu ea la abatorul din Buzău și s-a întors cu pielea ei într-un sac, dar și cu o punguță, în care erau cuie fără floare, sârme scurte și ascuțite, bucăți de plumb topit și așchiat, acum lustruite de îngrozitoarea digestie a Malaxei. Mama a început să bocească prelung ca după moartea părinților ei: „*Aoleu, draga casei noastre! Cum ai intrat tu, acu’, pe poarta mică, tu care intrai numai pe poarta mare!...*”

Din pielea tăbăcită a Malaxei, ciubotarul satului ne-a făcut la toți cei patru copii primele noastre ghiozdane, dar și sandale pentru ceilalți ai casei...

Dar chiar credeți, oare, că ar interesa pe cineva toate aceste rudimente biografice?

Dacă aș desface toate „poalele” copilăriei, aș putea povesti vreme „*de o mie și una de nopți*”.

Iată încă o amintire fragedă și delicată, cred că de prin clasa a III-a (la zece ani), împinsă către luna mai, înciresată. Domnul învățător Dumitru Iliescu, extrem de sever, ne-a pus într-o zi în fața unui test miraculos: ne-a scris pe tablă un exercițiu aritmetic dificil, cu multe paranteze închise și ne-a supus acestui imbold gustativ: primii care rezolvă problema sunt liberi să asalteze marea livadă de cireși de peste șosea, proprietatea școlii, aflată în apoteoza ei triumfală, spre care ochii noștri alergau prin ferestrele larg deschise.

Doamne, școlit uneori și acasă de tatăl meu, Dumnezeu să-l odihnească, mi-am împins istețimea în creion și în tâmplă și am găsit dezlegarea, fiind imediat eliberat în livadă. De câțiva ani o iubeam năvalnic și nemărturisit pe colega mea, Maria Mocanu, fiica directorului școlii, o flacăra blondă, care mă electriza cu atingerea mâinilor ei, ce-mi filigranau ființa întregă. În somn îmi făuream scenarii secrete și fastuoase s-o pot săruta, ba chiar mai mult, să ne iluminăm reciproc în unghere ascunse... Cred că în mine pulsa, incipient, tumultul băiatului viitor. Voiam să-i respir respirația, eram în clasa a III-a primară, aveam aproape 11 ani și eram un îndrăgostit înădușit.

Abia cocoțat în cireșul cel mai pietros, am șoptit rugă către cer s-o ajute pe Maria să dezlege și ea afurisitul acela de exercițiu și să apară aici, lângă mine. Și Maria a clătinat, într-adevăr, cireșul și s-a prelins ca o vulpiță lângă mine, sus, lingând împreună ciorchinii de cireșe care aveau gustul cerului, atingându-ne stângaci într-o extază dumnezeiască. Aceasta a fost prima și unica împlinire paradisiacă a existenței mele, când Domnul mi-a alunecat în pleoapă imaginea de miere a unui țipăt de copil îndrăgostit.

Constantin Coroiu

ACOLO UNDE DON QUIJOTE POATE IEȘI DIN FIECARE CURTE

Cu excepția celor foarte puțini care o au ca obiect de studiu și/sau de predare, literatura spaniolă actuală ori, mă rog, contemporană este insuficient cunoscută la noi. Ca de altfel și cea italiană. Din păcate, nu mai există Editura **Univers**, mă refer la **Universul** condus de **Romul Munteanu**, care ne-a înzestrat cu un „*perete somptuos*” de cărți, reprezentând toate genurile, curente, școlile și teoriile literare dintr-o multitudine de spații culturale. Cu o înaltă știință, cu metodă, cu sistem. În treacăt fie zis, cred că problema traducerilor nu e doar a unui grup, a unei edituri sau a unei instituții, ci e și o *problemă de stat*. Ne poziționăm în lume, ne integrăm (Lovinescu ar fi spus: ne sincronizăm) și prin traducerile din literaturile străine.

Dar nu numai operele, ci și *viața literară*, îndeosebi cea din țări cu o mare cultură, ne interesează la fel de mult. Este regretabil că dintre relativ numeroșii literați care stau pe perioade mai lungi sau mai scurte în străinătate – ca lectori, bursieri, jurnaliști culturali etc. – abia vreo câțiva ne-au oferit, ne oferă mărturii ale vieții culturale din țările unde își efectuează stagiile. Unii, s-o afirmăm deschis, nu sunt în stare de o așa ispravă. Alții nu o fac din comoditate. Încât cărțile precum **Ore franceze**, de pildă, a lui **Ion Pop** (Editura **Polirom**), le numeri pe degetele de la o singură mână. În rândul lor se înscrie un volum apărut la Editura Universității **A.I. Cuza** din Iași, intitulat **Madrid 2000 (Entrevistas / Interviu)** și semnat de **Dana Diaconu**, profesor de limba și literatura spaniolă la Catedra de limbi romanice a amintitei universități. În cele 355 de pagini, autoarea orânduiește nouă interviuri-dezbateri cu personalități reprezentative ale literaturii spaniole actuale în încercarea declarată de „*a contura o panoramă a vieții literare din Spania*”. O carte de dialoguri mai puțin obișnuită. Dana Diaconu, care este și o fină eseistă, ca și o eminentă traducătoare din limba lui Cervantes în cea a lui Eminescu, a avut inspirata idee de a așeza „*în oglindă*” textele spaniol și românesc, pe pagina din stânga – primul, pe cea din dreapta – al doilea. Ele „*cad*” aproape cuvânt pe cuvânt, sintagmă pe sintagmă, metaforă pe metaforă. *Avem* astfel, cum ar fi zis Borges, într-o carte incitantă de convorbiri „*pe viu*”, și o lecție de spaniolă – cea mai frumoasă limbă din lume, cum credea marele scriitor și poliglotul Petru Dumitriu – și, totodată, o demonstrație implicită a înrudirii celor două limbi, a latinității lor profunde, covârșitoare.

Cei nouă intervievați de Dana Diaconu sunt scriitorii din generații diferite. Cel mai bătrân este, dacă am socoti bine, Julian Maxias, născut în 1914, iar cel mai tânăr, José Luis Alonso de Santos a împlinit, la 23 august 2002, 60 de ani. José Hierro a murit la 21 decembrie 2002, după ce în aprilie, cu un an în urmă, aniversase opt dece-

nii de viață. Din generația lui Julian Marias mai este prezent în carte Alonso Zamora Vicente (n. 1916), iar din cea a lui José Hierro, s-o numim generația '20, îi mai cunoaștem, prin mijlocirea Danei Diaconu, pe Antonio Prieto (n. 1929), pe Francisco Nieva (n. 1927) și pe Miguel Delibes, născut chiar în 1920. Ceilalți doi – Luzmaria Jiménez Faro și Andrés Sorel, s-au născut în 1937, în plin Război Civil.

Găsesc în interviurile realizate de Dana Diaconu (beneficiară în 2000 a unei burse de cercetare acordate de Ministerul spaniol al Afacerilor Externe) mai multe caracterizări, definiții ale Spaniei, unele contradictorii, dar cu atât mai incitante și mai revelatoare, toate însă memorabile. Julian Marias, care a scris o carte intitulată **Spania inteligibilă**, polemizează cu cei ce spun că „*Spania este o țară a rupturilor*”, ilustrul discipol al lui Ortega y Gasset argumentând că, dimpotrivă, e „*o țară cu mare continuitate*”, doar Războiul Civil provocând o „*întrerupere violentă, brutală*”. Argumentele sunt de ordin istoric, lingvistic, spiritual etc. și ele relevă, în fond, *unicitatea* unei experiențe și a unei construcții, inclusiv etnice, naționale. „*Curios lucru* – observă interlocutorul Danei Diaconu –, *toate țările Europei au luat numele dominatorilor. De exemplu, Franța este regatul francilor, Frankreich, după cum se spune în germană, Anglia este țara englezilor, Lombardia este a lombarzilor, dar Spania nu se numește Gotia, se numește Spania, Spania, Spania. Apoi, în limbă: există un mic procentaj de cuvinte germanice în spaniolă, dar spaniola este fundamental latină, 90 la sută este latină. Curios, spaniolii, hispano-romanii erau catolici, vizigoții erau arieni. Recaredo se converteste la catolicism și o dată cu el toată curtea vizigotă; asadar, se converteste la religia țării, nu la aceea a dominatorilor. Nu-i așa că e curios? Și asta s-a menținut. După aceea, invazia arabă. Musulmanii, arabi și berberi, ocupă aproape toată peninsula, mai puțin o fâșie din nord, ceea ce a fost simțit ca pierderea Spaniei, Spania pierdută. Și începe Reconquista, Recucerirea Spaniei. Cu ideea de a restabili regatul vizigot. Și există un proiect permanent care este recucerirea Spaniei – Spania recuperată –, care se termină în 1492, prin cucerirea Granadei. Vedeti cum există acea continuitate, pe care o demonstrez eu în cartea de care vă vorbesc, o carte relativ mică”.*

Există, am sentimentul, o predispoziție, o vocație chiar sau cel puțin o preocupare constantă a scriitorilor și filozofilor din enigmatică peninsula de a-și defini și a-și redefini identitatea, patria. Romancierul, laureat al Premiului **Cervantes**, Miguel Delibes ne amintește că Ortega y Gasset spusese că Spania este „*lucrul acela făcut de Castilia*”, unde s-au stabilit triburile cele mai puternice, la rândul său Strabon caracterizând-o pe aceasta: „*Castilia*

este o țară tristă, aspră și săracă”, dar care „a aglutinat în jurul ei restul Spaniei”, datorită „virtuților ei tipice: austeritatea, laconismul, sârguința”. Prozatorul Andrés Sorel (și-a luat numele celebrului personaj al lui Stendhal), autor a peste 30 de volume (romane, povestiri, eseuri, antologii lirice), între care romanul **Babilon, poarta cerului**, tradus și în limba română, **Viața și opera lui Che Guevara** sau **Discurs despre politică și sex**, Secretar general al Asociației Colegiale a Scriitorilor din Spania și director al revistei **República de las Letras**, fiu al unui castilian și al unei andaluze, constată, în deplin acord cu ceea ce scria el însuși despre Castilia în 1975 sau în 1985: „Castilia continuă să fie ținutul cel mai înapoiat – împreună cu ceea ce se numește interiorul Spaniei, Extremadura –, atât prin depopulare, îmbătrânire a populației, proastă comunicare, cât și prin lipsa unei culturi proprii. **Spania este, s-ar putea spune, un litoral foarte populat și în rest aproape deșert**”. Dar ceea ce îl îngrijorează pe Sorel, ca și pe alți mari intelectuali umaniști din diverse zone ale lumii, este „invazia americană”, pe care, de asemenea, a semnalat-o în eseurile sale scrise și publicate în deceniile din urmă și care, în opinia sa, a făcut ca „Africa să fie pe cale de dispariție”. Iată ce-i spune el Danei Diaconu în anul 2000: „Problema acestei culturi dirijate din Statele Unite este crearea gândirii unice pe care eu o numesc **nongândire** și crearea unui cetățean pe care eu îl numesc **neoanalfabet**, antiteză a ceea ce a fost omul Renașterii. Fac parte dintre aceia care spun că tehnologia, știința dezvoltă mersul înapoi. Pentru că din punctul de vedere al culturii, al cunoașterii, nu progresăm”. Pe dramaturgul și omul de teatru José Luis Alonso de Santos, Dana Diaconu îl caută și îl găsește alergând de la Madrid în micul și faimosul sat Almagro din ținutul La Mancha, gazdă, în fiecare vară, a tradiționalului Festival de Teatru Clasic. În concepția sa – „*ceea ce face un tablou, ceea ce face o simfonie, ceea ce face o operă de teatru este să redescopere minunea de a trăi și să contracizeze plictiseala, rutina, atrofia*”. Pronunțând această idee, nu se putea ca în dialog să nu intervină, să nu apară din aburul secolelor cel în a cărui provincie se aflau conlocutorii. Provincia așa zicând originară, căci, prin romanul **Don Quijote**, ea s-a extins la dimensiunile umanității, legitimând-o. Or, tocmai în ceea ce relatează Alonso de Santos, văd eu cea mai profundă și mai plastică definiție a identității și universalității spiritului hispanic: „*Dacă veniți pentru prima dată în La Mancha, ca să regăsiți atmosfera din romanul despre Don Quijote, e suficient să vedeți Almagro. Fiecare curte, de la fiecare casă – faceți o plimbare și priviți când se deschide câte o poartă –, pare că e aceea din care a ieșit Don Quijote. Toate aceste căsuțe albe, cu o curte interioară, cu o ușă mare la intrare, care se deschide, sunt, desigur, foarte drăguțe, văzute din afară, pentru noi, dar să trăiești acolo, înăuntru... Au acest aspect de închisoare pentru o viață întreagă și atunci pot să înțeleg foarte bine pe un domn care deschide poarta mare și, urcând pe calul său, pleacă în lume să caute ceva măreț. Pentru că viața cotidiană și această rutină ne micșorează. Și atunci creatorul sau personajul fantastic Don Quijote iese din casa lui să caute cealaltă parte a vieții, partea grandioasă a vieții, care se află altundeva*”.

Da, însă o dată cu ieșirea lui Don Quijote dintr-o ase-

menea „*închisoare*” toate închisorile de pe pământ se deschid, închisorile sufletului, bineînțeles, iar provincia La Mancha, Spania rămân la fel de misterioase și de seducătoare, fiindcă, ne atrage luarea aminte Salvador de Madariaga: „*Spania este ceea ce se vede plus misterele ei*”.

Când îi ascuți (îi citești) pe scriitorii spanioli intervievați de Dana Diaconu în volumul **Madrid 2000**, ești frapat de ceea ce aș numi statutul lor exponențial și de conștiința continuității în spirit pe care o au. Își asumă în fiecare clipă hispanitatea. Cu mândrie, dar mai ales cu luciditate, cu obiectivitate. În confesiunile, evocările, reflecțiile lor, tema majoră este, consecvent, deși nu neapărat explicit, *tema spaniolității*. Revin mereu la marea lor cultură și la un mare destin istoric. O cultură și o spiritualitate care au fecundat un imens continent, au întemeiat o *lume nouă*, fabuloasă. Să nu uităm că descoperirea Americii – Márquez o numește *acoperirea Americii!* –, conquista sunt percepute cvasiunanim ca evenimente și procese magice, neegalate până astăzi nici chiar de epopeea cosmică și descinderea omului pe Lună. *Secolul de aur* al literaturii, „*uriașa aventură a limbii spaniole*”, Spania și spațiul hispano-american sunt tratate ca niște subiecte fierbinți, parcă din actualitatea imediată. Câtă diferență față de ceea ce se întâmplă la noi, unde scriitorul, de cele mai multe ori încremenit în proiectul „*de sertar*” și în câteva clișee penibile, crede că este mai european – deși nu-l știe nimeni în Europa – dacă strămbă din nas când vine vorba de Budai-Deleanu, de Creangă sau chiar de Eminescu, dacă se comportă ca un procuror de Slobozia cu Argezi, Sadoveanu, Călinescu sau Nichita Stănescu. Cu câtă nostalgie constăți că scriitorul spaniol își păstrează intactă memoria așa zicând pozitivă, călită la probele de foc ale istoriei patriei lui. Trecut printr-un război civil devastator și printr-o dictatură fără fisură, ca să ne referim doar la ultimele șase-șapte decenii, într-o țară în care focul se poate aprinde de la o simplă scânteie – chestiune și de temperament! –, dar unde a fost totuși posibil pactul de la Moncloa, act fundamental al Spaniei prospere de azi, scriitorul din patria lui Cervantes și a lui Ortega y Gasset are o percepție clară, profundă și responsabilă a Libertății ca valoare supremă: „*Libertatea de expresie pentru a spune prostii nu trebuie tolerată*” – afirmă răspicat Alonso Zamora Vicente, de la înălțimea operei și experienței sale de om ajuns la vârsta de 87 de ani. El deplânge apoi „*locurile comune propagate de prostia universală*”. Dar, se știe că tot ce este universal este mai întâi local, național. Un exemplu edificator îl dă însuși octogenarul filolog, romanțier, critic, istoric literar și ziarist: „*Trebuie neapărat să se spună că Felipe II nu pricepea și nu gusta pictura pentru că nu a vrut să pună pe Sfântul Mauriciu al lui El Greco în locul pentru care fusese comandat. În schimb, nu se spune niciodată că Filip II, prin decizia personală, a adus tablourile lui Bosch pe care le avem. Asta nu se spune, dar chiar și astăzi picturile lui ne lasă muți de uimire*”. Dacă Zamora Vicente ar fi cunoscut, ar cunoaște istoria României din aceeași perioadă pe care am evocat-o mai sus, adică ultimele șase-șapte decenii, ar vedea ce performanțe s-au înregistrat aici privind propagarea locurilor comune, a miturilor false, o dată cu ocultarea sau demolarea valorilor adevărate. Cu o fervoare și o voluptate

autodevoratoare de-a dreptul patologice. Dar spaniolul nu are de unde să știe că abordând această problemă în convorbirea cu un intelectual român, vorbește de funie în casa spânzuratului. Este preocupat însă de a semnala pericolele din casa sa: „Am o mare încredere în limba spaniolă. E drept că, recunosc, marele dușman al limbii spaniole este lenea, lipsa unui avânt pentru muncă, lipsa de autorespect a însuși vorbitorului de spaniolă. Dar eu cred că spaniola are viața ei, știe să se apere și pe deasupra are tot mai mulți vorbitori. Sunt însă convins – deși nu pot să spun asta, pentru că vor sări cu toții pe mine – că direcția spaniolei în acest secol nu va fi dată de Spania, ci de America hispanică. Din Mexic, Buenos Aires, ceva intermediar între Lima și Bogota vor fi normele pentru spaniolă. Dacă ați ști ce demnitate are spaniola vorbită de un lustragiu din Mexic. E o adevărată plăcere să stai și să-l ascuți cum vorbește: lexicul bogat, construcția, pe deasupra îmbogățită de tonul dulce cu care rosteste cuvintele. Toate acestea i le-am spus într-un raport domnului ministru al culturii”. Iată cu ce lucruri „neimportante” se ocupă un reprezentant al elitei intelectuale din Spania de la răscrucea mileniilor. Ca romancier, Alonso Zamora Vicente este provocat de Dana Diaconu să se refere la perspective narative, la omnisciența naratorului și condiția personajului. Reperete sunt, și în această chestiune, înainte de toate, spaniole: „Romancierul nu poate fi omniscient. Este o pedanterie stângace. În literatura noastră nu pot exista personaje. După Lazarillo sau Don Quijote, nu pot exista personaje. Sunt persoane. Cu totul altceva și diferit. Când există un personaj, vrei nu vrei, el se supune unei retorici, unor norme, unei impuneri din afară. De la personaj aflăm cum se termină totul, cât de bun este de la prima pagină. Dar viața nu e așa. Viața este un hazard neîntrerupt, uneori cu noroc, alteori cu nefericire. **Capodopera fiecăruia dintre noi este propria viață**”. (s. mea – C.C.)

Altminteri, cât privește viața literară, unele asemănări între aceea din Spania și cea de la noi nu lipsesc. „Nu mai găsești localitate cu mai mult de doi locuitori care să nu aibă premiul ei literar”, zice ușor ironic Zamora Vicente și n-avem motive să nu-l credem, iar de la José Hierro aflăm că „se publică până la trei mii de titluri de poezie pe an”. E mult? Depinde. Ar fi interesant să știm câte ceva despre calitatea cărților de poezie, ca și despre prestigiul premiilor. Oricum, sunt pus într-o mare încurcătură. După ce l-am combătut odată pe Liviu Antonesei, care, el însuși poet, denunță abundența genului liric (unii o numesc „inflație de poezie”) ca simptom al primitivismului cultural, tocmai eram dispus să-i dau dreptate. Dar, de vreme ce și în Spania se scrie poezie pe rupele, mai pot împărtăși ideea lui Antonesei? În ceea ce privește premiile, fie ele chiar **Nobel** și **Cervantes**, subscriu fără nici o rețineră la opinia lui José Hierro, și anume că mai important și mai definitoriu este să nu te uite lumea, mai ales atunci când, pe perioade lungi, nici nu mai publici poezie. Dar poate că nu dovezile de acest fel din timpul vieții poetului certifică valoarea, marea valoare care trece peste timp.

Întrebat de Dana Diaconu dacă a scris despre mari poeți ca Antonio Machado, Garcia Lorca, José Martí, Gerard de Nerval (monografii, eseuri etc.) datorită unor afinități electivă, Andrés Sorel răspunde: „Sunt poeții revoluționari. Chiar și romanul despre Iisus Hristos l-am scris

pentru că îmi place romanul marilor înfrânți, care au mari idei și mari sentimente. M-au interesat Lorca, Machado, Martí, chiar figurile istorice precum Che Guevara și Iisus Hristos, pentru că am descoperit că în fiecare dintre ei există, în amestec, un mistic și un revoluționar. Niciodată n-aș preamări pe un învingător al timpului său [...]. Adevărul despre Che Guevara a murit o dată cu el. Cred că era un scriitor frustrat, un mistic care credea în ceea ce realiza și nu a putut să se adapteze la proliferarea birocratismului și stagnarea spiritului revoluționar în regimul lui Fidel Castro”.

Un dialog extrem de interesant este cel cu Luzmaría Jiménez Faro, poetă și editoare mai puțin obișnuită, întrucât este întemeietoarea și directoarea primei și unice edituri spaniole specializate în publicarea de literaturi, îndeosebi poezie, scrise de femei. Luzmaría (luz înseamnă lumină) consideră actul editării ca „o altă formă de creație”. Editura ei se numește **Torremozas** și la data convorbirii publicase 152 de titluri și 400 de autoare. Una dintre colecții se intitulează **Și ele povestesc**. Este consacrată povestirii scurte – „un gen de literatură de atâtea ori marginalizat și neglijat, la care astăzi ne întoarcem, fiindcă, oferind o lectură ușoară, se adaptează foarte bine ritmului nostru actual de viață. Iar femeia a fost întotdeauna o mare «povestitoare», aproape obligată de destinul ei. Șeherezada dă un exemplu de femeie care se salvează «istorisind»”. La poezie, Luzmaría Jiménez Faro are un program pe cât de simplu, pe atât de dificil: „Editorul de poezie nu poate fi pasiv, trebuie să meargă în căutarea cititorului cu aceeași intensitate cu care personajele lui Pirandello porneau în căutarea autorului lor. Odată câștigat acest cititor, vine partea a doua: să faci ca el să fie un adevărat consumator de poezie. După aceea, totul devine ușor.” În palmaresul Editurii **Torremozas** figurează **Antologia Generală a Poetelor Spaniole**, lucrare în patru volume care oferă o panoramă a poeziei spaniole scrise de femei de la origini până în 2001. „Desigur – precizează editoarea –, este imposibil ca în lucrări de acest fel să fie cuprinse toate femeile care scriu astăzi în Spania (e vorba, cred, de volumul al IV-lea, 1976 - 2001 – n. mea), dar dacă nu sunt prezente toate câte sunt poete, cel puțin sunt poete toate câte sunt prezente”. Chestionată de Dana Diaconu: „Vă simțiți feministă?”, interlocutoarea sa declară: „Spiritul Editurii **Torremozas** nu este feminist, ci pur și simplu literar. Dar fără îndoială că, în calitate de femeie, sunt de acord cu unele dintre tezele feministe...” Sunt multe dificultăți, dar ele nu pot fi învinse decât prin valoare, încât „în fiecare zi se câștigă noi «bătălii» și, întreprinzând o selecție minuțioasă și oferind cărți de foarte bună calitate, Editura **Torremozas** a cucerit deja un mare prestigiu și un mare respect în toate țările de limbă spaniolă.”

Are dreptate Francisco Nieva, care, în dialogul cu Dana Diaconu, afirmă: „Forța creatoare a femeii, pusă în anumite circumstanțe, devine extraordinară”, iar „în literatura spaniolă se vădește adesea o cunoaștere profundă a femeii”. Și marele dramaturg dă ca exemple personaje feminine celebre din opera unor Lope de Vega sau Garcia Lorca. O **Spanie recuperată** nu e de conceput fără recuperarea creației literare feminine, ca să nu mai vorbim de cea în care, de-a lungul veacurilor, Femeia este figura tutelară.

SPOVEDANIA UNUI „SILIT DE BUNĂ VOIE”

Pe **Gelu Ionescu** l-am cunoscut, cred, cu mai bine de un sfert de veac în urmă, la Onești, la o ediție a **Zilelor G. Călinescu**. De atunci nu l-am mai văzut, ci doar l-am citit și, după 1983, l-am ascultat la radio **Europa liberă**, aproape cu regularitate. În acea vreme eram și eu gazetar radio (realizator de emisiuni literare, difuzate la ore de mare audiență), dar nu dincolo de „cortina de fier”, în lumea liberă. Un reputat jurnalist mi-a povestit, cu ani în urmă, o întâmplare petrecută undeva într-o țară occidentală, la o conferință de presă a fostului premier comunist al României, Ion Gheorghe Maurer. Unul dintre numeroșii ziariști prezenți acolo s-a ridicat și, cum este obiceiul, înainte de a formula întrebarea, s-a prezentat, dându-și numele și specificând „de la **Europa liberă**”. Maurer, binecunoscut pentru răspunsurile sale concise, bonom-ghilotinante, l-a întrebat, prefăcându-se că nu a auzit bine: „De unde?” Jurnalistul a repetat, ridicând puțin tonul: „De la **Europa liberă**”. „Eu credeam că există o singură Europă”, a replicat primul ministru al României de atunci. Ceea ce nu l-a intimidat câtuși de puțin pe colegul nostru, de altfel destul de zelos. Mi-am amintit de acest episod nu numai că a venit vorba de celebrul post de la München, dar și pentru că aserțiunea pe care o conținea replica spontană și pervers inhibitorie a lui Maurer era neadevărată nu doar atunci, dar și acum, când „cortina de fier” nu mai există de mult. Câtă dreptate avea un francez ilustru din secolul al XIX-lea: „Europa este prea mare pentru a fi unită, dar este prea mică pentru a fi divizată; în aceasta constă destinul său dublu”. A fost, desigur, o paranteză. Mă întorc la Gelu Ionescu și la cartea sa apărută la Editura **Polirom – Copacul din câmpie** (autorul ortografiază **cîmpie**, deci cu **î** din **î**). Un titlu foarte frumos și promițător, pe care autorul îl motivează – căci chiar trebuia motivat! – într-o confesiune: „Bernard Pivot, în celebrele sale programe **Apostrophe** și **Bouillon de culture** de la televiziunea franceză **TV5**, obișnuia să supună, la sfârșitul emisiunii, pe invitatul său de onoare la un chestionar. Printre întrebări era și aceasta: ce ați dori să fiți într-o altă viață, dacă aceasta ar exista? / Răspunsul meu la această întrebare, dacă mi-ar fi fost pusă, răspuns la care am meditat mult, ar fi acesta: aș vrea să fiu un copac din câmpie. Un copac secular, mare, solitar, rămușor, puternic, aproape invulnerabil, într-o câmpie ușor vălurată ce se pierde în zări. O câmpie verde și curată primăvara, unduind în lanuri de grâu vara, toamna acoperită de arături fumegânde, iarna de imaculate zăpezi: copacul din câmpie”.

Subintitulat **Scrieri memorialistice**, volumul nu este unul în întregime memorialistic, în sensul strict al termenului. În el sunt inserate și două comentarii despre memorialistica unor prieteni (Mircea Zăciu, Virgil Ierunca și Monica Lovinescu), un amplu articol polemic despre **Tu-**

dor Vianu în ultimii săi 20 de ani (replică dată lui Bujor Nedelcovici și, în general, celor care l-au acuzat pe Vianu de „colaboraționism”), două eseuri despre Eminescu și Caragiale, al doilea sub formă de dialog, ca răspuns la o anchetă a revistei **Apostrof** și patru convorbiri (cu Dan C. Mihăilescu, Al. Cistelean, Tita Chiper și Svetlana Cîrstean) dintre care prima, cea cu Dan C. Mihăilescu, este cu adevărat incitantă. În capitolul **Partea și întregul**, care se întinde pe mai bine de o treime din paginile cărții, Gelu Ionescu rememorează anii copilăriei, evocă familia, anii de studiu, lecturile, avaturile elevului, studentului și cadrului universitar cu „dosar pătat”, în fine, perioada de doisprezece ani când a fost jurnalist la **Europa liberă**, cei șapte de profesorat la Heidelberg, adică cele aproape două decenii de exil, întrucât scriitorul se consideră exilat și după 1990, asumându-și această condiție până la sfârșitul vieții, după propria-i mărturisire. El locuiește la München, unde s-a născut și fiica sa Domnica, o autentică bavareză, dar de obârșie și limbă românească, tot atât de autentice, căreia de fapt îi este dedicat **Copacul din câmpie**, și va rămâne acolo. Cu precizarea: „Nu voi fi niciodată altceva decât un intelectual – un scriitor – de origine și de limbă română, care a optat, din disperare, pentru exil. Această evidență mi-o asum fără exaltări de entuziasm sau auto-admirație, dar și fără lamentație sau nostalgii lacrimogene; fără a mă putea consola pentru neșansa de a nu mă fi născut în Occidentul european, într-o limbă, țară și cultură de mare circulație”. Oricum, patriotismul său „e mai lucid, mai critic și mai rece”, iar „judecarea valorilor literare românești s-a deprovincializat; văd în provincialismul românesc (îndărătnic și blocat, obtuz și prea sensibil la «minor» și pitoresc) cel mai mare dușman al culturii noastre de ieri, de azi și de mâine. Constat că «boala» aceasta a făcut multe ravagii, chiar și printre cei care au trăit destul în străinătate – atât în trecutul interbelic, cât și în cel mai recent”. Nu o dată s-a dovedit că nu doar în natură operează legea conform căreia nimic nu se pierde, nimic nu se câștigă, ci totul se transformă. Fiu de moșier de prin partea de sud a Moldovei, lui Gelu Ionescu (și alor săi) i s-a furat averea și privilegiile, chiar libertatea deplină, până la 45 de ani, dar i s-a oferit șansa de a se vindeca, exilându-se, de provincialismul românesc și a trăi într-o Europă neprovincială... O pierdere dureroasă, compensată de un câștig, dobândit, și el, cu durere, care l-a transformat într-un european. Nu pur-sânge, dar nici parvenit, de vreme ce s-a născut totuși în Europa... Am folosit cuvântul *durere* pentru că mi l-a indus însuși memorialistul. Iată mărturia sa dramatică: „Un indubit sentiment de durere, care este, cred eu, durerea exilatului; această ruptură pe care am simțit-o, aș spune chiar visceral, mi-a marcat restul vieții și mi-a adus coșmarul depresivității. Eram acum un om liber – și eu nu

mă bucuram de nici unul din avantajele locului meu. Nu puteam, pur și simplu, fără a ști de ce. Se rupsese în mine o coardă, nu știu care. Este în Livada de vișini a lui Cehov, către finalul actului al doilea, o scenă în care, în plin realism al intrigii și desfășurării, se aude un zgomot vibrant, asemănător unei corzi care se rupe – nimeni nu știe ce e și care e explicația aceluia sunet prelung. Un mister, un simbol, o ruptură în ordinea realului. Evoc scena pentru că și în mine s-a rupt atunci acea misterioasă coardă, ruptură care m-a făcut să nu mai fiu «întreg» de atunci încolo, oricâte momente de bucurie, satisfacție sau entuziasm am avut.»

Doisprezece ani la Europa Liberă sunt repovestiri de Gelu Ionescu nu fără o undă de nostalgie, dar mai înainte de toate cu judecată rece, așa zice necrutătoare, și cu un remarcabil talent portretistic. În atmosfera de acolo pe care o descrie criticul și eseistul am descoperit multe similitudini, oricât de ciudat ar părea, cu cea din redacția postului de radio în care eu însumi lucram chiar în acei ani. Deosebiri, e drept, esențiale, sunt puține. Una dintre ele este că noi aveam șefi autohtoni și nu „șefi americani”, ca să redau întocmai sintagma memorialistului. O alta ar fi – mai e nevoie să amintesc? – că noi nu puteam critica partidul, nomenclatura și pe Ceaușescu. În ceea ce privește problemele cu Securitatea, ar fi suficient să reconstituim momentele de teroare prin care am trecut, ca redactor al principalei emisiuni literare, în timpul faimosului Colocviu național de poezie de la Iași. Îmi am în memorie și pe securiștii din instituție, care după decembrie '89 au devenit anticomuniști și, firește, anti-securiști intratabili și mai ales lucrativi. Altminteri, și aici, și acolo – echipă eterogenă, talentați și mulți nechemati, oameni oarecum instruiți, dar și semidocti, inclusiv cu o cunoaștere precară a limbii române, dar, oricum, nu atât de „ríguros agramați” (preiau aici o formulă a lui Emil Hurezeanu, coleg cu Gelu Ionescu la **Europa liberă**) precum cei de la posturile de radio și televiziune libere de astăzi, o lume a clișeeilor, unele inevitabile în profesia de radiofonist, unii, din cei mai vârstnici în anii '70, – „ajunși din întâmplare ziaristi” sau dezinteresați și încrămeniți în formule vetuste, dacă nu de-a dreptul ridicole. Pentru Gelu Ionescu înțeleg că adaptarea la o asemenea lume și la o meserie foarte dificilă, mult mai grea decât jurnalistică în presa scrisă, a fost cu atât mai stresantă cu cât a trebuit să se producă la vârsta de 45 de ani, după o activitate intelectuală elevată ca profesor, cercetător și eseist preocupat de literatura comparată, de exegeza operei lui Eugen Ionescu etc. și după șocul devastator al *rupturii*. Un impact puternic, traumatizant, cu multe pierderi, nu doar „colaterale”, dar, și aici, cu unele câștiguri, nerăvnite până atunci, dar absolut necesare: „Am învățat să scriu mai simplu, mai direct, mai repede – mai «gazetărește». Am pierdut însă din subtilitatea stilului «artist», din capacitatea de nuanțare a ideii și din bagajul lexical, deși am citit și citesc în permanență cărți și reviste din țară. Schimbând meseria, am pierdut și contactul cu o seamă întreagă de preocupări, cum ar fi cele de teorie literară. Citesc azi literatură multă, dar critică mai greu și cu mai puțină curiozitate – am pierdut deci ceva din «profesionalismul» lecturii”. Important este că Gelu

Ionescu a avut forța și voința de a se integra într-o meserie în care, cum obișnuim să zicem noi, radiofonistii, se trăiește repede, și de a realiza programe cu o audiență deosebită. Nu oricine e capabil de o astfel de schimbare. De pildă, un intelectual ca Nicolae Balotă, care, chemat să colaboreze de N. Stroescu-Stănișoară (ajuns director), s-a ilustrat ca „pseudo-autor al unui program neinteresant, diletant, plictisitor... chiar ridicol”. Au fost destule și programe de acestea la **Europa liberă!**

Una dintre cele patru convorbiri pe care Gelu Ionescu le grupează într-un capitol aparte din volumul **Copacul din câmpie**, cea cu Dan C. Mihăilescu, mi s-a părut cu totul remarcabilă, iar asta datorită – mai ales – celui care întrebă. Este dialogul, nu foarte comod, dintre doi critici, scriitori și intelectuali de ținută (nu neapărat universitară), dar și jurnaliști culturali de elită. Pe parcursul lui, Gelu Ionescu face câteva confesiuni în care își depășește condiția de persoană și o frizează pe cea de personaj. De pildă, la întrebarea lui Dan C. Mihăilescu: „Cum se face că Dvs. – un profesor bun, iubit de studenți, și un bun cunoscător de limbă franceză – nu ați ajuns în mediul universitar occidental, ci la **Europa liberă?**” – întrebare provocatoare, nu atât de „nevinovată” cum pare, răspunsul unui om inteligent nu putea fi decât direct, sincer, de o sinceritate așa zice dezarmantă. Merită citat aproape în întregime: „Poate că am fost profesor bun și cred, iubit de studenți – în orice caz eu mi-am dat multă silință. Dacă duc dorul a ceva, din 1982 încolo, atunci acel ceva se numește catedra. Cunoscător bun al limbii franceze nu sunt. Și nici n-am încercat să ocup o catedră de română în Occident pentru că oferta de a lucra la **Europa liberă** pe care mi-a făcut-o Vlad Georgescu, cu care eram prieten din țară, mi-a venit chiar înainte de a cere azil politic. Este probabil că dacă nu aveam această ofertă, urmată imediat de o alta la **Radio France International**, care tocmai își refăcea secția română, aș fi încercat să găsesc ceva la vreo universitate – dar tot pentru română, căci la 45 de ani nu mai poți spera la altceva decât dacă ești cineva foarte cunoscut. Însă mi-ar fi plăcut să fiu profesor aici – chiar dacă a fi profesor de română în Occident este mai puțin decât a fi profesor de literatură comparată în România – vorbesc, firește, din punct de vedere profesional. Cel puțin așa mi se pare... Aș fi avut mai mult timp, mi-aș fi continuat unele preocupări, aș fi avut timp de scris. Apoi, oferta **Europei libere** mi s-a părut a fi ca un fel de... «comandă» a destinului meu. Mi-am zis că, dacă am fost silit să-mi părăsesc țara – silit de bună voie (iată un paradox în care cred) –, atunci sunt dator să lupt împotriva aceluia și a ceea ce m-a (sic!) silit să mă exilez [...]. Dacă munca de redactor radio (cât de familiară îmi este această formulă! – s.m.) mi se potrivea sau nu, asta e o altă problemă. În orice caz, mi-am dat toată silința, mi-am schimbat complet felul de a gândi, până și acela de a scrie”.

Lui Gelu Ionescu „îi place foarte mult” că trăiește în Germania, are „o mare admirație” pentru țara lui Goethe și a lui Beethoven și pentru poporul german – „un mare popor”. Observațiile și opiniile sale privind Germania, Europa în general, sunt profunde, responsabile, dar și polemice: „Germania este trunchiul civilizației europene,

încă de multe veacuri; și cine a spus că Germania e moartă din punct de vedere spiritual și cultural, că e numai «țara untului», acela e pur și simplu un ignorant. Chiar și geniile pot fi uneori ignorante, pot avea zone de întuneric în mintea lor extraordinară. Este adevărat că tot Occidentul trăiește o epocă de consum aberant, la care va fi silit să renunțe, într-o bună zi, căci sunt semne că și cornul acestei abundente debordante și chiar indecente va seca”. **Occidentul are nevoie să-și re-gândească viața – și-i va fi greu – va fi o criză de mari proporții și de toate naturile – are nevoie de o altă filozofie de viață** (subl. mea – C.C.).

Admirabil scris, cu un deosebit talent epic și portretistic, sunt paginile privind înmormântarea lui Eugen Ionescu, atmosfera funebră din apartamentul din Boulevard du Montparnasse 96, ultimul drum al marelui scriitor de aici la Biserica română, ceremonia religioasă cu figurile ilustre reprezentate sau prezente aici, dar și cu „trepădușii național”, cu nelipsitele scene penibile, cu „cocoane române (care) comentează, vorbesc de una de alta, fac aprecieri asupra lui Ionescu, care de care mai stupide și mai tâmpe – așa ca la orice înmormântare”. Slujba religioasă este săvârșită de trei preoți – doi ortodocși și unul catolic (în limbile franceză și română), secondați de un cor. Elementul oarecum grotesc se înscrie așa zicând în tablou; în inima Parisului, ca în România, aproape total recognoscibil: „Popa Costandache, cu fața stacojie, aproape apoplectic, cu fălcile grase, mai late decât creștetul împodobit cu o freză grasă: un popă de țară fără glas și duh, slujind într-o franțuzească urâtă, cursivă, dar greu de înțeles, un text ce-mi sună străin, deși e liturghia ortodoxă tradusă. Celălalt popă, cred ardelean, răcnește teatral, cu o bizară intonație care mă face să nu cred nimic din ceea ce spune. Lângă el, călugărul catolic, Père Dumont, citește homelia, lungă, explicativă, pisăloagă, despre sensul religios al operei lui Ionescu, cu citate. E cu dragoste, dar fără emoție, are o figură de intelectual, cu un zâmbet ce-ți dă încredere – dar nu e nici el «în rol». Corul e bine. Înainte de **Veșnica pomenire**, spune și popa Costandache câteva cuvinte, apoi, un academician, contele de Bourbon Busset, cu mutră de țap, zice și el ceva, scurt și lipsit de emoție, fără text scris, așa ca o improvizație năroadă: că decedatul a fost cel mai mare dramaturg al acestui secol. Nimic inspirat. Emoționant nu e decât faptul că suntem lângă catafalcul lui Eugen Ionescu. În final, Marie-France merge la microfon și citește ultima pagină din ultimul volum al domnului Eugen, **La Quête intermittente**. Nu se prea aude mai nimic, e o rumoare ca la noi românii, care trăncănim în biserică. Dar ce mai contează, era inevitabil...”

Să ne întoarcem la literatură, deși nu cred că am ieșit din ea, și să vedem cum îi apare lui Gelu Ionescu destinul în posteritate, ca să zic așa, al literaturii române post-belice. Incitat de Al. Cistelean, el se întreabă, la rândul său: „Ce poate rămâne de pe urma unor scriitori precum Eugen Jebeleanu, Maria Banuș, Titus Popovici, Dinu Săraru, Aurel Baranga sau Paul Everac – exemplele s-ar putea înmulți până la a umple câteva pagini, din nenorocire? Nimic! [...] Dar să luăm și cazul Geo Bogza: ce să reținem din ceea ce a scris el după '47, uitând, dacă

vrem, de entuziastele sale impresii de călătorie în defuncta URSS? **Cartea Oltului** și-a stricat-o singur – și va trebui să nu ținem seama de ultima ei redactare, mult inferioară primeia. Rubrica sa de la **Contemporanul și România literară**, strânsă în volume precum **Paznic de far?** Sărăcute și conjuncturale notițe, ridicol ilustrate cu plopi tremurați, notițe pe moment înregistrate de mulți confrăți [...] ca niște «acte de opoziție». Să fim serioși! Erau un fel de mârâieli [...]. E drept, mulți nu făceau nici asta. Apoi, ce căuta Bogza în Academie? [...] A «tronat» însă în ierarhia de valori, decenii de-a rândul, și va trebui să fie pus acolo unde va socoti posteritatea – adică, așa socotesc eu, printre scriitorii minori ai epocii. Sau chiar printre cei... mărunți...”

Cum se vede, o selecție operată de Gelu Ionescu ar putea fi, este extrem de severă. E dreptul său să o facă ori să o sugereze. În opinia criticului de la **Europa liberă** și a profesorului de română de la Heidelberg – „cele mai mari șanse de posteritate le au poezii, ceea ce ei au scris după «destinderea» din anii '60 – cred că mulți poeți vor rămâne, după cum cred că și multe exegeze critice își vor păstra valoarea de referință. Cele mai amenințate... «genuri» rămân romanul, nuvela, memorialistica și literatura dramatică”. Este posibil ca, în ceea ce privește proza, o cotă mai bună să o aibă cărțile „care au evitat problemele acute ale teribilei realități”. Vor triumfa, înțeleg să-i numesc astfel, evazionistii? Gelu Ionescu răspunde: „S-ar putea deci ca Radu Petrescu, Ștefan Bănuțescu sau Ștefan Agopian să «reziste» mai bine decât Augustin Buzura sau Marin Preda, de pildă”. Oricum, el se declară „uimif” de afirmațiile lui Nicolae Manolescu – o valoare „cu o posteritate asigurată” – formulate într-un interviu din **Adevărul literar și artistic** (nr. 320, mai 1996). N. Manolescu aprecia, atunci și acolo, că literatura noastră „a spus aproape tot ce era de spus despre regimul comunist... Noi n-am avut Samizdat; ceea ce a fost de spus s-a spus pe față. Pentru asta creându-se chiar un fel de genuri și coduri artistice speciale. Noi învățasem să citim printre rânduri. Știam dintr-o clipire complice din ochi la ce se gândește autorul atunci când ne spune o poveste”. Gelu Ionescu se află „într-un dezacord aproape total cu N. Manolescu, din câteva puncte de vedere” (sic!). Unde sunt cărțile „necruțătoare” publicate în țară, înainte de '89, despre închisori, Canal, colectivizarea forțată, tragedia industrializării, despre frigul și foamea „anilor lumină”, crimele de la Pitești, teroarea securității, lichidarea claselor avute și a intelectualității, dictatura dementă etc.? Să admitem că ele lipsesc cu desăvârșire, dar putem noi să ignorăm, de pildă, nu spun **Moromeții**, ci **Imposibila întoarcere** sau **Viața ca o pradă** și să ne mulțumim cu „excepțiile notabile” – Paul Goma și Bujor Nedelcovici, pe care le remarcă Gelu Ionescu? Vorba domniei sale: să fim serioși!

Copacul din câmpie este mărturia unui intelectual cu o biografie – nu spun destin, că e un cuvânt prea mare – fracturată. Dincolo de unele repetiții, epitete dure, judecăți nedrepte și câteva erori de informație – lectura cărții se dovedește a fi pasionantă și, în mai multe sensuri, instructivă.

Ion Roșioru

MIRAJUL POEZIEI ÎN OGLINDA NECRUȚĂTOARE A CONȘTIINȚEI AUCTORIALE*

Poezia lui Arthur Porumboiu e într-un procent notabil și una autoreferențială, fără ca acesta să fie unicul semn de modernitate. Poetul nu obosește decenii în șir să-și pună întrebări capitale asupra mirajului poeziei și a forței de fascinație a acestui mister de care te poți îmbolnăvi pe viață, aidoma celor care au văzut jocul lelelor. Obsesia definirii poeziei constituie una din constantele **Jurnalului unui singuratic** și ea revine ca leit-motiv a tuturor scrierilor cu caracter teoretic, în aforismele cu conținut gnommic, ca și în exegezele poetului risipite prin reviste sau prin prefețe de cărți ale confrăților tomitani.

Iată o primă însemnare de acest gen făcută în luna februarie a anului 1972, când poetul se afla la Fetești și când se căuta febril pe sine în oglinda textului universal:

„Recitit Rilke. Același Mister mi-a îmbolnăvit sufletul. Dar ce-i Misterul? Poate că-i respirația blondă a luminii care mă poartă-n beatitudine; poate că-i un Munte unde urcă numai sufletele alese, și-acolo-n frageda dimineată descoperă bucuria începutului, «pe când nu era nimeni, nimica muritor».

Poezia lui Rilke mă duce de fiecare dată în peisaje stranii, și nu pot defini acel «ceva» care mă-mpinge pe-acolo și nu în altă parte. Inefabil? Da, dar poate ceva mai mult: un suflet bătuit el însuși de apăsarea luminii, și reușind să ne-o transmită și nouă.

Rilke dovedește că poezia e stare, nu dogmă sau înșiruire de precepte morale”.

Astfel de întrebări sunt mai mult decât necesare pentru un poet care vrea să se diferențieze de marea masă a versificatorilor de duzină. Ecourile lozincarde ale realismului socialist sunt încă prezente în sufletul celor ce s-au școlit în lumina bravelor rețete ideologice care alungaseră cu bâtele propagandistice esteticul din poezie. Poezia de curte roșie era și ea în floare și nu-și va întrerupe o clipă ascensiunea patetico-găunoasă până la Revoluție. Arthur Porumboiu, care la acea dată nu debutase încă editorial, nu se poate abține să nu fletrezeze confuzia de valori din literatura română aflată într-o situație tragicomică: autori care scot volum după volum (uneori chiar 2-3 pe an) fără să reușească să se fixeze-n conștiința cititorilor, să comunice ceva deosebit și fără să pună-n mișcare sensibilitatea, fie și în sens de respingere, a unui critic literar. Totul i se pare fără vlagă, monoton, ca într-o defilare a manechinelor de carton, care, de la distanță, par adevărate, însă doar atât. Și exemplifică, într-o vreme în care tirajele erau covârșitoare și premiile nu mai puțin

consistente, cu nume ca Eugen Frunză, Ion Crânguleanu, Ion Rahoveanu, Adrian Munteanu și atâția alții peste care, profetizează, urmează să se așternă praful neiertător al timpului, urmând ca pe scena literaturii să strălucească numele tinerilor, pe atunci, Ion Alexandru (nu devenise încă Ioan), Nichita Stănescu ori Ion Gheorghe.

Poetul e socotit de Arthur Porumboiu drept „*fiu al Timpului Etern*”, iar poezia ca „*stare de transă*”. Îi repugnă visceral teoria modernă a poeziei străzii, în stare nudă. Și din nou se întreabă: „*Poate poetul să dirijeze, să cheme starea?*” Și tot el răspunde răspicat: „*Nicidecum! Starea îl cheamă pe poet, și el, la rândul-i, transcrie ceea ce i se dictează. Cine-i dictează? Asta nu se știe! Are realitatea vreun rol? Trăim mereu evenimente, ne lăsam invadați de lumină și cândva acestea devin obsesii, iar obsesiile ne cuceresc sufletul care, dacă e locuit de un Poet, va intra o dată în transă, și-atunci luminile care așteptau de mult vor izbucni și-și vor găsi forma-n care să se închege prin Cuvânt”.*

Se întâlnesc aici reminiscențe din teoria platoniană, conform căreia poetul e un ales prin care vorbesc Zeii, îndeosebi când n-au un nebun la îndemână. Cât despre alegerea temei de scris, aceasta i se pare, în cazul poetului autentic, o glumă macabră. Temele sunt cele care-și aleg poezii și nu invers, aceștia din urmă fiind doar instrumente fericite ale Poeziei, cum afirmă Gorki atunci când vorbește despre poetul din Riazani: Serghei Esenin.

Poezia e stare de comunicare și ea trebuie ferită de cădere în anecdotică și-n banalitate cenușie, ori în înșiruire de precepte. Ea e „*stare specială când cuvintele se-narcă de-o energie pe care aș putea s-o numesc (folosind o metaforă) energie nucleară produsă în suflet și nu în afara lui*”.

Poetul Gheorghe Istrate, care va juca un rol capital în debutul editorial al confratelui său buzoian Arthur Porumboiu, îl va numi pe acesta, în anii lor tineri, „*un heruvim care a pierdut paradisul*”. Beneficiarul metaforei e mulțumit de această sintagmă emblematică în măsura în care se ține cont de faptul că Poezia sa tânjește după lumina începutului. Nuantează, apoi, o idee devenită deja loc comun, precum că părintele **Arheologiei nopții** e un poet mistic, debarasându-se de conotația religioasă a termenului și șarjând pe sensul primitiv al Cuvântului, pe faptul că e bătuit de lumina unor ritualuri străvechi și atrage atenția că s-a observat mai puțin sau deloc că principala sa aspirație este Puritatea, aspect prin care poezia sa se detașează net de a multora, dacă nu cumva de a tuturor. Drept care se autodefiniște „*poetul stării de crin*” și știe că va rămâne așa până la sfârșit, căci nu vede ce

* Din studiul monografic în pregătire **Arthur Porumboiu sau scrisul ca scut împotriva morții**

i-ar putea întina sufletul. Și adaugă: „*Poezia mea – stare tinzând spre sublim, înțelegând prin aceasta ducerea până la paroxism a trăirilor și fixarea lor în spațiul esențial. Urâsc vorbele de prisos, aglomerările care nu-s chemate de text și tot ceea ce împiedică sau obstrucționează curgerea firească a lucrurilor. Pentru mine, Poezia este o ființă vie, care se bucură de sine în deplinătatea luminii. Cei care o siluiesc, acoperindu-i «trupul» cu veșminte false și buzele cu farduri ieftine, o duc la îmbătrânire, o forțează să se prostitueze sau o omoară. Nu sunt pentru «curățenie», ci pentru **nebulie poetică**, în sensul de dezlănțuire totală a imaginilor*”.

Părerile sa despre poezie e sprijinită și de-o afirmație a lui Benedetto Croce, care consideră poezia ca fiind „*dictată de intuiție*”.

La vârsta de 37 de ani, poetul e angoasat că n-a putut să-și scrie cărțile și că timpul pe care ar putea să-l consacre meditației întru Poezie îi e devorat de griji și de lucruri pentru care n-are nici cea mai mică vocație. Sufletul lui însetat de puritate e sfâșiat între revoltă și deznădejde, iar starea de tensiune poetică de care are atâta nevoie nu se întrevide. Și omul singur, când nu se plimbă pe malul fluviului, își exorcizează spaimile în jurnalul său, aflat încă în manuscris: „*De ce trebuie să mă ocup de Agricultură când sufletul meu caută lumina începutului sub Steaua Magilor? De ce nu pot trăi exclusiv pentru Poezie? Aș vrea să devin Înger sau Demon, chiar piatră sau văzduh, dar să-mi pot sluji Poezia. Eu trăiesc numai pentru Ea. E singura-mi bucurie și nu înțeleg de ce trebuie să-i **murdăresc** fața cu mizerii mărunte [...] Ea ar trebui să rămână mereu în frageda lumină a Începutului, dar cum să realizeze acest fapt când sufletul meu (sursa poeziei) este strivit de săcâitoare și agresive gesturi zilnice? Dacă voi **supraviețui**, dragă Poezie, sufletul meu se va contopi cu Tine*”.

Astfel de patetice declarații de dragoste față de Doamna Poezie alternează cu momentele de îndoială. Poetul e obsedat de gândul că în materie de poezie s-a spus deja totul și că doar un mare poet mai poate aduce un suflu nou, proaspăt și interesant. Lectura poemelor lui Ion Alexandru îi creează un astfel de sentiment tonic, dar acest fapt nu-l scutește de dubii privitoare la propriu-i destin literar născut din pericolul repetării și al manierismului, al îngânării pe o singură coardă. Și folosește prilejul spre a se întreba de unde vine acest cântec în sufletul lui zbuciumat și hărțuit de îndoieli: „*am impresia că melodia unor poeme am mai auzit-o. Nu cumva am mai trăit, odată, și-acum acele vremi revin obsedant, și-aud vocile lor? Acest sentiment m-a încercat de mai multe ori și, deși-i absurd, ideea mi se pare de-o stranie frumusețe*”. Poetul are tăria să nu se amăgească măcar o singură clipă că îndoiala îl va părăsi sau se va diminua vreodată în ceea ce privește propria sa creație. El continuă să creadă, într-o însemnare de la începutul anului 1976, că inspirația e de sorginte magică, dar nu în sensul mistic-religios, ci în acela că o forță necunoscută, numită de poet forță de esențializare sau de alegere de către cei aleși, în anumite momente adună elemente, lumi dispare și le concentrează într-un punct de foc, dând astfel viață poemului. „*Atunci vin imagini care te obligă* – spune

el – *vin năvălitoare și nu-ți rămâne decât să le reprezinti grafic, repede, repede. Mi s-a întâmplat să văd de fiecare dată «întreaga scenă» și forța aceea să-mi dicteze modul de reprezentare. De exemplu, în poemul **Treisprezece**, în care mersul cailor mi-a fost reprezentat cinematografic (și-n existența cailor am crezut!), totul a venit de la sine și s-a impus, deși poemul cunoaște o elaborare de aproape șase ani (13 mai 1968 – 20 iulie 1973) lucrurile își păstrează forța inițială”.*

Poetul stării de crin își raportează propria-i experiență de creație cu cea a înaintașilor care au făcut destăinuirii în acest sens. E amintit Mihai Beniuc cu a sa „*stare de transă lucidă*” în care poetul e un posedat. Forța lui devine forța poemului și doar acele imagini sunt văzute. În asemenea momente de mare grație se nasc poemele de durată, poate chiar veșnice. Nu e, însă, exclusă nici posibilitatea unor poeme scrise prin voință, autorul mobilizându-și tot meșteșugul său, dar confecția va ieși la iveală mai devreme sau mai târziu. Arthur Porumboiu mărturisește că l-a bucurat dintotdeauna poezia primitivă, pentru că nu i se văd cusăturile care ar distruge adâncimea gândirii.

În aprilie 1975, la o întâlnire cu cititorii la Biblioteca Județeană din Constanța, întâlnire prilejuită de apariția, în urmă cu un an, a volumului **Domnule Copil**, Arthur Porumboiu vorbește, după ce a citit câteva poeme proprii de succes, despre poezia care „*se scria*” în Oceania și în Africa de Sud cu mii de ani în urmă, în special despre poezia Tribului **Buşman**, poezie de o stranie frumusețe prin magie și îngândurare, ca și prin forța de a reflecta. Exemplul lui Brâncuși de a studia și de a se inspira din folclorul străvechi al popoarelor de pe alte meridiane n-a rămas, aşadar, fără ecou.

Două i se par lui Arthur Porumboiu condițiile vitale pentru scris: *timpul fizic și liniștea* și nu-i deloc de acord cu cei ce susțin că poezia se scrie chiar și între două trenuri sau în pauza de prânz. Scrisul cere un timp îndelung de contemplație, „*o continuă stare de veghe asupra ta și asupra celor din jur*”. Și visează o vară în care, retras în munți, să poată întâlni și fructifica această liniște paradisiacă în care să scrie până la epuizare, nu atât mult, se-nțelege, ci adânc. Sau scurt: „*În poezie am fost și am rămas un adept al maximei concentrări. Când poți comunica în patru cuvinte ceea ce, în mod curent, se comunică în patruzeci, e un mare câștig și un semn de adâncă înțelepciune. L-am iubit, l-am admirat întotdeauna pe Ungaretti care a putut să scrie: «Mă iluminez / de nemărginire», transmitând bucuria venirii dimineții, dar și o adâncă, extraordinară sete de puritate, ce te urmărește, pătrunzându-ți în cele mai ascunse colțuri ale sufletului.*”

Poezia „*epidermei*”, ca și a hormonilor dați în clocot optzecist, îi repugnă visceral și i se pare totalmente lipsită de longevitate. Senzațiile nehrânite, netrecute prin filtrul extrem de fin, chiar ucigător, al Gândirii sunt aidoma dopurilor de cânepă din pușcoacele de soc sau cucută: pocnesc, dar nu-și ating niciodată ținta. Poezele de acest tip ale fetițelor puse pe hârjoană erotică sau al babetelor din care n-au mai rămas decât vorbele deochete, de tipul „*Suntem ca niște iepi în călduri*”, sunt mai degrabă vrednice de milă decât de luat în serios ca purtătoare de fiori

estetici. Justificarea estetică dă gir poeziei și-i semnează certificatul de admitere chiar și în lipsa logicii (nu cea interioară, firește!) și cu tolerarea delirului, incoerenței, frângerii atmosferei. În Poezie nu logica interesează, nu derularea conform logicii, ci sugestiile care-și răspund între ele, creând acea stare greu de definit și căreia, pentru că trebuia să poarte un nume, vorba poetului Marin Sorescu, i s-a zis inefabil. „*Mestesugarii mărunți (ca și criticii mărunți) sunt preocupați de logică, poeții adevărați numai de sâmburul Luminii care trăiește acolo și poate fi revelat*”, notează poetul în altă parte a **Jurnalului** său, din păcate ținut cu intermitente, căci ar fi putut fi o completă oglindă necrutătoare a literaturii noastre contemporane și nu doar a unui poet în mare măsură autodidact, dar care își ia în serios vocația și osârdește, transpirând ca un țăran la coasă, pe marile ogoare literare ale lumii. Talentul dat de Dumnezeu trebuie hrănit, indubitabil, cu cultură temeinic asimilată. Elaborarea poeziei nu se poate programa, „*ea nu-i o mașină de calcul – observă poetul – ci o ființă vie, care se naște și moare când îi este scris, deși eu cred că Poezia mare, Poezia adevărată nu poate avea moarte. Ea poate intra pentru o vreme în conul de umbră, dar poate reveni precum fazele Primăverii. Și-ntr-o lumină chiar mai favorabilă. Dovadă: poezia primitivă, vesnic proaspătă și neatinsă de timpul devorator*”.

Poetul nu se sfiește să amintească în **Jurnalul** său care i-au fost maestrul spirituali. Numele unora au apărut deja în aceste pagini. Ne oprim doar la un exemplu pe care Arthur Porumboiu îl socotește decisiv pentru devenirea sa: „*Hotărâtoare a fost pentru evoluția mea literară descoperirea expresionismului. L-am citit pe Trakl, prin 1965, și deși nu scrisesem nimic notabil până atunci, El mi-a revelat o lume nouă, aspră, plină de profunzimi, cu care am găsit afinități. Întors din **Infernul roșu** (e vorba de închisoarea de la Pitești, n.n.), în vara anului 1968, am scris câteva poeme, cu unele sugestii expresioniste, care anunțau un moment nou, decisiv în evoluția mea: **Treisprezece, Septembrie, Vine Septembrie**, iar la începutul anului 1969, poemele: **Ziarele, Singurătăți, Greșeala (Eroarea)** și în 1970, magnificul, inegalabilul **Câinii lui Acteon** căruia, mai târziu, din motive de cenzură, i-am zis **Vânătoare antică**. Acum mă gândesc cu multă bucurie la perioada aceea și cred că singura zonă mai puțin bătută rămâne existența redată în tușe grele, expresioniste. Perioada «extazului mitic», deși nu s-a încheiat definitiv, nu mai produce la capacitate maximă. Deci, să rămân la ceea ce sunt: **expresionist hrănit de existențialism**. Nu în sensul lui Sartre, ci relevând esența timpului modern cu liniștea sa, dar trăind-o cu bărbăție. Ca luptător.” De notat că însemnarea datează din mai 1977, anul cutremurului ce-și luase și dintre scriitori tributului destul de consistent.*

Arthur Porumboiu crede în poetul născut, nu în cel făcut. Întrebat de Ovidiu Dunăreanu dacă a avut revelația acestei nașteri, alta decât cea civilă, firește, poetul a răspuns fără să ezite: „*Eu cred că poetul se naște, nu se face, dar despre revelația unui moment deosebit în care se descoperă într-o lumină nouă, de o cutremurătoare frumusețe, se poate vorbi. Și eu unul pot spune că am trăit o asemenea clipă. Ea este legată de nașterea poe-*

mului Treisprezece. Am avut viziunea clară, cinematografică a «cailor care duceau un copil străveziu» și în mare viteză am transcris totul. Eram în livada cu vișini a părinților mei, și doar cu câteva clipe înainte privisem de acolo cimitirul din satul nostru, cimitir care este foarte aproape de livada amintită, și unde larba Albă se zbătea neliniștită” (Ovidiu Dunăreanu, **Convorbiri pontice**, Ed. **Ex Ponto**, Constanța, 1998, p. 159). Poetul mi-a mărturisit într-una din confesiunile sale că de multe ori, după aceea, a încercat să amelioreze textul poemului, dar că de fiecare dată a revenit la forma inițială, scrisă în transă. Se va fi întrebat oare poetul, ca altădată Nichita Stănescu, dacă perfecțiunea are de-a face cu arta?: „*Nu are de-a face cu arta!*” spune părintele **Necuvintelor** și continuă: „*Am și scris odată despre cubul perfect... după ce faci un cub perfect trebuie să-i zdrobești un colț ca să se mire toți de ce nu e perfect acel cub. Ce perfect ar fi el dacă n-ar avea zdrobit un colț! Căci dacă el, zic eu acum, ar fi perfect, nimeni nu l-ar băga în seamă. Perfecțiunea nu atrage atenția*” (interviu inedit cu Nichita Stănescu din filmul **Sânge care cântă**, realizat în 1983 de Adam Puslojiiași apărut în revista **Poesis**, 11-12-13/ 2004, p. 26). Dar mai bine să vedem acest poem care și-a născut autorul ce și-ar fi meritat un loc într-o Istorie a literaturii chiar dacă nu ar mai fi scris nimic altceva, situație echivalentă, să zicem oarecum la întâmplare, cu a lui Marcel Mihaș, de sub a cărui pană parcimonioasă a ieșit acel tulburător poem **Întoarcerea soldaților**, salutat cu atâta entuziasm de marele descoperitor de talente care a fost Geo Dumitrescu. Nu alta pare să fi fost starea fastă a Carolinei Ilica atunci când a așternut pe hârtie **Pădu-reanca**. Dar să nu ne irosim în analogii și să inserăm în acest final de capitol poemul care, prin inefabilul lui, umilește orice încercare de comentariu și o face de prisos:

„*Treisprezece cai duc un copil străveziu
Căldura-i acoperă albă cu sare
Treisprezece cai n-au timp pentru iarbă
nici pentru soare
Treisprezece cai se opresc la fântâni
dar ele înspăimântate se-ngroapă
Treisprezece cai se-mbolnăvesc bătrâni
într-un deșert care fumegă apă
Treisprezece cai vor cădea întru pulbere
clocită de gușteri; și-n orbitele goale
noaptea va-ncepe să tulbure
insecte gângave și pale
Treisprezece cai și treisprezece plângeri
cu aripi lungi acoperă domul
Treisprezece cai sunt îngândurate răsfângeri
pe fața mea, când obosește somnul
Treisprezece cai duc un copil străveziu –
și unul eu trebuie să fiu.”*

Cert e că acest poem preschimbă în noroc numele ghinionului și își croiește, încet și sigur, un drum internațional, fiind până acum tradus în turcă, franceză, engleză și spaniolă. Scris într-un singur jet liric, așa cum i se întâmpla și lui Bacovia, poemul **Treisprezece** demonstrează încă o dată că în materie de inspirație poetică nu aduce anul ce aduce ceasul. Poate, chiar nici veacul.

Nichita Danilov**Secol**

Ca pe un steag alb
deasupra casei mele voi înălța ziua.
Îngerului melancolic al serii
ce risipește liniștea
ca pe o pulbere de aur pe drum, îi strig
în sânge de zeu tânăr
îmi voi muia mâinile;
pe geamul fiecărei case de om
îmi voi lăsa amprenta:
să vadă toți cum am fost,
cu ce mâini am băut vinul
și cu ce mâini am bătut la uși.

Arborii tatuati de pe străzi
îmi spun c-am trăit
într-un timp care nu a fost al lor
și oameni cu fața îngândurată
îmi strigă prin somn:
„Acest timp n-a fost
al tău, nici al nostru!”
Casele însă rămân
mereu tot în urmă și mâinile
tot flutură, flutură
stegulețe verzi și albastre:
semn că plecăm. Ca pe un steag alb
voi înălța deasupra casei mele ziua
și fără să arunc
o privire în urmă,
ca de un oraș, străin
de propriul meu trup mă voi îndepărta.

Alt secol

Îngerul meu tămăduitor
n-are aură, nici aripi.
Îmi pune degetul pe rană și-mi spune:
„Exiști, Danilov, exiști?”

„Exist, exist, îi răspund.
De mai bine de un sfert de secol
nu fac decât să exist.”
„Atunci fii mai sigur de tine
și există cu adevărat!”

„Exist, exist, îi răspund.”

„La vârsta ta, eu eram altfel, îmi spune.
Tu parcă n-ai sânge în vene,
n-ai viață, n-ai demon.”
„Exist, exist, îi răspund.
De mai bine de un sfert de secol
mă străduiesc să exist.”

„Atunci caută-ți cealaltă jumătate a ta
și există cu adevărat!”

„Cealaltă jumătate a mea
a rămas dincolo. Dincolo, îi răspund.
Du-mă în alt timp, în alt secol...”

Peisaj cu mâini și aripi

În spatele fiecărui om
stă de veghe un înger, îngerul
din spatele meu a căzut
și totuși ale cui sunt mâinile astea,
aceste mâini fine ca niște aripi
ce atât de nostalgic
îmi acoperă ochii?

Medalion (x)

Mireasă de aur și mire de-argint
răzbat plini de fum și fără vestmânt.
Păsări de gheață în ramuri de foc
peste creștetul lor ning nenoroc.
Aripi și pene, fulgi de zăpadă,
păsări tăcute ciripesc prin livadă.
Sângele albastru, aburul trist, neaua pătată,
pas spre Luceafăr mormânt se arată.
Urme rănite, urnele pline, măr fără rod,
printre crengi fumegânde un șarpe netot.
Apune-n prelungul ecou depărtatul copac
scuturând păsări de gheață peste inimă, lacrimă,
lac.
Astfel se reîntorc mireasă de aur și mire de-argint
străini unul de altul și fără vestmânt...

Medalion (xy)

Seara a trecut prin oraș
un bărbat roșu la braț cu o femeie albastră
și ambii purtau pe umeri propriile lor capete.
În capul bărbatului roșu
bătea o inimă albastră,
în inima femeii albastre
funcționa un creier roșu.

Deasupra bărbatului roșu
se aprindeau și se stingeau
reclame albastre și roșii.
Deasupra femeii albastre
se stingeau și se aprindeau
reclame roșii și-albastre.
Seara a trecut prin oraș
un bărbat roșu la braț cu o femeie albastră
dar ambii purtau pe umeri propriile lor capete.

Fiu al omului

Peste tatăl meu obosit cade umbra
și tata cosește. În urma lui mama strânge
snopii cosiți. Li se lungește umbra
pe pajiștea arsă.

Mă privește tata din urmă și-l simt,
dar nu-mi întorc spre el fața.
O aud pe mama cum mă strigă din urmă,
dar nu-mi întorc spre ea fața.

O, fiu al omului
fiu al omului... Nimic, nimic ...

Poem în O

Acum când sângele meu s-a preschimbat
în apă vino să te scalzi seara
la lumina astrelor pure pleoapele
mele vor rămâne închise pe veci
ca doi lotuși calmi și palizi
pe atât de negre pe atât de negre ape. O!

Deasupra lucrurilor

Nu-mi veți vedea fața, căci fața mea
e mult prea-n fața voastră. Binele și răul,
partea și întregul, lumina și întunericul
și acest drum nesfârșit
ce se sfârșește în toate.

Nu-mi veți vedea fața și umbra nu-mi veți simți
căci umbra mea e permanent în umbra voastră
binele și răul, partea și întregul,
lumina și întunericul
și acest drum nesfârșit

ce se sfârșește în toate...

Invocație

Tată al micilor și tată al marilor lucruri
tată ce hohotești sub pământ
și tată ce râzi în ceruri
tată de pretutindeni și tată de nicăieri

Tată al focului și tată al apei
tată al norilor și tată al vântului
tată al răsăritului și tată al apusului
tată al luminii și tată al întunericului
tată de dedesubt și tată de deasupra
Tată al nimicului
și tată al Totului!

.....
...Singuri în fața nopții
cumplit de singuri
nici nu ne naștem, nici nu murim!

Arlechini la marginea câmpului (tablou fără ramă)

Stau trei îngeri decapitați
la capătul unui peisaj galben.
Peste ei pică seara.
Primul e verde ca iarba,
al doilea roșu ca focul,
al treilea vânăț ca luna.

Capetele le-au căzut la pământ
și acum în jurul lor crește iarba.
Primul ține în mână o trâmbiță,
dar nu are gură să sufle într-însa.

Al doilea ține o sabie,
dar nu mai are putere s-o ridice deasupra.
Al treilea are în mână
o sferă de foc și-năuntru ei crește iarba.

Perechi de îndrăgostiți
în jurul lor au făcut cerc
și dansează în iarbă.
Zac trei îngeri decapitați
la capătul unui peisaj galben.

Primul e verde ca iarba,
al doilea roșu ca focul,
al treilea vânăț ca luna.
Capetele le-au căzut la pământ
și acum în jurul lor se ofilește iarba...

În deșert și pe ape

Veniră și-i făcură
cruce de nisip pe tălpi,
îi ziseră apoi:
Acum du-te-n deșert
și umblă pe ape...

ȘAPTESPREZECE „NOTA BENE” PENTRU POEZIA LUI ION PANAIT

1. Felul cum vede Ion Panait lumea este ca o grădină de cuvinte în libertate orfică, de un spectru foarte larg, pe benzile căruia un curcubeu complet, tășnit dintr-o prismă monadică și ca un brâu de tropic ori ecuator, ambele interioare, înfășoară taliile Celor Nouă Muze ale omenirii păgâne, inspirându-le fenomenul propriu provocării poetice a delirului.

2. Magia lui sintagmatică este liberă de orice prejudecată care ar putea surveni dinspre morfologie – o minune pivotând haosul... și dându-i spontan ideea de cosmos nelimitat.

3. Informația generală, aceea care produce transmutații indimenticabile în amalgamul marilor dicționare ale Limbii Române, îl stăpânește și pe Ion Panait, dezvoltându-i omoplații până la posibilitatea organică a marelui zbor, pe un cer proiectat, cu reverberate dimensiuni, pe o cupolă de dom ori pe o structură de zom, cu dimensiuni în cascadă.

4. Sentimentele acestui poet îi sunt combustibil pentru niște reacții întotdeauna aproape imprevizibile, modulându-i toate emoțiile, toate gândurile, toate razele materiale care străbat cu nonșalanță (unul din cuvintele panaitiene!) natura umană și chiar natura divină, adevărate piramide (alt cuvânt panaitean!) mentale și spirituale, subiectivizând până la detaliu, inspirațiile!

5. Peisagiile panaitiene, fără să le ignore pe cele reale, sunt în primul rând magic-imaginare, magic-fanteziste, magic-fantasmatică, contribuind la alcătuirea unor profiluri terestre și astrale pe o mulțime de bolți cerești în creștetul cărora cheile zenitului lor structural sunt într-o stare eleată, de empozie și de implozie instantanee...

6. Timpul în poematicele panaitean justifică efemerul și eternul, pe zar! Cineva descântă „alea” cu rugăciuni europene!

7. Spațiul în lirica fluidă a poetului susține constituția infinitului – milimetru cu milimetru, avansând în golul proteic, producător de plin! Neantul paradoxal...

8. Fenomenele lui Ion Panait au un mod de a forma și deforma noumenul kantian, punând la grele încercări cugetul apropiat, de sub nasul herminelor și îngerilor și telepatia unor creiere stranii care, sacadat, fac „schimb de taină” cu circumvoluțiile fremătătoare ale Omului-Poet, ce le conține și le detectează depărtările prin ghidaje vertiginose, spărgătoare de orizonturi și de almcantarate...

9. Evenimentele din poemele lui Panait ignoră istoria nelegendară și se cantonează în legendele greu de depistat în vechile și noile întâmplări ale secundei telurice și ale clipei cerești, ele dau greutate uriașului arsenal de imponderabil la care fac apel.

10. Paradoxiile fac delicate ravagii în inefabilul talentului său diversificat, sărbătorind cu fiecare vers, cu fiecare poem, apariția și dispariția matricelor și arhetipurilor din imensa rezervă de cronotopi ai Universului.

11. Măiestria lui Ion Panait devansează orice tehnică, ea are meta-procedee, chestionează misterul, bizarul, ciudatul nuanțat, meandrele și modulațiile creatului și increatului, zidind structuri paradigmatiche uimitoare, gata să amelioreze, să optimizeze pe omul de rând, pe omul de excepție și chiar entitățile dintre aceste fapte ale pământescului generalizat, ale cerescului generalizat...

12. Poemele lui Ion Panait desfid esteticile abstracte, le eludează direct și subtil, sărind ingenios peste umbra lor! Hölderlin urcă pe scara tronului său, zâmbind...

13. Memoria lui Ion Panait este un Joker cu mișcări când lente, când rapide, înființând și desființând materii coloidale, materii de-o flexibilitate pelagică, de-o modulație meandrică de lichid amniotic, ea depășește obstacole mirifice, gheparduri culturale și spirituale, acolo unde se formează coaja de jad a unei Sfere, totul cu senzația unei terifiante Anti-Amnezii Spirituale! Mystic Space!

14. Lucrările luate ca martori ai unei obiectivități prolifică, în care mișună lanțurile trofice ale cunoașterii de la nivelul atomilor și moleculelor, obiectele din toate profunzimile devin heraldice în lăuntru metaforei, în lăuntru simbolului, în lăuntru florilegiului de locuțiuni și sintagme românești, încât ai senzația că trebuie să te smerești la cel mai înalt nivel.

15. Orice ființă în poezia lui își compune un statut mirabil pe care este rulat în infinitul, despre care se spune că e deschis înspre Centrul Mântuirii! Animalele – fauna în general, creează un habitat asemenea unui labirint, când acoperit, când descoperit, când proiectat în Aer, când reverberat în Vid, dând versului panaitean farmec vital și moral, ductilitate nativă, putere somatică, atmosferă fabuloasă de faunitudine primordială. Sângele lor, limfa lor, substanțele lor maleabile asigură Poeziei lui Ion Panait centrul astral al comparațiilor definitive, personificărilor violente, analogiilor atâta de străine, spațial vorbind, temporal grăind, încât teaurizează lirismului cele mai neașteptate apropieri, până la un impact absolut – ceea ce dă textelor sale nobile, de-o onestitate cruntă, mirajul necesar, centripet și centrifug, consolidării sintaxei unui tangaj care, culmea, dă impresia de poliglotism! Sfânt „Babel” gata de inaugurare...

16. Sufletul Panaitului mă intrigă de ani și ani de zile! Un poet adevărat are absolut întotdeauna un suflet de excepție în ciuda faptului că la Geneză, Dumnezeu Cel viu și Pan-Vital nu a precizat nimic în privința personalizării suflului de viață. În acest caz, după reîmprospătarea recentă a poeziilor sale, este clar că zeii au decis ca sufletul său să fie numai unul de poet!

17. Civilitatea și culturalitatea lui Ion Panait sunt niște frumoase cheazăii ale operei lui de autentică fiabilitate care desfide „ismele” de tot felul (inclusiv post-modernismul!). Lirica lui este egală superior cu ea însăși și astfel îmi exprim bucuria că Panaitul nostru contemporan preia și suprarealismul în demersurile sale poetice fără complexe de nici un fel în luminiscenta vie a unui romantism de care vorbea cassandric în considerațiile sale confortabile gravul și perenul Al. A. Philippide! Ecurile sferice din radiantele sunete fundamentale (vezi Doișă!) ale naționalului și mondialului orfic ce se aud, ce se văd absolut organic în poezia clară; obscură; clarobscură a lui Panait, mă încurajează să recunosc în el o Conștiință prin care detectez o mare și profundă afecțiune spirituală, de nevindecă, o metapsihică tulburătoare în stare să prefigureze un Destin impresionant, aici, în cromotopul Sudului Moldovean și al Dunării de Jos!

Ion Panait

În vârful fluturilor

Cu văduva mea am fost pe mare, în splendoarea umedă a acelei nebunii ne-am băut punchul pe punte și în vârful fluturilor ne-am luat zborul.

Am spus, clipa în care ne aflăm e un păcat fioros, e un ochi de cal, un nechezat de frunze și iarbă până-n cazarma regală a ceardașului...

Aveam o gură mincinoasă deși cândva scriam depeșe de sinceritate, văduva mea pe un perete, cine mai știe, notase gândul vag al triumfului – dar astăzi ne-am dus, și încetul cu încetul îmi este rușine de fiecare, prințul meu drag, de cerul și balconul lui Verlaine –

Se clatină, pe buza lui, cerul de platină și de răsfaț al toamnei.

Prizonieri în lagună

Noaptea mutilată de nimbul complicității, roua unui cristal scump unde se-ascunde adevărul genezei, frumos și nemișcat orgoliul gondolierului vâslind pe suprafața înghețată-a umbrei

și în capătul pietei, pline de sânge amar, păsări albastre ori pelicani prizonieri în ecoul lor aspru și mut al răbdării și-apropie gândul apocalipsei de țarm, un muget al zilei năucitoare se duce-n pământul virgin al speranței,

rămâne în urmă surâsul de vâsc, delicat al ispitei, imperială lagună a morții.

O floare palidă

La cântatul cocoșilor dimineața părea ciuruită de greieri, oasele mele aveau o sonoritate elastică și doar tu treceai părăsindu-mă pe deasupra dedesubtului meu, gânditoare nălucă.

Îmi venea să îți spun că ți se răcește gândul de el însuși în secunde amare de suflet,

frumoasa mea ghicitoare, mă părăsești ca sângele ce întreține o floare palidă și rece în inima mea demonică, în libertatea ta divină, în suferința ei misterioasă.

Pe colinele verzi

Pe colinele verzi ale umbrei vine refluxul cu bărcile lui galbene de singurătate și cântec, bate în inima ta, dă drumul la fluturi ca la niște ciocârlii nebune și stolul lor ce înconjoară aerul tremură lung în adierea verii, nimic nu prevestește surâsul larg al clipei.

Pe colinele verzi unde fâlfâie gândurile noastre când le luam de mână ai acum ochii plini de păsări prizoniere și înecate de tandrețe, apusul este departe am vrea să credem, dar se aude aerul din camerele pustii și palide ale copilăriei, există și acest moment al întâmplărilor crud stingându-se în cerul vag al lacrimii,

prea departe de noi, prea aproape de rugăciunea inutilă a inimii se aude solemnul colind al blândeții.

Osânda

Când ura m-a ademenit definitiv și mi-a pecetluit limba, oarbă, de-a lungul drumului simțeam cum trece osânda corbului într-o călătorie de moarte. Au început să bată clopotele de stingere a liliacului și-a veșniciei pe când îngenunchea otava în inima cailor.

Atunci, la vadul cu lună m-a prins dezmățul brumei și am furat pietre de pe Acropole.

Pensionarii

I se închină lui Valeriu Anghel

În marginea străzilor, pe drumurile pietei ce-și pierd în fiecare zi culoarea ce frumos plouă peste pensionari, ce frumos pute în întunericul lor de viață – acolo de unde începe imensitatea suferinței cântă obsedant gramofonul.

Umbre de fluturi și agonie în ochii lor și o tulbure auroră în suflet, curând, în pădurea traversată de moarte bate șoimul târziu la granița vârstelor și-apare luna în văzduhul crucii.

Dimineți de duminică-și lasă masca în ograda casei, uite cum dezgroapă aurul broderiilor. Din văzduhul turbat vine corbul, clocește singurătatea albastră a zării...

Iosif Caraiman

S-a născut la 31 martie 1948, în satul Feneș, jud. Caraș Severin.

Debutază editorial la 37 de ani, în 1985, în volumul colectiv *Afinitățile izvoarelor* cu ciclul de poeme *Noaptea ciresului*.

Urmează volumele *Frunză verde de istorie*, Reșița, Ed. Biblioteca Județeană, 1996; *Omul și pruncul*, Timișoara, Ed. *Marineasa*, 1996; *Nașterea, surâsul*, Timișoara, Ed. *Marineasa*, 1998; *Laic și risipitor sau Proletar, bărabă și-o grenadă pe geafecea*, Timișoara, Ed. *Marineasa*, 1999 și *Fratele Fiului*, Timișoara, Ed. *Eubeea*, 2003, distins cu Premiul Uniunii Scriitorilor – Filiala Timișoara.

Iosif Caraiman este un poet de calibru, inclus în antologii și în dicționare, cu un stil propriu, recognoscibil și inimitabil.

Pe de o parte, are o poezie dură, convulsivă, cu motive recurente, cu conotații biblice: *vina, tortura, tatăl*, dintr-o vigoare și îndârjire date de un episod biografic tragic: tatăl a fost ucis în lupta de rezistență anticomunistă a partizanilor, eroism recunoscut prin trecerea numelui acestuia pe monumentul eroilor din Caransebeș, episod rămas ca o traumă, sensibilă oricând la reactivare. Contextul existențial determină o implicare dramatică, din interior, în relaționarea artistică, e regândit un dialog cu Dumnezeu, chiar neortodox, ca provocare, vorbind despre ipocrizia drumului Damascului, despre problematica vânzării, vinovăției, o autenticitate proprie în asumarea religiosului, a interferenței sacrului în trăirea profană, într-o poezie răstignită pe cruce. Chiar scriitura, sintaxa discursului poetic, într-o întorsătură arhică de frază, are tonalitate biblică.

Pe de altă parte, scrie o poezie în care folosește graiul bănățean, dar nu într-o poezie în grai marginalizată, ci în valorizarea graiului bănățean, spre universalizare, scoatere din local, alambicare cu poezia cultă, o simbioză de mare artă, păstrând un substrat mitologic.

De asemenea, într-o nouă contextualizare, de „*laic și risipitor*”, adaugă printre teme una continuu actuală, boema artistică.

Iosif Caraiman (care, ca un poet ce se respectă, locuiește (pe bune!) pe Strada Versului nr. 8), și cu numele real de pisc muntos, fără a fi (tot pe bune!) vreun pseudonim ce ar face concurență vreunui alt vârf de munte, și nici măcar berii *Caraiman*, care ar trebui să-i plătească dreptul de autor, pentru licență, incită și instigă la lectură. (*Maria Nițu*)

când nimeni nu te așteaptă

ȘI MĂ ÎNTORC
dintr-un fără de margini departe. polenul
negrelor raze deasupra orașului
ca pe-un dar...
...când nimeni nu te așteaptă și
la nunta nisipului ți se arată
lumina fără mamă
PE-O MONEDĂ-NGENUNCHEATĂ.

aura lunii

CEASUL MAI BATE DIN SECOL ÎN SECOL
și-i tot mai seară în tămăduire
tot mai fierbinte
drumul
pe care
din ierusalimul poemului se-ntorc peregrinii
fiecare înmulțește pâinile peștii
și nicăieri și pretutindenii și
singur în toți singur și toți
el
DAR TOT MAI TRISTĂ AURA LUNII

dragă iubire

treaz
în beția mea
de-o viață treaz
din nebunii
cu surâsul cuminte...
vin
tandru inocent
în fotografia color mă așez
între noi
iartă-mă când îți cântă pământu-n
inimă
cu nunta norilor o, despărțirea
din ploii...
nu mă mai redă mie;
în existența aceasta
eterică
pe mine despărțit
de mine
pură durerea-ți
m-aline.

șoapte

MI S-A ACRIT poezia în pahar
 în scrumieră țigara singură s-a stins
 peste ceasuri gându-mi cântă
 plânsu-n joacă al copilului.

cum prin mine-și vede mama? cum
 spre el prin mine trece ea?
 cu mânuțele pe sânul ei dulce
 parcă
 n e - a r s p u n e .

fericitule! îmi șoptea cândva un sărut
 de dincolo
 de dincolo DE VIAȚA ASTA ȘI DE LUME.

lup

ÎNGHET CÂT VEZI CU OCHII ÎNGHETATE
 lumile
 vie caldă foamea în lup cu grijă
 cu grijă sângele lui o încălzește

dar tu auzi cum lupul se căiește?
 auzi cum urlă-n lup un cântec viersuit?
 ascultă... florile își strigă înflorirea în pom
 e mâine
 și tace-n lup SMERENIA DIN OM.

Cri-cri-cri

CRI-CRI-CRI...CRI-ule DRAG
 viața mea te-a dus în iarba cocsului
 brazdele noastre de mare
 dealurile noastre de demult
 unde-s?
 oh nu ne mai doare nu ne mai doare nici sarea
 albastru-salopetă
 nici disprețul lumii cărat de hamali prin
 suduitele ceasuri.
 cri-cri-cri cri-ule drag
 ochii tăi îmi umezesc pleoapele de ce
 vine seara și
 APELE BEAU FRIG DIN MÂINILE NOASTRE?

vezi oglindă... mor icoanele în
 țara mea
 și nimeni nu știe de ce viitorul lor nu mai

Fete cu cavaleriști la fântână

vine de ce
 scriem noi în lumea asta în care cântă
 iluzii orfane, despărțitoare cine...

îmi pui alinarea pe rana de lance
 cu iubirea de râu îmi umezești
 buzele
 și-adevăr îți zic ție: astăzi
 cu mine în legământul curcubeului
 pe lume vei scrie culoarea u i t a r i a , mă
 tâlharule frate, mă dorule, mă
 dorule.

e târziu pune-mi inelul pe deget
 patru tinereți a fost viața mea
 la nunta fără puncte cardinale
 să dansăm
 sărută-mă iubito, ninge,
 pe fața nevăzută a poeziei ușor
 lumina
 ușor ușor în noaptea nunților
 se stinge.

iartă-mă
 te sărut
 iubito
 cu
 sărutul meu trist, ce să-i faci! în curând
 ne vom bucura vom fi fericiți
 la nunta unui
 fluture plutind prin cenușa-i ușoară.

Valeriu Stancu**întărânată cruce**

de fiecare dată când praful întinde mâna
 să-mi mângâie pleoapa, visele, jertfirea, povara nopții
 îmi amintesc nesăbuit, cutremurat de
 sulțile cerului ce-mi putrezesc în carne
 că de mult mi-am trimis în lume tatăl
 să-l crucifice pigmeii
 spre a-mi salva cu jertfa lui
 pleoapa
 visele
 jertfirea,
 povara nopții...

i para terminer,
 je vais lire
 le poème de la crucifixion
 du père de Jésus
 sur
 la croix de la poussière

epistolă pe un altar pustiu

iată, îți scriu, încă îți mai scriu, deși
 crucea brațelor mi-a putrezit o sprijin de umbra ta
 ca să răscumpăr ezitarea clipei
 de-ntrupare în geamăt
 în transă
 în volburi
 iată, îți scriu, încă îți mai scriu
 deși mi-e somnul un altar pustiu

epifania morgana

ai rătăcit pe mări învolburate,
 și te-am pierdut în fiecare port
 căci pe catargul vaselor pirate
 se nălucea doar chipul meu de mort

mă căinau hamali ce încărcară
 comori bătrâne spre străine mări
 furtuna mă-ndemna – a câta oară?! –
 s-arunc în valuri oarbe căutări

pornit la drum pe însetate nave
 făceam de cart pe scufundate punți
 dar valul îmi șoptea cu voci bolnave :
 „ea nu există-nvață să renunți!”

m-au ispitit și târfe și vestale
 taverne fumul mi-au sculptat în piept
 dar nu m-au înturnat lumini din cale
 c-am învățat milenii să te-aștept!

eli, eli lama danieli

cearcăn al ninsorii, îți amintești
 văpaia veciei când
 ne-am iubit ca nebunii
 până am hodorogit paturile din
 suburbiile cerului,
 paturi ce ar fi putut ostoi
 zbuciumul erotic
 al unei întregi cazarme
 înțesate de soldați
 năluciți,
 nădușiți,
 năuciți
 vameșii nopții ne crucificau latentele,
 murmurul alunecărilor în trupul nesomnului
 apoi într-o zi mi-ai spus
 „uită numele meu, eu nu mai exist
 pentru tine!” coloane
 de fum
 zămislesc stalagmite
 tu te cufunzi în curgerea învolburată
 a scripturilor
 uită-mi până și orgasmele înrobitoare, astăzi jenante,
 uită-mi și numele,
 mi-ai spus,
 gondolierii sinelui macină vremea
 și o remodelează
 în lumina trecutului
 lespezile mă învață gimnastica supraviețuirii
 rătăcesc prin suburbiile cerului paturile
 pe care le-am hodorogit pe când ne
 iubeam
 s-au desfăcut ca niște coji de banană
 cearcănele
 mi-au răstignit amintiri

între două veșnicii

oblic se-nvolbură liniile ploii
 pe geamul renunțării
 în desaga neprihăririi
 înnodăm capetele pământului
 ascundem ai ispitelor fluturi
 (fluturii sexului
 fluturii baricadelor
 fluturii zăgăzuirii
 orgasmul naturii)
 strângem cătușele unicornului
 tu îți întorci anotimpurile
 în sensul invers acelor de ceasornic
 și te prelingi prin curtea închisorii
 încătușată
 în dungii de vopsea

Lucia Negoită

Pentru cine bat clopotele

...Pentru mine bat clopotele
 pentru plânsul fericit, dar și
 plânsul din temere
 al celei nevolnice, niciodată
 proprietară de sicomori, niciodată
 liberă ca paserea cerului și neispittă
 de slava deșartă,
 și iar ocrotită de unul din cei
 treizecișisase de înțelepți
 ce face loc în palmă-i sufletului meu
 ca porumbelul rănit, de parcă,
 desfăcut, l-ar uni încă o dată cu trupul

în grija Domnului
 și mai presus
 de duhul limpezit al Lumii

Bătrână, prea tânără

În cârca lumii, lujer însemnat
 cu mușcătură de floare
 în pacea celei fără de pace
 am stat de pază
 lângă neprihănire
 M-am rugat Ție, Maică a Cuvântului
 Bătrână am fost pentru a fi prea tânără
 – rememorezi crepusculul și fala
 călărețului și vezi că îmbătrânești,
 deodată ce treci peste șirul de numere
 vai, roza e ocrotită
 de chiar greșeala
 de chiar visul meu
 oarecând,
 oareunde

Sfera de cristal

Cuvântul lui Dumnezeu nu este vorbă multă

iar eu nu am în pază nici un cuvânt
 e un copil al tuturoră fără Tată
 din lut gros urcă, din abur coboară
 smeritul,
 încă nu a venit vremea mărturisirii,
 Horatio, câine blând, noapte bună
 încă sunt privită în ochi, eu, narcoleptica,
 de un bărbat îndrăgostit,
 încă strălucește sfera de cristal, nebunia,
 stăpânirea peste cei mulți

O, Domnul mă va hrăni
 Căci grija-ntreagă asupră-i
 am trecut-o.

Postmodernă

Sânziene, luna lui Ioan care Râde
 iar eu, închisă în țarc și-ntuneric
 rânduiesc imaginile prinse de camera video
 clone perfecte fără grai fără nume
 un bandaj oblic deasupra ochiului stâng
 penumbră, prim plan poet cu țigară
 și cum probabil la facere râsul strident
 informul zgomot (japonezii imită
 tipătul porumbeilor lacomi din Piața San Marco,
 și iar invincibile vișine și iar teii
 sub puterea narcozei gata să alunge
 răul potrivit, cu fața ascunsă,
 aburul buneii energii lângă personajul
 Gellu Naum, și vișinele iar dau în pârg
 dar n-apuc să-nchipui Cuvântul smerit
 și palma pe față cade greu, tot mai greu,
 „Las-o, bă, că merge și așa
 Ne-am obișnuit cu ea”.

Tăierea pletelor

Tăierea pletelor, regatul acela învins
 la picioare, ca un pietriș pentru ape,
 ca o fărâmbă de trup
 gata să țină cald unui nou suflet
 ești sortită să naști
 la nesfârșit, turnuri și ape
 pentru idolii caști, pentru
 dansatorii ursuzi
 izgoniți
 din valurile zburătoare,
 ce îngânare a lumii de dincolo
 ce îngânare...

Oarecând

Atât de mult a întârziat
 întâlnirea cu Santa Lucia, Venetia,
 că sufletul meu cu greu s-a deschis
 cu durere, de parcă n-ar fi dorit
 să iasă din ape, și nici să pășească
 pe trepte, să urce apoi în înalt
 plânsul nu-mi era de folos
 nici odihna de-o clipă-n genunchi
 propria vecinătate bolnavă era
 (cum frizeria și magazinul de genți
 atât de aproape de intrarea-n basilică)
 grupuri de sunete oarbe îngânau buzele reci
 nici un om, nici o limbă
 n-ar fi putut înțelege
 ce bucurie-mi aduse colierul cu mărgelile de sticlă
 – bucuria femeilor, ofranda la-ndemână –
 deși jocul nu-l știam încă juca
 și nici inima vreunii îndrăgostit
 nu-mi mai dădea târcoale,
 târziu născută, din nou, oarecând,
 oareunde, lângă coloana
 de la Radu Vodă, invoc sfânta
 al cărei nume îl port,
 de-acum, totdeauna...

FLOAREA DARURILOR

O ISTORIE A CULTURII ROMÂNE CONTEMPORANE ÎN IMAGINI

Acesta ar trebui să fie subtitlul impunătoarei – și fără precedent, prin cuprindere și temeritate –, cărți numită ***O istorie a culturii române contemporane în imagini*** văzută de Vasile Blendea, așa cum îi dă curs acest inegalabil artist-fotograf, un personaj legendar și fermecător care a traversat, cu lumina blitzului său, panorama szathmarjană a celor mai agitate și ultime decenii ale secolului care abia s-a încheiat: celebrul secol XX, – mult-iubit, mult-hulit...

Așa cum s-a mai întâmplat și pe alte meridiane, apare dintr-odată, în tumultul existențial, câte un aventurier fără mască, sincer și hilar, precis ca lama unui brici, un ins vârat în toga unui Esop clonat sub flama computerelor ultraperformante, un ins electric și spiritual, cu agere replici arzându-i buza, de esență olteană (desigur!), înrudit sanguin cu divinul C. Brâncuși, un ins pre numele lui de enoriaș al Sfintei Catedrale a Culturii Române: Vasile Blendea.

Vasile Blendea. Fotografie de Vasile Predoșanu (1999)

Alex. Paleologu (stânga) și Ion Ungureanu

El s-a născut din dorul de a contempla eternități. Așa a pătruns și apoi a fost rugat să rămână sub arcadele perenității lui T. Arghezi, Marin Preda, Al. Philippide, Zaharia Stancu, Octav Onicescu, Al. Rosetti, Gr. Moisil, Geo Bogza, Nichita Stănescu, Dumitru Stăniloae, Oscar Han, Ion Voicu, Marin Sorescu, Emil Botta, Ion Irimescu, Ion Caraion, Fănuș Neagu, Amza Pellea, Șerban Cioculescu, Geo Dumitrescu, Cella Delavrancea, Emil Pallade, Mircea Dinescu și câți alții...

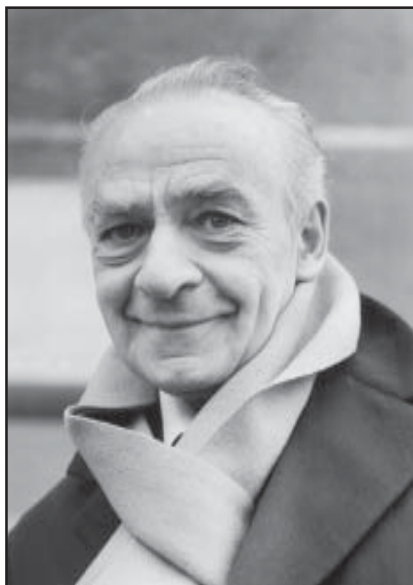
Cartea aceasta (aflată în elaborare) este, fără îndoială, o Biblie laică și imperfectă, dar cu nostalgia prelungită de a-și fixa acul de compas în originile, repetabile prin imagine, ale culturii românești, dar mai cu seamă, orientându-și Nordul de busolă pe segmentul viu și precis, palpabil și peren al contemporaneității, pe care ochiul artistului fotograf l-a penetrat cu o curiozitate incandes-

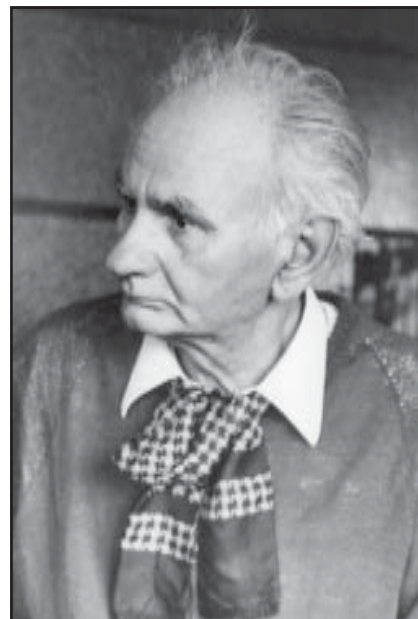
Șerban Cioculescu „soptind” o soție lui Ștefan Augustin Doinaș (dreapta). (1977)

Alex. Rosetti (academician). Portret făcut în curtea casei din str. Dionisie Lupu 56 – București (1983)

Emil Botta, dincolo de scenă și ecran

Geo Bogza

Nichita Stănescu (1976)

centă și salvatoare prin întregul ei conținut.

Ne vom afla în acest sublim „concert” al personalităților precum la **Scala** din Milano, vom introspecta spectre și spectacole emblematice și, desigur, multe absențe, dar și torțe umane vii și eruptive, vom pipăi amintirile de lângă noi, cele știute și cele uitate, ne vom perfecta văzul și litera pe parcurs – fiindcă demersul acesta s-a zămislit dintr-o dragoste dureroasă și nevindecată a unui simplu om pedepsit la glorie.

Ideea Cărții a pornit mai de mult și a îmbolnăvit, între timp, și pe alți pasionați ai obiectivului cu dioptrii voluptoase. Unii chiar au comis câteva albume rotite pe sfera aceleiași idei, dar n-au avut aripi suficiente către azur. Poate că nici noi. Însă datoria față de înaintașii noștri este o zestre mușcătoare de care nu ne vom vindeca decât atunci când vom așeza în raftul din fața cititorului ideal efigia unei icoane a icoanelor: o Carte demnă să îmbrățișeze anotimpurile tuturor veacurilor sprijinite pe spirit și înălțare, o carte ca o floare a darurilor, promisă de mult și abia acum pornită la drum.

Negreșit, Vasile Blendea este un bun național!

Marin Sorescu și Grigore Vieru (1988)

Marin Preda și Oscar Han la Mogoșoaia (1974)

CORESPONDENȚE (2)

Cred că te-am amețit și pe tine încercând să te pun la curent cu situația mea. De mine ce să mai spun, nici nu mai știu pe ce lume sunt, nici nu mai știu ce să cred. Dar așa cum s-au așezat acum lucrurile, pare să fie totul mai convenabil. Dar oare pentru câtă vreme? Laur va trece societatea pe linie moartă pentru că deja a înființat o altă societate și ieri s-a și produs mutarea. Eu voi fi contabil la noua societate și voi duce în spate și pe cea veche, deci nu mai intru în șomaj. Voi lucra acasă. Oricum, la noul sediu n-aș fi avut loc și să-ți spun drept nici nu-mi pare rău că n-am mai avut loc. Până acum am dus politica bunului simț și a fost bine. Acum depinde de mine cum îmi voi face programul. Sper să reușesc să le împac în mod armonios pe toate. Mă voi duce zilnic la firmă, dar această deplasare se va reduce la o oră pe zi, poate uneori mai mult. Ieri am fost și am ajutat la mutare. Am venit acasă pe la ora 17, frântă de oboseală. Mă simțeam descentrată și acest lucru mi-a amintit că nu mai sunt tânără. Ce descoperire! Doar nu făcusem mare lucru acolo, nu ridicasem muntii în cârcă. Am măturat și am spălat pe jos și cam asta a fost. Dar am stat mult timp în picioare pentru că nici n-aș fi avut pe ce să stau jos și asta m-a făcut să ajung acasă frântă. N-am mai fost în stare decât să fac o brumă de curățenie. Urâtă e bătrânețea. Oare chiar trebuia să vină? Știi cum spune cântecul: Cred că am îmbătrânit / Greu e dealul de suit / Și valea de coborât. Pe lista intențiilor mele bune este o jumătate de oră de gimnastică în fiecare zi. Asta mi-ar regla rezistența la oboseală. Dar voi reuși să fac asta, nu voi reuși? Tot cu mine trebuie să mă lupt și acum. Am ajuns la concluzia că cel mai de temut adversar al meu sunt eu. Ca și cum nu ar fi de ajuns nesiguranța care vine din partea stimulilor externi. Uite că nici din partea propriului eu nu prea știu la ce să mă aștept. În tot cazul, foarte mult timp la dispoziție nu voi avea. Totuși cred că m-aș putea organiza altfel. Volumul de muncă nu e la fel de mare ca la editură. Din păcate eu am avut multe lucruri de pus la punct din anul trecut și nu m-am putut bucura de relax. Acum, când le-am adus la zi, uite că lăsăm firma asta pe linie moartă, deschidem alta și eu trebuie din nou să fac o mulțime de drumuri pentru a viza registre la Administrația Financiară, la Direcția de Muncă unde trebuie să deschid registre pentru colaboratori, să transfer salarii. Iar în orașul acesta, totul este un haos. Numai Direcția de Muncă e împărțită în patru locuri, aflate la distanțe total diferite. Peste tot sunt cozi, condiții infecte, persoane nervoase. Dar odată aduse la zi și astea – voi avea oare liniște? Că nu mai pot avea nici o siguranță. Laur se mișcă foarte rapid, mă amețește de-a dreptul. Mă simt de parcă ar fi în permanență pusă în funcțiune alarma de avarie. Dacă aș fi plecat de la **Univers** de bună voie, cred că acum mi-aș fi mușcat mâinile. Dar n-am plecat de bună voie și prin urmare trebuie să ac-

cept această realitate. Poate îmi va fi mai bine lucrând acasă. Poate altfel îmi va tihni schimbarea.

Dar după atâta negură, am avut și-o rază de lumină. Demersul meu în privința trecerii fratelui de la gradul II de invaliditate la gradul I a avut succes. Acum putem face demersuri pentru obținerea unui însoțitor plătit și în plus i se va mări și pensia. M-a ajutat Dumnezeu și cu asta! De când a început să-mi cam fugă pământul de sub picioare și întrevedeam plecarea de la **Univers** din pricina căderii spectaculoase a editurii și concomitent cu asta plecarea și de la **Univers Informatic** și implicit mai puțini bani pentru mama și fratele meu bolnav, conștiința și subconștiința mea s-a pus pe treabă și a găsit soluția optimă. Am reușit!

Cu Mihai nu știu ce să mai zic. Te înțeleg perfect. Trebuie să jonglezi chiar și cu propriile porniri. Dar în orice caz, printre cedările acceptate, trebuie să strecori și o notă de fermitate. Altfel ajungi să spargi vreo bancă. Plăcerea copiilor de-a întinde coarda la maxim e știută. În tot cazul, de tine nu se va dispensa pentru că ești suportul lui de urgență. Profită și tu un pic de această situație. Nici nu știi cât de bine te înțeleg și cât de nepuțințioasă mă simt pentru că nu-ți pot oferi o soluție. Doar tu poți găsi calea cea bună.

Din nou probleme cu adaptarea. De data asta la programul de acasă. Observ că nu-mi dă pace deloc conștiința. Fac sau nu fac ceva, ideea că stau acasă mă subminează interior. Așa că, a trecut săptămâna și eu n-am mișcat mare lucru nici pentru serviciu, nici pentru casă. Acută a fost senzația că nu mi-am făcut datoria la serviciu. În tot cazul, cred că e mult mai bine așa. M-am instalat în camera lui Laurențiu, mi-am adus calculatorul de la serviciu, trebuie să-mi procur și o imprimantă. Nu prea îmi place că în spatele meu e patul, cred că nu-mi creează în totalitate iluzia că sunt la un serviciu, dar nu am ce face! De ce trebuie oare să am iluzia că sunt la serviciu? M-au îndobitocit bine cei 23 de ani de activitate. Auzi, 23 de ani, ani în care nu am făcut nici o clipă ce-mi place! Probabil că nu mai sunt acum sigură pe nimic de când am văzut cât de mare e mobilitatea lui Laur. În patru zile a înființat și firma, a deschis și cont în bancă și ne-am și mutat în alt sediu. Acum cine știe ce ne mai așteaptă! Visez la o casă la țară, cu o mică grădină, unde, eventual să am o mică afacere, un comerț cu ceva, atât cât să-mi asigure viața de zi cu zi. Și să scap de haosul acesta, de nesiguranța asta! Nu, nu sunt mulțumită. Când am acceptat să corespund cu Mihai, m-am gândit că-l voi putea înțelege mai bine pe Laur, că voi putea să mă apropii mai mult de el. Dar fiind acum aproape de el, mai mult fizic decât sufletește, observ că de fapt mă distanțez și mai mult, că devin mai acidă. Hotărât lucru, felul lui de-a concepe viața diferă de al meu în

totalitate. Și eu nu mă pot acomoda cu asta. Îl voi susține, atât cât voi putea, dar nu o fac nici din dăruire și nici din convingere. Voi fi fericită dacă voi putea să plec, să fiu mai departe de el fizic și, ideal ar fi, mai aproape sufletește! Nu sunt toate lucrurile așa cum le-ai dori. E atât de greu să descoperi nuanța potrivită! Stai și-ți construiești în minte un tipar ideal, apoi vine realitatea care nu se potrivește deloc cu tiparul tău și atunci forțezi nota și nici nu-i de mirare că rezultatul aduce a nesiguranță. Săptămâna asta am încercat un procedeu. Nu a fost ceva intenționat, așa a fost să fie. Plec de acasă pe la diverse foruri, pentru că acum având firmă nouă trebuie să tropăi să mă pun cu hârtogăria la punct și încep să spun tatăl nostru și „*Doamne Isuse Hrisotoase, fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătoasa, după mare mila ta, auzi-mă și mă miluiește*”. Și până acum peste tot am găsit uși deschise. Vineri, de exemplu, m-am dus să cumpăr formulare de bilanț, mă așteptam să fie coadă mare, caz în care plecam și reveneam în altă zi. Nu erau decât cinci persoane la rând, dar cât am stat să aștept s-a făcut după mine o coadă de vreo 30 de oameni. Dacă găseam coada asta când am venit, nu stăteam și nu rezolvam problema. Apoi am plecat la Administrația Financiară. Mi s-a spus că programul cu publicul este până la ora 10, dar exact în momentul acesta a intrat la registratură o tipă care-mi este datoare și mi s-a rezolvat problema, una, două. Cred că rugăciunea este foarte importantă. Nu-ți spun că am simțit și ușurare și confort psihic la gândul că a fost suficient să mă rog ca să fiu auzită. Eram ca un copil care-și primește jucăria preferată. Tot săptămâna asta am fost pe la **Editura Univers**, de data aceasta pentru **Univers Informatic**. Ne-am întâlnit foști salariați și a fost o atmosferă tensionată. O redactoră care a plecat, se pare, din pricina unor disensiuni cu M.M. a căutat să-și plătească polițele. Nu știu, nu mi-a plăcut. Nu mai lovești într-un om deja căzut la pământ. Arăta foarte rău fostul meu director și nu era, evident, simplă aparență. A venit și o fostă colegă, care acum trăiește în Austria. La plecare a tras și un bocet bun. Ce mult a însemnat editura asta pentru noi! M-a dus apoi cu mașina ei până acasă, am întrebat-o cum îi este, mi-a răspuns că material nu are de ce se plânge, că poate fi mândră că a reușit să-și facă loc, are și o slujbă, prost plătită, dar are o slujbă frumoasă, la o bibliotecă, ceea ce e mare lucru. Dar, mi-a spus, cum ai vrea, la vârsta mea de 45 de ani, trăită într-un mediu de literatură boemă, să mă acomodez într-o țară unde totul este exact, iar oamenii distanți, fără nuanțe și fără umor! Îți dai seama cât de bine am înțeles-o, când știi că la mine au trecut 11 ani și eu tot percep orașul ca pe un mediu ostil care mă respinge și pe care îl resping! A fost tulburătoare și revederea asta, a mai zgândărit ceva „*la locul unde merg cu amintiri prin rana mea*”. În privința unei posibile slujbe la o editură, ai înțeles greșit. Nu era vorba de-o slujbă, ci de o editură care să-mi publice o carte. Numai că până acum n-am găsit timp să transcriu în computer unul dintre romanele mele și să trimit discheta. N-am transcris nici măcar un rând, cu valurile astea de schimbări care mi-au dat peste cap toate resursele de adaptabilitate, subțiate deja, tocite de vârstă. Nu mă certa prea tare, pentru că mă cert eu și singură. E drept că e și puțină lasitate la mijloc, como-

ditate, dar mai mult decât cele două metehne este deziluzionarea, ideea că lupt cu morile de vânt, că nu mai folosește nimănui o carte, că e pierdere de timp, de bani, de energie sufletească în această lume haotică, unde nu se mai citește ci doar se trăiește la întâmplare. Nu știu dacă aş vrea neapărat să lucrez la o editură. De fapt nu mai vreau să mai lucrez sau în nici un caz contabilitate. Cred că aş vrea să trăiesc pur și simplu dincolo de lumea dezlănțuită. Sunt o persoană perimată de care lumea aceasta nu mai are nevoie. Nu în viața activă. Pot trăi și eu pe lângă ceilalți și fără să mă intersectez la orice pas cu tomuri de legislații. Gata.

Am avut o săptămână îngrozitor de încărcată. Nu știu cum s-a făcut că toate s-au aglomerat, au năvălit exact în cursul acestor zile, când eu și așa îmi propusesem să fac foarte multe pentru a mă mai elibera de poveri de tot felul. Să fi lucrat ceva la romanul acela? Nici pomeneală! În primul rând că la Asociație s-au încurcat lucrurile. Mi-am dat actele la un expert contabil să mi le verifice și a trebuit să le pregătesc. Am căutat fel de fel de legi care reglementează situația noastră particulară, cu venitul pe care-l avem din reclama publicitară, dar nicăieri nu-ți oferă o soluție sau o porțiță pentru faptul că se achită facturile furnizorilor și membrii Asociației nu plătesc întreținerea. Legea spune clar că, din veniturile Asociației, se fac îmbunătățiri pentru părțile comune. Apoi s-au aglomerat procese puse pe rol de predecesora mea, procese cu probleme, a trebuit să mă duc la tribunal, apoi acasă la un avocat care locuiește la naiba în praznic, unde am aflat, după două ore de discuții, nu numai că el nu vrea să ne preia procesul, dar că, avocata pe care am avut-o, în afară de faptul că a fost cumpărată de partea adversă, a mai făcut o porcărie, a retras, cu de la sine putere, niște capete de acuzare care erau pentru noi esențiale. Deci acum, în recurs la Curtea Supremă de Justiție, nu mai avem practic nici o șansă. Umilința și neputința sunt două situații pe care nu le suport și de care tot am mereu parte. Apoi a mai fost ceva. În horoscopul din revista **Magazin**, în **As**, în **Adevărul**, mi se prezicea că, în zilele de joi și vineri, se întâmplă ceva extraordinar, ceva care-mi va schimba viața. De când aștept eu schimbarea asta! Urania în schimb, pentru aceeași perioadă, precizase că e malefică. Chestie de interpretare. Bineînțeles că preferam ca ea să nu aibă dreptate, alegând cealaltă variantă foarte optimistă și încurajatoare. Miercuri am primit un telefon de la o fostă colegă: dacă nu vreau un post de contabil la o editură. Referințele prezentate erau destul de favorabile, așa că joi m-am dus la interviu aproape sigură, după precizerile optimiste, că nu voi avea nici o piedică. Nu forțasem mâna destinului, pur și simplu acel telefon picase din ceruri. N-a fost să fie. Patroana editurii voia contabil autorizat, condiție pe care, un dinozaur ca mine, n-o întrunește. Inițial am simțit o ușurare. Dacă m-aș fi angajat acolo, o vreme, până ce Laur își găsea pe altcineva, ar fi trebuit să fac și la el contabilitatea și m-ar fi așteptat o altă perioadă de coșmar. Am avut de făcut o mulțime de drumuri în ziua aceea, timp în care pur și simplu m-am simțit ușurată. Apoi, ajunsă acasă, în lift, m-am întâlnit cu o vecină cu gura mare, care mi-a reproșat câte în lună și-n stele, ba chiar a sugerat că porcăria cu procesele pe

care, îți repet, nu le-am pornit eu... Am avut o cădere nervoasă atât de puternică, cădere care s-a răsfânt și pe a doua zi, când nu-mi puteam înghiți nodul din gât. Încât pot să afirm că avea și un grad de malefic de vreme ce mi se părea atât de acceptabilă ideea morții. Aproape mi s-a făcut frică. Nu-mi place când mi se dovedește că suntem stăpâniți de aștri, că reflexele noastre, inima noastră, psihicul, toată bruma de echilibru interior se duce naibii când nu știi care semn zodiacal face o piruetă. Că nimic nu ține de noi și degeaba îți cultivi răbdarea și tăria. Toate se dau peste cap dacă așa binevoiesc aștrii. Astăzi aștept cu un fel de teamă emisiunea de la ora 5 pentru că, în revista **Magazin**, ca și în săptămâna care a trecut, mi se prezic numai lucruri bune! Duminică nu am avut timp să-ți scriu. Am făcut bilanțul la **Univers Informatic** pentru că urma să mă duc la o sedință în ziua de miercuri. Mi-am zis că îți voi scrie în cursul săptămânii, dar cum n-am avut timp nici să respir, nici chiar pentru groapa din fotoliu, problema s-a amânat de la sine. Iar dacă primești scrisorile mele cam aiurea, acest lucru se datorează faptului că acum nu am nici o poștă la îndemână și trebuie să fac un drum special pentru asta, ceea ce devine cam greu în condițiile în care am o multitudine de drumuri de făcut, drumuri care mă cam storc de puteri, dar cărorora nu le contest utilitatea din punctul de vedere al sănătății. Așa că, de multe ori, mă plimb cu scrisoarea ta în geantă zile întregi. Trebuie să înțelegi că aici totul înseamnă distanță.

M-am trezit cu o somnolență care se cam repetă în zilele de duminică. Aș pune la loc cornul în pernă dacă aș ști că voi adormi și că mă voi trezi, în sfârșit, trează. Dar n-am nici o siguranță că se va întâmpla așa. Îmi pare rău, că treci prin perioade tulburi.

Cam acestea sunt veștile.

Inodoră, incoloră, insipidă. Cam așa a fost toată săptămâna. Lupt să mă obișnuiesc, dar noua formulă de viață îmi creează probleme. Ceva între lălăială și muștrare de conștiință îmi bulversează tot timpul disponibil, astfel încât, deși volumul de lucru este mult mai mic față de volumul de lucru obișnuit, nu mă aleg cu ore disponibile, ci cu idei că nu mi-am făcut datoria, că aș mai avea de făcut aia, aia, aia. Și undeva pe interior, mă bântuie gândul că atunci când mă voi obișnui cu gândul că stau acasă și că așa arată serviciul meu actual, se va întâmpla ceva care să-mi dea peste cap și această obișnuință obținută cu greu, cu stres și gânduri sau complicații pe care mi le creez de una singură. Să nu crezi că se cunoaște în vreun fel că stau acum mult mai mult timp acasă. De cele mai multe ori îmi găsesc de lucru și nu știu când trec zilele și mă surprind tresărind neplăcut surprinsă când văd ferestrele pline de praf, cu atât mai vizibil cu cât lumina primăverii este de-a dreptul nemiloasă. Am avut și multe drumuri de făcut. În țara plimbării hârțiilor trebuie să te înarmezi cu multă răbdare și cu flecuri metalice. Am încălțat o pereche de pantofi două zile și le-am tocit flecul în întregime. Acum i-am dus la cizmar și i-am spus să-mi pună tocuri metalice, chiar dacă am să tropăi precum capra pe pod. În tot cazul, dacă pe moment am găsit o soluție cu serviciul, tot nu pot scăpa de gândul că sunt un brontozaur. Indiferent cât de bine mi-aș face

meseria, oricât de loială aș fi, tot va fi preferat altcineva, cu studii de specialitate în locul meu. E clar că în afara acestei soluții de moment, când zic și eu că am o slujbă, eu nu voi avea de ales altceva decât șomajul. Poate mă și cramponez de meseria aceasta, care nici măcar nu-mi place. Poate ar trebui să mă reorientez. Acomodarea aceasta lentă ține și de vârstă. Dacă aș fi mai tânără. Dacă. Dar uite că nimeni nu poate trece peste praguri fără să se lovească. Îți este greu să accepți că vine o zi când nimeni nu mai găsește că ai fi bun de ceva. Că devii, în ochii altora, un fel de rebut de care trebuie să te debarasezi. Indiferent de calitățile tale, indiferent cât suflet depui, indiferent de circumstanțe. Trebuie să părăsești scena și să faci loc altora care îndeplinesc condițiile impuse de societate. Formalități necesare. Și într-un fel este normal să fie așa. Lumea se schimbă și dacă ai ține cont de toate nuanțele, nu ai mai putea face nimic. Dacă stai să numeri câte foi are plăcinta n-o mai mânănci. Așa, pui tăvălugul în anumită poziție și-i dai drumul. Important este că s-a trasat o cale. Cine a fost strivit pe dedesubt nici nu mai contează. Fără sacrificii nu s-ar face nimic. Eu înțeleg asta, chiar dacă sunt în poziția nu tocmai comodă a pionului de sacrificat pentru bunul mers al societății. Nu știu dacă aș fi la fel de înțelegătoare în cazul în care aș fi în șomaj și cele nouă luni plătite ar fi pe sfârșite. Teorie poate să facă oricine. Vineri m-am întâlnit cu două colege de serviciu. Cu o zi înainte fusese ziua Mihaelei și ea, care dădea startul petrecerilor, de data aceasta a tăcut chitic și nici măcar între patru ochi nu a dat vreo explicație pentru această schimbare de atitudine. Probabil că scumpirea vieții i-a potolit apetitul pentru petreceri. Cealaltă colegă, Elena, la care ne-am întâlnit, trece printr-o perioadă financiară atât de proastă, că nu avea în casă nici apă minerală. Ea nu este o persoană fără resurse. Trăia destul de bine de pe urma unui apartament situat în centru pe care-l închiria. Au fost suficiente trei luni în care n-au găsit chiriaș (au fost și luni de iarnă când întreținerea e mare) ca s-o dea peste cap din punct de vedere financiar. Evoluția este de așa natură că trăim din ce în ce mai prost. În loc să se îndrepte ceva pe ici pe colo, parcă mai rău se adâncește hăul. Lupta continuă, mor soldații, dar nu se întrevede nici un armistițiu, nu sunt învinși și nici învingători. Doar pierdere de timp și de speranță. Când ai câte o clipă liberă, imediat evadezi într-un locușor unde îți este bine și unde, cu siguranță, ai bani. Și eu visez că pot face mult bine, că sunt plină de idei practice, că pot aduce bunăstare și ploaie la timp pământului. Vise cu iz de neputință. N-am fost în stare, în această viață, nici măcar să sădesc un copac. Asta nu mai ține de lipsa banilor. Ține de delăsare și de „*lasă-mă să te las*” și de groapa din fotoliu. Și timpul trece și se adâncesc nemulțumirile, și se adâncesc și ridurile, și toate acele transformări ireversibile de care n-ai cum să scapi se adâncesc și ele și încep să prindă contur și totul capătă nuanțe atât de urâte!

Cam acestea sunt veștile. N-am primit scrisoare de la tine. Nu ești mai puțin frustrat când trebuie să accepți o schimbare a vieții fără s-o fi dorit vreo clipă. Și odată cu tine vor suferi și cei din jur. Gata. N-am plecat încă spre Focșani. Nu știu de ce am amânat. Nu m-am putut mobiliza. S-ar putea să vin săptămâna asta.

Gheorghe Filip

CETĂȚEANUL COSTACHE

Costache Mărgineanu era cunoscut ca un om liniștit, care nu fusese văzut prin cârciumi, nu făcuse vreun scandal pe stradă, nu umblase cu pantofi de culori diferite și care, înduișat de un copil sărman ori de vreun ins cu picioarele complicat răsucite, le întindea mărinos câte o monedă. Părea un sfios, și din pricina aceasta, deși se entuziasma și el ca tot românul, nu ieșise din casă la revoluție. Urmărise de pe balcon, cu ochii în lacrimi, coloana de tancuri care se îndrepta spre capitală și amorteala la televizor până spre dimineață, copleșit de măreția momentului istoric și de emoția participării, fie și în felul acesta, la schimbarea lumii. Amorteala, pentru că Virginica, soția lui, mai oboșită pare-se și mai puțin receptivă la asemenea seisme, adormea cu capul pe genunchii lui și el, grijuliu și tandru, încremenea, formând astfel, împreună, un înduișător grup statuar. Din aceeași sfioșenie, deși simțea tumultul lăuntric și îl bătuiău chiar niște porniri eroice, n-a îndrăznit, așa cum făceau alții, să scrie nici măcar câteva afișe, pe care să le lipească pe geamurile și pe zidurile orașului, și nici mai târziu nu a cutezat să intre în vreun partid ori să încropească și el o afacere. Auzea, ca toată lumea, că unii s-au îmbogățit rapid, că se pricopseau peste noapte cu magazine, fabricuțe, lacuri și păduri, dar nu-i invidia din două motive: el nu avea poziția socială, care să-i îngăduie asemenea lucruri și apoi nici n-ar fi avut curajul acelora. Și nici lăcomia lor. Se mulțumea cu leafa lui de dascăl și el era fericit când, la lecțiile pe care și le ținea conștiincios, după ce isprăvea cu lupta de la Rovine ori cu bătălia de la Călugăreni, le vorbea elevilor despre frumusețea și binefacerile libertății, despre multiplicarea opțiunilor într-un stat democratic și despre rapid-crescuta importanță a cetățeanului, un suveran veritabil, pentru binele și liniștea căruia lucrează politica, indiferent de culoarea ei, și toate instituțiile publice. Tot „predând” această lecție, începuse să se pătrundă el însuși de adevărul spuselor sale și să creadă, așa cum spusese odată un filosof, că trăim în cea mai bună lume posibilă. Și acasă, când vremurile se liniștiseră și noua societate călca apăsat pe drumul ei de glorie, încerca să ducă mai departe și să adâncească aceste cugetări, la capătul cărora se descoperea pe sine suveranul, adică exact cetățeanul acela suprem, la a cărui fericire salahorea din greu toată lumulița, de la președintele țării până la cel din urmă funcționar dintr-o primărie aruncată cine știe pe unde. Și de aici, din acest ansamblu de filosofări articulate într-un sistem coerent și convingător, i-a venit lui ideea: n-ar fi normal ca și cetățeanul acesta să nu mai aștepte totul de la ceilalți și să se implice și el, să pună și el umărul la propria-i propășire? Adică și el, cetățeanul Costache Mărgineanu, care își reproșa acum că la revoluție a stat închis în casă, primind astfel cadou libertatea pentru care alții și-au riscat viața, că n-a avut curajul să scrie și el măcar un afiș, că n-a scandat în

campaniile electorale numele nici unui candidat, ba mai mult, că și pe primarul de-acum i l-au ales alții, pentru că el nici nu s-a dus să voteze. Ai dormit, Costache! își spunea cu ciudă, uneori cu glas tare, atunci când Virginica nu era pe-aproape ca să-l audă. Trebuia să-și ia revanșa asupra aceluși „somm de moarte”, să facă și el ceva, atât pentru liniștea conștiinței lui, dar și pentru comunitatea căreia îi era dator. Ceva care să rămână, să dureze, și parcă, tolănit în iarba verde a paradisului în care va ajunge, îi auzea pe urmașii săi concitadini: domnule, chestia asta a fost ridicată la sugestia profesorului Costache! Și se emoționa la auzul unor astfel de cuvinte și un ochi – nu înțelegea de ce doar unul – i se umplea de lacrimi.

Ceva, dar ce? Câteva nopți a cugetat îndelung la trecutul, prezentul și viitorul orașului său, la lucrurile pe care le avea, dar mai ales la cele care îi lipseau pentru a deveni nu atât o urbe impunătoare, cât mai ales pentru a avea aerul acela de civilitate europeană. În timp ce Virginica se lupta cu telenovelele și cu emisiunile de divertisment, el, cetățeanul Costache, își storcea creierii pentru comunitate. Deja se simțea altfel. După repetate eforturi, a izbutit în cele din urmă să alcătuiască o listă cu câteva propuneri, care, înfăptuite de câteva instituții, puteau constitui începutul unei noi istorii. Primul pas, cel mai greu, fusese făcut. Mai rămăneau câțiva, nesemnificativi și cel care dovedise un exemplar spirit civic putea să intre împăcat în eternitate. Sfioșenia, pe care cinismul nu reușise s-o înfrângă, l-a determinat să aleagă calea scrisorilor. O singură scrisoare, de fapt, în mai multe exemplare, care avea o introducere menită să-l sensibilizeze pe adresant: „Eu, cetățeanul Costache, la unison cu toți cetățenii patriei, socotesc că nu pot rămâne în afara efortului general și că asemenea marilor noștri înaintași, precum Mircea cel Bătrân, Vlad Dracul sau Radu de la Afumați, ca să nu pomenesc decât câțiva dintre ei, am, ca fiecare dintre noi, datoria de onoare de a face ceva pentru acest popor minunat. Acesta este motivul pentru care vin la dumneavoastră și vă supun atenției această idee...” A expediat plicurile și s-a pus în așteptare. După două luni de zile încă nu primise nici un răspuns și nu mai știa ce să creadă: ori cei cărora le scrisese erau ocupați cu lucruri mult mai importante decât cu cititul sutelor de scrisori, care le soseau zilnic de la cetățenii implicați, ori poșta nu funcționa încă la standarde europene. Hotărî, de aceea, să se ducă personal la fiecare dintre ei și începu cu primarul, care părea rătăcit în biroul lui mare și sobru. Omul arăta istovit – sărmanul, o fi muncind și noaptea pentru noi, și noi dormim! – avea cearcăne și când și când își umezea buzele cu câteva înghițituri dintr-un pahar cu apă. Avea în față o agendă deschisă, voluminoasă, în care își nota, probabil, lucrurile zilnice pe care le avea de făcut. Ziceți repede, că sunt în

criză de timp, spuse el și cetățeanului Costache i se păru că simte o vagă adiere de ottonel. Trecu repede peste asta – o prostie, desigur – și, ca să se facă înțeles, reproduse preambulul scrisorii, cel cu spiritul civic și cu datoria față de comunitate.

— Concret, ce vreți?

— Domnule, orașul ăsta a dat o seamă de personalități, despre care generațiile tinere nu știu nimic. Or, nu-i putem lăsa în uitare. Noi nu venim de nicăieri, noi avem un trecut...

— Bine-bine, îl întrerupse primarul, care dădea semne de nerăbdare, mai concret.

— Mai concret, cred că ar fi bine să facem în parc o alee sau o rotondă, cum vreți, cu statuile lor.

— Mda, nu e rău... Și dacă mă gândesc bine, aleea asta ar putea începe cu mine.

— Mă iertați, dar eu nu mă gândeam la primari, ci la...

— Adică? se burzului primarul. Vrei să spui că eu nu sunt o personalitate? Că n-am făcut nimic pentru orașul ăsta? Că mandatul meu o să fie o pată albă în istoria lui? Cine crezi că a pus becuri în stâlpi, ca să nu dai în gropi noaptea? Cine crezi că a astupat gropile ca să nu dai în ele ziua? Cui îi datorezi faptul că ai apă rece la robinet? Cui trebuie să-i mulțumești că, din când în când, se stârpesc câinii vagabonzi? Cui trebuie să-i fii recunoscător că te poți odihni pe o bancă în parc? Cine crezi că a făcut toate astea? Eu, domnule. Eu, care mă gândesc zi și noapte la orașul ăsta, și care nu vreau să le lipsească nimic celor care m-au ales. Și dumneata, care beneficiezi de toate astea, care huzurești pe munca mea, ai tupeul să-mi spui că nu sunt o personalitate. Păi, dacă eu nu sunt, atunci cine mama dracului este?

Primarul era în picioare când tuna astfel, sporind parcă mireasma de ottonel, în vreme ce vajnicul cetățean Costache se făcuse mic pe scaun, bătuit de teama ca nu cumva maimarele orașului să se prăbușească peste el. Înțelegea că gafase, că ratase această primă întâlnire și i se părea și necuviincios și nedemn să se apuce acum să-l ridice în slăvi pe dom' primar. Poate va exista o dată viitoare. Oricum, îi părea rău că nu intrase într-un partid, fiindcă, chiar dacă nu s-ar fi numărat printre cei de frunte, ar fi deprins măcar un dram de diplomație.

Câteva zile la rând bătu la ușa președintelui consiliului județean. Omul nu era, se zicea că își făcea veacul pe la Bruxelles, de unde spera – citise asta în ziarul local – să obțină niște fonduri pentru crearea unor locuri de muncă într-o fabrică pe care el, președintele, o închisese ca fiind nerentabilă. Acum, ori avea remușcări că lăsase pe drumuri atâția oameni, ori cine știe ce avea el în cap. Într-o zi îl găsi, totuși, și avu surpriza să constate că îi revenise brusc sfioșenia aceea când s-a văzut într-un birou de două ori mai mare și mai elegant ca al primarului. Președintele – și asta l-a frapat și parcă l-a făcut să-și depășească sfiala – avea niște ochi extrem de vioi, privirile îi fugeau repede și viclean dintr-un loc într-altul, ca și cum de oriunde se putea ivi o primejdie.

— Ce doriți? întrebă el și ochii lui măturară ca un reflector fața lui Costache, care folosi aceeași introducere cu spiritul civic și comunitate.

— Spiritul ăsta, zise președintele, vi-l puteți manifesta și acasă, în blocul sau pe strada pe care locuiți.

— Da, dar aici e vorba despre o decizie, pe care eu nu pot s-o iau.

— Dumneavoastră, cetățenii, sunteți decidenții, zâmbi președintele.

— O dată la patru ani, și atunci nu facem decât să-i alegem pe cei care vor decide pentru noi, care ne vor organiza viața așa cum cred ei de cuviință. E ca și cum am alege niște mici dumnezei...

— Ei, nici chiar așa, râse președintele și ochii lui stăruiră asupra unui colț al încăperii în care părea că se petrece ceva. De fapt, ce vreți?

Costache Mărgineanu dezvoltă ideea cu aleea personalităților, dar de data asta în fiecare oraș și ici, colo în câte un sat, pentru că, preciză el, nu știu de ce, dar marii scriitori, de exemplu, s-au născut la țară, de parcă satul ar fi mult mai curat ori mai liric decât orașul.

— Ideea nu e rea, admise președintele, numai că, pentru asta, ne-ar trebui o groază de bani.

— N-ați putea obține ceva de la... Bruxelles? îndrăzni Costache.

— Îți râzi de mine?

— Nu, Doamne ferește, dar bănuiesc că Europa unită își pune problema identității culturale a fiecărei țări în parte.

— E, într-adevăr, o problemă identitatea asta, pe care noi abia acum ne-o facem. D-aia cred că, dacă ideea dumitale ar fi realizabilă, aleea aceea ar trebui să cuprindă personalitățile de după revoluție, adică exact acei oameni care au deschis noua cale și care pun astăzi umărul la consolidarea democrației.

— Mă tem că m-ați înțeles greșit, se întristă Costache. Eu mă refeream la oamenii de cultură, la cei care, de-a lungul timpului, au creat ceva în acest spațiu, care au rămas în istoria acestui județ.

— Dumneata ești împotriva democrației?

— Nu, Doamne ferește! se îngrozi Costache. Numai că nu vorbim despre același lucru.

— Atunci, te crezi deștept, nu? se înfurie președintele. Ai venit aici să-mi spui că ești mai deștept decât mine, nu? Să-mi spui că ocup scaunul ăsta degeaba, nu?

— Domnule...

— Nici un domnule. Eu mă zbat aici, îmi storc zi și noapte creierii cum să fac să le fie oamenilor mai bine, și dumneata vii și-mi spui că, de fapt, nu sunt bun de nimic. Dacă ești mai deștept, treci dumneata în locul meu. Poftim!

Președintele se învinetise de supărare și cu un gest energic îl soma pe Costache să se așeze pe scaunul de pe care el se ridicase. Mărgineanu înțelese că nu mai era nimic de făcut, bâigui niște scuze și ieși sub privirile mânioase ale președintelui. Îi mai rămânea prefectul, dar nici cu acesta nu avu mai mult noroc. În disperare de cauză, se întâlni cu liderul unui partid din opoziție, care se arătă entuziasmat de idee, îi promise că o va introduce în programul său electoral și îl asigură că, atunci când vor ajunge la putere, primul lucru cu care vor începe va fi această alee în fiecare oraș al județului. Dar, nu se știa dacă vor ajunge vreodată la putere. Cum conștiința lui de cetățean activ nu-i dădea pace, mai făcu de vreo două ori turul pe la cei trei – primar, președinte, prefect, și tot ce a obținut a fost crescândă iritare a acestora,

care au început să suspecteze faptul că, sub ideea acestui individ insistent se ascunde cu siguranță altceva. Bănuiala le-a fost întărită și de apariția unui interviu în ziarul local, în care profesorul Costache Mărgineanu își dezvolta teribilă lui idee și își exprima speranța că factorii de decizie, municipali și județeni, vor fi mai mult decât bucuroși să împodobească orașele și, în felul acesta, să își găsească și ei un loc de onoare în istoria județului. Interviul a determinat grabnica întrunire a triumviratului, îngrijorat de amploarea pe care ar fi putut-o lua lucrurile.

— Domnilor, începu primarul, e limpede că omulețul ăsta vrea ceva. Dar, ce?

— Ori e țicnit, suferă de paranoia sau de altă scrânteală – și ochii președintelui iscodiră rapid chipurile celor doi – și atunci n-avem decât să-l lăsăm în pace, ori e pus de cineva să ne sâcăie...

— Nu, domnule, interveni prefectul, aici e vorba de altceva, altfel n-ar fi atât de insistent și n-ar fi ieșit în presă. Omul vrea să spună în cele din urmă că noi avem o relație proastă cu cetățenii, că n-avem nici o deschidere către ei, și de aici se pot trage alte concluzii. E clar că ăsta a aruncat bulgărele, care poate produce o avalanșă.

— Păi, da, continuă președintele, nu l-ați auzit cu spiritul civic, cu datoria față de comunitate? I-a băgat lui cineva în cap chestiile astea.

— Și-atunci, ce facem? se arătă îngrijorat primarul. Dacă ne-am apuca de nenorocita aia de alee?

— Adică, să-i facem jocul? se irită prefectul. Poate că el tocmai asta vrea. Cine știe ce intenții are, îl vezi mâine-poimâine candidat în alegeri și noi îi creăm platforma. Fiindcă fiți siguri că va avea grijă să știe tot românul

că statuile oamenilor importanți din județ s-au făcut la sugestia și insistența lui.

— Și mai gândiți-vă, completă președintele, că oamenii ăștia importanți au și ei niște urmași, care vor merge la vot. Și pe cine crezi că vor vota ei, primare?

— Trebuie neapărat să facem ceva! rosti galben primarul. Individul ăsta nu numai că e pacoste, dar e o adevărată primejdie. Pentru noi toți! adăugă el. Apoi, luminat dintr-odată: să-l înscriem în partidul nostru.

— Mă dezamăgești, primare, adăugă președintele. Păi dacă ar fi un simpatizant de-al nostru, ar mai fi făcut ce-a făcut? E clar că vine din partea cealaltă.

— Așa-i! își dădu o palmă peste frunte primarul. Atunci?

— Deocamdată, rosti grav prefectul, îi răspundem în presă. Și pe urmă...

Și pe urmă întrunirea mai dură vreo jumătate de oră, după care cei trei se întoarseră liniștiți la birourile lor.

Peste câteva zile apăru în ziarul local un drept la replică intitulat „Diversionistul Costache”, semnat de un alt profesor de istorie, membru al partidului aflat la putere. Se spunea acolo că, împins de oamenii cu intenții rele din partidele de opoziție, profesorul Costache vroia să creeze o diversiune, deturnând mărimile orașului și județului de la adevăratele lor probleme și creând, practic, irosirea banului public: „În loc să facem șanturi, că ați văzut cum e când sunt inundații, în loc să facem gropi ecologice, că ați văzut că ne-a năpădit gunoiul, dumnealui insistă să aruncăm banii pe apa sămbetei, pentru că asta ar însemna dacă ne-am apuca să umplem județul cu scălămbăieli de piatră sură. Unde este spiritul civic al acestui om perfid, unde este grija pentru comunitate a acestui individ de o monstruoasă indiferență?”. În final, ca într-un fel de referendum, se cerea opinia cetățenilor. Mai bine de o săptămână, ziarul a publicat o avalanșă de scrisori „din toate părțile județului”, care condamnau vehement „năstrușnicia acestui profesor iresponsabil”. Se spunea în ele: să i se facă monstrului un control psihiatric; locul lui este în balamuc, nu în școală; un asemenea om ne nenoroceste copiii; întrucât reprezintă un adevărat pericol public, individul ar trebui izolat; păcat că nu mai există pedeapsa cu moartea ș.a.m.d.

Profesorul Costache citea și nu mai înțelegea nimic. Nu izbutea să priceapă cum, și de ce ajunsese dintr-odată un monstru, o primejdie pentru conștientul lui, un tip periculos, un diversionist, o amenințare pentru liniștea, siguranța și prosperitatea tuturor. La urma urmei, ce făcuse? Omorâse pe cineva? Avusese și el o idee, atât, o idee, și nu era nici o supărare, nici o nenorocire dacă alții nu erau de acord cu ea. Dar, și mai mare i-a fost nedumerirea când s-a trezit acasă cu o hârtie prin care era anunțat că, în urma restructurărilor efectuate, catedra lui se desființase, urmând ca el să rămână la dispoziția inspectoratului. Care va să zică, „monstrul” rămăsese și fără **pâine**. Oarecum consolată cu o frază dintr-o carte pe care o citise în adolescență – „Pe câmpie la Mohacs au fost pierderi și mai grele” – s-a dus la inspectorat, unde o **generăleasă** ochioasă i-a mai citit o dată, ca explicație, ce scria în adresa aceea și, cu toată tristețea, i-a spus că singura catedră liberă era la o școală într-o comună de la marginea județului. Era tot ce i se putea oferi...

La mare (Femeie pe malul mării)

A DOUA CĂDERE

„Lumea are cancer și cancerul ei este omul”, spunea cândva unul dintre membrii Clubului de la Roma. Ceea ce va să însemne că, după căderea din paradis și după blestemul de „a-și câștiga pâinea în sudoarea frunții”, încet, încet omul s-a însingurat, ajungând să aibă o proastă relație cu lumea, dar și cu sine, atâta vreme cât n-a priceput că răul de care suferă lumea pornește dinlăuntru. Acolo, prin înceata, dar inexorabila îndepărtare de dumnezeire s-a produs ceva ireparabil, cu consecințe dintre cele mai nefaste: pierderea respectului pentru orice fel de valoare – vârstă, experiență, inteligentă, creație și o continuă golire și pustiire a sufletului. Tot veacul al douăzecilea, ca să nu ne ducem mai departe în timp, a fost străbătut de o puternică criză culturală și morală. Cel puțin de o sută de ani încoace omul pare să își caute o modalitate de a se armoniza cu sine și cu lumea. Și cu cât se agită și „se grăbește” mai mult, cu atât se îndepărtează de „obiectul” căutărilor sale. Ce l-a scos din tâțâni, ce l-a înstrăinat de sine și l-a însingurat și micșorat în lume? „Inerția” bisericii, rămasă aceeași de la începuturile ei? Pierderea sensului religios al vieții? Neputința de a se împlini în lumea care „i-a fost dată” și pe care, în loc s-o îmblânzească, o face să sufere cu indiferența și orgoliile lui? Progresul tehnic, care din stăpân l-a transformat într-un mecanism, într-o simplă „piesă”? Sentimentul că valorile culturale contemporane lui „intemeiază” o lume pe care el nu o simte ca fiind a lui, o altă „realitate” interzisă lui? Dorința și neputința de a arde etapele propriei deveniri? Dar, devenire către ce? Știe el exact ce i se întâmplă? Controlează el evenimentele sau propria lui viață îi scapă de sub control?

El are o dublă suferință, care îi accentuează însingurarea și nesiguranța: comunicarea cu Dumnezeu e întreruptă sau, când există, e defectuoasă; raporturile interumane se degradează neconținut. El e un rătăcit în propria-i lume, în propria-i viață. El e un Ulise care nu mai are către ce se întoarce, pentru că Itaca a dispărut sub valurile mării. El nu are de partea lui nici măcar iluzia aceluia Don Quijote pornit în restaurarea unei lumi apuse. De lumea apusă nu-l leagă nici o amintire. Despre ea nu-i vorbește decât uneori istoria – impersonală și nepăsătoare – înăuntrul căreia nu se poate regăsi. Viața lui nu se desfășoară decât în orizontul ondulatoriu al economicului.

Pe ce se poate sprijini? Pe Dumnezeu, nu. Pentru că pe Dumnezeu el nu-l mai caută decât în momentele de mare spaimă ori de mare suferință, atunci când e în primejdie să piară. În rest, între pământ și cer e o lungă noapte de tăcere. Pe cei din jurul lui, nu. Pentru că toți ceilalți sunt vinovați de eșecurile lui, pentru că toți, ca și el, sunt bântuiți de egoism și trufie. Pe cultură, nu. Cultura are în ea o „moliciune” care nu-i servește la nimic, un „talen” de a-i spori confuzia prin multitudinea întrebărilor cărora nu le dă nici un răspuns și, poate de aceea, un limbaj, care îi e din ce în ce mai străin. Pe el însuși, nu. Însingurații nu au vocația biruinței. El e un suspendat deasupra ierbii, mult prea aproape de pământul care îl face să-și simtă vremelnicia, și mult prea departe de cerul către care a încetat să mai privească.

Ce soluții are, totuși? Cea mai la îndemână ar fi „ieșirea din

această lume” prin sinucidere. În clipa aceea supremă s-ar stinge cu iluzia că a participat la „opera” lui Dumnezeu, fie și printr-un act care neagă creația: el poate distruge ceea ce a creat Divinitatea. Dar, asta nu ar echivala cu o rezolvare a problemelor lui, ci cu o abandonare, cu o înfrângere. O alta ar fi iubirea, dar nu aceea pentru jumătatea care l-ar întregi, ci o iubire de tip creștin pentru „aproapele”. Dar, el nu-și poate iubi aproapele cel puțin din două motive: pentru că el nu mai poate iubi – dragostea lui este una mecanică și se produce exclusiv în zona sexualității, și pentru că, însingurat în egoismul său, „aproapele” nu îi stârnește decât adversitatea sau indiferența. Ar mai fi apoi opusul iubirii, adică o ură grea împotriva a toate și a tuturor. Dar, asta ar duce la o exacerbare a însingurării. Și fiindcă, asemenea „somniașului rațiunii”, naște și ea monștri, ura l-ar transforma în altceva și i-ar anula definitiv orice șansă de „comunicare” cu Dumnezeu. Atunci? O revoluție profundă, care să-i modifice și să-i intensifice toate circuitele lăuntrice, să i le aducă la starea lor din ziua facerii. Dar, poate săvârși el de unul singur această uriașă „operă de restaurare”?

Drama lui este o nouă cădere, după căderea adamică. În timp, fără să știe cum și când, el a pierdut „chipul și asemănarea” lui Dumnezeu și a dobândit „chipul și asemănarea” lumii decăzute, păcătoase în care trăiește. El nu și-a dobândit astfel, ci și-a pierdut, de fapt, identitatea. Pierderea acestei identități a însemnat o rupere brutală a relației (virtuale) cu divinitatea. El a intrat astfel în dezordine și și-a așezat viața sub tutela hazardului. În loc să ispășească și să se izbăvească, el a adăugat păcatului originar încă unul, condamându-se la vremelnicie și nevolnicie.

Această a doua cădere face din el un însingurat și un rătăcitor pe sub cerurile goale. El a pierdut astfel șansa mântuirii. Religia – născută din eșecul comunicării cu Dumnezeu, nu mai are acces la mister, la taină și rămâne doar o succesiune de ritualuri fără conținut, fără fiorul mistic, o simplă gesticulație, jocul nedescifrat al unui actor mut.

Pentru ieșirea din dubla cădere în păcat este nevoie de o a opta zi, de o nouă facere, pe care cel de două ori căzut nu o poate săvârși. Și-atunci, se pare că totul ar cădea, iarăși, „în sarcina” Divinității. Dar, ar mai fi posibil un nou potop? Probabil că nu, pentru că într-o lume ca aceasta astfel „așezată”, nu s-ar mai găsi un alt Noe, așa cum, în alt plan, nu s-ar mai găsi nici un alt Loth neatins de grozăviile Sodomei și Gomorei. Rămâne marea speranță a întoarcerii Mântuitorului. Dar, se prea poate ca Omul Absolut să se întoarcă într-o lume pe care nu ar mai recunoaște-o și care nu l-ar mai recunoaște. Și nu se știe dacă, în suficiența și trufia lui, din teama de a nu i se „strica” această lume, așa cum și-a „alcătuit-o” el, omul nu s-ar grăbi către o nouă răstignire. Numai un „Dumnezeu de foc” ar mai putea schimba fața lumii, un Creator asemănător unui artist care, dezamăgit de propria-i creație, se întoarce împotriva ei și o distruge, pentru a o lua de la început. Dar, asta ar însemna ca omul acestei lumi să nu fie decât o eroare și un permanent prilej de mustrare și de amărăciune a lui Dumnezeu. Or, în actul creator primordial nu există dezamăgire...

Titi Damian*

FAGUL

Stăpânului Fagului i se cuvenea locul cel mai apropiat dintre copac și preot, ca și acum. Se uita din când în când spre neamul lui, unde o văzuse pe nevastă-sa pe care o întreba din priviri: „Ai venit și tu? Dar cu ăia ce-i?”

Preotul își deschise cartea pe măsură, zăbovi o clipă pe mijlocul unei pagini, unde căuta cu degetul un pasaj, își ridică privirea peste mulțime, cercetându-i parcă dacă sunt toți, își trecu mâna prin păr cu un gest pe care cei din față îl știau din totdeauna, semn că slujba poate să înceapă. Dascălul îi întinse cădelnița pregătită cu tămâia care ardea mocnit, apoi, cu gesturi lente și pași rari, dădu ocol Fagului, aruncând-o când spre copac, când spre mulțimea care se închina cu gesturi largi. „*Miluieste-ne pre noi, Dumnezeule, despre mare mila Ta, rugămu-ne Ție, căci Ție Ți se cade a ne milui și a ne mântui pre noi, Cristoase, Dumnezeul nostru, și Ție mărire înălțăm împreună, și Părintelui Tău celui fără început, și prea sfântului, bunului și de viață făcătorului Tău Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin!*”

Glasul preotului răsuna domol și prelung, pătrunzând cu fiori mulțimea, stăpânea poiana de parcă ar fi vrut să se odihnească acolo, apoi se răzgândea și, dintr-o dată, parcă mai puternic, amplificat de răspunsul dascălului și al mulțimii, se revărsa când peste sat, când peste Pădurea Samarului, care-l ducea mai departe către Dealul Martirilor, pierzându-se într-un târziu pe Vârful Goților: „*Doamne, Dumnezeul nostru, ceta ce întru înțelepciune ai făcut toate numai cu cuvântul, și le-ai trecut din neființă în ființă și le-ai unit cu puterea și lucrarea Ta negrăită. Ceta ce ai pus soarele spre lumina zilei și luna spre întunericul de noapte. Ceta ce ai dat putere împăratului și profetului David împotriva gigantului Goliat. Ceta ce ai împuternicit pre Ghedeon, și ai frânt și nimicit cu totul pre potrivnicii lui. Ceta ce prin slujitorul Tău Moise ai eliberat neamul evreiesc din robia cea amară și i-ai arătat stâlp de foc, să nu se împiedice pasul lor și acum, trimite din locul*

Tău cel sfânt, stâlp strălucitor și luminos nouă, spre împărăstierea dușmanilor văzuți și nevăzuți care caută să împrejmuie satul nostru. Întărește-ne pre noi la minte și la inimă cu puterea Ta nebiruită și neînfrântă. Dăruiește-ne nouă pacea adâncă și netulburată, că Tu ești mântuitorul sufletelor noastre, și Ție înălțăm mărire, Tatălui și Fiului și Sfântului Duh, acum și pururea și în vecii vecilor, Amin.”

Din nou preotul porni să cădelnițeze mulțimea, care îngenunchea și se ridica foindu-se. Clopotul și lăntșorul cădelniței zornăiau într-un clinchet curat, liniștit, apoi, se lăsă o tăcere asurzitoare. Privirile preotului și ale mulțimii se fixară ca niște magneti din toate părțile pe copacul ce aștepta parcă resemnat condamnarea la moarte. Glasul preotului se ridica și mai puternic spre frunzișul care fremăta ușor, contopindu-se cu al acestuia, care, fiind, parcă vorbea mulțimii o dată cu preotul: „*Fraților, când se desparte sufletul de trup, este taină neînfricată și de cutremur tuturor, căci sufletul se duce tânguindu-se, iar trupul se acoperă, dat fiind pământului. Când se desparte sufletul copacului acestuia de trupul lui și când se desparte Fagul acesta de sufletul nostru, mare tânguire este. Toți ne umplem de lacrimi, când îi vedem trunchiul căzând și zăcând și grăindu-ne: «Rămâneți sănătoși, prietenilor și fiilor, că eu plec în calea mea! Să vă aduceți aminte, fraților, să nu mă uitați și, când vă rugați Domnului, rugați-vă și pentru mine. Cumplită este calea pe care merg acum. Iată, iubii mei frați, zac în mijlocul vostru mut și fără de glas, gura a tăcut, limba a încetat și buzele s-au lipit, nările s-au legat și picioarele s-au împiedicat, chipul s-a schimbat, ochii s-au stins și nu mai văd pe cei ce plâng, auzul nu mai primește tânguirea celor întristați, nările nu mai simt mireasma tămâii. Pentru aceasta, faceți rugăciune pentru mine!».*”

La auzul acestor tânguirii, care parcă veneau ca un fior prin glasul preotului dinspre Fag, mulțimea se cutremură, îngenunchie și se ridică închinându-se cu mișcări cucernice și lacrimi stropiră poiana. Din când în când bocetele înfundate ale femeilor înțepau văzduhul, înfiorând inimile, înălțându-se apoi spre cer, o dată cu copacul. Pentru a treia oară preotul înconjură Fagul, aruncând cădelnița de sus în jos, de parcă ar fi vrut să-și ia un ultim rămas bun, apoi se apropie cu evlavie de trunchiul copacului, îngenunchie, apoi se rugă într-o tăcere adâncă, cerându-i Fagului protecție în numele tuturor:

— Pentru ca în toate zilele vieții noastre, să ne izbăvim noi de foamete, de boale, de cutremur, de potop, de grindină, de foc, de sabie, de venirea asupra-ne a altor neamuri, de războiul cel dintre noi, de toată rana cea aducătoare de moarte, de necaz și de nevoie, rugămu-Te, milostive Doamne, auzi-ne și ne miluieste!

Venise momentul când se pregătea să-și țină predica. Își așeză domol mâinile încrucișate peste patrafirul

* Născut la 5 august 1945 în satul Muscelu-Cărămănești, comuna Colți, județul Buzău. A absolvit Școala Pedagogică Buzău (1965), Institutul Pedagogic Galați (1970) și Facultatea de Filologie București (1975). Profesor de limba și literatura română la Liceul Teoretic **Grigore Moisil**, Urziceni, județul Ialomița. Debut literar – proză (nuvele și fragmente de roman) în revista **Tribuna literar-artistică și culturală**, Slobozia, 2001. Studii științifice și didactice în revistele **Limba și literatura română**, **Tribuna învățământului**, **Examene** etc. (1988 – 2004). Cartea sa **Fagul** – în curs de apariție – este un roman „așteptat” și „neșteptat”, după cum crede autorul însuși. „**Așteptat**, pentru că recuperează o temă importantă din literatura română, urmărind dramaticele evenimente legate de colectivizare, pe care le trăiește o comunitate rurală din Munții Buzăului, în anii '60. **Neșteptat**, prin maniera originală în care pune în relație realitatea dură cu stocismul personajelor. Totul pe un fond liric, istoric și mitologic”. (**Passionaria Stoicescu**)

strălucitor, își apropie privirea, rotind-o peste cei din jur. Fața îi era rasă proaspăt, ușor obosită, și o suvită de păr castaniu i se desprinsese din părul lung, dat pe spate. Licăriile albastre-verzui ale ochilor i se învioraseră la lumina soarelui de amiază, de toamnă târzie, semn că se concentra spre a spune predica de Sf. Andrei, aici la Fag, ca în fiecare an, într-un obicei pe care-l moșteniseră și el, și sătenii, de cine știe când. Pe chip i se așezase parcă o lumină ce contrasta cu întristarea de pe chipul mulțimii, care îl privea nedumerită. Dinspre colțul buzelor și dinspre creștătura ochilor trimeea spre oameni o lumină misterioasă pe care încercau s-o ghicească, semn că ceea ce urma să le spună avea să rezolve o mare frământare.

— Iubiți credincioși,

Nu s-a întâmplat niciodată ca, de când păstoresc acest sat, de când l-au păstorit tatăl și bunicul meu, și de când se știu neamurile aici, la Podul Samarului, la slujba Fagului, de Sf. Andrei, să nu fie vreme frumoasă, ca și astăzi, semn că de atâtea generații, acesta ne binecuvântează și ne ocrotește cu bunătatea sa. Ne-am întâlnit aici, așa cum au făcut-o strămoșii noștri din neam în neam, să ne unim sufletele întru credința strămoșească, așa cum au făcut-o și întâii creștini trimiși de Sf. Andrei, dinspre Marea cea Mare. Drumurile lor spre munții cei mari ai Buzăului s-au oprit mai întâi pe aici. Mărturie stau în memoria noastră, numele noastre, și dealurile, și munții aceștia din jur împrejur și de mai departe. Iată, în față spre răsărit, stă mărturie Curmătura, căci acolo li s-a curmat urcușul lor greu, și de acolo au văzut muntele din

față căruia i-au zis Vătraul, adică vatră de sihăstrie. Spun bătrânii că acolo a locuit sihastrul Caraiman, de aici satului i s-a zis Muscelu-Cărămănești, și tot acolo a fost o mică bisericuță, ale cărei temelii mai sunt și azi. Iată aici, lângă Curmătura, dealul Ciliciei, pe care voi îl schimbați numindu-l Ceciliei, iar dincolo de pădure este Vârful Goților, pe care noi l-am făcut, în neștiința noastră, al Hoților. De la sihăstria de dincolo de Vârful Goților a fost luat sihastrul Sava Gotul, maltratată și omorât prin înecare în apa Buzăului. Iar platoul unde mănăm noi oile vara, spre stâna din munte, se cheamă dealul Martirilor, adică, pe grecește, „martor” al lui Dumnezeu. Lângă el, știți cu toții, se află vestitele sihăstrie săpate în piatră de cucernici, la Agaton, la Găvane, la Piatra Îngăurită sau la Aluniș.

Fagul acesta este martorul vechimii noastre. Sămânța lui a fost adusă aici, de dincolo de mare, pe corăbii, de celălalt întemeietor, Damianos, care în grecește înseamnă „îmblânzitor, stăpânitor”. El a creștinat, adică a îmblânzit pe locuitorii vechi de aici, iar numele lui l-a păstrat Dumnezeu cu sfințenie, din veac în veac, căci întâiul născut a fost în familia Damian, întotdeauna bărbat, așa cum s-a întâmplat și se întâmplă și acum. Fagul a fost tăiat, cum zic bătrânii, tot la a șasea generație, dar numai după ce a răsărit un alt fag lângă el. Acesta și alți cinci fagi dinaintea lui au fost părinții Pădurii de fag a Samarului, singura pădure de fagi între pădurile de stejari dimprejur. A venit și rândul lui acum, iar stăpânul trebuie să-și facă datoria. Semn rău este că, până acum n-a mai răsărit nici un puiet de fag, să-l înlocuiască. De aceea, ar trebui să-l rugăm pe stăpân să mai aștepte câțiva ani cu tăiatul. Poate la primăvară va răsări, căci anul acesta a fost jir îndestulător și pentru înprospătarea pădurii. Când vom vedea că va crește viguros, atunci poate să-l înlocuiască pe acesta.

Frați creștini, vremuri tulburi și nori negri se abat asupra noastră. Dinspre câmpie – și privi spre sud – vin vești că oamenii sunt nevoiți să renunțe la pământurile pe care le stăpânesc din tată în fiu. Avem și noi pământurile noastre aici, între munții aceștia – și-și roti privirile protectoare peste păduri, peste livezi, peste fânețe, peste garduri și peste sat. Avem și pământurile care ne dau pâinea cea de toate zilele, dincolo de munți, pe tot Bărăganul, pe unde le-au primit părinții noștri după Războiul cel Mare. Pentru acele pământuri s-ar putea să fim siliți să facem colectiv și aici, între munți. Grupuri de muncitori din fabrici și echipe de funcționari din alte zone au fost trimise să ne lămurească să ne trecem la colectiv. Păstrați-vă cumpătul, dați-le ascultare, nu-i sfidați, că sunt oamenii stăpânirii, dar faceți cum credeți că este mai bine pentru voi.

Să ne rugăm și să ne închinăm, așa cum o facem în fiecare an, pentru sănătatea și pentru bunăstarea satului nostru, pentru ca din fructele acestui Fag să răsară altul, care să ducă peste veacuri credința și viața noastră, să ne apere de năpăstuirii și de fiarele pădurii. Așa a hotărât Sf. Andrei la începutul începuturilor și peste cele hotărâte de el nimeni nu poate trece! Așa să ne ajute Dumnezeu!

— Așa să ne ajute Dumnezeu! îi răspunseră în cor de trei ori glasurile însuflețite ale credincioșilor, în timp ce cădelnița își arunca în jurul Fagului, peste mulțime și mai departe spre pădure, mirosul misterios și pătrunzător

La marginea crângului

al tămâii arzânde în cercuri de fum albăstrui.

O boare de vânt călduț, înăbușitor, se repezi dinspre pădure spre poiana întesată de lume, apoi se opri în Fag și, dintr-o dată, ca la o atingere misterioasă, bănuții frunzelor începură să se desprindă, la început imperceptibil, unul câte unul, apoi din ce în ce mai deși, printre crengi, de parcă o mână uriașă, nevăzută, scutura ușor copacul, făcându-l să-și plouă frunzele peste mulțimea înfiorată care privea înfricoșată și uimită cum frunzele ruginii, verzui, cenușii sau gălbui se așezau într-un covor uriaș peste poiană. Intimidați la început, acum dezmeticiți, sătenii se repeziră să prindă frunzele, să le îndese în buzunare:

— Sunt bune de pus la streășina casei, lângă usturoi, să ne ferească de boli și de fiarele pădurii, explica Ion Chiostec nepotului, pe care-l ținea de mână să nu-l calce mulțimea.

— Ce ți-am zis eu că n-ai să-l tai? Îi șopti la ureche Stere Pițigoi lui Ion Șase. Diseară vin pe la tine cu nevastă-mea, Ileana, să mai vorbim. Poate îl găsim și pe Neculai al Linii. Să nu dezlegi câinele și să nu încui poarta la drum. Nici cu vremea nu-i a bine. Vezi ce vălătuci de nori se îngrămădesc spre Crivăț, la Boșoveiu?

Deodată, privirea mulțumită și împăcată a preotului se înăsprî, orbitele i se măriră, ochii încercară să sară de la locul lor, cutele frunții i se încrețiră și mai tare în dungi groase, gura întredeschisă șuiera ceva nelămurit, iar degetele-i arătară energic înspre poteca ce venea dinspre pădure. Câțiva inși străini cu șepci pe cap, șapcaliii, se opriseră grupați, tăcuți, privind netulburăți spre copac și spre preot cu compătimire, spre mulțimea care-i ignora, preocupată să coboare grupuri-grupuri, ținându-se de mână solidari, spre sat. Din când în când, preotul și cei din apropierea lui aruncau priviri speriate înapoi, ferindu-se parcă să nu fie urmăriți, ca și cum s-ar fi temut ca de un câine care te latră, tace ce tace, și deodată se repede pe furis la piciorul tău, să te sfășie.

De sub Fag cercetam depărtările de un albastru-cenușiu, proiectate pe siniliul coplesitor al cerului, luminat straniu de un soare blând, într-o zi de toamnă târzie, când aerul parcă încremenise așteptând o poruncă, dar nu știa cum să facă să se pună în mișcare. Aș fi vrut să mă înalț în vârful degetelor picioarelor într-atât, că aș fi dorit să văd misterul de dincolo de Vârful Goșii, din fața satului. Mi se spunea mereu că dincolo e o apă mare, și mai departe e Câmpia Bărăganului, de unde venea în fiecare toamnă tata cu căruța plină de saci, de la Câmp. Încercam să-mi imaginez cum este acel câmp, când eu vedeam aici, la tot locul, numai pământ frământat de o mână uriașă, numai urcușuri și coborâșuri, nici un loc neted, nici pe islaz, nici măcar în curtea casei, nici pe Drumul ăl Mare, unde duminica, bărbații și femeile se adunau pe bănci, după amiaza, să pună treburile satului la cale. „Este neted, drept ca-n palmă”, se căznea să-mi explice altădată tata, dar nu-mi puteam imagina o suprafață așa de mare netedă. „Cum adică, mă întrebam, să vezi numai rotundul cerului și al pământului? Înseamnă că dincolo nu mai e nimic?”

Altă dată, când am fost la curățat pădurea la Vârful Goșii, am crezut că de acolo o să văd Câmpul, dar n-a

Tărăncă din Muscel

fost așa, că privirea mi s-a împiedicat de o altă culme necunoscută, și dincolo se mai zărea încă una și mai îndepărtată, ocolită de o apă ce se ducea și se pierdea departe. Primeam informații ciuntite de la tata, care dispărea de acasă cu boi cu tot primăvara, împreună cu toți bărbații din sat, spunându-mi că merge la semănat și stătea acolo până la prășitul porumbului, ca drumul să se repete la treierat și la cules. Alte vesti de acolo le primeam de la unchiul Rozoreanu, care sosea de la Padina, toamna, cu căruța cu cai, să ne ajute la cules prune. Mai poposeau în sat niște inși cu căruțe cu coviltire care veneau să schimbe știuleți de porumb pe mere, gutui, nuci, ce găseau. Era un întreg alai și o întreagă tocmeală între noi, copiii, și oamenii aceia zbârțiți la față, cu ochi mici și cu fețe măslinii, cu căteii legați de inima căruții. Tocmeala se lăsa de cele mai multe ori cu ceartă. Să nu-i fi zis unuia „cojane” – mâncau merele cu coajă și cu sâmburi cu tot –, că se și necăjeau: „Măi, muntene, cu pruna în cur!” Costel al lui Neculai al Linii, supărat, găsise să-i deie cojanului replica: „Avem noi pruna în cur de ne pișăm țuică, dar voi?”. O lovitură de bici fluierase pe lângă urechile lui, dar sărise la timp într-o parte, spre necazul cojanului și spre satisfacția noastră.

Astă-vară mi-am pus în gând să mă cațăr pe cracul Fagului dinspre sat, până în vârf, cu credința că de acolo voi zări Câmpul peste toți munții. Cum nu puteam îmbrățișa ditamai trunchiul, iar distanța dintre crengile de care să mă apuc era mai mare decât înălțimea mea, m-am gândit, ca din loc în loc, acolo unde voi pune piciorul, să bat câte un cui pentru sprijin. Mi-a luat ceva timp migala aceasta și, cu cât urcam, cu atât privirea mi se ducea după încă o culme, și din vârf, când m-am cățărat pe cea

mai subțire creangă, am zărit departe, peste apa șerpuitoare a Buzăului, case mai mici și mai mari, multe-multe, înghesuite una în alta, de-ți tăia răsufarea, toate pe un pământ neted. Obosit de efortul făcut la urcuș, și preocupat ca nu cumva să alunec și să cad la coborâre, n-am luat seama decât prea târziu, când am ajuns aproape de frunzișul ce înconjura despicătura Fagului, că jos se auzeau două voci: una groasă și sigură de bărbat, alta șoptită și subțirică de femeie. M-am pitulat mai tare în desișul de crengi, încălecând despicătura copacului și mi-am strecurat curios, cu răsufarea tăiată, privirea spre cei doi. Era Ion al lui Neculai al Linii, un flăcău ce tocmai se eliberase din armată, și Rița lui Mărculescu, care de abia se prinsese în horă. Urcaseră greu până acolo și acum se odihneau tăinind. Nu le auzeam toate șoaptele, dar le vedeam chipurile și gesturile. Bărbatul se întinsese pe spate, cu mâinile sub ceafă, de parcă ar fi vrut să mă caute cu privirea printre crengi, și un tremur însoțit de o nădușeală în spate mă cuprinsese. uitasem parcă să mai respir. Se întorsese cu corpul jumătate, fixând-o cu privirea pe femeie, căreia-i șoptea ceva ce-i făcea plăcere sau o rușina, căci fața i se înroșea, ochii îi străluceau, buzele-i șopteau ceva nelămurit, pieptul i se ridica într-un râset stăpânit. Stătea așezată pe pământ cu picioarele sub corp, învelite bine într-o rochiță subțire, petrecută sub ea, și din când în când, neștiind ce să facă cu o mână liberă, căci cu cealaltă se sprijinea de pământ, o ducea când în părul ei, pentru a îndrepta o șuviță care-i tot cădea peste frunte, când pe fruntea și prin părul flăcăului, sprijinit într-un cot. Deodată, mâna dreaptă a acestuia făcu un gest brusc, împingând trupul fetei pe spate, făcând-o să scoată un ușor strigăt surprins. Gestul fu atât de neașteptat, că o luă pe nepregătite pe față, lăsând-o fără reacție. Observam privirea ei speriată și fața plină de uimire, iar din când în când se auzeau rugăminți scâncite: „Nu, nu acum, ce vrei să faci? Dacă ne vede cineva?”

Mi se părea că mă zărise printre crengi, căci ochii îi rămăseseră fixați pe copac, dar aveam doar impresia aceasta, căci țintea flăcăul de deasupra ei. O mișcare de împotrivire a trupului fetei se observa sub greutatea sălbatică a flăcăului, care-i căuta cu gura fierbinte buzele sângerii și cu o mână nasturii bluzei. Buzele lui se strecurau când pe o parte a gâtului, când pe cealaltă, îi atingeau ușor lobul urechii și obrajii, și asta părea să-i facă plăcere fetei. Se lăsa sărutată și din când în când îi răspundea ridicând capul spre el, prinzându-i părul din ceafă cu mâinile amândouă. Una se plimba până spre creștetul capului, alta îl trăgea spre ea, apăsându-l cu degetele încordate, de parcă voia să-l înțepe.

Nu mai văzusem niciodată o așa dihanie cu patru brate și cu patru picioare și nu-mi puteam explica dacă ce se întâmpla acolo pe pământ era o luptă sau altceva și urmăream mișcările lor așa de curios că, dacă n-aș fi fost încălecat între bratele copacului, cu siguranță că aș fi alunecat chiar la picioarele lor. O săruta mereu, din ce în ce mai pătimaș și mai apăsător, coborându-și buzele când pe umeri, când pe brate, când pe sânii fetei pe care-i strângea cu niște mâini mari, noduroase și hulpave. Fata îi șoptea ceva ce aducea ca o rugămintă și se frământa cu tot trupul sub el, și tot ducea o mână sub ea de parcă

Autoportret

voia să înlătore vreun nod care o stânjenea. Flăcăul observă gestul ei, se opri, o întrebă ceva privind-o fix, parcă îngrijorat, se ridică în genunchi, apoi în picioare și din poiană adună la repezeală un braț de iarbă crudă pe care îl puse sub față. Cercetă cu privirea împrejurimile, de parcă ar fi vrut să se asigure că nu-l vede cineva. Îi murmură ceva fetei care, parcă hipnotizată, se așază pe brațul de fân, așteptând cu picioarele lipite, ceva ce nu știa nici ea că o să se întâmple. Flăcăul se strădui cu mâinile tremurânde să-și desfacă pravacul pantalonilor, se lăsa ușor pe genunchi în fața fetei speriate, o privi cu poftă, admirându-i trupul firav și dintr-o dată se prăvăli asupra ei. Brațele lui tari și noduroase încercau cu greu să desfacă împotrivirea fetei. Înfrântă, căzu pe spate, în timp ce mâinile lui căutau înfrigurate ceva între trupurile lor, zdrobind cu forță împotrivirea picioarelor ei care se lăsau cu greu desfăcute, și dintr-odată, o mișcare bruscă a spatelui bărbatului împinse arcul trupului în față, făcând-o să sloboade un țipăt înăbușit de durere sau de plăcere, urmat de răsufări sacadate și fierbinți.

Nu știam ce făceau acolo și nu înțelegeam mișcările ritmice ale bărbatului, care parcă intra și ieșea din ea, și nici pe cele ale femeii, care părea că se împotrivește la fel de ritmic, frecând pământul o dată cu ierburile care musteau sub ea. Mai văzusem bărbați și femei sărutându-se, dar o astfel de luptă brută dintre două trupuri, de bărbat și femeie, mă intriga și mă speria. Era cât p-aci să țip, vrând parcă s-o ajut pe față să răstoarne namila de pe ea, dacă n-aș fi observat că mișcările lor deveniseră din ce în ce mai lente. Chipul fetei, până acum speriat, se înroșise, înfiorându-se de plăcere, buzele ei începuseră din nou să-l caute, iar degetele mici alunecau pe spatele vânjos, apăsându-i umerii și trăgându-l spre ea. La un moment dat, orice mișcare a celor doi încetase, de parcă cineva îi țintuise pentru o clipă ce ținea cât o veșnicie.

Maria Nițu

IRINA MAVRODIN ȘI ELEGANȚA DISCRETĂ A CONVORBIRILOR*

Ca un modest afectuos „*La mulți ani!*”, spus Irinei Mavrodin, la aniversarea a 75 de ani, în anul de grație 2004, apare la editura **Pallas** din Focșani, ca o retrospectivă necesară și ca o datorie de onoare, de grație față de o personalitate marcantă a culturii românești, un volum, într-un fel omagial, sub forma unor convorbiri dintre Irina Mavrodin și Alexandru Deșliu, redactor șef al revistei focșănene **Pro Saeculum**.

Întâlnirea dintre cei doi are în subsidiar, dincolo de alte varia împrejurări, o circumstanță afectivă, un loc geografic comun, care leagă prezentul cu trecutul. În biografia Irinei Mavrodin, orașul Focșani e locul copilăriei sale, unde a venit cu părinții, la vârsta de 12 ani, din Oradea, în 1940, în urma Dictatului de la Viena, și a însemnat o parte din acel „acasă”, unic pentru fiecare. În amintirea sa, e un Focșani al trecutului, patriarhal, idilic, cu strada casei părintești cu castani uriași, încărcăți cu flori, ca „*niște imense candelabre*”, cu grădina publică, un rai pentru copii, cu teatrul **Pastia**, cu străzile bogatului Focșani cu casele boierești, demolate de comuniști, ca și casa lor de altfel. Pentru Alexandru Deșliu, orașul Focșani e locul mai mult sau mai puțin idilic al prezentului, care dobândește acum un plus de patriarhalitate prin acest fragment de istorie literară, cu marcarea afectivă.

Volumul se înscrie într-un gen de cărți întâlnit frecvent, „*des entretiens*”, rod al activității unor „*literați de suflet*”, care au avut interes și perseverență de a întinde pe mai mult timp dialogul, un fel de interviu prelungit, cu ambiția uneori de exhaustivitate, în prezentarea unei personalități marcante, care, pentru autenticitate credibilă, să se dezvăluie ea însăși, nu doar ocazional, fragmentar, ci într-un întreg rotund autobiografic (convorbiri cu N. Steinhardt, cu Emil Cioran, cu Borges, cu Marin Preda, ori la fel cu Mihai I al României, cu Picasso, cu Zeno Vancea etc...).

E drept că majoritatea cărților cu astfel de convorbiri poartă un titlu sintetizator emblematic, dar poate, în acest caz, partenerii de discuții nu au căutat un titlu anume, tocmai pentru a nu direcționa într-un anumit fel receptarea, obstrucționând deschiderea spre multiplele interpretări latente.

Specificul acestei cărți, în ocurența ei singulară, personalizată, e schițat chiar de interlocutoare, ca premisă a demersului comun: cel care pune întrebările e pe un teren sigur, mai ferm, cel de istorie literară, al imaginii publice a Irinei Mavrodin, pe când persoana în cauză, cea care răspunde, încearcă doar să dea răspunsuri adecvate, dar inerent subiective: „*eu mă aflu pe terenul alunecos și instabil a ceea ce se află îndărătul imaginii, în*

spațiul haotic și imprevizibil și pulsând în nenumărate direcții al vieții pur și simplu, care se lasă greu formalizată, se opune din răspuțeri povestirii ei, ca formă de pietrificare” (p.123). Irina Mavrodin constată proustian: „*eu relatez aici mai mult efectul pe care l-au făcut asupra mea, impresia pe care au suscitată anumite realități și nu atât realitatea însăși, cu alte cuvinte mă aflu aici în plin exercițiu al memoriei afective*” (p.130).

Volumul e ca un roman cu doi coautori, care în același timp sunt și două personaje active, fiecare în parte cu rolul său. În țesătura romanului, cele două personaje sunt interdependente întru construire și autoconstruire. Al doilea personaj e Provocatorul, cel care favorizează alcătuirea primului personaj, prin întrebările sale, îl provoacă să se nască și să se autoconstruiască, precum Pygmalion pe Galateea, e cel care consemnează nararea, dar și un personaj discret, ca un „*corum anticum*”, „*raisonneur*”, ecou și comentator la replicile personajului principal.

Scriș firesc doar pe baza dialogului, de asemenea e ca o piesă de teatru, cu doi actori pe scenă, și cu alte personaje pasagere, ca niște umbre animate de memorie, individuale sau colective, oamenii unei epoci cu decoruri mereu în schimbare, după locul și timpul evocat, de la consemnarea unei familii de greci stabiliți pesemne în Principate prin secolul XV, până la degringolada anului 2004, decoruri publice, rareori cu intimitate de alcov.

O carte de acest gen se citește cu succes ca un roman ori ca o piesă de teatru captivantă, pentru că între cele două personaje se creează o stare de empatie, o relație de încredere și prețuire reciprocă, necesară pentru a se intra în consonanță. Pentru a obține răspunsurile dorite, relevante, răspunsuri consistente, incitante, cel care pune întrebările trebuie să-și dea cu măiestrie măsura talentului în arta interogației, îmbinând un stil profesionist, jurnalistic, în notă de investigație discretă, cu un stil convivial, prietenesc.

Al doilea personaj al dialogului, Alexandru Deșliu, intervievatorul, se caracterizează prin discreție, evidentă de la foaia de titlu, într-o cazuistică a multor apariții de acest gen, care sunt în prezentare inversă, cel care pune întrebări e autorul cărții, iar cel care răspunde, și care de fapt furnizează conținutul cărții, e trecut ca a doua responsabilitate, a celui interviuat, în subtitlu.

Discreția sa e și în întrebările scurte, concise, majoritatea chiar numai într-un rând, fără comentarii în plus, de „*ieșire în față*”, fără balast de inserții lungi, la modă, cu păreri, impresii proprii, luări de poziție în judecări de valoare absolutiste. Alături de întrebări protocolare, uzuale, apar și întrebări mai îndrăznețe, puse amical, care dau prospețime, tensionează rememorarea.

Întrebările sunt scurte și pentru că, de asemenea, sunt

* Irina Mavrodin, **Convorbiri cu Alexandru Deșliu**, Editura **Pallas**, Focșani, 2004

fără umpluturi informative referitoare la interviu. Acestea ar fi fost redundante în intenția de a informa cât mai complex, pentru că interlocutorul, care e și editorul, Alexandru Deșliu, a completat volumul cu un aparat critic eficient, cu materialul biobibliografic necesar, ca o addenda consistentă la carte, care, alături de întrebările divers-provocatoare, atingând toate domeniile, ca un excurs exhaustiv, transformă această carte într-o adevărată monografie Irina Mavrodin, un roman complet, biografic și autobiografic.

Addenda, alcătuită cu migală, cuprinde referințe critice (de la prima cronică, din 1970, cea consemnată și apreciată de Irina Mavrodin, a lui Ilie Constantin, până la spicuri de ultimă oră, din iunie 2004), apoi fotografii, **O viață în imagini**, din copilărie, până în octombrie 2004, o biobibliografie selectivă, studii, burse de studiu și stagii în străinătate, activitate didactică, cărți publicate de versuri, studii și eseuri, principalele traduceri în limba română (cu titlurile în original), traduceri în limba franceză, alte activități (conferințe, comunicări la conferințe naționale și internaționale și, ca o recunoaștere, premiile obținute (11 premii, din 1981 până-n 2004, premii ale Uniunii Scriitorilor, Premiul Academiei Române, premiul **Opera Omnia**, premiul Ambasadei Franței în România etc.).

Astfel că volumul începe ex abrupto, fără introduceri eseistice, de preludiviu, dar cu marcarea punctului de demarare, chiar *ab origine*: „**Care sunt rădăcinile familiei dumneavoastră?**”, urmând apoi întrebări bine gândite, sistematic organizate, ca să rezulte un tot organic al mărturisirilor, ori provocări ascunse în remarci scurte la răspunsurile date, cu un fel insidios de provocare în retorismul lor, pentru alte răspunsuri care să lămurească impresia, observația enunțată, declanșatoare pentru alte completări: „**erați cum se spune o familie fericită?**”, și la fel se încheie ex abrupto, ca într-o promisiune „*va urma*”, rămânând deschisă continuarea. Unele interogări, în concentrarea lor, aglutinează chiar mai multe întrebări de fapt într-o singură formulare, implicând declanșarea unei materii dense de confesiune: „**Care ar fi principalele coordonate în formarea dvs? Școli, cărți, oameni...**”. În alte cazuri însă această concentrare e neprofesionistă, când se cer informații prea multiple, în mare tratabile separat, când cel interviu răspunde la părțile care îl preocupă mai mult, e acaparat de ele, rămânând neeludate, ori expediate scurt, secvențe din a doua parte a întrebării: „**Poate ne vorbiți ceva despre seminariile Dvs, doctoratele pe care le conduceți, despre cărțile Dvs, de eseuri, consacrate literaturii franceze?**” (p. 36). Alături de întrebări legate de biografismul concret, într-o formulare la fel laconică, se pun întrebări problematice, într-o coordonată de filosofie existențială proprie, recurs la o introspecție într-o intimitate mai profundă, o sinceritate a mărturisirii dincolo de cele știute, care aduc prospețime: „**Prima mare interogație pe care ați adresat-o vieții?**”, „**La ce vârstă ați început să simțiți greutatea a toate din jur?**” Un alt gen de întrebări e cel care provoacă o opinie proprie pe marginea unui citat, întru susținerea ori nu a emblematicului unei afirmații. Astfel, pornind de la un citat de J. P. Sartre: „*Poezia înseamnă cine pierde câștigă*”, Irina Mavrodin dezvoltă ideea că

literatura e ca un joc al hazardului, ca o loterie, cu asumarea chiar și a riscului de a pierde.

Uneori, unele întrebări se reiau tematic la o anumită distanță, cu mici nuanțări, similare întrucâtva, și poate ar fi fost necesară o reorganizare a posteriori a întrebărilor, întru coerența și concizia curgerii fluente a firului epic. Alteori, întrebările par inserții neinspirate față de fluxul confesiunii, neîndemânatic plasate, ca o tăietură în respirația continuă a epicului, o strangulare în fluiditate, fără legătură cu răspunsul anterior, de parcă acesta nu s-ar fi ascultat, și s-a plasat funcționărește întrebarea gata pregătită, dar e drept că, fiind o materie atât de densă și diversă de frământat, nu se poate realiza totul perfect, să curgă toate întrebările unele din altele.

Întrebările sunt puse gradat, vizând etapele pentru „*o viață de om*”, o adevărată saga de familie, Provocatorul își sistematizează meticolos, clar și organizat întrebările, scurte, precise, și în același timp diversificate, într-un rotund al autobiografiei, nu întru informații seci ori doar concrete, ci mai ales în nuanțări afective, de meditație, reflecție ideatică și sentimentală, introspecție afectivă, rădăcinile familiei (arbore genealogic), atmosfera din familie (educație, modele), Focșani – copilăria, tinerețea, anii de școală, studenție, prietenii literare, debutul în presa literară, atmosfera literară a generației sale, atracția spre literatura franceză, satisfacții / insatisfacții în activitatea de traducător, activitatea la Editura **Actes Sud**, de promovare a literaturii române peste granițe, activitatea de profesor timp de 30 de ani, perioada dinainte de '89 și cea postdecembristă, cu întrebări adecvate privind aspecte ale vieții literare, sociale, politice, până la momentul actual.

Descendența familiei Mavrodin, din partea străbunicilor tatei, e dintr-o străveche familie de origine greacă, din partea mamei, din familie de răzeși vrânceni, are și străbunici boieri moldoveni, unii cu tradiție de vechi preoți cărturari, încât poartă gena unui destin închinat cărții, sufletului și minții, și vietuirii în spiritul gliei. Biografia sa n-a fost lipsită de experiențe – limită, de încercări dure-roase, care ar fi îndreptățit-o la sentimente mai aspre față de istoria, politica, societatea românească. Familia sa a dat obol țării, tăvălugului istoriei, ca orice român care e victimă când face istoria mică, jertfe pe frontul războiului mondial, bunici și străbunici morți pe front, a cunoscut apoi nerecunoștința regimului, tatăl, voluntar pe front la 19 ani, este apoi închis pentru a se fi înscris în partidul național țărănist, vina fiind că el credea în idealurile umanitare de ajutorare a săracilor, iar fratelui Alexandru, la aceeași vârstă de 19 ani, i se înscenează o mascaradă de proces, prin care este întemnițat. Era mezinul răsfățat, și poate de aceea e puțin idealizat, „*era ca un mielșel al Domnului, și tocmai de aceea, probabil, Destinul a vrut ca el să fie sacrificial*”, și evenimentul, chiar dacă sufletul ei nu cunoaște ura, rămâne o traumă de nevindecat, pentru că, mărturisește ea, rănile fizice se vindecă, dar cele morale niciodată, și chiar dacă par uneori uitate, oricând un fapt, un gest le pot reactiva. Era ceva inexplicabil, absurd, viața s-a rupt în două, și atunci parcă cel mai mult a constatat că e mai multă nedreptate în lume.

Pe malul mării (Femeia cu umbrelă)

Paradoxul în noblețea caracterului său întru echitate și verticalitate a coloanei vertebrale e că, deși avea astfel de antecedente dure în istoricul familiei sale, acestea nu au marcat-o sufletește în direcția unei asprimi a caracterului, a unei înclinații spre intoleranță față de cei vinovați, spre revanșă, duritate a judecării celorlalți, cum alții se cred îndreptățiți să facă pe justițiarii chiar pentru nedreptăți mai mici. Dimpotrivă, are păreri superior umaniste, poate utopice pentru societatea carnivoră de azi, i s-a reproșat chiar că e prea tolerantă, dar n-ar abdica de la acest principiu al toleranței, ca o condiție esențială pentru comunicare, viață normală: „*Structura, natura mea sunt toleranțe*”, „*intoleranța mi se pare o monstruoșitate, o aberație, o absurditate*”, „*se autogenerază ca un principiu al dezastrului și al sterilității depline*” (p. 109). Pare paradoxal cum aceste condiții vitrege au șlefuit iubire și nu ură revanșardă, o personalitate care are ca profesiune de credință în viață, ca o sfântă treime, valorile: „*credință, iubire, speranță. În afară de asta totul e zădărnice*” (p. 142).

Puterea și altețea caracterului său au fost date de o educație solidă, profund autentică în valorile morale, nu doar fanteze, caricaturi, gablonțuri de educație fals burgheză, educație în care în primul rând părinții săi au fost modelele morale de referință: „*în familia mea doamna respectul față de valori morale, care astăzi încep parcă să fie uitate*” (p. 8), modele în plan uman cât și profesional: „*modele în ceea ce privește cinstea, sinceritatea, munca, înțelegerea și toleranța față de ceilalți*” – calități cu atât mai nobile cu cât au fost nedreptățiți de circumstanțele

istorice și politico-sociale: „*erau profesioniști de mare clasă, care m-au învățat că, respectându-mi profesia, mă respect pe mine însămi*”. Un *modus vivendi* al părinților care și-a pus pecetea pe existența sa, devenind destinul său.

Din acea atmosferă de iubire, încredere, armonie, calm, seninătate, a înmagazinat rezerve mari de lucruri bune pentru suflet și minte, din care și-a tras și-a trage puterea în orice momente critice. Și alte trăsături ale personalității sale se regăsesc în acest „*pattern*”: „*părinții mei erau cu adevărat democrați, patrioți și foarte europeni*”, deschidere umanistă spre valorile occidentale, prin dese călătorii, dar cu reîntoarcere în România, aici înseamnă acel „*acasă*” care, pe lângă conotația sentimentală, reală, locul unde te-ai născut și sunt mormintele celor dragi, e de asemenea locul unde poți fi tu însuși, unde ai cititorii tăi, cei care te înțeleg, unde ai construit locul tău spiritual, cărămidă cu cărămidă sufletească și spirituală, unde ești bine așezat în identitatea ta profundă.

Forța de a-și construi o personalitate puternică a fost dată și de credința în Dumnezeu, credință care, atunci când e asimilată în latura superioară de transcendere divină, dă puterea deplină de a transforma viața în destin, și a-l împlini. Și în această putere de a nu rata viața ca destin, de a o înțelege superior și a o transcende, rezidă echilibrul său, rar întâlnit la un om singur în lupta cu oamenii, cu societatea.

O trăire determinantă a fost de asemenea și experiența-limită din adolescență, când aniversarea a 19 ani a sărbătorit-o proaspăt internată în sanatoriul de la Moroieni, cu diagnosticul de tuberculoză, boală care atunci era nevindecabilă. Gândul că va muri sigur (ca o predestinare romantică de destin poetic, doar să mori de ftizie era înscris în istoria dramatică a poezilor romantici), a făcut-o să simtă atunci o relaționare adevărată cu timpul, într-o stare de seninătate ca o epifanie.

În fluxul acestor convorbiri, o caracteristică dominantă e un fel propriu de discreție, o pudoare a confesiunilor, mărturisirile din zona intimităților sunt controlate cu bun simț, aristocrație, eleganță, fără picanterii de viață intimă, sentimentală, ce ar satisface eventual lectorii de revistă VIP, fără sarea și piperul unor moderniste interviuri care se vor șocante, provocatoare, adaptate unei psihologii de paparazzi, chiar dacă se știe despre cota de „*rating*” a cărților gen autobiografii, mărturisiri, care crește când se satisface setea de amănunte de telenovelă, cancanuri ale vieții intime, iubiri și trădări, suferințe din dragoste, din gelozie.

Irina Mavrodin se prezintă după codul bunelor maniere, nu acceptă o prezentare în pijama, ci eventual într-un elegant halat de casă. Cu parcimonie, mărturisește puțin despre căsnicia mai mult furtunoasă de 11 ani, sacrificată pentru cariera didactică, după care nu s-a mai recăsătorit, n-a avut copii, dar admirabil e că a știut să-și transforme înfrângerea în victorie, să depășească singurătatea, prin legătura sufletească cu restul familiei, atașamentul față de nepoți, prin autoanaliză înțelegându-și firea, independentă, fără deschidere spre compromisurile căsătoriei. Ni se mai dau puțin, cu lingurița, în dozaj calculat, mărturisiri că a crezut în primatul iubirii femeie / bărbat, a suferit

din dragoste, dar fără alte dezvăluiri. Desprindem portretele unor prieteni de suflet, dincolo de prietenie literară, delicate pagini cu Dan Laurentiu, Mircea Ivănescu, care, prin prospețimea portretizării, devin personaje vii în romanul vieții sale.

Irina Mavrodin, care și-a împlinit destinul literar prin eseu, traduceri, poezie, mărturisește că n-a cedat tentației prozei, din convingerea că un poet ar scrie, eventual, un poem în proză, ori ar fi marjare spre zona fantasticului, unde fantezia e mai liberă, nu un roman realist, și dacă ar rămâne totuși ca un gând posibil, ar scrie poate, crede ea, un roman discontinuu, fragmentar.

Afirmatia „*îmi dau seama că nu sunt o povestitoare, nu știu să fac portrete, orice încercare de a construi un personaj va fi ratată*” (p.123), e de fapt o mărturisire de modestie, autoapreciere infirmată de fluenta vie a discursului memorialistic, cu fir epic alert, cu personaje evocate viu, artistic, cu talent.

Galeria de personaje din panoplia amintirilor, cu mici excepții, constituie o lume în personaje marcante, cunoscute, care merită să fie consemnate pentru istoria literară, dintr-o „*mitologie culturală*” a ei.

Când e întrebată de profesorul preferat care a contribuit la formarea ei, realizează un tablou, într-o adevărată scenă de roman ce concentrează o viață de om, carieră și moarte, în culorile unui Goya, portretul profesorului la care a fost asistentă, Alexandru Dimitriu – Păușești, modest și impunător, care, și pentru că făcuse parte din grupul scriitorilor suprarealiști români, avea un fel special de a preda captivant cursul, ca cineva din interior, „*într-o intimitate totală cu literatura, cu poezia*”. A murit singur în casă, de un infarct, la scurt timp după moartea soției, și acel sfârșit, descris într-o scenă parcă halucinant-suprarealistă „*el mort în sicriu, cu pantofii parcă prea mari pentru trupul lui chirchit, în jur, în cămăruță, tot felul de obiecte heteroclite, într-o dezordine incredibilă*”, „*el însuși, în sicriul lui, părând un biet obiect aruncat acolo la nimereală*” i-a creat atunci în modul cel mai acut „*sentimentul derizoriului și al zădărniceii*” (p. 25).

Prieteni literari sunt portretizați cu afecțiune, plastic, cu vivacitate și expresivitate de romancier, ori de pictor portretist, alături de caracterizarea știută de istorie și critică literară prezentând meritele literare ale personajului în cauză, are capacitatea de a face, chiar și doar printr-un simplu detaliu, un personaj inubliabil, cu forță proprie de impunere. Modest Morariu, cel care a făcut prima traducere-antologie din Cioran, când „*în acel moment – sub comunism – a fost o adevărată performanță să fie publicat Cioran*”, e prietenul de o viață, cu „*ochii de un albastru-verde-cenușiu profund*”, rămas în imaginea finală, chinuit de cancer, cu morfina unei muzici de Schubert, cu bunii prieteni Petre Stoica și Marcel Petrișor alături, „*într-un teribil tablou al morții așteptate cu bună știință și în chinuri*”. Accentuat e portretul lui Mircea Ivănescu, „*marele și capriciosul*” prieten cu care se întâlnea zilnic „*uneori dimineața și seara, într-una din cărciumile Bucureștiului de atunci, care, cred, au dispărut cu totul*” și care-i spunea să scrie zilnic, „*orice nouă încercare fiind o nouă șansă dată poeziei*”. Sunt consemnate contactele cu Monica Lovinescu (comparată cu Madame de Staël, renumită și

ea pentru conversația strălucită, inteligența și cultura ei) și cu Virgil Ierunca, personalități văzute ca „*instanțe supreme*”, care îi reprezenta în lumea liberă pe cei de după cortina de fier, „*niște supraoameni, ființe emblematice, definitiv intrate în mitologia mea personală*” (p.49), prima vizită fiind marcată de emoție, sfială, timiditate. Similară e întâlnirea din casa lui Paul Barbăneagră, când îi are alături pe cei doi monștri sacri: „*pe o canapea, M. Eliade trăgând calm din eterna lui pipă, pe Cioran în stare de veșnică agitație și cu părul fermecător răvășit*”.

Volumul e un adevărat roman, nu numai prin personaje, ci și prin atmosferă de epocă, ca o adevărată frescă a vremurilor, pentru că prin continue interrelaționări cu mediul, cu prietenii, se recrează atmosfera societății, într-o evocare plastică, convingătoare prin simplitatea, firescul, naturalul expunerii, fără emfază, poză, artificial, controlat.

Confesiunile despre copilărie, nu doar ca simple date, ci prin afectivitate, notații de detalii, impresii, configurează atmosfera perioadei interbelice, într-o evocare vie, cu învățământul „*dur*”, solid, gen cel practicat de d-na Hagiu, dar și cu metode moderne, interactive, în stil european. Anii de studenție, descriși prin detalii, cu „*facultatea făcută*

Flori de cireș

sub auspiciile proletcultismului”, prezintă genul de învățământ care a obligat-o să fie propriul profesor, să guste mai mult cărțile prohibite, marii autori puși la index, schimbul „*ilicite*” de cărți, între colegii studenți creând amiciții pe baze literare, lecturi legate inerent de oameni care i-au pus în mână cărți, ori chiar de cei care i-au interzis anumite cărți.

Alături de păreri literare despre generația sa, observații, caracteristici de critic și istoric literar, cu personalități literare, creează portretul generației sale, și prin boema artistică, cea concretă, în zona sincerității din zona underground, secvența de mărturisire a boemei literare, chiar alcoolizante în mare parte, într-o tușă a generației sale, cu creionări de literat, de pictor-prozator, dintr-o tinerețe tumultuoasă „*exista și un context, aproape mort acum: o boemă artistică, literară, care își avea strălucirea și savoarea ei*” (p. 20).

Specificul de epic romanesc e obținut în parte dirijat și prin întrebările lui Alexandru Deșliu, care provoacă destăinuirii de epic, coloratură concretă: „**Povestiți-ne câte un fapt din fiecare an de facultate...**”, „**Ce fapt palpitant ați povesti...**”, conștient că acestea vor caracteriza mai expresiv și emblematic timpul, o strategie proustiană, prin amintirile care rămân fixate mai puternic de memoria afectivă.

Volumul e astfel ca un roman al devenirii, cum și-a transformat viața în destin: „*cred într-un destin care lucrează prin hazard și prin liberul nostru arbitru*”, pentru că poți vorbi de împlinire sau nu a unui destin doar când ai în urmă o sumă de evenimente care ți-au marcat viața, și e definit la o vârstă când, în momentele principale, poți face bilanțul faptelor tale, să dai „*samă*” de modul cum ai folosit talentul care ți s-a dat.

Marea artă a Irinei Mavrodin în împlinirea destinului său e că nu a fragmentat domeniile de activitate, deducem satisfacția într-un rotund al înfăptuirii, atât activitatea didactică, cursuri, seminarii și doctorate, cât și cea de traducătoare, eseistă, poetă sunt într-o unitate. Coerența e prin faptul că sunt pe baza acelorași premise teoretice, în același domeniu, al poezicii / poieticii, ecuație în care sunt introduse și poezia și traducerea, care dau o bază practică „*speculațiilor*” teoretice. Prin prisma acestei ecuații le vorbește studenților dinăuntrul fenomenului literar (practica cursurilor citite ori dictate i se pare „*o crimă didactică față de studenți*”) (p.37), încât comunicarea cu studenții și doctoranzii e naturală, firească, dintr-o vocație, o stare de empatie în relația student / profesor, în genul celei moderne, excesiv fluturată, comunicare „*interactivă*”.

Contactele cu străinătatea au făcut-o să înțeleagă deosebirea față de Europa Occidentală și Statele Unite, unde exigența e mare, dar pe bază de interactivitate, comunică nu informația, care se poate găsi și pe Internet, ci felul cum s-o folosească, îi învață pe studenți să gândească încât opinează ea „*reforma în învățământ ar trebui să înceapă cu mentalitatea didactică a profesorilor*” (p. 38).

Revenind la destinul său cultural, dincolo de satisfacțiile și premiile pentru traduceri, poezii, eseuri, satisfacții în cariera didactică, munca cu studenții, la cursuri, doctorate, masterate, în final rămâne o nostalgie, și o fisură în sfluirile diamantine ale vieții, insatisfacții legate de debu-

tul ei în poezie, alături de cronici minunate a avut și dezamăgiri, N. Manolescu a minimalizat-o, chiar dacă apoi Vladimir Tismăneanu a reabilitat-o, răspunzând într-o cronică radiofonică; Matei Călinescu, deși ca prieten s-a pronunțat favorabil, n-a scris despre ea. Poate altfel ar fi fost destinul ca poetă, lansată de mari critici, cum se poartă în ierarhizările literare, să nu fie nevoie de o reevaluare târzie, o repunere la locul cuvenit a unei poezii de marcă. Poezia rămâne un fel de ideal al ei, firesc pentru acea stare a muritorului care „*tinde asimptotic spre nemurire*” (P. Țuțea), când prin creație proprie, artistul, cu orgoliul asemănării cu Creatorul, prin Poezie atinge acea stare de epifanie. Asta pentru că traducerea formează un statut efemer, cândva vor veni alte traduceri, eseurile, la fel, sunt creații la a doua mână, inteligentă și cultură exersate pe alte creații, încât chiar se gândise la un moment dat să renunțe la profesorat pentru destinul de poet, dar pesemne, „*n-a fost să fie*”, ori „*așa a fost scris*”, „*Maktub*”. Ultimul volum de versuri, premiat, se numește chiar „*Centrul de aur*”, susținere a afirmației din confesiuni: „*centrul meu este poezia*”.

Discreția, caracteristică a întregului volum, e ca o trăsătură de temperament, chiar și când i se cere să vorbească despre propriile-i cărți e reticentă (spre deosebire de alții, care, ca o paranoia sau megalomanie, vorbesc, își explicitează până la suprasaturație propriile cărți, ce au vrut să spună, cu impresia că nu au fost înțeleși deplin de către critici ori cititori) „*nu-mi place să-mi comentez cărțile, să orientez lectura, bine este ca o carte să se înfățișeze cititorilor neatinsă de ceea ce am putea numi «lectura monopol» a autorului*” (p. 39).

Alături de mărturisiri autobiografice, portretul se completează prin considerații proprii pe teme de larg interes, ca inserții de eseu subiectiv, la care e incitată de întrebări interesante, care ar putea alcătui în pagini largi o secțiune aparte de dezbateri literare: „**Despre singurătatea scriitorului...**”, „**dreptatea literară...**”, „**literatura ca salvare a lumii...**”, „**senectutea pentru un scriitor în raport cu creația sa...**”, „**omul de azi: al imaginarului sau al imaginilor...**” etc...

Volumul este cartea unui destin, al unei personalități culturale, discretă, care ar fi meritat mai mult, cea prezentată pe coperta a IV-a de D.R. Popescu „*remarcabila poetă Irina Mavrodin, profesoara Irina Mavrodin, eseista Irina Mavrodin, extraordinara traducătoare a operelor lui Proust, colega de generație și de idei a unor scriitori de valoare europeană, Petre Stoica, Modest Morariu, Mircea Ivănescu, Dan Laurențiu*”, care amintește de greul Eschil, cel care l-a îndemnat tocmai pe un războinic, Eteocle, „*să pună în lumină valoarea și importanța pământului pe care viețuiește*”.

„*Convorbirile*” creează portretul unei adevărate Doamne a culturii românești, definită prin inteligență, rafinament intelectual, sensibilitate, echilibru moral, altețe spirituală și sufletească, eleganță și noblețe, măsură, onestitate, mărinimie, vocație a prieteniei și a toleranței, trăsături sintetizate de ea însăși: «*Răbdare, speranță, iubire, credință*» *aceste cuvinte au o greutate fiecare, o plenitudine cvasimaterială. Le port mereu cu mine ca pe niște talismane pe care le simt în podul palmei*”.

O PERSONALITATE SUB SEMNUL IUBIRII DE OAMENI*

Până în 1989, cel puțin, universitara Irina Mavrodin era mult stimată ca traducătoare și eseistă, neexistând cineva care să pună la îndoială meritele celei care a tradus exemplar din Marcel Proust, G. Flaubert, André Gide și Albert Camus sau a semnat câteva eseuri substanțiale: *Poietică și poetică* (1982), *Punctul central* (1987)... Cu asemenea „argumente” de mare rezistență, confirmate de cele două premii obținute în anii 1982 și 1985, Irina Mavrodin a fost considerată – pe bună dreptate – o traducătoare de elită și o redevabilă eseistă. De aceea, traducerile din M. Proust, Albert Cohen și Gaston Bachelard din perioada postdecembristă sau eseurile apărute în ultimul deceniu: *Mâna care scrie* (1994), și *Cvadratura cercului* (2001) ar fi trebuit să consolideze o atare poziție. Doar că – în vacarmul general, cu un amestec indigest de kitsch, postură și impostură, valoare și nonvaloare – prea puțini mai scrutează această zonă a purei intelectualități, ozonată de respirația calmă a cărților de neclintită valoare.

Poeta Irina Mavrodin, pusă în umbră de activitatea traducătoare și a eseistei, a fost comentată mai puțin decât ar fi meritat, chiar dacă – e adevărat – între „vocile” critice care au remarcat valoarea textelor sale poetice se află Horia Bădescu, Alex. Ștefănescu, Laurențiu Ulici, Mircea Ivănescu, Dan C. Mihăilescu sau Marin Mincu. Nici măcar Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru volumul de poezie *Vocile* (1998), nici Premiul de poezie *Marin Sorescu* al Editurii *Scrisul Românesc* pentru volumul *Centrul de aur* (2003) nu au reușit să echilibreze balanța. Dacă adăugăm acestor ipostaze, despre care am vorbit (eseista, traducătoarea), pe aceea a profesoarei de vocație, avem imaginea unei bogate personalități ce se cere explorată cu o firească reverență și o la fel de naturală curiozitate intelectuală: „întreaga mea operă este extrem de unitară. E ca un organism ale cărei părți nu pot fi separate unele de altele. Aș spune că fiecare carte a crescut parcă organic din cea anterioară”. Șansa de a ne apropia optim de opera și personalitatea acesteia ne-o oferă acum publicistul cu vechi state de serviciu, Alexandru Deșliu, prin această recentă apariție editorială, utilă și fermecătoare, în același timp. Aceasta se înscrie – de altfel – într-o bună tradiție europeană a genului: *Entretiens avec...*, din care au apărut atâtea în anii '50, '60 și care a prins pe tărâm românesc: Florin Mugur – *Convorbiri cu Marin Preda* (1973) sau Eugen Simion – *Convorbiri cu Petru Dumitriu* (1994).

Meritele publicistului vrâncean sunt cu mult mai substanțiale decât ar presupune statutul unui gazetar onest și scrupulos, mai ales pentru că vizează câmpul foarte generos (și pretențios) al unei culturi elitiste, asimilând mijloacele gazetărești cu cele beletristice, mai ales pentru că se subordonează unui program foarte ambițios de recuperare și valorizare a unor

personalități ce fac mândria meleagurilor vrâncene: Leopoldina Bălănuță (2001), Emanoil Petruț (2003) și, iată, Irina Mavrodin (2004).

Cartea discutată aici, cea mai bună dintre cele care poartă semnătura lui Al. Deșliu, este un document sufletesc de vibrândă autenticitate, o șansă de a înțelege mai bine o epocă vitregă cu oamenii supuși setului de valori tradiționale: credința, iubirea, demnitatea, cinstea, munca, toleranța... Când își enumeră dascălii ce au contribuit la formația sa, nu uită să pună la loc de cinste: **familia**, de unde Irina Mavrodin a învățat „respectul față de valorile morale”, **dădaca Ioana**, de la care a învățat să între „în comunicare cu natura”, **facultatea**, făcută sub auspiciile proletcultismului, „pentru că m-a obligat să-mi fiu propriul profesor”, **viața** cu toate întâmplările teribile (relatate aici) prin care a trecut, dar și **literatura** care s-a suprapus și a rafinat / sublimat toate trăirile, oricât de dramatice. Rezultatul scontat, apreciază cu luciditate autoarea **Vocilor**, este „o anumită filosofie a seninătății și a speranței”, reverberată în orice rând scris și trăit.

Ea amintește cu mândrie faptul că, pe linie paternă, bunica sa se trăgea dintr-o veche familie de răzeși vrânceni, iar pe linie maternă, se trăgea dintr-o familie putneană ce a dat comunității mai mulți preoți. Câteva informații, încercate de o crescândă emoție și respect filial, ne interesează în cel mai înalt grad. Astfel, tatăl, Anastase Mavrodin, a fost dintre aceia care au avut inițiativa construirii unui mausoleu la Mărășești, dar și inițiativa descoperirii unei plăci comemorative în holul liceului **Unirea** cu numele foștilor elevi morți în Primul Război Mondial, liceu în care și-a desfășurat o bună parte din activitatea didactică.

De la acesta a învățat dragostea și respectul pentru limba și cultura franceză, principiul adevărului și al toleranței, încrederea în semenii săi. În ciuda loviturilor grele primite: detenția tatălui (1945 - 1948), divorțul survenit în 1957, demolarea casei din Focșani, detenția fratelui (1957 - 1960), moartea părinților, a fratelui, confruntată cu atâtea tragedii, părți din tragedia unui neam, Irina Mavrodin supraviețuiește spiritual prin fiecare pagină scrisă, prin munca devotată la catedră, prin prietenii cumulate în timp, între care se disting, prin intensitate: Modest Morariu, Mircea Ivănescu, Dan Laurențiu... Paginile în care evocă boema în doi cu traducătorul lui J. Joyce și W. Faulkner sunt remarcabile, ca și acelea în care evocă – cu durere abia reținută – personalitatea lui Dan Laurențiu, copleșit de patima absolută care a fost poezia și „care-l absorbea spre stele”.

Personajul-narator, departe de a avea morga unui universitar, scorțos și pedant, este umanizat la fiecare pas: marile iubiri și marile nefericiri în dragoste n-au ocolit-o, tot așa cum boema artistică a capitalei din anii '50, ce „și avea strălucirea

* Irina Mavrodin, *Convorbiri cu Alexandru Deșliu*, Editura *Pallas*, Focșani, 2004

și *savoarea ei*”, o ajută să se regăsească în partea sa omenească. Teoria proustiană a dualității structurale a scriitorului se regăsește în aceste pagini: cei care vor să o cunoască pe Irina Mavrodin în dimensiunea omenească vor avea destule satisfacții, în timp ce eul profund, creator se va descoperi pe sine în pagini bine cumpănite despre literatură și finalitatea ei, despre resursele și rostul poeziei, despre legăturile intime între poezie, traducere, eseu și activitatea didactică! Este și meritul lui Al. Deșliu de a alterna cu inteligență întrebări ce vizează o parte sau alta a personalității sale, fără să dea impresia că s-ar supune unei strategii anume. Drept este că – în acest caz – personajul intervievat este un *raisonneur* ideal.

Indiferent de ipostaza asumată, acum, la ceasul amintirilor și al bilanțurilor provizorii, nu încearcă să pară mai mult decât este, dar nici mai puțin. **Profesoara** și-a descoperit, în timp, vocația, notând cu satisfacție profesională: „*comunicarea mea cu studenții și cu doctoranzii este interactivă*”. Pe aceștia i-a încurajat întotdeauna să gândească, să-și găsească și să-și pună în valoare propria personalitate, să aibă încredere în ei. Semnificativ este că ultima frază a cărții confirmă dorința de a-și păstra intactă puterea de lucru cu studenții masteranzi și cu doctoranzii ei „*încă niște ani bun!*”.

Văzând în cultură o formă de rezistență spirituală, ea face parte dintre aceia care au introdus în programa analitică a autorii interziși în acei ani, reușind chiar performanța sincronizării – în unele cazuri – prin introducerea unor autori „*de ultimă oră*”, inițiativă ce își avea riscurile ei.

Când discuți despre activitatea sa de *traducătoare*, atât de mult elogiată, te-ai aștepta la o autoevaluare exclusiv pozitivă. Asta nu se întâmplă, în sensul că nu lipsesc reproșurile pe care și le adresează: nu a reușit traducerea integrală a operei lui Proust (din motive obiective), nu a reușit să finalizeze (editorial) traducerile în franceză din opera lui Dan Laurențiu și Anton Holban. În altă parte, recunoaște că **Frumoasa Domnului** de Albert Cohen (1300 de pagini în 10 ani) a fost „*cea mai chinuitoare traducere*”. Cum era de așteptat, nu puteau lipsi de aici luările de poziție, echilibrate, lucide, tranșante. Astfel, se arată conștientă de faptul că „*faima traducătorului este legată și de faima cărții traduse de el, de faima acestei cărți în spațiul care o receptează*”. Pe de altă parte, condamnă ferm complexe de superioritate, cultivate cu inconștientă de unii autori autohtoni de genul: „*literatura română și mai ales poezia română sunt printre cele mai bune din lume!*”!! Dincolo de orice complexe, Irina Mavrodin declară cu onestitate: „*Eu cred într-un multiculturalism european*”. Chiar dihotomia CENTRU - MARGINE i se pare – la această oră – nerelevantă, o dată ce nici Bucureștiul nu mai poate fi considerat un centru literar al țării și nici o capitală a lumii nu-și poate permite să se considere un centru cultural mondial sau (măcar) european.

Paginile în care sunt evocate cele trei întâlniri ale acesteia cu **Emil Cioran** sunt de maxim interes atât pentru istoricii literari, cât și pentru cei care le-ar citi – cu toată candoarea – ca pagini de literatură. Astfel, la prima întâlnire, din 1970, gânditorul din Rășinari îi apare „*în stare de veșnică agitație și cu părul fermecător de răvășit*”, pentru ca – după aproape două decenii (1990), când vine să-i propună acestuia traducerea primei sale cărți apărute în limba franceză, **Précis de décomposition** (1949) – autorul să-i apară „*vioi, surzător, extrem de natural*”, imaginea „*unui student bătrân*” cu o mare deschidere „*pentru ceea ce se petrecea în România*”. În sfârșit,

Fete lucrând la poartă (Ulița satului)

la ultima întâlnire (1992), Cioran i se impune în memoria afectivă „*râzând, cu un râs tineresc, nici o clipă arogant*”. Se simte, dincolo de vibrația cuvintelor, admirația necondiționată, dar – mai ales – bucuria de a-l descoperi pe autorul **Căderii în timp** în dimensiunea lui omenească, deloc dezamăgitoare.

E limpede că, fără a-și recuza sau neglija (în vreun fel) ipostaza de profesoară, traducătoare sau eseistă, Irina Mavrodin s-a dorit, în primul rând, poetă. Prima întâlnire cu poezia s-a petrecut la 14 ani, când s-a aflat în fața unui câmp cu maci, stare de o mare intensitate la care – recunoaște – nu a putut reveni vreodată. Structural, se simte aproape de Emily Dickinson (1830 - 1886), autoare a unor poeme introspectice ce au influențat lirica secolului următor sau, cel puțin, o parte a acesteia. Modelele literare autohtone, pe care și le recunoaște, sunt M. Eminescu și G. Bacovia. În anii agitatorilor căutări și decantări interioare, încrederea în ceea ce face i-au adus-o Herta Spuhn, Mircea Ivănescu, Modest Morariu, Nina Cassian și, bineînțeles, primul ei editor, Mircea Ciobanu. Marea întrebare pe care și-a pus-o la 17 ani, într-o zi de iunie 1946: „*de ce trebuie să mor, când e atâta viață în jurul meu?*” și-a primit un răspuns pe deplin convingător prin toată activitatea desfășurată, nutrită din dragostea pentru oameni, dar, nu în ultimul rând, prin poezia sa.

Renunțarea programatică la artificiile retorice au apropiat-o de „*aceeași epifanie a unității oximoronice: viață și moarte, calm și angoasă, bucurie și dezastru, început și sfârșit, lumină și întuneric, aceeași salvare prin instalarea în inima contradicției*”. Metafora e globală, iar monotonia (conform lecției bacoviene) e valorizată pozitiv: „*cred doar în poezia impersonală și în scriitura ale cărei mecanisme funcționează cu sinceritate în mișcarea lor*”. Peste toate se instalează bucuria de a scrie, încrederea neclintită în puterea poeziei. Mai crede cu aceeași tărie că marii poeți sunt „*cei care schimbă paradigma valorică*” și că „*atâta vreme cât omul va fi om, el va face poezie*”.

Trăim într-o lume a aparențelor, într-o lume escaladată de vulgaritate și violență, sufocată de impostură și kitschuri, de mirajul puterii și al banului. Acesta e prezentul în care autoarea nu se simte deloc confortabil, dar nici nu abandonează speranța. Întoarsă spre trecut, ca spre un eden cultural, odată ce vede în literatura interbelică cel mai glorios moment din literatura română, dar cu un ochi sever îndreptat spre prezentul imediat (2004), unde ne întâmpină un veleitarism fără precedent, Irina Mavrodin își iubește semenii, pe Creatorul a Toate, se împărtășește din această credință, indiferent de planul de manifestare și de locul unde se află: „*A fi acasă înseamnă pentru mine a fi bine așezată în identitatea mea cea mai profundă*”.

UN BACOVIA „EN DÉTAIL”. TENTAȚIA EXHAUSTIVITĂȚII*

Constantin Călin, al cărui nume este legat prin cele mai intime fibre de Bacău („o lume de dugheni”) și de Bacovia, prin tot ce a făcut timp de patru decenii, vine din nou în atenția iubitorilor de poezie cu un excelent op, pe măsura așteptărilor. Actuala apariție editorială constituie cea de-a doua parte a unui edificiu pe cât de ambițios, pe atât de impresionant: după o biografie, copleșitoare prin volumul și calitatea informației, prin onestitatea și coerența interpretărilor (1999), urmează o necesară „descriere a operei”, atentă la nuanțe și riguros exactă pe elementele de fond ce compun „universul fizic și moral” bacovian (2004), după care este de așteptat un al treilea volum (!?) care va încheia – probabil – cea mai cuprinzătoare investigație a poeziei acestuia: **Triumful unui marginal**. Miza gravă a unei asemenea întreprinderi, dincolo de orice „superstiție teoretică și didactică”, este – după mărturisirea exegetului – cunoașterea aprofundată a lui Bacovia. Un obiectiv realizat cu succes, prin ceea ce ne-a oferit până în prezent.

Constantin Călin practică o critică simpatetică, aspirând permanent (și reușind aproape întotdeauna) să-l proiecteze pe autorul **Plumbului** în „timpul și spațiul său”, cu un efort de situație în mentalul epocii și cu sublinierea nuanțată a nenumăratelor asemănări și diferențe. Convins că opera acestuia se bazează exclusiv pe experiențe directe și că poetul „a închis, destul de devreme, cărțile altora ca să gândească singur”, comentatorul de texte, variante, motive și elemente materiale, culori, sunete și mirosuri, mentalități și stări de spirit, alcătuiește un discurs ce nu-și refuză seducția și farmecul limbajului, nu în ultimul rând, pe cele ale erudiției.

„Cred că important nu e să spui ce nu s-a spus [...], ci să faci dovada comprehensiunii, să restaurezi înțelesurile originare ale operei”, cu dorința, deplin motivată, de a descoperi cititorilor „un Bacovia primitiv, simplu, autentic”. Firește, gestul e polemic, prin refuzul expres al speculațiilor de orice natură, înotând împotriva curentului, cum s-ar spune, și căutându-și aliații între autorii generațiilor trecute care aveau religia faptelor (de limbă, literare) controlabile cu o severă îngăduință, dar – mai ales – cultul muncii / studiului, recunoscându-și cu franchețe „neliniștile” unei munci migăloase.

Nu ne poate scăpa ironia amară a exegetului bacovian ce primește „cu resemnare zâmbetele de superioritate ale celor care n-au trebuit să se străduiască pentru așa ceva”. E la îndemâna oricui – am observa, la rândul-ne – să acopere cu aroganța sa ceea ce-l depășește moral, cel puțin. Între cei tineri, ce mai cochetează astăzi cu literatura, aproape nimeni nu mai face istorie literară, aproape nimeni nu se mai înhamă la proiecte culturale de anvergură, care sunt – în orice caz – epuizante și fără șansa unor satisfacții imediate. De cele mai multe ori, sclipind de (atâta) inteligență și explodând (strategic) în jerbe de artificii la anume cărți bine prizate și mediatizate, tinerii comentatori lasă impresia – mai degrabă – de frivolitate, angajați fiind în exercițiul puterii pe un teritoriu unde acesta nu mai

înseamnă mare lucru. Oricâtă informație ar deține, oricâte limbi străine ar stăpâni și oricâtă inteligență creativă ar pune în joc, tânărul candidat la eternitate nu poate suplini absența studiilor temeinice de care are atâta nevoie, dar pe care le privește cu o suficiență condamnabilă.

Un asemenea studiu temeinic este acest volum al II-lea din **Dosarul Bacovia**, cu nu mai puțin de 1349 de note în 162 de pagini, ce însoțesc și sprijină fiecare considerație, fiecare propoziție critică, fiecare observație, adăugire și nuanță, sesizate cu sagacitate și interpretate cu finețe. Aceste note se adaugă exclusiv primelor două părți ale cărții: **O descriere a operei** (cu 245 de pagini) și **Glose** (104 pagini), după care urmează un **Jurnal de lectură** cu 51 de pagini, la fel de pasionant în planul ideilor, **Cronica ediției Petroveanu-Botez** (1978), o exemplară analiză textologică (25 de pagini), **Note și comentarii**, la care se adaugă un **Indice de nume** ce-l ajută pe cititorul interesat să se orienteze mai bine în arhitectura acestei cărți.

Orice temă, subiect, motiv s-ar impune atenției cercetătorului, devine o bună șansă pentru o echilibrată și pertinentă proză de idei. Astfel, discutând despre „Poet – Poezie”, în prima parte a studiului său, acesta face o scurtă incursiune în istoria celor două concepte, așa cum au fost înțelese de la I. Heliade-Rădulescu, Eminescu și Macedonski, până la G. Bacovia. Dacă în secolul al XIX-lea a prosperat „mitul poetului ca natură excepțională”, treptat acest mit se resemantizează, pe măsură ce se modifică raportul ficțiunii cu realitatea. Altfel spus, „fantezia e constrânsă să cedeze realității”. Rezultatul va fi, în cazul lui Bacovia, o dureroasă conștiință a propriei marginalizări, cu accentul pus pe sensibilitatea sa mult inflamată. Poezia ca stare de suflet și nu ca „ratio”, ca aspirație și „țipăt” interior!...

În ciuda faptului că înregistrează cu scrupulozitate principale voci lirice ale secolului al XIX-lea, din perspectiva atitudinii față de poezie și poet, cu dovezile la fiecare pas, că numără poezii din perioada 1899 – 1916 (peste 300!), C. Călin nu mizează exclusiv pe erudiție (mijloc, nu scop), ci pe o privire pătrunzătoare și pe capacitatea de a trage – de aici – concluzii întru totul convingătoare și profitabile, dacă ne raportăm la întregul creației bacoviene. Astfel, după ce observă că autorul **Plumbului** n-a renunțat vreodată la mitul excepționalității creatorului de poezie, considerându-se el însuși „un fenomen” (v. **Divagării utile**), că poza romantică, în cazul său, a fost compromisă de ironie și autoironie (**Unei fecioare**), că Poetul se dedublează permanent, schimbând măștile, dramatizând (**Nervi de toamnă**), autorul acestui studiu apreciază, într-o formulare memorabilă, că „Bacovia reprezintă cazul unui mare poet fără imaginație”. Nu un capitol anume, ci toată exegeza lui C. Călin probează acest adevăr.

Într-un alt subcapitol, intitulat **Antonimii**, discută, cu aplicația cunoscută, raportul dintre centru și margine, dintre fascinația orașului („burgul”) și repudierea mahalalei sau a târgului dezolant și inert, dintre salon (corespunzând stadiului modern și urban) și odaie (locuință, adăpost, refugiu, celulă). În evocarea orașului, observă exegetul, Bacovia – boemul (atras de lumina electrică, de vitrine, femei) se confruntă cu

* Constantin Călin, **Dosarul Bacovia**, vol. II, **O descriere a operei, glose, jurnal**, Bacău, Editura **Agora**, 2004, 648 p.

Bacovia – moralistul, care vede „*partea întunecată a lucrurilor, deșertăciunea lor*”.

Bolile sistemului nervos au început să fie recunoscute în prima jumătate a secolului al XIX-lea pentru ca, după numai 50 de ani, să devină, în egală măsură, o modă și o realitate foarte neplăcută. C. Călin ia în discuție nevroza ca motiv literar (și nu numai), în ambele ipostaze. În cazul lui Bacovia, aceasta este o stare „*de criză*”, un accident al imaginației și o metaforă, iar poetul se poartă ca un „*stigmatizat*”, cu toate simțurile hipertrofiate. De aici, discursul său „*exasperat, grăbit, sacadat*”. Acuitatea senzațiilor e principala condiție a unui introvertit, în sensul autoscopiei. Personajul rezultat este un „*rătăcit*”, iar **rătăcirea** „*e o continuă neliniște și suferință*”. Imunizat în fața morții, el este speriat că ar putea „*sfârși cu mintea devastată de repetate nemulțumiri*”.

Discutând despre „*sinceritate și impostură*”, autorul nu face decât să reia o idee afirmată încă în **Eseurile sale despre om și epocă** (vol. I). Omul a creat poezia, pentru ca – mai apoi – aceasta să-l creeze pe om (și să-l distrugă); cu alte cuvinte, omul Bacovia și-a proiectat un scenariu, și-a distribuit un „*rol*” pe care l-a jucat cu har și dăruire până la identificare. Trăirile sale sunt autentice în măsura în care personajul creat este credincios normei sale interioare, dar sunt suspecte în măsura în care acesta – în „*romanul*” său liric, compus din 271 de texte – „*scrie doar atunci când are ceva de spus*”, mistificând prin omisiune, adică evitând acele momente din viața sa care n-ar fi corespuns scenariului propus inițial. Acesta este principalul motiv pentru care poezia sa are nevoie de **glose** la fiecare pas.

Ocupându-se de cele două tentative românești (**Cântec târziu și Impresii de roman**), după ce observă reticenta sa „*în a se povesti*”, sensibilitatea sa de moralist, apreciază cu dreptate că lucrul cel mai important în cele două texte este „*repertoriul lor de observații profunde și de reflecții*”, dar că romanele – cel puțin, în intenție – sunt, indiscutabil, „*un pariu pierdut, un eșec*”.

Modul în care procedează autorul studiului satisface toate curiozitățile: se discută etimologii, sinonimii, frecvența și semnificațiile motivului în epocă, în textele confrăților, cu ambiția exhaustivității; totul cu minuție și aplomb, atent la detaliu, nuanță, dar fără a pierde perspectiva ansamblului. În mod firesc, nu lipsesc trimiteri în biografia poetului, dar nici amintirile personale ale exegetului, mărturiile indirecte, într-o dublă relație simpatetică: cu textul și cu realitatea. Admirabil este faptul că observațiile critice, de la capitol la capitol, oricât de disparate ar părea la prima vedere, se organizează într-o demonstrație de o mare organicitate și coerență!

Dorința de a acoperi cu informație orice zonă, oferită spre explorare, vine din pasiunea arheologică a reconstituirii unor climate și realități literare, cu o nedisimulată voluptate a erudiției. De aceea, nu ne poate mira faptul că sunt consultate și adnotate lucrări dintre cele mai variate: H. Sanielevici – **Probleme sociale și psihologice**, 1920; Lazăr Șăineanu – **Dicționar universal al limbii române**, 1940; Ioan Nădejde și Aurelia Nădejde-Gesticone – **Dicționar latin-român**, 1920; **Dicționar enciclopedic de psihiatrie**, 1989; Dr. N. Lapteș – **Pericolul tuberculozei la sate**, 1913; G. Proca – **Alcoolismul la țară**, 1907; Wittgenstein – **Tratatul logico-filozofic**, 1991; Dr. Alexis Carell – **Omul, acest necunoscut**, 1937 sau **Studii economico-politice** (1890 - 1930), cu o introducere de A. C. Cuza, 1930, dar NU citează nici un confrate care a tratat o temă sau alta, refuzând – și pe această cale – orice lectură mediată de teorie și speculații filosofice. Constantin Călin lasă permanent impresia că știe cu mult mai mult decât ne oferă (selectiv) și noi n-avem nici un

motiv să ne îndoim de acest lucru. De aici sentimentul confortabil că ne mișcăm într-un univers controlat cu autoritate și competență.

În aceeași bună dispoziție intelectuală sunt scrise **Glosele**, care alternează pagina de erudiție (în limitele decente ale necesității) cu observația pătrunzătoare, așezată în faldurile atrăgătoare ale unor formulări plastice și sugestive. După ce apreciază corect, fără nici o referire la practicile ezoterice, că **plumbul**, „*era termenul unui diagnostic moral*”, căutându-i semnificațiile în realitățile sociale ale epocii, și după ce ne informează că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, pentru cei înstăriți se foloseau coșciuge de plumb (până când serviciile funebre „*s-au democratizat*”), comentatorul literar socotește poemul – emblema al întregului edificiu liric „*o rugăciune fără cuvinte, o «cugetare» fără retorică, o descriere oarbă, un «roman» eliptic*”.

Autorul **Dosarului Bacovia** nu ostenește să-și pună întrebări: care e sensul contextual al termenului „*barbar*” din **Seară tristă**? De ce singura *amintire veselă* din întreaga sa operă (**Alean**) e legată de toamnă, de livezi, de vii? Oare poate fi localizat „*havuzul din dosul palatului mort*”? Ce fel de monedă era aceea din **Nervi de toamnă** (versul „*Târziu, în geamul tău, încet, cu o monedă voi suna*”)?! **Furtuna**, datată în 1905 și publicată în 1924, a fost o realitate sau o ficțiune elaborată? Pot fi identificate volumele din **Zborul cârților** (1905)?! Și câte altele...

După fiecare întrebare pe care și-o pune (asemenea aceluși copil care s-a întrebat pentru prima dată de ce iarba e verde), urmează o investigație, un istoric – dacă acest lucru se impune –, câteva considerații critice și... o morală (explicită sau nu). După ce caută sensurile cuvântului „*barbar*” în dicționare, stabilește semnificațiile acestuia la Gh. Asachi, A. Pann, M. Eminescu, Al. Macedonski și, mai târziu, T. Arghezi, C. Călin constată că la Bacovia acest cuvânt exercită „*un soi de fascinație*”. Femeia evocată în text „*cânta aspru, straniu, dar [...] răscolitor, memorabil*”. În **Alean** bucuriile vieții inocente se leagă de așa-numita vacanță a „*culesului*”, comparabilă – în acei ani – cu marile sărbători creștine. Versul „*Havuzul din dosul palatului mort*” se referă la Palatul Cantacuzino din București, cu o fântână arteziană situată la intrarea în Cișmigiu, vizavi de Piața Nordului, dispărută imediat după primul război mondial. Moneda folosită de poet în **Nervi de toamnă** putea fi un „*nikel*” (subdiviziune a leului) sau o piesă mare, de argint, cum circulau în epocă. **Furtuna** nu e, nici în acest caz, produsul imaginației, cum ar crede un neinițiat în universul bacovian, ci o realitate a anului 1905, trăită de poet în pădurile din Gherăiești, în apropierea Bacăului. Chiar aluziile livrești, cât de prețioase ar părea la prima vedere (Avesalom și Romulus), nu sunt altceva decât reminiscențe din perioada școlară. „*Setea sa de extincție* – notează exegetul – *nu e și sete de anonimă*”. Până și volumele enumerate într-un poem în proză (**Zborul cârților**) pot fi identificate: **Pentru pâine** de H. Sienkiewicz, apoi **Dreptate**, un volum ce cuprindea corespondența dintre Al. Vlahuță și I. L. Caragiale... Asemenea poetului pe care-l explorează, cu respect pentru valoare și cu pasiune pentru adevăr, C. Călin este – dincolo de orice – un comentator de mare bun simț, „*necorupt de teorii și prejudecăți, care distinge între esențial și superfluu*”.

Poetul refuză iluzia, pentru că toată poezia sa, atât de concentrată și esențializată, se naște din cea mai dramatică și mai convulsionată realitate. Similitudinile cu realitatea pe care o trăim nu pot scăpa unui ochi atât de atent. Fie un text, fie un vers, o reflecție bacoviană provoacă reacția moralistului. Spre exemplu, pedantismul, incriminat în **Liceu**, amintește lui C. Călin, el însuși cadru didactic cu vechi state de serviciu, că

fenomenul se întâlnește, preferențial, în mediul didactic și că tocmai aici vom întâlni indivizi „care țin cu tot dinadinsul să-și etaleze cunoștințele [...], cu afectare, ignorând orice măsură”. Versurile din **Sonet**, unde dubla comparație cu Poe și Verlaine, în ipostaza lor bahică, a fost interpretată abuziv, provoacă câteva inspirate (și malițioase) gânduri de moralist: „Dacă ești născut scriitor, pornești, ca în cazul lui Bacovia, de la băutură, după exemplul lui Poe și Verlaine, și ajungi la poezie... Dacă nu, rămâi doar cu vicii acestora”. Nimic mai adevărat...

Paginile de **Jurnal**, ce au avantajul unei mai mari libertăți de exprimare, nu fac decât să lumineze, să adauge nuanțe la nuanțe, să construiască acolade generoase ce nu pierd o clipă din vedere opera bacoviană, în întregul ei, în pofida faptului că impresia exterioară ar fi aceea a unui exeget acaparant de fragment, absorbit de un detaliu sau altul. Bacovia „en détail” echivalează imaginea unui Bacovia „dans l'ensemble”. Observațiile sale sunt ferme și, fără a avea un aer definitiv, oferă garanția unor adevăruri bine cumpănite și, mai ales, cu acoperire în realitatea textului.

„Originea fiecărei poezii de-ale sale o constituie întâmplările personale, biografice, dar – subliniază eseistul – evocarea lor tinde către un sens general”. Din fiecare pagină se înalță moralistul sever ce supune judecății sale excesele lumii moderne, el însuși moral (în esența sa) și „autocritic, până la autodenigrare”. Înțelegem acum mai bine legăturile subterane, mai adânci și mai trainice, decât par la prima vedere, între autorul **Scânteilor galbene** și comentatorul său, care se recunoaște, ici și acolo, în intransigența și consecvența morală a poetului. Asta nu-l împiedică să ia distanță, să gloseze memorabil și să găsească formulări, în egală măsură, plastice și pertinente: „Cel mai inteligent lucru făcut de Bacovia a fost acela de a rămâne el însuși”. În ciuda tuturor vicisitudinilor...

Omniprezența morții, ca temă literară și ca realitate psihică, îl imunizează. Cu cât poetul crește, se maturizează, ia cunoștință de sine, acesta se supune unui interesant proces de *mitridatizare* (transformând tot ce atinge în „frig”, „gol”, „vid”, „moarte”). „Poezia, crede C. Călin, l-a împins pe Bacovia contra naturii sale. Fără ea ar fi fost mai sociabil și, poate, mai vesel». Asta e sigur, dar noi am fi fost mai săraci, fără îndoială.

Textele sale necesită o investigație arheologică (cuvinte, expresii, sintagme ce se cer trezite, interogate, limpezite), chiar atunci când lasă impresia (falsă) că ar fi la îndemâna oricui („dugheană”, „cochetă”). Demonstrațiile, în acest sens, nu lipsesc și ele sunt întru totul convingătoare.

Remarcabilă este sugestia unei posibile apropieri între Bacovia și Brâncuși, în sensul unei progresive concentrări și esențializări până când se ajunge la „idei”, la înțelesurile cele mai adânci din materie și cuvinte. Iar poezia **Cuptor** beneficiază de cel mai pătrunzător comentariu pe care l-am citit vreodată. Mai întâi îi reține atenția „scenariul” liric (în elementele sale componente) ce sugerează „un proces în desfășurare, lent dar implacabil: descompunerea”, insistând asupra versului „Toarnă pe covoare parfumuri tari”, după care decodează mesajul poeziei în sensul că **Iubirea** e singura cale de salvare în fața morții. Altfel spus, gestul sanitar (din versul citat) este identic cu gestul erotic.

Așa cum era de așteptat, **Jurnalul** conține și câteva confesiuni (la vedere), tulburătoare prin cantitatea lor de omenesc, cuceritoare prin sinceritate: „Pentru a-l înțelege, în 1964, simțeam nevoia de bibliografie. Acum trăiesc poezia sa”. Aș putea gândi, la rândul meu, că poezia bacoviană se deschide mai ales celor de vârsta a treia, după ce au parcurs un aspru

drum de inițiere în cele două universuri pe care omul le are la îndemână: viața și biblioteca.

Tot ca o anexă este reproducută, în prezentul volum, cronica ediției Cornelia Botez – Mihail Petroveanu: **Opere** de G. Bacovia, București, Editura **Minerva**, 1978, text reluat – în variantă integrală – din **Ateneu**, nr. 4/decembrie 1978. E o operație demolatoare desfășurată după toate regulile. Mai întâi, observă că, de obicei, critica edițiilor este superficială și convențională, semnatarii neintrând în detalii! Mai apoi, enumeră – cu toată dreptatea – meritele acestei ediții (recuperează texte ignorate de alți editori, reproduce, pentru prima dată, integral **Impresii de roman**, corectează unele erori preexistente), dar... de aici începe execuția.

Ediția în discuție „contrariază printr-o serie de neglijențe și defecte”, enumerate și probate, fără puțința de a fi contestate, atât în tabelul cronologic, cât și în datarea poemelor, la care se adaugă frecvente nepotriviri între Tabelul cronologic, pe de o parte, notele și variantele, evident întocmite fără o documentare completă, pe de altă parte. Toată argumentația e desfășurată cu scrupulozitatea-i cunoscută, după cercetări proprii și confruntări atente, în așa fel încât fiecare afirmație, fiecare contestare se assemblează impecabil într-o critică constructivă și atentă, ce nu admite replică. Concluzia este una singură: ediția Petroveanu – Botez „nu e lucrarea de referință așteptată”, după cum nici ediția Mircea Coloșenco (2001) nu satisface pe deplin așteptările noastre. Cel puțin asta e situația, deocamdată!

Nu e singura dată și nici singurul loc unde Constantin Călin sancționează lipsa de rigoare științifică, graba, lipsa de seriozitate sau, pur și simplu, frivolitatea ce vizează impostura! Astfel, poemul în proză **De Paști** evocă pe o oarecare Maria Lazu, a cărei existență a fost confirmată de Agatha Grigorescu Bacovia. Pornind de la această realitate, Eugen Șendrea compune, în stil de „foileton senzațional”, o biografie cu suspect de multe amănunte, fără nici o bază documentară. Exegetul îi reproșează autorului „de ficțiuni istorice” că a „mutat” anul morții Mariei Lazu cu nouă ani mai târziu față de anul 1915, când a fost publicat poemul și din care reieșea moartea acesteia, iar ziarul **Bacăul**, indicat ca sursă, nu apărea în 1921, când – zice-se – se relatează despre „scărmăneala” administrată acesteia la Buda. Ca și în alte cazuri, execuția este decentă, dar definitivă.

În altă parte, reproșează lui Ion Valerian intervențiile (neavenite) în răspunsurile poetului, care pun sub semnul îndoielii autenticitatea interviurilor (1927 și 1929), punând în evidență nepotrivirile, contradicțiile sau chiar falsitatea unor afirmații (atribuite poetului). Lui N. Manolescu îi reproșează o poziție critică („Dintre poeții români, Bacovia e singurul care s-a coborât în infern”) repetată automatic, până la istovire, fără a avea o corespondență reală și profundă cu profilul poetului. Aceste precizări, nuanțe, îndreptări sunt întotdeauna necesare și mereu în consonanță cu demonstrația făcută la nivelul macrotextului.

Un studiu temeinic, o explorare atentă și competentă a fiecărui rând bacovian, o investigație făcută cu har și dăruire, un discurs sobru și elegant, dens și echilibrat, rareori ironic, mai adesea atins de ispita confesiunii și a moralizării. Sunt rândurile unui om care a meditat câteva bune decenii în marginea operei bacoviene, s-a identificat aproape cu obiectul studiului său, a căutat cu pasiune și a clădit cu nesfârșită răbdare, piesă cu piesă, element cu element, până la înălțarea edificiului pe care-l avem în fața noastră. Un op scris în momente de „liniște” și împăcare cu sine, pentru care îi suntem profund recunoscători.

CÂNTEC ÎN AMURG

„Sentimentele nu sunt eterne, ele se schimbă o dată cu istoria, iar pentru a face o nouă poezie trebuie să ajungi mai întâi la o nouă sentimentalitate”, spunea A. Machado. A inventa o nouă sentimentalitate pare a fi o condiție pentru oricare creator; iată un prim sens care se impune. Cu siguranță, și sentimentele au evoluat o dată cu înaintarea prin timp a civilizațiilor, dar ceva rămâne totuși stabil, printre atâtea variabile: disponibilitatea sufletească a omului către frumos, disponibilitate din care se naște poezia. O adaptare a poetului la sentimentalitatea epocii sale e un proces firesc. Nu știu cât o poate induce sau modela, dar ea, sentimentalitatea, existentă sau preexistentă, e un fond din care se hrănește poezia așezată permanent, chiar dacă de cele mai multe ori ignorată, într-un orizont de așteptare și speranță.

Noul volum de poezii, **Cântec în amurg** semnat de Ilie Gorjan, readuce în memoria afectiv-culturală sensul original al poeziei care se confundă cu cântecul, într-un sincretism prin care sunetele atingeau sferile înalte ale emoției, ale înălțării spirituale. *Cântecul* e mereu tânăr, *amurgul* e al omului, trecător într-o iluzorie existență.

Volumele anterioare – **Lacrimă și dor** (1999), **Sub semnul sărutului** (1999), **Miez de lumină** (2001), **Clipa de rouă** (2002), **Aripa lumii** (2003) situau poezia lui Ilie Gorjan în linia tradițională a lirismului nostru, ca o „poezie lină”, o „poezie care curge ca un pârâu pe teren neaccidentat”, cum remarca Ileana Vulpescu. Fluxul liric, teme preferate – iubirea, patria, natura, timpul, trecerea, condiția omului în timp, emoția exprimate discret erau conduse în tipare clasice, într-o prozodie corectă și caldă. O muzicalitate cu nostalgii și melancolii de lucid observator al trecerii se insinua și, trecând, lăsa deschise căile sincerității ce se risipea în poeme tandre, „suave, diafane și exacte, veritabile acuarele de cuvinte” (Nicolae Dragoș).

Noul volum reunește 133 de poeme, organizate pe trei secțiuni: **Dincolo de veac**, **Lumină fără sfârșit**, **Inele plâng**, în care se regăsesc vechile obsesii ale poetului cuprinse în tiparul tradițional al versului clasic, riguros, generând o muzică gravă și solemnă cu nostalgii determinate de „cărările de timp” pe care se simte, uneori, rătăcit; la acestea se adaugă jocurile zglobii, versul alb cu ritmuri interioare în adevărate jerbe lingvistice din care transpar predispozițiile ludice ale unui poet cu posibilități infinite de exprimare lirică. Sentimentul legăturii cu pământul românesc îl face să depășească o disperare insinuantă dar reținută și să se regăsească respirând „tăcerea Oltului”: „Respir tăcerea Oltului retras în adormire / Și simt lacrima ierbii rătăcind sub coasă, / Ochiul străbate liniștea umbroasă / De pe drumeagul lung și vechi ca o psaltire. // Cărări de timp mă ard și mă apasă / Cu sceptrul lor de taină fără grai. / Mă strânge greu poteca mea din leasă // În chingi de rătăcire și de albastru dor, / Îmi plâng

la tample florile-n alai / Când drumul meu se stinge și stelele mă dor”.

Poezia lui Ilie Gorjan provine din acest acut sentiment al trecerii (**Soim lunatic**) care a produs o îndepărtare în timp și în spațiu, o îndepărtare de acea zodie a tinereții încrezătoare și trufase, o îndepărtare în spațiu de spațiul-matrice, *topos* transformat într-o adevărată *geografie sacră* în care s-a plămădit ființa, s-au revelat primele înțelesuri, primele mituri, primele povești ale ființei. Cel mai frecvent cuvânt, o metaforă obsedantă, este *acasă*. Acest *topos* reunește o serie de motive (Oltul, părinții, bunica, fântânile, pădurea, dealul) prin care universul liric se individualizează, primind amprenta personalității poetului. *Acasă* este locul unde se caută poetul, unde revine mereu pentru a se regăsi și pentru a se recupera spiritualicește.

Orlești, *acasă*, este un *centrum mundi*, în care forțele se adună, „liniștea lumii” punând o pecete de frumusețe, armonie, echilibru: „O viață se transformă-ntr-o zi / În ciutura plină / cu liniștea lumii” (**Liniștea luminii (la Orlești)**) sau: „În inima satului totul este etern, / și nopțile împodobite cu / greieri, / și plânsul copilului în cerga de lână, / calul sorbind amețit din vatra / de lemn la fântână, / oaia cu mielul sortit să rămână, / și creasta cocoșului veșnic boem, / glasul de toacă în ritm de poem. // În inima satului / crește o lume perenă, / cresc brazdele negre sub fierul / de plug, / cresc vite cu aburi la gură / ostenite la jug. / În inima satului / dorul de rod al pământului / și-a înfipt rădăcinile în / sufletul ars de cântec al / țărânului”.

Modelul sonetului, poezie cu formă fixă cu tematică erotică, în genere, nu pare forțat, ceea ce-l animă și-l motivează este tot dragostea, care poate căpăta semnificații multiple, uimitoare (**Zvon**, de exemplu). Această lume se circumscrie spațial și e recuperată lingvistic (**La post**, **Daruri**, **Foncierea**, **Brăbeții**, **Petrecerea**, **Lină**, **La taifas** etc.) în adevărate exerciții stilistice prin care se creează atmosfera și se menține impresia de viață autentică. Când au structură dramatică, impresia de autenticitate se accentuează, *lirismul obiectiv* lăsând posibilitatea ca „personajele” să se reprezinte, să se joace pe sine. Lumea poetului se prezintă și din interior. Performanțele lingvistice sunt notabile. Uneori, poetul se joacă, inventând cuvinte ca un demiurg ludic: „Mi-e liniștea / din ochii tăi / și mi-e sărut de fruntea de / lumină-a sorții [...] / Mi-e rană toamna ta / cu gust secret / și mi-e albastru tonul tău de / muză dulce...” (**Mi-e cântec**).

Versul clasic, care cunoaște realizări frumoase în sonete, ca și versul modern, relevă capacitatea poetului de a-și adapta ideile, emoțiile, sentimentele unor tipare diverse, lirismul ocupând toate formele, lejer, natural. Iată **Fruntea timpului**: „A căzut prima zăpadă. / Pașii mei se leagănă cu noaptea / peste ochiul zăpezii / tot mai greu

de albă povară / peste fruntea timpului, / tot mai albă / ca o hlamidă de zână / purtată pe o aripă ușoară. / Tălpile mele se nasc / mai limpezi / în clocotul fulgilor / ce irump pe ulița veche / plecată de mult pe / rănilor vremii”, dar și **La moartea Mariei** sau **Umbra amintirilor**.

Timpul, trecerea, viața, „dincolo de veac” sunt o altă dimensiune tematică importantă. Conștientizarea trecerii, a morții ca realitate a ființei are loc la moartea părinților: „Mama s-a supărat și m-a lăsat. / S-a dus puțin mai departe, / dincolo de veac. / Și-a luat toate necazurile / și-a plecat cu ele fără să-mi / spună nimic, / n-a mai vrut să le poarte / că erau prea grele / și s-a dus să se culce puțin / departe de ele. / Nici măcar rămas bun nu mi-am luat / că eram plecat în drumurile mele, / suspinul din urmă și l-a dat / pe obrazul unui băiat, / pentru că mama s-a supărat / și a plecat dintr-o dată, / a rămas după ea doar / cheia în poartă” (**Dincolo de veac**).

În **Lumină fără sfârșit**, dominantă e tema aflării lui Dumnezeu, a afirmării existenței lui Dumnezeu: „Dumnezeu a murit! / scria Nietzsche pe tablă în / fața studenților săi / la începutul fiecărui curs, / apoi începea ora de / filosofie / străduindu-se să facă credibilă / afirmația scrisă pe obiectul / negru. / Când sfoara de pe ghemul / vieții lui se sfârși, / pe tabla neagră un student / scrie: / Nietzsche a murit! / semnează Dumnezeu” (**Ora de filosofie**).

Metafora luminii fără sfârșit este semnul prezenței lui Dumnezeu în creație, prelungirea sacrului în profan. Motivele literare se circumscriu atmosferei tematice: biserica, Dumnezeu, crucea, Iisus hrănind ideea unei credințe în puterea extraordinară a iubirii de a menține lumea în ființă: „Izvoarele sufletului curgeau susurând, / Iar mâinile Lui nășteau un grăunte / De rouă prea clară în lumi tănuite, / Știam că iubirea va trece curgând, / Când din cer cobora un bătrân pe un gând” (**Grăuntele iubirii**).

Dragostea de patrie și de popor cunoaște o nouă

modalitate de abordare, legată de tema implicării permanente a lui Dumnezeu în creație: „Dumnezeu își lua disde-dimineată / treburile în serios / și se apuca de croit țări și / popoare, / și croi, și croi, până când ajunse / în dreptul Carpaților / și nici Lui nu-i veni să creadă / câte frumuseți și minunății / pusese acolo, / încât își făcu cruce, gândindu-se / că pesemne le făcuse într-o zi din aia fericită / când îi venise să se apuce singur / de picior / și înseamnă că atunci îi căzuseră din buzunare toate / acele faimoase locuri. / Atunci își zise că astfel de plaiuri / sfinte nu pot fi viețuite decât / tot de niște oameni minunați / și după o scurtă opinteală / plantă cu semeni de-ai săi / locul care se cheamă / România” (**Dumnezeu la lucru**).

În ciclul **Inele plâng**, metafora personificatoare deschide semnificațiile spre asocierea om-copac, sensul care se desprinde ducând la identitatea inele-ani, inele-spe-rante: „Inele plâng la țărm de mare / Tesute peste valuri moi, / Își curg adâncul către noi / Așa cum noaptea lungă moare” (**Inele plâng**).

Sunt poeme ale eului, ale descoperirii de sine, ale cântecului său de izbândă, asociind și implicând motive de circulație, precum motivul lumii ca teatru: „Mai e puțin până la sfârșitul piesei / în care am jucat un rol / de cuib deschis, / unde și-au găsit culcuș / și liniștea, și foamea, și dragostea, / și lacrima, și noaptea, / și ochiul mamei căpăcit de stele” (**Rolul**). În **Pașii timpului**, eul e instalat, fragil, în durată: „Pașii timpului / mă știu de când am scris / un poem / cu rădăcini mai adânci ca / nunta de piatră / și de atunci mă apasă / pe umeri cu toate ploile și cu toată soapta grăului / adormit în nesomnul roșu / al macilor”.

Adăugându-se celorlalte creații, **Cântec în amurg** îi îmbogățește opera și o deschide spre noi zări și perspective, posibilitățile lirice fiind inepuizabile.

ALT MARIN PEDA, ALT MOROMETE

Marin Preda suscita, la douăzeci și patru de ani de la trecerea în neființă, interesul criticii într-un mod fără precedent, egalat doar de interesul pentru opera lui M. Eminescu.

Gelu Negrea pune în discuție, în recenta sa carte, **Cine ești dumneata, domnule Moromete?**, două probleme foarte importante în ceea ce privește personalitatea omului și a scriitorului Marin Preda, receptarea sa în contemporaneitate: destinul scriitorului în posteritate, în perioada de după 1989 și destinul romanului **Moromeții**, plecând de la premisa că primul volum al **Moromeților** a fost receptat distorsionat (premisă susținută și printr-un argument oferit de Magdalena Bedrosian, colaboratoare a scriitorului la editura **Cartea Românească**, și prin altul,

oferit de o mărturie a scriitorului din 1961 – „Eu am scris o carte în care una dintre laturile esențiale este umorul, **Moromeții**. Cu toate acestea, de ani de zile, citesc articole care ignoră cu gravitate această latură. Cineva care n-a citit cartea poate să-și facă părerea, luându-se după asemenea critici, că este vorba despre un tratat de economie agrară” (apud, p. 34).

Un creator rămâne în conștiința posterității prin operele sale și se clasicizează cu cât este mai contestat, controversat, răsfrânt în oglinzi paralele, chiar dacă, uneori, deformatoare. Idiosincraziile care-l privesc pe om nu pot deforma receptarea operei. E acesta, poate, un truism care trebuie invocat adesea pentru a nu amesteca, tendențios, criteriile de evaluare diferite.

După 1989, multe s-au schimbat în viața românului. Multe s-au schimbat și în literatură. Un tablou al epocii postdecembriste realizează Gelu Negrea într-un **Argu-**

* Gelu Negrea, **Cine ești dumneata, domnule Moromete?**, Editura **Muzeul Literaturii Române**, București, 2003

ment detaliat: „Ultimul deceniu al secolului expirat s-a constituit într-o arenă sălbatică a resentimentelor și vendetelor de toate soiurile și calibrele, aproape toate agitând drept pretext revizuirile axiologice – firești și necesare, de altfel – pe care le presupune o schimbare de sistem politico-social și acreditând drept modalitate predilectă de manifestare răfuiala crâncenă, promovată în numele unor imperative etice cel puțin discutabile” (p. 9). Dumnealui supune atenției și dezbaterii câteva idei pentru a elucida o problemă ce a agitat spiritele de-a lungul ultimului deceniu: colaboraționismul cu autoritățile politice comuniste al lui Marin Preda (și nu numai...). Mulți dintre cei care incriminează, „neoinchizitorii culturali”, sau/și arată cu degetul uită prea repede *lumea prin care au trecut* și în care au trăit, căci altfel, s-ar putea întreba pe ei înșiși *de ce nu s-au opus regimului*, așa cum aclamează împotriva altora.

Marin Preda n-a fost nici opozant, nici disident, dar nici un marginalizat al regimului, însă n-a fost „nici un profitor, un cumulard de avantaje dobândite ca preț al vinderii conștiinței scriitoricești sau civice, ca atâția alții...” (p. 7), postul de director al editurii **Cartea Românească**, „cea mai înaltă dregătorie remunerată”, a fost un drept al scriitorului și nu un cadou oferit de autorități. Cu siguranță, regimul comunist a avut mai multă nevoie de Marin Preda decât Marin Preda de regim, scriitorul situându-se mereu într-o rezervă de țaran „îndărătnic și mefient”, gesturile lui, deși fără spectaculozitate, fiind resimțite ca exterioare *liniei partidului*, „cârțitoare și ironice”. Scriitorul a fost mai mult tolerat pentru a nu fi transformat într-un Soljenițin autohton, rămânând, până la capăt, el însuși, deși în literatură impusese disimularea ca atitudine existențială.

Erijat în avocat al scriitorului, într-un proces care atâtea mize strâmbe, printr-o pledoarie persuasivă cu argumente estetico-etice, Gelu Negrea conduce discuția pe terenul logicii și al adevărului pentru a sublinia, pentru a reliefa statutul aparte al scriitorului în lume, în societate. Comportamentul social al unui scriitor nu poate fi judecat după normele moralei comune, *scriitorul nu este un om ca toți ceilalți. Meseria de artist nu există, „fiecare o reinventează de fiecare dată pe cont propriu, la nesfârșit”*. Dedublarea personalității (om / artist) e o marotă, „nu doar falsă, ci și penibilă în primitivismul ei”, deoarece alimentează „*aberațiile egalitariste care ne bântuie utopic în momentele de criză identitară*”.

Luând în discuție și alte cazuri, de la noi și de aiurea, din secolul al XX-lea sau din alt secol, autorul relevă adevărul că niciodată scriitorii n-au refuzat „*favorurile puternicilor zilei*”, ținându-se rareori departe de „*tentațiile vieții îmbelșugate sau de vanitatea dobândirii de onoruri dintre cele mai lumeste*”. Exemplul lui Procopius din Cezairea, „*inventatorul literaturii istorice alternative*”, poate fi o soluție pentru scriitorul aflat sub *teroarea istoriei*.

Aceste reacții viscerale, aceste încrâncenări furibunde și lipsite și de logică, și de măsură, s-ar datora lipsei solidarității. În literatură, ca și-n viață, acționează selecția naturală, doar iminența unui pericol ce-i privește în mod egal pe toți determinând solidaritatea. În rest, *homo homini lupus*.

O altă idee ce se desprinde din discursul argumentativ

al autorului este că „*inclusiunea sau eliminarea din circuitul public a unor autori a depins de poziția regimului față de ei, nu de poziția lor față de regim*”, L. Blaga, I. Barbu, T. Arghezi, Radu Gyr oferindu-și serviciile noii puteri de după 1945. Instinctul creator fiind echivalent cu instinctul supraviețuirii, multe atitudini și comportamente se explică prin nevoia vitală de exprimare a artistului, care e atât de coplesitoare încât „*eludează prețul moral*”.

Problema rectitudinii morale a creatorului s-a pus din totdeauna, de la **Arta poetică** a lui Horațiu. Dar lucrurile nu sunt așa de simple cum par la prima vedere. Uneori, conduita detestabilă nu poate anula valoarea operei. Între canalii genială și insul exemplar din punct de vedere moral, dar mediocru, opțiunea e pentru operă, căci opera este valoare perenă.

În privința atitudinii scriitorilor față de regimul comunist, ideile autorului sunt cât se poate de originale, crude prin adevărul rece, obiectiv. Folosindu-se de datele oferite de cartea lui Daniel Barbu, **Miturile comunismului românesc** (Editura **Nemira**, 1998), Gelu Negrea trage câteva concluzii: regimul comunist n-a fost atât de infamant pe cât cred, vor și susțin unii și, în acest context, scriitorii epocii nu aveau motive de fond să se opună comunismului. Alcătuiind o elită, „*beneficiau de recunoaștere publică, mai ieșeau și în străinătate, se întâlneau cu cititorii, participau la manifestări dedicate cărții, erau cooptați, fie și la modul formal, în diverse structuri*” (p. 27), beneficiau, de asemenea, de avantaje materiale (onorarii decente, case de creație etc.). De aceea, disidența politică românească n-a căpătat „*atitudini programatice*”, limitându-se la gesturi individuale, poporul român având o „*voceație politică discutabilă*”.

Quod erat demonstrandum. Pornind de la un „caz” particular (al scriitorului Marin Preda), autorul face radiografia întregii simptomatice reliefând cu pregnanță, într-un stil intelectual tensionat, febril, pasionat, idei, probleme ce frământă lumea literară românească actuală. E o sinteză, printre primele, în care autorul se străduiește să privească lucrurile cu detașarea obiectivă a istoricului. Nu lipsesc însă reflexele scriitorului, ale subiectivității creatoare. Discursul critic se naște din unirea unei subiectivități reflexive cu obiectivitatea lucidă, pusă în slujba adevărului.

După acest amplu **Argument** necesar care conține în nuce o întregă problematică incitantă, după un **Preambul** la fel de motivat, substanța cărții e dată de capitole cu titluri semnificative, urmărind straturile unei opere care continuă să exercite aceeași fascinație (**Baletul mecanic, Scriitorul, naratorul și personajul, U(ma)nități comice, Timp și istorie, Narcisismul retroactiv, Cine ești dumneata, domnule Moromete?, Despărțirea de Moromete**).

Considerând că **Moromeții** s-a clasicizat timpuriu și că, deci, e o operă citată fără a fi citită, Gelu Negrea propune o nouă lectură, ignorând cu obstinație toată literatura critică a operei, opiniile critice la care se oprește (E. Simion, N. Manolescu) fiind tot atâtea motive de distanțare, nu de puține ori polemică. Perspectiva de abordare e exclusiv tehnică, punându-se chiar problema apartenenței / nonapartenenței la specia epică a romanului. **Moro-**

meții este un roman în măsura în care **Amintirile din copilărie** sunt un roman, Marin Preda deosebindu-se de Ion Creangă prin obiectivitate. Naratorul este un evocator implicat în evenimentele pe care le rememorează cu detașare, o apropiere posibilă fiind aceea de Mihail Sadoveanu. Paralela cu **Amintirile** lui Creangă este interesantă (cf. cap. **Scriitorul, naratorul și personajul**).

Originalitatea romanului **Moromeții** nu constă în evenimentele narate, „*banalitatea evenimentelor*” fiind evidentă, nici în tipologii. Scriitorul nu e un analist ca Anton Holban, de exemplu, ci mai degrabă „un *behaviorist în spiritul prozatorilor americani*”, atenția narativă mergând spre gestul perceptibil din exterior (cf. p. 46). Și totuși, senzația mării opere nu ne părăsește. Nu evenimentele, nu tipologiile prevalează, ci modul în care recrează o lume din perspectiva arhetipului, a ceremonialului vieții, scriitorul operând o „*suspendare a devenirii*”, trecerea, durata sunt abolite în favoarea dimensiunii unice a prezentului etern (v. p. 48 - 49).

Moromeții e un roman „*întors spre trecut*”, după o formulă lansată de W. Kayser, în care perspectiva narativă este a maturului, a scriitorului, iar vocea narativă a copilului Niculae. Ca structură epică, romanul e unul „*mai puțin tradițional decât pare și decât a fost calificat, iar Marin Preda un scriitor mai îndrăzneț la începutul carierei decât la finalul ei*” (p. 76).

Idei interesante într-o tratare nouă se găsesc și în capitolul **U(ma)nități comice**, capitol prin care autorul intenționează să recupereze o dimensiune dominantă a romanului, ignorată de comentatori. Scenele la care se referă criticul sunt clasice (dialogul cu Tudor Bălosu, cina, discuțiile din poiana fierăriei lui Iocan etc.), evidențiind faptul că Ilie Moromete receptează realitatea din unghi comic. Raportul relatează/reprezintă câștigă în favoarea reprezentării. Viața este un spectacol privit cu ironie și umor. **Moromeții** nu e o tragedie, romanul trebuie privit din perspectivă comică. Ilie Moromete nu este un personaj tragic, lipsindu-i o „*miză existențială majoră*”, în absența căreia nu se poate defini ca „*entitate tragică și situație limită*” (cf. p. 178).

Privit din perspectiva relației individ/timp/istorie, romanul stă sub semnul unei nesemnate ambiguități continue în verbul impersonal „*se pare*”, timpul răbdător fiind doar o metaforă. Timpul este răbdător, dar istoria devine nerăbdătoare.

Apropierea lui Marin Preda de I. L. Caragiale, semnalată de V. Cristea, promite, din punct de vedere ideatic, multe lucruri interesante, multe surprize, multe idei menite a revela universul moromețian din unghi comic, căci precipitând mișcarea într-o tragedie se obține, cum spune Eugen Ionescu în **Note și contranote**, o piesă comică. Gelu Negrea aceasta intenționează: să răstoarne un întreg eșafodaj critic care a privit **Moromeții** din perspectiva tragică, văzând în destinul lui Ilie Moromete drama unei clase sociale etc., să umple un gol și să restituie operei funcția ei inițială, aceea clamată de autorul însuși: comicul, umorul și ironia. Ilie Moromete are o fibră caragialiană, fără a fi un personaj caragialian.

Capitolul **Cine ești dumneata, domnule Moromete?**, cel mai consistent, cu mai multe subcapitole (**Lungul**

drum al lui Ion către Ilie, Ochii lui Moromete, Țugurlan și Moromete, Românul imparțial Ilie Moromete, Moromete și Mitică), ia în discuții afirmații critice de notorietate referitoare la deosebirile de viziune dintre **Ion** de L. Rebreanu și **Moromeții** de M. Preda (E. Simion și N. Manolescu) pentru a le infirma prin contraargumente. Autorul consideră că tema relației dintre țărani și pământ a fost deviată din considerente politice, ea rămânând la fel de importantă ca în romanul lui L. Rebreanu. Deosebirile dintre L. Rebreanu și M. Preda trebuie căutate în altă parte, anume, în formă, în stil, în determinările sociale și psihologice diferite. Ilie Moromete e un Ion la o altă vârstă biologică, în relație cu pământul nimic nu s-a schimbat, pământul e centrul vieții țăranelor, o condiție *sine qua non* a existenței.

Polemica implicită textului nu are ca obiect contestarea lui M. Preda ca personalitate artistică (subiect consistent pentru mulți...), ci reevaluarea critică a întregii literaturi despre **Moromeții** prin repunerea în dialog critic, în circuitul de idei a unei întregi problematice legate de unul dintre cele mai citite romane în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Aducând sub lupa criticii aceleași fragmente din operă care au primit o interpretare sau alta, Gelu Negrea descoperă alte conotații distanțându-se de antecesorii săi (v. **Ochii lui Moromete**). Cauza eșecului lui Ilie Moromete s-ar afla în faptul (adevărul) că el „*nu vrea să vadă*”, că ochii „*limpezi și netulburați*” nu suportă realitatea, că personajul „*caută în lume nu noutatea [...] ci confirmarea unor convingeri anterioare, nu adevărul, ci posibilitatea de validare a conceptelor și judecăților imuabile cu care este obișnuit să opereze, indiferent de situație*” (p. 151).

Uneori (v. **Românul imparțial, Moromete**), afirmațiile sunt simple speculații care abat discursul de la literatură, de la literar către alte domenii extraliterare. De altfel, sunt multe pasaje digresive prin care se abate discuția, autorul având o plăcere funambulescă de a se lăsa purtat de valurile ideilor, de la **Biblie**, de la **Epopeea lui Ghilgameș** la **Poetica** lui Aristotel până la M. Proust și poezia lui Mircea Cărtărescu. E supralicitată în explicații sociologice mizeria lui Moromete, mizeria, voluptatea mizeriei a românului, în general, prin invocarea unor exemple care îl au în centru pe Eminescu sau **Omul recent** al lui H. R. Patapievi. Divagația excesivă dăunează demersului critic.

Paralelismul Marin Preda – I. L. Caragiale e urmărit și în personajele emblematice Ilie Moromete – Mitică, ambii revelându-se plener în relație cu Logosul. Moromete e un Mitică rural, moromețianismul se relevă ca expresie a balcanismului caragialian, având aceleași coordonate: „*gratuitate, logoree simpatică, zeflemea, neseriozitate benignă, ironie, belferism*” (p. 229).

Roman de referință al literaturii române, **Moromeții** reînnoadă tradiția mării proze românești, exegeza autorului dovedindu-se o posibilă re-interpretare într-o serie care se deschide pentru viitor. Opera e inepuizabilă și, generoasă, dă satisfacție oricărui cercetător în reliefaarea unor aspecte ignorate de unii, supralicitate de alții. **Deschiderea** operei (opera apertă) e condiția fascinației pe care continuă să o exercite.

Andrei Milca

ION BRAD – ÎNCHEIEREA UNUI CICLU BIOGRAFIC

Cel de-al cincilea episod din **Ambasador la Atena** este, se pare, și ultimul din seria „*biografiilor diplomatice*” ale lui **Ion Brad**. Adică și etapa finală a călătoriei din dragoste de Grecia, ce a fost cândva a doua patrie pentru scriitorul-ambasador.

Memoriile politice – și nu numai – au ajuns așadar la un final nedorit și grăbit chiar de scriitor. „*Nu mă mai simt în stare. Nu mai sunt atât de sigur de puterile mele de înot... Am constatat, uitându-mă spre țărîm, că primii trei ani și trei luni ai șederii mele în Elada mi-au ocupat spațiul celor patru cărți... dacă aș înota în același ritm, distanța celor 6 ani care ar mai trebui parcursi mi-ar pretinde încă vreo 6 volume. Dar cine s-ar mai încumeta la o asemenea aventură?*”. Deci, autorul schimbă stilul și formulele folosite până acum în scrierea primelor patru episoade ale ciclului – **Secvențele începutului, Avatarurile democrației, Elogiul nechibzuinței, În umbra zeilor**.

Zonă de cutremure sintetizează într-o singură carte (e drept, de aproape 500 de pagini!) perioada 1977 - 1982, restrângându-se la „*radiografierea și consemnarea unor evenimente mai importante*”. Ajuns la 75 de ani, Ion Brad filosofează eminescian „*Nu învie morții, e-n zadar copile*” – teama de foaia albă e de fapt a bătrâneții care nu mai are timpul necesar pentru a sonda la infinit arhive, amintiri, vremuri trecute. *Rememorarea și retrăirea* se amestecă, în senectutea care are, poate, și presentimentul ușor stoic-resemnat al apropierei de Marea Trecere. Nu întâmplător volumul se deschide thanatic, prin dispariția din 1977 a unui prieten al lui Brad: Menelaos Loudemis, și el scriitor și prieten al românilor. Pe linia dialogurilor platoniciene sau a lui Socrate, rămân eterne paginile acestui liric grec despre **Năluca Marathonului** și **Divina Salamina**. **Ultimul an cu Menelaos** este de fapt o metaforă a pierderii unui prieten, cu trimeri la Enkidu și Ghilgameș, ori la Ahile și Patrocle. Apar în discuție și Kostis Palamos, poetul național al Greciei, dar și figurile politice ale vremii: primul ministru Karamanlis sau cuplul prezidențial (și la rândul-i poetic!) Ioanna și Constantin Tsatsos. Dar apelul la Elada și la rădăcini este mereu făcut prin aforismele lui Eschil și Sofocle – chiar și când în scenă apar George Ivașcu, Dumitru Popescu, Ștefan Andrei și Paul Niculescu-Mizil.

Elogiul vechii și noii Grecii se poate face și unei simple telefoniste, la fel și lui Eugen Ionesco, în vizită la Atena, ori lui Ion Vlasiu. Brad relatează despre olimpiade și Olympia, se întoarce mereu la cotidian, la întâlnirile literare ori parlamentare, este „*într-o vacanță fără odihnă*”, iar de An Nou problemele rămân tot „*aceleași*”. Aflăm ce însemna începutul anului antic (Hecatonpedon) și cum s-a construit Casa României din capitala grecească. Vizita premierului elen la București ori a personalităților românești în Elada devin pretexte pentru amintiri și povești la gura sobei, pe care Ion Brad le deapănă în stilu-i ardelenesc inconfundabil. Este vremea de revenire a Greciei la statutul ei firesc european, a unei Româнії încă în centrul atenției

cancelariilor diplomatice, dar și un 1977 - 1982, când se petrec două mari cutremure de pământ în ambele țări, urmate de replici „*fizice, dar și sufletești*”. Din multele scrisori, agende, fotografii, cărți cu dedicație, evocări, vizite, Ion Brad încearcă să adune strictul necesar pentru o expunere cât mai obiectivă, fără a mai „*exagera*” pe marginea biografiilor unor amici. Totuși, memoriile cu caracter istoric sunt imposibil de realizat fără portretele unor adevărate personaje, luminoase, ce i-au umplut viața ambasadorului. „*I-am cunoscut AICI mai bine pe mulți români decât îi cunoscusem acasă!*”, conchide scriitorul, fără a încerca absurde reevaluări sau cinice „*actualizări*” oportuniste. Așa cum vorbești, tot așa ți se va răspunde – spunea Homer. Adică *drept*. Cititorii îl pot „*judeca*” pe Brad în cunoștință de cauză, cu dreptate. **Zei trăiesc** în cartea așa-zisului „*comunism*” – religia, sacrul, Olimpul sunt teme predilecte chiar ale creației sale. Pentru a înțelege și mai bine **Zona de cutremure**, ar fi bine să parcurgeți antologia lui Brad despre liricii eleni. În inima unei lumi pe care a venerat-o, autorul nu poate uita nici de Mica sa Romă, Blajul. De la Seferis la Blaga, de la Kazantzakis la Marin Preda, puntea de suflet între cele două țări se leagă firesc. Chiar dacă se mai „*încaieră*” uneori în interminabilele discuții, „*cum am fi putut să nu-i iubim pe greci?*”. **Memoriile diplomatice** ale lui Ion Brad instituie chiar un cult al Eladei dintotdeauna, care l-a adoptat ca o a doua mamă și pe fiul rătăcitor al Blajului. Departe de țară, el se gândește la ea; revenind în România, i se face dor de Grecia – este dilema care stă chiar la baza ciclului **Ambasador la Atena**, cu cele 5 etape ale sale. Editura **Viitorul Românesc** și-a făcut cu brio datoria în a ne restitui pagini trecute ale unui scriitor care are ce povesti luptând cu „*pașii timpului*”. Într-un final cu prelungeri, printre fotografii cu Averoff, Nikos Kranidiotis sau Melina Mercuri, ne dăm seama că nu se putea încheia mai fericit acest roman al vieților și morților, al unui cronicar modern, decât cu poema singurătății, a Ioanei Tsatsos, sora lui Seferis. În **Noaptea** sa ea caută și găsește, ca și **Ion Brad**, FRUMUȘETEĂ SPIRITUALĂ...

Căruță cu coviltir (Curte țărănească)

O CARTE CU ARTIȘTI ȘI CIVILI: ALEXANDRU D. LUNGU

„Ce-au jucat marii noștri artiști pe scenă, pe marele ecran, la televiziune, la radio, publicul în genere știe. Mai puțin despre viețile lor... Eu am îndrăznit să-i cobor pe unii dintre acești Patriarhi (cunoscuți de mine) din amvoanele din care au slujit, în viață, spre o mai bună cunoaștere și neuitare, sper!”

Cam în acest mod își apreciază pe scurt scriitorul-actor **Alexandru D. Lungu** ultima sa realizare literară, **Carte cu artiști și civili**. Avem, asadar, după memoriile politice ale lui Ion Brad din **Zonă de cutremur**, memoriile cinematografice – și nu numai – ale unui artist al scenei, care și-a descoperit la maturitate și talentul scriitoricesc. Subintitulată **Crâmpiele din afara scenei**, cartea a apărut anul trecut la Editura **Semne**, cu un moto specific din Topârceanu („dar timpul a grăbit metamorfoza și-a preschimbat pe Baruh în Spinoza”) pentru metamorfozele și măștile personajelor din carte... Una împărțită în trei secțiuni: „cu artiști”, unde ne întâlnim cu Ștefan Ciubotărașu, Constantin Ramadan, Birlic și Giugaru – „stârpitura” și „mitocanul”, Florin Piersic și... câinele Bobiță, Păcă și alții, „cu civili” (unde apar un popă cu năstrușnica sa preoteasă, dar și Papa de la Roma și... coliva); în fine, partea a treia este a „cartușelor foc cu foc”, unde, pe lângă Lurie Darie, Niculae Gheran, Gheorghe Ciprian sau Ilarion Ciobanu, mai apar Arghezi, Camil Petrescu, Zaharia Stancu. Amintirile lui Lungu, poate uneori ușor înflorite spre anecdotic (asta denotă și talent literar!), se completează și cu un album-foto de excepție, în care-i regăsim, pe lângă cei amintiți mai sus, pe Aurel Mihalaș, Gheorghe Naghi, Marcel Angheliescu, George Calboreanu, Pierre Brosseur, Jana Gorea, Matei Alexandru, Valeria Gagialov, Nicolae Gărdescu, Octavian Cotescu, Marin Moraru, Monica Ghiuță, Stela Furcovici, Vasilica Tastaman și Mihai Mereuță. De altfel, cu acesta din urmă și cu Ernest Maftei este „înrudit” ca stil de a juca (și a face sugubăț personaje secundare ce trezesc atenția) însuși autorul (devenit „celebru” în scena **Măturătorului** din **Telegrame**, alături de Giugaru și Ciubotărașu). Alexandru D. Lungu revine deci cu aceste proze scurte după excelențele povestiri din **Chilipir de om pe jos** și textul din **Salonul japonez**. Revine și aici în discuție satul Miorcani, loc natal și mitic al autorului botoșănean, cu moș Mandache Lupașcu, acest Moromete moldav, eroul central al romanului precedent. Dar acum el face doar o „deschidere”, sugerând o intrare în scenă a unor cu totul altfel personaje. Deci prima „povestire” din volum, **Ce ți-e scris**, e un fel de prolog despre găsirea vocației de către *personajul* Alexandru D. Lungu, cel care pleacă din Miorcani să se facă actor... Risipindu-se câteva decenii în teatru și film, el își va aduna din cioburile amintirilor toți colegii de platou care i-au fost aproape, unii de aceeași generație, alții – etaloane, maestri, consacrați la ora debutului său

actoricesc. **Scobitoarea** este una dintre aceste „schite” de portret, în care aflăm că actorii n-au duminici, n-au sărbători, luna fiind ziua lor „liberă”. Primul nume care intră pe scena ficțională a lui Lungu este amicul său Vasile Nițulescu, aflat mereu în dispoziții bahice (el revine și în alte „momente” literare de pe parcurs). Scriitorul tratează cu ironie orgoliul micilor actori populari (în **Jignire!**), mizând și pe un conflict erotic. Amintește de „paharele de vorbe” cu prietenul Mihai Mereuță, este mândru că s-a bucurat de simpatia maestrului Calboreanu (**Nemernicii** este o piesă umoristică remarcabilă!), ironizează înregimentarea în armată a aceluiași Nițulescu și nu poate sări peste clipa sa de glorie din filmul **Telegrame**, unde s-au adunat cei mai mari actori ai noștri – Lungu deapănă până în amănunt pățania **Măturătorului** jucat de el, care i-a „altoit”... pe Giugaru și Ciubotărașu. Aventurile acestui Svejk al marelui ecran continuă cu alte poante și anecdote despre Constantin Piliuță, Mircea Veroiu, Sergiu Nicolaescu (luat peste picior pentru grandomania sa), Ștefan Ciubotărașu (defect: zgârcenia, parodiată în episodul cu stiloul Pelikan), dar mai ales cu umanizarea a doi monștri sacri: Birlic, „stârpitura”, și Giugaru, „mitocanul”. Lungu, poreclit și „Tăranul”, își păstrează și aici rezerva (bunul simț de a fi un secundant de nădejde, un Sancho Panza pentru toți acești Don Quijote, dar și un actant remarcabil). El face trecerea firesc de la o povestire la alta, de la pățaniile bahice ori erotice dintr-un film la cele din realul cotidian. Nu e uitat printr-o mică ironie nici sex-simbolul Piersic, nici „frumosul-nebun”-legendă Teodor Păcă, poetul. Cea mai reușită bucatăică de haz a primei secțiuni rămâne însă **O cămașă printre uși**, despre V. Nițulescu și Jana Gorea. Emoționant și momentul cântecului de lebedă al lui Ciubotărașu, din încheierea ciclului – **Cortina căzută**...

Trecând la „civilii”, în secțiunea a doua a cărții, Lungu brodează caragialesc și ionescian pe crâmpiele din propria-i existență din afara reflectoarelor, pierzând parcă puțin la capitolul de interes general, dar rămânând la fel de original și cu poantă pe final de text, fie că e vorba de niște popi, fie că e vorba de „consilierul” Isac Haim. Revine în forță în partea a treia a volumului, **Cartușe foc cu foc!**, unde este licențios și popular, în spiritul corozivelor lui Creangă (de reținut povestirea finală **Crama**, care, la un pas de trivial, e salvată de autor prin inegalabilul său haz de necaz, stârnind hohote de râs). Reapar Calboreanu, Mereuță, Boris Ciornei, dar și „scriitorii” – Camil Petrescu, și „nevestele lui”, bonomul Stancu, veninosul Arghezi... De la Birlic la Gh. Ciprian, trecând prin umorul sec al lui Ilarion Ciobanu, Alexandru D. Lungu îi „demitizează” cu sensibilitate, respect și dragoste pe toți acești mari artiști pe scenă, civili în viața de zi cu zi, demonstrând că și marii actori coboară uneori de pe soclu.

Florentin Popescu

TRAIAN T. COȘOVEI – UN POET ÎN STRAIE DE CRITIC

Sub semnul acestei foarte interesante mărturisiri a poetului Traian T. Coșovei stă, de fapt, cheia întregii afirmări literare a așa-numitei „Generații '80'”, mult comentată, elogiată sau, dimpotrivă, minimalizată de către critica literară până nu de mult. Dar cum la noi chiar și în viața literară „actorii” se plictisesc ori obosesc repede în jocul lor pe o singură partitură și amintita „generație” a trecut, după 1990, în planul secund al atenției celor îndrituiți să-i urmărească atent și îndelungat traiectoriile existenței. Înșiși îndârjiții susținători ai poezilor și prozatorilor circumscrisi arealului optzeci s-au dezis ori au devenit indiferenți față de cărțile celor pe care până mai ieri îi elogiau. În urmă cu vreo doi ani o editură din Piatra Neamț a lansat la Muzeul Național la Literaturii Române nu mai puțin de zece volume ale optzeciștilor și, spre mirarea multora dintre cei aflați atunci în sală, de la eveniment au lipsit exact criticii importanți care îi gratulasera mai înainte cu cele mai elogioase cronici și articole risipite nu în reviste obscure, ci în publicații literare centrale, de recunoscut prestigiu și cu mare priză la cititori...

O generație literară se manifestă prin personalitățile ei, prin poeți, prozatori, dramaturgi, critici de autentică vocație și robustețe creatoare. Așa s-a întâmplat și așa se întâmplă întotdeauna. Și la noi, și la alții.

Nu încapă îndoială că unul dintre cei mai reprezentativi scriitori dintre cei (nu prea mulți la număr) care au fost considerați ca aparținători „Generației '80'” este Traian T. Coșovei, fapt confirmat printr-o recunoaștere concretizată atât în comentariile pe marginea cărților lui, cât și printr-o serie de premii și distincții care i-au fost acordate în ultimii zece-cincisprezece ani.

Întrucât de o bună bucată de vreme poetul are și alte preocupări decât cele legate de propria creație lirică, adică a semnat prefețe la cărțile altora, a tipărit eseuri și cronici literare în mai multe publicații și a editat (e adevărat, la un interval de zece ani, dar a editat!) două cărți de critică și eseuri pe marginea creației unor confrăți, ni se pare interesant să zăbovim și noi în lectura opiniilor și punctelor de vedere ale acestui scriitor.

Traian T. Coșovei, spre deosebire de colegii lui filologi din promoțiile anterioare, a avut acces la valul înnoitor al vieții literare, atât cât era el prin anii 1970-1978, căci iată ce mărturisește către finele volumului *Hotel Urmuz* (Editura *Călăuza*, 2000): „... generația noastră a beneficiat de o scurtă, dar intensă perioadă de deschidere culturală. Au fost câțiva ani (nu prea mulți, dar ceea ce contează cel mai mult este faptul că acești ani de minim dezgheț cultural ne-au prins **pregătiți**, apti să ne dezghețăm și noi, pe lângă atâția și atâția alții, mâinile și sufletele la căldura unor traduceri bune, a unor restituiri mai mult decât necesare din cultura română și europeană) în care puteam cumpăra și citi aproape săptămânal, dacă nu și

mai des, cărți bune, traduceri netrunchiate, opere ale marilor scriitori români și străini necenzurate, în condiții decente din punct de vedere material pentru noi, care eram foarte tineri și deosebit de săraci. Totodată, cam în acea perioadă ce avea să premerge începutul mini-revoluției culturale, a cărei amploare aveam s-o cunoaștem pe pielea noastră, s-a produs un fenomen de o mare importanță pentru noi, cei mai tineri: deschiderea spre spațiul cultural-social al teritoriului de peste ocean – America... America a devenit, pentru prima dată în viața noastră, o altă lume: un continent care nu era numai un iad capitalist, cu negri șomeri, cu mizerie și sărăcie lucie, cu inflație, droguri și prostituție din abundență, ci un vast teritoriu al spiritului, al temerității politice... și al îndrăzelii tehnologice, al creativității artistice... Începuserăm să cunoaștem, să descoperim și singuri America”.

Este interesant de observat că, deși au apărut mai întâi în presa literară, cronicile și eseurile critice adunate de Traian T. Coșovei între copertele celor două volume (*Pornind de la un vers*, Editura *Eminescu*, 1990 și *Hotel Urmuz*, Editura *Călăuza*, 2000) nu numai că nu și-au pierdut, ca să zicem așa, „actualitatea”, ci, dimpotrivă, și-au păstrat și am spune chiar că și-au sporit valoarea dacă ne gândim că judecățile, opiniile, aprecierile din textele de aici au fost reconfirmate de volumele tipărite ulterior de către poeții supuși radiografiilor critice.

Comentariile lui Traian T. Coșovei sunt rafinate și subtile pentru că aparțin unui ins cultivat, care a știut să profite în totul de înlesnirile dezghețului cultural de care aminteste, dar și de climatul de reală elevație culturală instaurat de către N. Manolescu în *Cenaclul de Luni*, frecventat cu asiduitate de către elitele studentești ale Filologiei bucureștene. Nu e de mirare, deci, că poetul, în ipostază de critic și analist al cărților semnate de colegii lui, dar și de autori din generații mai vârstnice (Ștefan Augustin Doinaș, Gheorghe Tomozei ș.a.), se mișcă cu dezinvoltură prin universuri poetice variate, disociind, unde este cazul, ceea ce i se pare împlinit, nou și original, de mimetism și butaforie, nesfiindu-se – unde îi cade bine în context – să facă trimiteri la autori americani, ruși, francezi etc. cu care crede că se înrudesce barzii citați de el, cu creionul în mână, cu acribie și talent de artizan.

Și ca aprecierile noastre să nu abunde doar în generalități, se cuvine să recurgem la citirea câtorva exemple, grăitoare pentru critica nepărtinitoare practică metodic și cu bun simț de către Traian T. Coșovei. Bunăoară, iată ce citim despre Elena Ștefoi: „Indiscutabil, Elena Ștefoi este o poetă inteligentă, cultivată”, dar care, în 1986 (când publica volumul *Repetiție zilnică*) era într-o „etapă marcată de indecizii, ezitări și regrese în planul expresivității”. Peste exact zece ani, în 2000, autorul este tranșant și

Fata cu mărgele

categoric față de cartea **Schițe și povestiri** a aceleiași: „volumul plătește dobândă artificialului și conceptualismului care... nu este decât fața vizibilă a aisbergului unei sterilități accentuate... S-ar putea ca Elena Ștefci să nu aibă talent.”

Comentând debutul lui Aurel Dumitrașcu, marele și avizatul degustător de poezie afirmă: „...transcrie tot ceea ce vede smulgându-i realității măștile, deșirându-i traves-tiurile, deconspirându-i tertipurile cu hotărârea celui care (în căutarea cărui adevăr?) e hotărât să meargă până la

capăt. Deocamdată poetul e abia la început, dar un început care nu trebuie ignorat.” Despre Gheorghe Iova, coleg de generație literară cu el, Traian T. Coșovei notează: „Rare sunt momentele când de sub clopotul de vid al textului evadează moleculele emoției poetice... Este acesta semnul că Gh. Iova va trebui, cel puțin în poezie, să renunțe la textualizarea strugurilor prea înalți și, firește, prea acri ai vreunui sentiment”, iar despre un alt poet, Florin Iaru, a cărui evoluție lirică o cunoaște de la începuturi, afirmă categoric și totodată ironic: „Neconvingător, zbatându-se în plasa unor formule poetice care l-au consacrat cândva, Florin Iaru a publicat o carte (este vorba de vol. **Înnebunesc și-mi pare rău**, 1990) în care uită că despre nebunie se scrie cu luciditate. În rest, vorba poetului: «râsete și erecții în orice direcții»”.

Dacă în primul lui volum de critică din 1990 poetul în ipostază de critic simțea nevoia stabilirii unor categorii tematice și ideatice (cartea avea capitolele: **Poezie și cunoaștere, Senzualitatea între oglinzi paralele, Doi poeți expresioniști, Biblioteca din Nord, Din Poezia Cenaclului de luni, Lupta poetului cu conceptele, Poezia ca jurnal, Artizanii naturismului, Poezia în scenă, Poeții în culise, Celebrarea intelectului**), apte, toate, să sugereze ierarhii și opțiuni într-un mai larg și mai bogat corpus, în cel de al doilea, Traian T. Coșovei renunță la o anume sistematizare a materialului și scrie, la fel de aplicat și de inspirat, despre toate cărțile de poezie care i-au căzut în mână, de la Ștefan Augustin Doinaș și până la necunoscutul Dan Stanciu, de la Gh. Tomozei, Mihai Ursachi și Emil Brumarșu și până la anonimii Ion Potolea și Ștefan Vida Marinescu.

Mai toate „cronici de întâmpinare”, textele lui Traian T. Coșovei, elaborate într-un stil cursiv și cu acuratețe, îl acreditează pe autor ca pe un cititor avizat de poezie, cultivat și discret, pe ale cărui judecăți și opțiuni se poate miza fără riscuri.

SCRIITORUL (ÎNCĂ!) TÂNĂR, ÎNTRE CONFESIUNE ȘI MEDITAȚIE

Până la luxoasele cărți tipărite în anii din urmă, adevărate piese bibliografice (**Taurul lui Falaris**, 2003; **Muzeul de păstrăvi**, 2004), Theodor Răpan a făcut figura unui poet afiliat categoriei de mijloc a scriitorilor de literatură, cele șase volume de mai înainte fiindu-i apreciate, între alții, de către Nichita Stănescu, Cezar Ivănescu, Gheorghe Tomozei, Alexandru Andrițoiu. Autorul **Necuvintelor**, bunăoară, își amintea, prin 1983, că i-a ascultat câteva poezii scurte care „l-au încântat” și i-au făcut să-și dea seama că „are de-a face cu un tânăr și nou poet”, iar Cezar Ivănescu găsea, cam tot pe atunci, că Theodor Răpan „evoluând nespectaculos, dar sigur, se impune ca unul dintre poeții rafinați și discreți ai tinerei generații”. La rândul-i, Gheorghe Tomozei nota pe marginea unui volum din 1989: „Theodor Răpan e un poet adevărat față de care cerneala tipografică n-are cum să-și refuze licărul

de tandrețe”.

Mărturisim că atât după apariția cărții **Taurul lui Falaris. Jurnal de poet** (Editura **Semne**, 2003), cât și a celei care i-a urmat, **Muzeul de păstrăvi. Scrisori din Lazaret** (Editura **Semne**, 2004), am amânat exprimarea publică a unei opinii critice. Poate din cauza unei prejudecăți, poate dintr-o oarecare prudență. În ce privește primul dintre volumele amintite, după lectură ni s-a părut că avem a face mai degrabă cu niște fișe de laborator literar decât cu un jurnal, în sensul tradițional și consacrat al termenului; apoi am socotit că mult prea marea abundență a citatelor și extraselor din textele altora, de la noi sau de aiurea, fără un comentariu adecvat, este mai degrabă o paradă de erudiție, utilă, desigur, pentru forul interior al scriitorului, dar mai puțin relevantă pentru cititor. Nu în ultimul rând am fost întrucâtva contrariați de aspec-

tul grafico-tipografic, fastidios și mult prea luxos al cărții în raport cu conținutul adunat între copertele lui. Fără îndoială, poate cele mai prețioase „piese” din **Taurul lui Falaris** rămân poeziile originale ale autorului, poezii care, ele singure, ar fi putut da greutate și semnificație unei plachete edificatoare pentru stadiul liric în care se afla la acea dată Theodor Răpan. Dar, desigur, judecățile cititorilor și ale criticilor nu coincid întotdeauna cu rațiunile după care un autor își concepe și-și trimite la tipar o lucrare...

Cu **Muzeul de păstrăvi. Scrisori din Lazaret** poetul din Balaciul teleormănean nu numai că nu a renunțat la „hainele” de lux ale cărții, ci dimpotrivă, și-a sporit gustul pentru grandoare și elegantă, pentru o anume opulentă a elementelor grafice și tipografice, cartea lui reprezentând, din acest punct de vedere, un veritabil monument editorial (format 21 x 27 cm, coperte cartonate și celofanate, reproduceri color, în planșe separate de text, semnate după lucrări de Damian Petrescu, hârtie de cea mai bună calitate, marginile filelor în bronz auriu, semn de carte din mătase, total 360 de pagini) care se impune atenției din prima clipă.

Grupate în nu mai puțin de douăzeci de capitole, textele reunite de autor în acest voluminos op nu se pot circumscrie în vreuna din categoriile literare tradiționale, fiind, totuși, mai aproape de poemul în proză și de tableta lirică decât de schiță sau notație jurnalieră (deși, în treacăt fie spus, în multe dintre ele se pot întâlni elemente ce țin de notația cu caracter memorialistic sau de jurnal).

Țăran la sapă

Fără îndoială, cel dintâi și poate cel mai important câștig al prezentei apariții editoriale este, față de cea anterioară, renunțarea la abundența de citate din alții. Sunt și aici, e adevărat, unele extrase din autori români sau străini (dintre scriitorii altora se pare că mai apropiați de inimă îi sunt Octavio Paz, Robert Browning și Mallarmé, iar dintre autohtoni, contemporanii lui, Aurelian Titu Dumitrescu, George Virgil Stoenescu și Gabriel Stănescu, din care citează copios în mai multe moto-uri), însă ele nu mai deranjează, sunt plasate cu discreție în pagini și – până la urmă – ne dau o idee despre afinitățile electivale ale autorului.

Trecând dincolo de divizarea cărții în capitole (cam arbitrar făcută și semnificativă poate pentru scriitor, dar nu și pentru cititor), trebuie spus că textele au, ca manieră de redactare, o notă comună: exprimă, cu toatele, stări, gânduri, impresii, reflecții auctoriale în marginea unui univers poetic în care ideile refuză structurarea într-un sistem riguros conceput și temeinic elaborat la nivelul cuvântului și al frazei. De aceea, până la urmă, totul se transformă în metaforă și primește straie poetice, parcă anume potrivite unui substrat cu valențe onirice, ca în această epifanie (a XV-a): „*Da, urmez calea valului mut, pirogi de foc îmi traversează gândul, cum muște negre sângele cuprinde! Vâslesc cu groază! Dorul mă îneacă! În zumzăit de ape viața mea bălteste! Urma valului piere! Adâncul îngeresc mă-mbie tandru! Merg pe creasta cocoșului! Nu îmi e frică: rinocerii poartă saboți de spumă și-n jocul sorții Desfrânarea moare!*” Peisajele în care se desfășoară o adevărată despletire de imagini și de gânduri cuprind, practic, întreaga natură a globului, de la baobabi și deșerturi până la stufurile Deltei Dunării, ba se extinde chiar dincolo de hotarele Terrei, în cosmosul în care viețuiesc îngeri și alte ființe serafice. Poetul (fiindcă aici pana este a poetului și nu a prozatorului) sugerează o mitologie, un spațiu propriu, imaginar firește, al liricii și frământărilor lui. Din acest punct de vedere Theodor Răpan are, se poate spune, o slăbiciune pentru transcrierea unor termeni cu majuscule, însă grafic nu pare a fi suficient de convingătoare pentru cititor: „*Scurt, Pelicanul-Foame deschide trapa Morții! El norma nu și-o face c-un Poet! Deci, îndurare, Prințe, rămâi și nu spera, pe joagărul Ființei a mai rămas Ceva!*” (**Mână a sorții, nu mă lepăda!**) sau „*Privit-am foșnetul Rugului, impuls divin și simultaneitate! Am știu din totdeauna de Lupta extremelor, de Limite și Opreliști! În nucleu de foc, Devenirea suspină! Se dilată nucleul Speranței! Definitivul se sinucide!*” (**Ante finis**, XIV).

El însuși un „*produs*” al câmpiei, căreia îi consacră un întreg capitol, Theodor Răpan dă la iveală și astfel de gânduri, definatorii poate pentru întregul caracter al cărții: „*Sunt Drumul către Poezie, nimic mai mult, și mai aproape astăzi mă simt de Depărtare... Elicea mă absoarbe, Viața trece, Cuvintele îmi amuțesc pe gură!...*”

Sub semnul unui **Tempus irreparabile fugit** poetul nu disperă, însă, construcția lui spirituală, interiorul propriului univers interior de trăire ca ins „*viu și sofisticat*”, cum spune undeva, îl îndeamnă să-și trăiască plener fiecare clipă dintr-o viață în care „*Lumina mă îmbată, silința mă îndeamnă, uimirea mă cuprinde*” (**La cap de pod**, V).

CALITATEA DE MARTOR

Două masive volume de *memorii* a scos anul trecut editura **Vestala**, gest în mare măsură hazardat într-o vreme în care memoriile nu se află în topul preferințelor de lectură. Cu atât mai mult cu cât autorul, Nicolae Petrescu, este el însuși, practic, un necunoscut astăzi. Despre autor, însă, cel care îngrijește ediția, I. Oprișan, are și grijă să ne ofere, într-un tablou cronologic, datele necesare pentru a ni-l face cunoscut. Aflăm astfel că Nicolae Petrescu a urmat studii de filosofie la Berlin, a avut apoi posibilitatea, datorită unei mari averi moștenite, să călătorească prin întreaga lume, pentru ca, revenit în țară, să devină profesor de sociologie și filosofie la Universitatea bucureșteană și membru corespondent al Academiei Române. A fost așadar, în urma și a mai multor lucrări de sociologie care i-au adus o frumoasă reputație în epocă, unul dintre intelectualii de prestigiu ai țării noastre între cele două războaie.

Cât despre volumele de memorii, ele au fost scrise între anii 1944-1949 și au rămas, până astăzi, în manuscris. A fost probabil unul dintre motivele care au determinat editura să le tipărească, prin urmare cu siguranță nu singurul. Același îngrijitor, I. Oprișan, în prefața sa ne dă asigurări ferme că „nici un alt memorialist român nu aduce în evocările sale suflul unui spațiu mai larg ca Nicolae Petrescu. El este primul care ne familiarizează nu numai cu lumea de peste ocean, de la o coastă la alta a Americii, ci și cu regiuni mai apropiate de noi: Franța, Germania, Elveția, Anglia”; practic, așadar, a acoperit, cu drumurile sale, întreaga Europă a primului sfert de secol XX.

Firește, problema cea mai de seamă care se ridică în cazul unor evocări este aceea a valorii lor propriu-zise, atât aceea literară, cât și o alta, documentară. Pentru că este limpede că cititorul de astăzi nu va pune mâna pe o asemenea carte numai pentru a se delecta cu peripețiile galante sau cu exclamațiile turistice ale memorialistului. Cu siguranță el va dori să cunoască și niște realități din epocă și nu tot așa cum le-ar afla din cartea de istorie, ci cum i le poate prezenta numai cineva poposit atunci, din întâmplare sau nu, la fața locului. Calitatea de martor devine, prin urmare, condiția principală a unei cărți de memorii care se respectă.

Din punctul acesta de vedere, autorul, el însuși, vine în sprijinul editorului de azi, pentru a ne asigura și el că evocările sale îndeplinesc o asemenea condiție și că deci vor interesa posteritatea: „Experiențele prin care am trecut au fost multiple și variate. Firea mea receptivă le-a înregistrat cu fidelitate. Însăși epoca istorică în care am trăit prezintă un interes deosebit. Am fost martor, fie chiar numai ca spectator, la schimbări adânci, revoluționare, de civilizație, ale căror urmări vor dăinui multă vreme”.

După cum se vede, calitatea de martor este revendicată și de autorul evocărilor. Numai că n-a fost, așa cum tot el crede, doar un simplu spectator, ci un altfel de martor, unul implicat și chiar activ. Însăși organizarea materialului, modul de alcătuire a celor două volume constituie dovezi grăitoare. Cel dintâi volum este intitulat **Plăcerea de a trăi pe alte meridiane**; cel de al

doilea, **În vâltoarea vieții românești**. Firește, titlurile au fost stabilite de îngrijitorul ediției, lucru pe care I. Oprișan îl și recunoaște. Dar ele n-au fost alese deloc întâmplător, ci pe baza desprinderii unor atitudini diferite față de realitățile prezentate. De la *plăcere la vâltoare* se petrece, desigur, o modificare de optică, iar simpla trecere în revistă a câtorva dintre subtitlurile celui de al doilea volum este, ea singură, suficientă pentru a ne dezvălui starea de spirit a autorului: **Căderea guvernului Averescu; În plină criză economică; Implicarea României în război; Începutul dezastrului** ș.a.m.d.

Argumentele, cele mai multe și mai semnificative, despre modul cum își înțelegea memorialistul propria calitate de martor le descoperim însă numai pe parcursul lecturii propriu-zise. Câteva exemple nu pot oferi decât o imagine fatal fragmentară, pe care n-o va îmbogăți decât o lectură completă. Iată, de pildă, ce își nota „martorul” în seara zile de 31 decembrie 1918: „Interesul meu principal e îndreptat asupra Congresului Păcii. Nu cred în Liga Națiunilor atâta timp cât nu văd o schimbare de spirit în relațiile internaționale [...]. Cu menținerea discriminării dintre învingători și învinși nu se poate trece la o asemenea organizare”. Sau iată părerea lui despre cedarea Basarabiei și a Bucovinei de nord, în 1940: „Ultimatumul Uniunii Sovietice însemna începutul prăbușirii României Mari. Evenimentul a impresionat adânc opinia publică de la noi”. Sau iată, în sfârșit, opinia unui martor direct despre însuși actul de la 23 August: „Schimbarea de politică și de guvern avusese loc, de fapt, printr-o lovitură de stat, inițiată de șefii celor patru partide și sprijinită de tânărul rege, care dovedi curaj și prevedere în interesul țării”.

Devine astfel evident și motivul esențial pentru care memoriile lui Nicolae Petrescu au fost atâția ani date „uitării”, ceea ce îl determină și pe I. Oprișan să noteze cu sinceritate: „Ne aflăm în fața unuia dintre cele mai importante «manuscrite de sertar» descoperite până acum”. Este, prin urmare, cu atât mai lăudabil gestul editurii **Vestala** de a-l repune, fie și cu întârziere, în drepturile sale legitime.

Păstoriți cu vite

CEEA CE SE SPUNE ȘI CEEA CE SE FACE

La prima vedere – și nu numai – recentul roman al lui Eugen Uricaru, **Complotul** (Editura **Viitorul românesc**, 2003), are locul său, bine stabilit, în bibliografia scriitorului, conturată deja și ea. Romanul de acum s-ar situa, firesc, în prelungirea sau chiar în continuarea unor alte romane ale sale, **Așteptându-i pe barbari**, de pildă, sau **Stăpânirea de sine**, cărți în care decorul de epocă, *fundalul istoric*, era mai curând un pretext, indispensabil însă pentru dezvoltarea unor conflicte dintre cele mai actuale. Tot atât de bine, raportarea s-ar putea face și la titluri mai de demult ale prozatorului, la **Rug și flacăra**, sau **Vreme în schimbare**, romane în care filonul istoric era mai pronunțat, adică determina cursul esențial al narațiunii – revoluția de la 1848, într-unul, răscoala lui Horea, în celălalt. O simplă constatare, deocamdată, care ar putea permite și o primă concluzie, provizorie: romanele lui Eugen Uricaru sugerează o statornică unitate de teme și de idei, o coerență subtilă, interioară, care nu se mai lasă, de data asta, ghicite de la prima vedere.

Ar fi grăbit, însă, și superficial dacă, de aici, am înjgheba, rapid, o a doua concluzie, aceea că scriitorul, în romanele sale, folosește motive sau pretexte istorice pentru a transplanta sau, mă rog a im-ple-men-ta situații și realități din imediata actualitate, pentru a o-glin-di sau, mă rog, a zu-gră-vi, cum se zicea într-o altă vreme, adevăruri ale zilelor noastre. Nimic mai fals, într-o eventuală concluzie de felul acesta, pentru că, pur și simplu, Eugen Uricaru, mult mai ambițios, urmărește cu totul altceva. O idee pe care, cel mai convingător, a scos-o la lumină Laurențiu Ulici, în cartea sa **Literatura română contemporană**. „Este vorba – susține el acolo – de o tensiune între istorie și utopie, sub o dublă tendință: a istoricului spre utopie și a utopicului spre istorie”.

Sub exact această trăsătură de unire și continuitate poate fi situat și romanul de acum, **Complotul**. Scriitorul ne și avertizează, de altfel, de la bun început: „În anul 1929, în România a fost descoperit complotul grupării militare **Vulturul Alb**, fapt consemnat de istorici și de presa vremii”. Ar fi, prin urmare, punctul de plecare, pretextul. După care, „autorul n-a făcut decât să fantazeze în marginea evenimentelor”, așa cum a procedat și în alte cărți ale sale, în prelungirea sau în continuarea cărora se situează și aceasta. Cu alte cuvinte, ceea ce îl interesează, îl ob-se-dea-ză pe Eugen Uricaru nu este nici istoria, nici realitatea, ci conflictul neîntrerupt dintre ele, ciocnirile și vămășagurile de pe urma cărora, deseori, iau naștere cele mai greu de crezut fabulații – fantezii – ficțiuni, care trec apoi drept o altă realitate. Și care, la rândul lor, dau naștere la tragedii ce nu vor mai putea fi împiedicate, ci, cel mult, amânate, după cum se și precizează, în mod expres, în roman.

O primă coliziune între cele două componente: în calitate sa de agent al **Serviciului** - nu e nevoie de vreo altă precizare pentru a ne da seama despre ce *serviciu* e vorba – Leonard Bălbăie primește misiunea de a investiga „cazul Cocos”, al unui bandit care făcuse multă vâlvă în presa și în opinia publică a vremii. După minuțioase cercetări, ajunge la concluzia că toată *afacerea* nu-i decât o *cacealma* inventată de ziaristi pentru intoxicarea populației. Mai mult decât atât: acel Cocos nici nu există măcar. Morala: „Ceea ce se spune este la fel de adevărat ca și ceea ce se face. Uneori chiar mai adevărat și, în orice caz, mai puternic decât dacă s-ar fi petrecut și nu s-ar fi spus nimic”.

Un alt exemplu: între adjutantul din Vladia, Radul Popianu, și domnișoara K.F., un fel de menajeră a vilei Katerina, intervine o *alianță*, tot un fel de complot și acesta: „Tot ce se întâmplă jos, pe pământ, printre garduri, cotețe, case, prin grădini, pe ulițe, chiar în odăile caselor pitice, la crâșmă, în Cramă, tot ce se așeza pe țărână era lumea sa, a adjutantului Popianu. Iar restul, imaginația, visele, speranța, poveștile, halucinațiile, părerile, gândurile, dorințele, intra în lumea lui K.F.” Scopul era, nici mai mult, nici mai puțin, decât acela de a-i face fericiți pe locuitorii Vladiei, chiar împotriva voinței lor.

Numai că proiectele utopice, oricât ar fi de generoase, n-au sorti de izbândă, pentru că concretul se amestecă cu imaginarul, iar fantezia nesocotește realitatea. Cam asta i se întâmplă și lui Leonard Bălbăie, tot lui, când primește o nouă misiune din partea **Serviciului**. Și de data asta nu mai este la mijloc o minciună inofensivă sau niște proiecte nevinovat-idilice. În Vladia își fac apariția doi militari senili, dar fanatici, care pun bazele unui „*cuib*”, unui nucleu compus din tineri îmbrăcați în bluze negre ce mășăluiesc agresiv prin colbul urbei. „*Nucleul*” are vizibile trimiteri la mișcarea legionară de mai târziu, dar și sugestii către o altă doctrină, de și mai târziu. Cercetările, discret întreprinse de **Serviciu**, conduc la concluzia că mișcarea se bucură de susținere și încurajare chiar în cele mai înalte cercuri de la București.

Ce-i de făcut într-o asemenea situație? Se iau, bineînțeles, anumite măsuri, să nu uităm, însă, că ne aflăm în anul de grație 1929, mult înainte ca mișcarea legionară să prindă rădăcini și să ajungă la putere. Deocamdată se mai fac, încă, speculații și disocieri savante între adevăr și neadevăr, între realitate și imaginație, cu toate că Leonard Bălbăie va fi cea dintâi victimă, și *reală* și *adevărată*, a surprinzătoarei stări de lucruri. Și cu toate că prințul Șerban Pangraty îi atrage în mod expres atenția directorului **Serviciului**: „*Paralela dumneavoastră între adevăr – neadevăr și realitate – imaginație este absolut greșită. Întâi pentru că imaginația adevărată face parte*

din realitatea **adevărată**, după cum realitatea neadevărată include imaginația mincinoasă, neadevărată”.

Până una-alta, oricum, anumite măsuri se cheamă că au fost luate. Tot așa, până una-alta, pericolul a fost, dacă nu înlăturat, măcar amânat, așa cum se întâmplă mai totdeauna, nu numai în cărți, ci și în realitatea cea de toate zilele. Că, mai târziu, mișcarea legionară va deveni o tragedie foarte adevărată și comunismul o realitate cu excrescențe mai mari decât o jumătate de secol, asta nu va mai fi vina nimănui. Cel mult a istoriei, care avea să comită, ea însăși, o regretabilă confuzie între cele două alternative. Așadar, încă o dată: între ceea ce se

spune și ceea ce se face nu-i nici o deosebire. Singura, mică, diferență n-ar fi decât aceea că, până când îl invadează realitatea, omul uită de obicei că i s-a atras mai de mult atenția asupra a ceea ce o să se întâmple, cândva. Tot Ulici formulează, și de data asta, foarte riguros, principiul și mecanismul de funcționare, firește, pe plan artistic, însă și pe o altă spirală, mult mai largă: „*De la istorie la utopie și înapoi la istorie, aceasta este relația caracteristică evenimentului exterior, istoric, în care personajul se implică, după cum de la utopie la istorie și din nou la utopie e o relație ce caracterizează evenimentul interior, psihologic, prin care personajul se explică*”.

VIAȚA CU UN SINGUR PERON

„*O carte uluitoare, care-ți îngheață sângele în vine*”; „*Un roman surprinzător, deranjant, scandalos*”; „*Un roman nerecomandabil celor slabi de inimă*”. Cam așa sună prezentările transcrise pe coperta a patra a romanului **Pianista**, semnat de scriitoarea austriacă Elfriede Jelinek și publicat anul trecut de editura **Polirom**. Un roman prin urmare modern, *uluitor*, așa cum îl consideră una dintre propozițiile pomenite și cu siguranță chiar așa este, de vreme ce, în 1986, a fost distins cu prestigiosul premiu **Heinrich Böll**, iar anul trecut autoarei lui i-a fost decernat și mai prestigiosul premiu **Nobel**. Ar fi fost așadar de ajuns aceste din urmă precizări pentru a servi drept recomandări de greutate. Cu toate acestea, editura a crezut de cuviință să mai adauge și păreri de mai sus, apărute, și ele, în publicații cu greutate, precum **Le monde** sau **Publishers weekly**. A făcut-o, pesemne, conștientă de riscul la care se expunea, pentru că avertismente de tipul înghețării sângelui în vine sau pericolului care-i pândește pe cei slabi de inimă nu prea seamănă cu o invitație la lectura unei cărți, fie ea și *uluitoare*. În ceea ce mă privește, mărturisesc că, după ce am ezitat îndelung, în urma recomandărilor de pe coperta a patra, până la urmă am cumpărat-o totuși, iar dacă acum mă încumet să și scriu despre ea, se poate spune că nu mă număr printre cititorii slabi de inimă.

Nici cele dintâi pagini ale romanului parcă n-ar anunța o carte, chiar așa, surprinzătoare și cu atât mai puțin uluitoare. La urma urmei, despre mame despotice și autoritare, care-și sufocă odraslele cu dragostea lor tiranică, s-a mai scris și prin alte romane; **Génitrix** al lui François Mauriac ar fi doar un singur exemplu. Tot așa, despre dragostea dintre femei trecute și băieți mai tineri decât ele – sau invers – exemplele sunt încă și mai numeroase. **Vă place Brahms?** ori **Lolita** sunt iarăși numai două din ele. Numai că, pe măsură ce parcurgi paginile și le muți de la dreapta la stânga, începi să-ți dai seama că nu-i niciodată prea cuminte să emiți înainte de vreme sentințe definitive. Romanul **Pianista** poate servi, la rândul lui, drept exemplu. Căci dacă, într-adevăr, începe ca romanele din prima categorie și dacă, nimic de zis, continuă precum

cele dintr-a doua, tot în același timp este cu mult mai mult.

Erika Kohut este și ea victima – sau rodul – unei dragoste pur și simplu monstruoase. Mama sa a fost aceea care, din anii copilăriei chiar, a crescut-o cu dorința pătimașă de a face din ea o muziciană. Și nu orice fel de muziciană: o artistă; cea mai bună; „*întreaga Europă, Anglia și America să fie captivate de sunetul dulce pe care copilul ei reușește să-l scoată de mulți ani încoace*”. N-are deloc importanță că fetița, din când în când, ar vrea cu disperare să mai iasă și afară, la joacă; sau că, mai târziu, femeia va fi silită să-și cumpere pe furis o rochie care-i place: „*Mama stă și pândește prin vizor, controlează, caută, face socoteli, trage concluzii, pedepsește*”. Motivul e simplu: „*O mamă știe mai bine decât copilul ei ce are de făcut, pentru că nu încetează nici o clipă să fie mamă*”. Din prea multă dragoste, deci, „*puma maternă*”, cum o și numește într-un loc autoarea, își vede nestrămutată de educația dezlănțuită întru desăvârșire și distrugere.

Ce-i drept, Erika răsplătește, până la un punct, ambițiile și speranțele sădite în ea. Până la un punct, însă, și nu întru totul. Ajunge profesoară de muzică la Conservator, are o clasă de elevi cărora le predă pianul, însă nu-i chiar *artistă*; nu-i cre-a-toa-re. De data asta, mama s-ar părea că se împacă și cu situația de acum: „*Erika e un geniu în ce privește pianul, numai că nu a avut încă norocul să fie descoperită de cine trebuie. Altminteri s-ar fi înălțat de mult, asemenea unei comete, deasupra munților*”. Ea însăși, Erika, pare să se supună realității când afirmă: „*În interpretarea unei bucăți muzicale există un punct anume unde precizia se sfârșește și începe imprecizia adevăratei creații. Interpretul nu mai slujește, ci ordonă! El îi pretinde compozitorului totul!*” Este totuși, oricum am lua-o, doar o simplă constatare, care n-o mulțumește pe nici una din ele.

Pe Erika, mai ales, o nemulțumește, ba chiar o revoltă profund împrerurarea. Din cauza sacrificiilor făcute și a prohibițiilor la care a fost supusă, nu și-a trăit adevărata copilărie și tinerețea. A ajuns, iată, la 35 de ani și n-a

devenit încă femeie! Viața ei, până acum, a avut un singur peron, o mai susține și scriitoarea, cu aprobările ei discrete. Și, cu toate că, în sinea sa, continuă să-și repropoaze că un bărbat ar fi „o îngrozitoare provocare la viață, iar ea nu se supune decât provocărilor profesionale”, propriile instincte nu mai vor să-i dea ascultare; îi scapă, pur și simplu, de sub control. Începe, firește că fără știrea mamei, să frecventeze niște așa-numite *peep-show-uri*, amplasate în cartierele mărginașe ale Vienei, locuri în care bărbații bagă o monedă într-o lunetă și se delectează cu exhibițiile femeilor. Iar ea, singura femeie printre acei spectatori, se duce numai ca să vadă și ea ce fac, acolo, bărbații. Se mai duce, câteodată, în Prater, însă nu ca să se plimbe numai, ci ca să și spioneze ce fac, în tufisuri, cupluri de îndrăgostiți, la adăpostul întinericului. Din momentul acesta cartea devine, cu adevărat, în întregime, și scandalosă – și deranjantă – și nerecomandabilă, după cum o prezintă, recomandările, totuși, de pe coperta a patra.

Poate că aici ar fi locul să introducem o scurtă divagație cu privire la rolul sexului și al obsesiilor sexuale în literatură, numai că expunerea ar fi, oricum, inutilă. Când a apărut, în 1983, romanul Elfriedei Jelinek a provocat un mare scandal în rândul cititorilor austrieci. Scandalurile au luat, apoi, proporții și mai mari, când i-au apărut alte două romane, **Poftă** (1989) și **Lăcomie** (2000). Asta ar putea fi, desigur, o dovadă că scriitoarea are, nimic de zis, o anumită înclinație către sexualitate și violență. Dar, în același timp, ar mai fi de făcut o delimitare necesară între sexualitatea de dragul ei, numai pentru că e la modă, și cea care are *justificare*, așadar o funcție artistică în interiorul unei narațiuni. Cel puțin aici și cele mai multe dintre pagini au rostul lor evident în evoluția epicului, pentru a face narațiunea și personajele mai credibile. La un moment dat mi s-a părut și mie că sunt prea multe pagini și prea multe detalii, din astea, de tipul atentatului la pudoare, numai că, din păcate, n-am scris eu cartea și nici scriitoarea nu m-a întrebat nimic, înainte de a o scrie. De unde rezultă că singur autorul este în măsură să decidă, despotice el însuși, ce și cât și cum are voie sau nu să contorizeze, ca să zic așa, în cărțile sale.

Asta pe de o parte. Pe de altă parte, putem fi convinși că nici premiul **Nobel** nu l-a primit Elfriede Jelinek pentru violențele și sexualitatea din această carte și din altele. Din contră, se și spune, în mod explicit, pentru ce: „*Pentru fluxul muzical al vocilor și antivocilor din romanele și piesele sale, care revelează cu un extraordinar talent lingvistic absurditatea stereotipurilor sociale și forța lor subjuga-toare*”. Or asta, trebuie să recunoaștem, iarăși, înseamnă încă o dată cu mult mai mult. O recunosc eu însumi, cu toate că, pentru a fi sincer până la capăt, unele dintre paginile „scandalosase” nu le-am putut parcurge, fără să-mi înghețe sângele în vine, decât pentru că sunt foarte bine scrise. Întreaga carte, de altfel, este admirabil scrisă, lucru care presupune, fără îndoială, că și traducerea Norei Luga se situează pe undeva prin apropiere.

Povestea de dragoste dintre Erika și Walter Klemmer este prezentată și ea în același registru de violență și sexualitate; de repulsie și tandrețe; de dragoste și ură,

concomitent. O performanță, firește, foarte greu de atins, însă nici nu poate pretinde nimeni că ar fi absolut imposibilă. În definitiv, întreaga carte, stilistic vorbind, este scrisă în exact același registru. Fără întrerupere, fraza pendulează concomitent între condescendență și zeflemea, între duioșie și necrutare, ca și cum autoarea însăși n-ar ști ce atitudine să ia față de personajele sale. De ce n-ar fi și personajele, la rândul lor, în aceeași neputință de a lua vreo atitudine, cu atât mai mult cu cât ele n-au nici o șansă de a se detașa unele de altele, cum ar fi putut avea, la urma urmei, creatoarea lor?

Amândoi sunt, așadar, în egală măsură, contaminați de „*binefacerile dragostei și urii*”, după cum se și spune, la un moment dat, în text. Ea, pentru că, după o viață dedicată muzicii, a ajuns la 35 de ani fără să cunoască bărbatul. El, pentru că, deși elev al ei la clasa de pian și deci îndrăgostit de profesoara sa, știe prea bine totodată că e mai tânăr cu vreo 15 ani. Până și întâlnirile lor au loc în împrejurări și spații categoric alese pentru a sublinia și mai mult atracția și respingerea simultane dintre cei doi: cea dintâi, chiar în closetul școlii, cea de a doua în oficiul femeii de serviciu. De bună seamă, și ele se desfășoară într-un același cadru de puritate și perversitate, de destrăbălare și pudoare – da, de pudoare! – din care, iarăși, mai multe detalii ar fi putut absentă, dar care, și de data asta, sunt justificate de inocența și de neștiința lor, a amândurora. (Să mai și precizez, aici, că *Erika* este numele unei flori foarte răspândite în Austria!).

Pentru ultima dată, ea cheamă în ajutor una dintre sentințele teroriste ale mamei: „*Mai bine culmile artei decât abisurile sexului!*” Pentru ca de îndată să i se riposteze, de undeva, printr-o meditație care nu mai știu dacă-i aparține pianistei sau scriitoarei: „*Din păcate, biografiile artiștilor, în general, reprezentând de altfel tot ce e mai important pentru scriitor, mișună de perversiunile erotice ale protagoniștilor. Ele lasă impresia greșită (!?) că doar din grămada sexualității ar ieși răsădii de castraveți al armoniei pure*”.

Așa cum era de așteptat, în cele din urmă cei doi îndrăgostiți se vor despărți – și nu numai din cauza diferenței de vârstă. Plecând în căutarea lui Walter, Erika ascunde în poșetă și un cuțit. Are, probabil, intenția de a-l înjunghia pe netrebnicul care i-a refuzat iubirea – sau să se înjunghie pe sine, sub ochii lui. Mai avusese, de altfel, încă două, nu tentative, ci numai repetiții fricoase ale unei posibile sinucideri, ceea ce ar fi putut prevesti că cea de a treia, neapărat, avea să fie și ultima. Toate datele conduc înspre o asemenea concluzie, în final, așa că te și miri când nu se petrece, totuși, așa cum ar fi încă o dată de așteptat. Abia după câteva clipe de reflecție îți dai seama că ar fi fost soluția cea mai la îndemână și că scriitoarea, mai mult ca sigur, deliberat a ocolit-o. Cuțitul care ar fi trebuit să se înfigă adânc în inima Erikăi n-o zgârie decât ușor, în umăr. În felul acesta, ea dă greș până și în actul cel de pe urmă. După ce și-a ratat existența și dragostea, până atunci, acum își încununează toate eșecurile, ratându-și propria moarte. Cea mai grea pedeapsă pentru greșeala de a-și fi construit întreaga viață cu ieșire la un singur peron este aceea de a nu și-o lua.

HURUFISMUL: O ÎNCERCARE DE PĂTRUNDERE A RENAȘTERII ÎN ISLAM

Marele poet azer din sec. XIV, Seyid Imadeddin Nasimi, s-a născut la 13 februarie 1369, în orașul Șamahî, capitala Șirvanului².

Tatăl său, Seyid Mahammad, era o persoană bine cunoscută în țară. Fratele poetului scria și el poezii, sub pseudonimul Șah Handan, după moartea sa el fiind înmormântat într-un cimitir vechi din orașul Șamahî care până în zilele noastre poartă numele lui.

După convertirea Azerbaidjanului la islam (*între sec. IV – VIII în țară predomina religia creștină diofisită*), Șamahî a devenit unul dintre cele mai mari centre ale culturii. În orașul respectiv au trăit o mulțime de savanți și poeți, printre care trebuie să remarcăm în mod obligatoriu numele marelui poet din sec. XII, Afzaladdin Haqani. Aici funcționau multe școli, universități, cenacluri și festivaluri de muzică vestite în tot Orientul Mijlociu. Existau biblioteci publice și private bogate. În apropierea orașului, în localitatea Malham, se afla Academia de Medicină (*Dar uş-şura*), înființată de unchiul lui Haqani, faimosul medic din timpul său, Kafieddin.

Aici și-a petrecut anii de școală Nasimi, unde putea obține o educație corespunzătoare poziției sale sociale, conformă cu a celor mai bune universități ale epocii. Lucrările lui ne dovedesc faptul că el cunoștea foarte bine literatura și filosofia clasică din Orient și Grecia antică, stăpânea în mod liber ideile fundamentale ale teologiei musulmane și creștine, învățase medicina, astronomia, astrologia, matematica, logica etc. El știa atât de bine limbile străine, încât scria poezii atât în limba azeră, cât și arabă sau persană.

Viața lui a corespuns cu perioada foarte critică de la sfârșitul sec. XIV, când Azerbaidjanul, care abia ieșise din starea de șoc determinat de invazia mongolă, s-a înfruntat cu hoardele cuceritorului Tamerlan (1336-1405),

iar din nord era atacat de către oștile din Hoarda de Aur ale hanului Tohtamâș. Ultimul, în anul 1385, a intrat în Azerbaidjan din Derbend, provocând mari dezastre, și a ajuns până la Tebriz. Primind vestea despre apropierea lui Tamerlan, armata Hoardei de Aur a părăsit Azerbaidjanul și s-a retras spre nord³.

Anii dominației timuride reprezintă o perioadă întunecată a istoriei Azerbaidjanului. Măcelărind populația provinciilor sudice ale Azerbaidjanului în mod nemilos, Tamerlan a încercat să ajungă spre nord, în Șirvan⁴.

Așadar, și restul Azerbaidjanului devine o provincie timuridă. Conform ordinului lui, în orașele ocupate se mobilizează cei mai faimoși meșteri, arhitecți, pictori, muzicieni, trimiși la muncă silită în capitala imperiului - Samarkand. Tamerlan se gândise să-și facă o capitală perfectă și fiecare cartier din Samarkand primise numele unui oraș mare din Orient. Tamerlan încerca să-și

³Dar suveranul Șirvanului ("Șirvansah"), Ibrahim I (1382-1417), din dinastia Derbendi, a reușit, pe calea diplomației, să salveze poporul său de nenorocire. Acesta, folosind contradicțiile dintre Hoarda de Aur și timurizi, a obținut autonomia internă, a intrat în alianță cu Tamerlan și a reușit încheierea unei păci cu regele georgian Gheorghi VII. Într-adevăr, oastea Șirvanului a participat la campaniile militare împotriva lui Tohtamâș (1395) și a sultanului otoman Baiazid I (1399) și, în schimb, tributul plătit timurizilor era aproape simbolic. În anul 1380, conducătorul confederației tribale turcice Karakoyunlu, Gara Mahammad (în azeră "Mahammad cel Negru"), a ocupat ținuturile din jurul lacului Van. După moartea conducătorului l-a înlocuit fiul lui, Gara Yusif, care imediat s-a înfruntat cu pericolul timurid. În aceeași perioadă, în partea sudică a Azerbaidjanului exista statul Gelairid cu capitală în Tebriz (1341 - 1410). Suveranul acestui stat după anul 1382 era sultanul Ahmad. În 1386, Tamerlan a ocupat Tebrizul și de acolo a înaintat spre Șirvan, Karabagh și Derbend, lăsând în urma sa doar jafuri și distrugerii. Culmea rezistenței poporului a fost apărarea cetății Alinge, care a fost asediată timp de 14 ani, invadatorii nereușind s-o cucerească. În 1397, oastea ținutului Șeki din nordul Azerbaidjanului, cu sprijinul soldaților georgieni, a venit în ajutorul cetății Alinge și timurizii au suferit o înfrângere însemnată.

⁴ Gara Yusif Karakoyunlu a încheiat pace cu suveranul gelairid sultan Ahmad, care rămăsese fără țară, împotriva lui Tamerlan. În 1392, forțele unite ale aliaților au suferit o înfrângere mare și Gara Yusif a fost obligat să-și părăsească domnia. El a fost un om cu caracter și în 1394 și-a încercat încă o dată șansa, dar în apropierea Bagdadului a fost înfrânt de Tamerlan a doua oară. Căutându-și un loc de azil, sultanul Ahmad și Gara Yusif au fost obligați să se refugieze în Egipt ca să obțină ajutorul sultanului mameluc. Însă, temându-se de furia lui Tamerlan, sultanul Egiptului i-a aruncat în temniță.

¹ Tânăr jurnalist azer, analist politic, doctorand în istorie al Universității *Ovidius* din Constanța.

² Statul medieval Șirvan (861 - 1538), care ocupa zona nord-estică a Azerbaidjanului, a jucat un rol însemnat în istoria poporului azer. El era cunoscut prin mătăsea sa: în perioada medievală treceau pe aici caravane din multe țări ale lumii. Șamahî și-a atins apogeul în sec. al XII-lea. Invazia mongolă l-a afectat prin distrugerile provocate, la fel ca și pe celelalte centre culturale din Orientul Mijlociu, dar deja în sec. al XIV-lea capitala Șirvanului și-a recuperat funcțiile, rămânând principalul focar de cultură din țară. În sec. XIII, în Șirvan, care suferea de pe urma atacurilor permanente, cu toate că și-a pierdut măreția și puterea trecută, nu a fost întreruptă dezvoltarea culturală, la care a avut un rol semnificativ orașul Baku, cunoscut încă de pe atunci prin portul său maritim și resursele de petrol.

legitimeze faptele sale cu sprijinul clericilor musulmani, ceea ce determina în popor o ură profundă împotriva dominației timuride și un fenomen necunoscut până atunci, mișcarea hurufizilor, exprimarea ideologică a nemulțumirilor populare. Acest ordin eretico-filosofic se împotriva atâta puterii laice, cât și celei clericale.

După opinia mai multor istorici, **hurufismul exprimă nemulțumirea meșteșugarilor orășeni exilați în străinătate, îndreptată împotriva dominației și politicii cuceritoare timuride.** Baku a devenit, în acești ani, centrul ideologic al hurufismului. Fondatorul ordinului era marele filosof și poet azer Fazlullah Naimi. În 1386 și-a prezentat pentru prima dată ideile în orașul Tebriz, capitala istorică a Azerbaidjanului. În mod energic el face propaganda noii ideologii și în curând secta se răspândește peste tot, în Azerbaidjanul întreg și în mai multe țări din Orientul Mijlociu și Asia Centrală. Naimi chiar a încercat să convertească pe Tamerlan, dar eforturile lui eșuează. O mare parte din viața lui și-a petrecut-o în orașul Baku și în Azerbaidjan, unde el a scris cele mai importante din operele sale, cum ar fi ***Cavidanname* (Cartea despre eternitate)** și ***Vasiyyatname* (Testamentul)**. În afară de cele enumerate sunt cunoscute cărțile lui precum ***Mahabbatname* (Cartea despre dragoste)**, ***Arname* (Cartea despre tron)**, ***Isgendername* (Cartea despre Alexandru)**, ***Novmname* (Cartea despre visuri)**. Aceste cărți reprezintă bazele ideologice ale noului ordin. Un grup de susținători ai lui Naimi creează la Baku o organizație clandestină, de unde se trimiteau propagandiști în diferite orașe din Orient, pentru răspândirea ideologiei hurufide.

„Hurufism” vine de la cuvântul „huruf” (în arabă „litere”). Hurufizii fetișizau 28 și respectiv 32 litere ale alfabetelor arabe și persano-azere, văzând o legătură strânsă dintre liniile din fața omului și literele arabe, și afirmau că fără ele nu se poate conștientiza nici Dumnezeu, nici omul și nici lucrurile. Dar, de fapt esența filosofică și socială a hurufismului este mult mai bogată și însemnată. Pe scurt, putem să considerăm că **hurufismul era de fapt una dintre cele mai serioase încercări de pătrundere a Renașterii în țările islamice.** Hurufismul vedea în ființa umană o valoare supremă pe Pământ, purtătorul începutului spațial și dumnezeiesc. Hurufismul, de fapt, derivase din fundamentul ideologic al sufismului și aceste curente idealiste aveau multe elemente comune. După hurufizi, literele alfabetului arab își ascundeau secretul lumii și Coranul Sfânt nu este decât imaginea Dumnezeului, primită de profetul Mahomet. Omul care conștientiza literele Coranului, având înțelepciunea dumnezeiască legată de natură, putea el însuși să ajungă la gradul Lui. De aici vine formula faimoasă a hurufizilor: „*An al-Haqq!*” (în arabă „*Sunt adevărul!*”, dar și, de asemenea, „*Sunt Dumnezeu!*”). Dogmele esențiale ale ordinului sunt afirmate în cartea ***Cavidanname*** a lui Naimi, după moartea căruia mișcarea nu s-a stins. Hurufismul a jucat un rol însemnat împotriva jugului timurid și dogmelor ortodoxe ale islamului. Dacă vom elibera hurufismul panteist de acoperirea religios-idealistică, rămâne doar motivul său esențial alcătuit din umanismul și criticismul îndreptat asupra structurii feudalo-clericale și despotice a societății.

Aceste elemente ale hurufismului se reflectă și în creația poezilor clasici din timpul respectiv.

Hurufismul era o întruchipare a sufismului. Sufismul, fiind o mișcare veche și cunoscută, era împotriva ortodoxismului islamic, trimitând la filosofia grecească, și își obținuse chiar anumite elemente din filosofia indiană, transformându-se deci într-o concepție idealistă, care a afectat toată viața publico-politică și cultura din Orientul Mijlociu. Fundamentul filosofic al sufismului este panteismul: Dumnezeu este cauza primă a creației lumii, este „*un duh absolut*”, iar lumea este emanația acestui duh. Omul poate tinde să se dizolve în natura lui Dumnezeu, dar pentru aceasta trebuie în primul rând să atingă desăvârșirea spirituală, ceea ce se obține doar prin iubire pură și înaltă. Astfel, plasând centrul de greutate al conștientizării lumii în sfera emoțională, deconectându-l de la dogmele formalistice și stagnante, sufizii accentuau importanța concentrării la om a tot ceea ce este omenesc: dragoste, libertatea simțurilor, ură față de banalitatea zilnică, bucurii obținute cu prețul abandonării libertății sufletești. În poezie, care avea o fabuloasă putere de influență asupra omului oriental medieval, a apărut o categorie specială de terminologie „laice”, ce simbolizau componentele ideologiei sufide. De exemplu, sufizii descriau și fetișizau pasiunea, frumusețea, vinul, precum simboluri ale de întăririi spirituale. Treptat, aceste simboluri și-au pierdut sensul unic sau au devenit mult mai elastice, așa cum prin terminologia simbolică, poezii sufizi puteau să cosmetizeze ideile lor eretice față de clerici. Sufismul era o mișcare împotriva inegalității sociale și a clericilor, însă avea un caracter spontan și contradictoriu, criticând doar ascetismul.

În această perioadă, Nasimi face cunoștință cu ideologia hurufidă, se întâlnește personal cu Fazlullah Naimi, îi acceptă părerile și probabil de atunci începe să-și semneze poeziile cu pseudonimul Nasimi („*nasim*” înseamnă „*vânt ușor*”), ce are o rezonanță apropiată de numele șefului sectei. În același timp cu Nasimi, la ideologia hurufidă s-a convertit un alt poet azer, Abulhasan Ali ul-Ala, care în operele sale declară orașul Baku Kaaba hurufismului datorită faptului că acolo locuia Fazlullah. Cei mai buni adepți ai sectei erau trimiși în diferite orașe din Orientul Mijlociu.

Imadeddin Nasimi a devenit al doilea lider al acestei ideologii. La începutul creației sale, poetul, la fel ca și prietenul și dascălul său, Naimi, stătea pe pozițiile sufismului și era adeptul faimosului șeic sufid Șibli. În perioada sufidă a creației sale, Nasimi folosea pentru poeziile sale pseudonimul Huseyni, Seyid Huseyn, Seyid, din cauza fascinației lui față de Huseyn Halladj Mansur, marele sufid persan și poetul din sec. al X-lea, care pentru prima dată în lumea musulmană a lansat lozincă despre comparația lui Dumnezeu cu o ființă umană. Din cauză ideilor sale eretice, Halladj Mansur era urmărit încontinuu și, ne-renunțând la viziunea sa, a fost spânzurat la Bagdad. Nasimi era și el pregătit pentru acte de asemenea curaj și îl admira și îl lăuda pe Mansur. Acest interes nu s-a schimbat nici după alăturarea lui la hurufism. Nici filosofia sufidă nu l-a lăsat pentru mult timp din viața sa.

În centrul creației lui Nasimi stă, frumos și iubit,

Peisaj la Bănești

Dumnezeu, care mărește pe om, dăruindu-i din lucirile sale. Prin desăvârșirea morală omul se apropie de Dumnezeu. Pentru un om, cel mai înalt moment al extazului e considerat întâlnirea cu persoana iubită, unirea cu ea, dizolvarea în ea. Poetul scrie că, în ciuda opiniei unora, după care dragostea nu este decât un păcat, el nu va lăsa calea iubirii, căci doar această cale duce la Adevărul - Dumnezeu. Putem observa înlocuirea treptată a sufismului de către hurufism în viziunea lui Nasimi, ceea ce iese în evidență prin schimbarea viziunii panteiste a poetului. Acum, la temelie acestor viziuni nu mai stau dragostea și euforia, ci literalele și conștiința. De acum înainte, în filosofie, Nasimi se bazează pe ideologia hurufistă a lui Naimi și predă principiile esențiale ale ordinului. Însă hurufismul predat de Nasimi nu este o simplă repetare a ideilor lui Naimi. El apropie omul către Dumnezeu și găsește o divinitate dumnezeiască la om. Viziunea sa și-a găsit cea mai bună reflectare poetică în faimoasa sa poezie (gazel) care începe cu versurile:

„În mine încap ambele lumi, dar eu nu încap în această lume,

Sunt esență fără loc, eu nu încap în acest loc”.

În anul 1394, Fazlullah Naimi, împreună cu adepții lui, a fost arestat în Șirvan din ordinul lui Tamerlan și a fost spânzurat în cetatea Alingea, unde a fost și înmormântat (azi, provincia Nahcivan, Republica Azerbaidjan) de către guvernatorul Azerbaidjanului, al treilea fiu al lui Tamerlan, Miranșah. Cadavrul lui, agățat de un cal, a fost plimbat în tot orașul. Naimi presimțea acest final, și în **Vasiyyetname**, scris de el în ajunul execuției sale, definește programul luptei ce va urma. Cartea respectivă a fost trimisă în mod clandestin la Baku. Conform poruncilor lui, cele mai importante figuri ale sectei părăsesc Azerbaidjanul și răspândesc ideile marelui dascăl în tot Orientul medieval, iar Nasimi trebuia să se căsătorească cu fiica sa, plecând din Baku.

„O Nasimi, dacă Allah (Fazlullah – n.m.) afirmă că globul este larg, atunci pleacă din Baku, fiindcă aici nu-ți este locul”, se spune într-o poezie de-a lui în persoană. Într-adevăr, Nasimi, însurându-se fiica cea mică a lui Naimi, părăsește Șirvanul, plecând în Asia Minoră, pe urmă călătorind prin Anatolia, Siria, Egipt. Analiza operelor sale ne arată faptul că el a vizitat orașele Baku, Bagdad, Bursa, Tokat, Șamahî, Alep ș. a. În Turcia, el se apropie de faimosul poet Seyhi și de Hadji Vali Bektaş, fondatorul ordinului de derviși **Bektaşiyi**, iar hurufismul câștigă o

mare simpatie din partea populației locale. În timpul călătoriilor prin țări orientale, el a fost urmărit, hărțuit, chiar arestat pentru luni de zile.

Imediat după moartea lui Tamerlan (1405), au urmat luptele pentru putere în imperiul său, ceea ce a afectat situația din Azerbaidjan. În provinciile Tebriz, Maragha, Karabagh ș.a. au început războaie, ce au creat o posibilitate rară pentru Ibrahîm I să-i alunge pe străini din țară și s-o unească sub autoritatea sa. Oastea Șirvanului, lovind garnizoanele timuride, a ocupat o mare parte din Azerbaidjan, Karabagh și Gandja. În primăvara anului 1406, la Tebriz începe o revoltă antitimidă sub conducerea tamgaciului (șef al colecțiilor de impozite) Ahi Qassab („ahi” semnifică membru al frăției meșteșugarilor orășeni, iar „qassab” înseamnă „casap, măcelar”), iar Ibrahîm I intră în capitală istorică a țării. Tebrizul însemna cheia Azerbaidjanului și sfârșitul dominației timuride⁵.

După primul deceniu al sec. al XV-lea, regiunea ieșise din sub influența timurizilor, iar în acești ani în Anatolia și în Azerbaidjan dominau deja dinastiile turcice Zulghadar, Akkoyunlu și Karakoyunlu, alături de otomani. Nasimi a asigurat convertirea la ordinul hurufid a suveranului Zulghadar - Ali bey și a fratelui său Nasreddin, și, ceva mai târziu, și a suveranului Akkoyunlu, Osman Garayuluk, care, pe urmă, a cucerit punctul strategic din zonă - Sivas. Încă din anul 1410, Osman Garayuluk crea un pericol din spate pentru statul Karakoyunlu, după ce își lărgise spațiul până la orașul Erzincan.

Pe urmă, Nasimi a plecat la Alep, orașul sub autoritatea mamelucilor egipteni. Mai ales după invaziile selgiucide, mongole și timuride, la Alep locuiau o mulțime de triburi turcice, orașul fiind un mare centru comercial între Orient și Europa. Aici se întâlneau caravane comerciale din India și Șirvan. Izvoarele istorice ne mărturisesc că, la sfârșitul sec. al XIV-lea, din mătasea importată din

⁵ Dar unirea Azerbaidjanului nu s-a realizat, și Ibrahîm I, sub presiunea sultanului gelairid Ahmad, care deja obținuse Bagdadul, părăsind orașul, s-a retras spre granițele sale. Fiindcă după moartea lui Tamerlan (1405), sultanul Egiptului îi eliberase pe suveranii - refugiați, sultanul Ahmad Gelairi și Gara Yusif Karakoyunlu. Dar nici sultanul Ahmad nu a reușit să-și păstreze puterea și Tebrizul a fost ocupat de fiul lui Miranșah, Abu Bakr. Între timp se întărise confederația triburilor turcice Karakoyunlu, după întoarcerea liderului lor Gara Yusif, care a ocupat o parte din Azerbaidjan. În 1408, Gara Yusif a câștigat lupta cu fiul lui Tamerlan, Miranșah, în care a murit ultimul. El, intrând în oraș, îl invită tot pe Ahmad, sultanul din dinastia gelairidă, fiindcă nu avea legitimitate conform concepțiilor orientale medievale, numai că sultanul nu vroia să accepte protectoratul Karakoyunlu. Când Gara Yusif a părăsit Tebrizul pentru o altă campanie militară, sultanul năpădind garnizoana sa, cheamă în ajutor pe Șirvanșah. Înainte de a ajunge armata Șirvanului, Gara Yusif înfrânge oastea lui Ahmad în apropierea Tebrizului (30 august), unde ultimul a fost ucis, acesta fiind ultimul suveran din dinastia Gelairizilor (1341-1410). În locul statului respectiv s-a înființat statul Karakoyunlu cu capitala în Tebriz (1410-1468). Comandantul armatei Șirvanului, Kayumars, fiul lui Ibrahîm I, căzut în prizonierat, a fost eliberat de Gara Yusif, fără nici o condiție, într-un mod foarte straniu pentru timpul respectiv și, bănuindu-l de o înțelegere secretă cu suveranul Karakoyunlu, Ibrahîm I și-a executat propriul său fiu.

Șirvan se pregăteau, în orașele siriene, țesături frumoase, iar negustorii occidentali aduceau mătasea din Șirvan în Europa, tocmai prin Siria.

În acești ani, situația în Șirvan era mult mai complicată, pentru că moartea lui Tamerlan a oferit oportunitatea îndeplinirii unei necesități istorice, unirea Azerbaidjanului, pentru care se confruntau diferiți suverani locali. Gara Yusif, folosind ca motiv executarea lui Kayumars, începe o campanie militară împotriva Șirvanului. Alianța Șirvanului cu micul stat feudal azer - Șaki și regatul georgian Kahetia suferă o înfrângere într-o luptă pe malul fluviului Kura (6 noiembrie 1412), adică la granița Șirvanului, de către cavaleria Karakoyunlu. Toți suveranii aliați, toată aristocrația Șirvanului au căzut prizonieri. Dar, în 1413, Ibrahim I, în schimbul unui tribut imens, care a fost plătit pe urmă de către starostele breslelor meșteșugărești din Tebriz, în frunte cu Ahi Gassab, se întoarce în țara sa, recunoscându-se vasalul suveranului Karakoyunlu, iar armata de ocupație părăsește Șirvanul.

Așadar, fără îndoială, în acest centru mare și multi-național al comerțului medieval erau prezenți și negustorii din Șirvan și probabil veneau aici și hurufizii urmăriți la Baku și Samahî. Nasimi creează aici o sectă locală a ordinului hurufid și a avut un mare succes. El s-a stabilit la Alep și a locuit aici cu familia sa. Însă activitatea sa în orașul respectiv nu a fost remarcată de teologi și de sultanul mameluc Muayyad. Poeziile lui filosofice i-au asigurat însă un auditoriu mare, iar oamenii le copiau, le învățau pe de rost, le citeau în piețe, considerate tot atâtea centre ale orașului musulman. Conform legendei, tocmai acest fapt a determinat moartea lui.

Despre moartea lui Nasimi și destrămarea ordinului hurufud ne informează sursele medievale. Un hurufid tânăr, elevul poetului, fiind înconjurat de mulțime în timpul ce citea poeziile eretice ale învățatului său, a fost arestat de către autorități. Pentru salvarea lui Nasimi, el declară că poeziile aparțin lui și e condamnat la moarte. Această veste ajunge până la Nasimi, care era la cizmar: grăbindu-se la locul execuției, el mărturisește că ideile sunt ale lui și moare torturat.

În izvorul arab **Kunuz-uz-zahab**, despre executia lui Nasimi, în orașul Alep, în anul 1417, se spune: „*Ereticul Ali Nasimi a fost executat în timpul lui Iasbek. În vremurile acestea la Dar-ul-adle (Palatul justiției – n.m.) cu prezența șeicului nostru Ibn Hatib an-Nasiri, naibul (reprezentantul – n.m.) cadului șeic, Izzuddin Samsuddin ibn Aminuddovle, cadului suprem Fathuddin al-Maliki și cadului suprem Șihabuddin al-Hanbali se discută cazul (lui Nasimi – n.m.). El a sedus din calea adevărului pe câțiva nebuni și ei aflându-se în erezie și ateism, i se supuneau. Despre aceasta i-a informat pe cadii și teologi din oraș, unul cu numele Ibn al-Sangas Alhanadan. Arbitrul i-a spus: «Dacă tu vei dovedi că vorbești despre Nasimi, nu te voi executa». Nasimi a rostit **Kalime-i şahadet** (rugăciunea în islam – n.m.), a depus jurământ și a respins tot ceea ce se vorbea despre el. În acest moment a venit șeicul Șihabuddin ibn Hilal. Ocupându-și locul său onorific la adunare, el a declarat că Nasimi este ateu și trebuie să fie executat, chiar dacă se va gândi la abjurare, și a întrebat: «De ce nu-l executați?». Al-Maliki i-a răspuns: «Vei scrie personal verdictul?». Acesta a răspuns: «Da» și a scris verdictul, la care imediat l-au îndemnat cei prezenți. Însă ei nu au fost de acord cu el. Al-Maliki i-a spus: «Cadii și teologii nu au căzut la înțelegere cu tine. Cum pot eu să-l execut după cuvintele tale?». Iasbek a spus: «Eu nu-l cunosc. Sultanul mi-a poruncit să-i aduc la cunoștință cazul lui. Așteptăm ce va ordona sultanul privind acest caz». Așadar adunarea s-a sfârșit. Nasimi a rămas la temniță. Despre cazul lui Nasimi a fost informat sultanul Muayyad, din partea căruia a venit ordinul să fie jupuit și corpul lui să fie pus la vedere la Halab (Alep - n.m.) pentru public, timp de șapte zile, să-i fie tăiate mâinile și picioarele și să fie trimise lui Ali bey ibn Zulgadar, fratelui său Nasreddin și lui Osman Karayuluk pe care de asemenea i-a sedus Nasimi. Așa și au făcut. Acest om era necredincios și mulhid (hulitor – n.m.). Ferească Dumnezeu, se spune că el are niște poezii fine (sic! – n.m.)”.*

Îndurarea și curajul lui Nasimi în timpul oribilei execuții s-au transformat în popor într-o mulțime de legende, tema devenind un simbol al curajului aproape în toate sursele

Vedere la Dunăre

medievale din timpul respectiv. Până la ultima respirație el nu recunoaște vina sa și repetă încontinuu formula ordinului **An al-Haqq!** în timp ce își bate joc de călăii săi. Se spune că în timpul executiei unul dintre teologi, prezent acolo, a exclamat: „*Acest om este mai rău decât Satana, este blestemat locul unde va cădea chiar o picătură din sângele lui și acest loc trebuie să fie ars, să fie tăiat cu sabia!*” Paradoxal, tocmai în momentul respectiv o picătură de sânge stropeste degetele lui. Multimea infuriată cere tăierea degetului muftiului, iar el, apărându-se disperat, ține de faptul că în Coran nu există așa ceva și declarația anterioară nu înseamnă nimic. Atunci, Nasimi răspunde cu două versuri care au rămas pentru posteritate un proverb binecunoscut:

„Dacă vei tăia măcar un deget teologului, el se va întoarce de la Dumnezeu,

Privește la acest iubit nefericit, îl jupoaie, dar nu-i doare!”

Conform altei legende, după exclamarea lui Nasimi **An al-Haqq!** I-au întrebat: „Ce fel de Dumnezeu ești tu, dacă te decolorezi pierzând sângele?” Poetul a răspuns: „Nu poți să conștientizezi că eu sunt zeul iubirii la apusul eternității. În timpul apusului soarele mereu se decolorează!”

După aceste date, putem afirma faptul că poetul nu a fost executat numai datorită credinței sale religioase, ci poate și din cauze politice. Cel puțin casa lui a fost cercetată și au fost găsite scrisorile suveranilor Akkoyunlu și Karakoyunlu. Probabil adunarea nu a discutat fără nici un sens soarta lui Nasimi, aceasta fiind porunca sultanului mameluc din Egipt și tot din cauza sus-numită el a cerut cercetarea cazului lui Nasimi, în timp ce el era ținut în temniță. În sfârșit, ultimul gest al lui, cu trimiterea organelor poetului către suveranii regionali, poartă un mesaj clar.

Nasimi a fost înmormântat la Alep, în panteonul de familie ce până în zilele noastre se consideră un loc sfânt. Pelerinii de la mormântul poetului îi acordă numele onorific **Nasimi**. Poezia lui și-a câștigat popularitatea foarte repede printre popoarele turcice din Asia Centrală, în Anatolia și în Iran. În vremurile respective, pentru doar rostirea versurilor lui și pentru propaganda ideilor hurufismului, au fost executați o mulțime de oameni. Numele lui Nasimi împreună cu Mansur Halladj a devenit un simbol al fidelității în fața ideilor personale. Poetul a fost tradus în diferite limbi, el însușindu-și în mod creativ cele mai bune tradiții, atât ale literaturii natale, cât și ale literaturii altor popoare din Orientul Mijlociu, creând astfel o nouă literatură. Măreția lui este determinată de îmbogățirea cuvântului cu sensuri sociale și filosofice. Poezia lui de fapt sună ca un imn pentru om: preamărindu-l pe om, în spiritul umanismului renescentist, am spune noi astăzi, el îl consideră cel mai mare lucru pe care l-a creat natura, insistând asupra drepturilor lui de libertate și autoconștientizare:

„De intru în moschee sau trec lângă hram,
Merg la dreapta, la stânga sau drept înainte,
Tot mai limpede mi se arată în minte:
E Dumnezeu oricare din fiii lui Adam!”⁶

Nasimi a lăsat în urma sa un patrimoniu bogat –

divani (culegeri de poezii) în azeră, în arabă, în persană, precum și alte poezii (cum ar fi gaside și mesnevi), care nu intră în aceste culegeri. Analiza divanilor lui păstrați în diferite biblioteci ale lumii dovedește că el a trecut printr-o cale complicată, începând cu poeziile de dragoste și terminând cu operele despre problemele publice și spirituale. Poate că dacă el nu ar fi intrat în politică ar fi avut o viață frumoasă și lungă.

Executarea lui Nasimi și destrămarea ordinului hurufid însemna și sfârșitul unei epoci istorice în Azerbaidjan. În același an cu el moare șirvanșahul Ibrahim I Derbendi, în vârstă înaintată, datorită capacităților diplomatice și militare ale căruia, în decursul a 30 ani de domnie, statul Șirvan și-a păstrat independența, și-a întărit autoritatea și și-a lărgit teritoriul, fiind singurul stat azer care a supraviețuit marilor tulburări ale timpului⁷.

Introducerea renașterii în islam, ca și unirea Azerbaidjanului, au suferit un eșec⁸. Dar amintirea lor, perpetuată peste veacuri, strămutată cu admirație pe tărâm cultural⁹, se bucură și azi de toată gloria eroică, postumă, a marilor încercări care, dacă ar fi izbândit, ar fi schimbat lumea¹⁰.

⁷ Noul șirvanșah Halilullah I a reluat relațiile de prietenie cu urmașul lui Tamerlan, Șahruh, care ocupase o mare parte din Asia Centrală și din Iran. Iar Gara Yusif planifică să supună total statul Șirvan și să ocupe anumite regiuni din est. Dar nu s-a realizat visul lui, a murit în 1420, chiar în mod neașteptat, în timp ce pleca la război. Peste câțiva ani (1434), moare și simpatizantul ideilor hurufide Osman Garayuluk, după care a început o luptă sângeroasă pentru putere. Numai că, pe urmă, Uzun Hasan reunește statul Akkoyunlu, termină cu dușmanul vechi - Karakoyunlu (1467) și prin alianța cu statele occidentale, intră în conflict cu otomanii, dar va fi înfrânt tocmai din cauza modernizării otomanilor, ceea ce nu s-a produs în spațiul respectiv.

⁸ Realizarea țintei celei din urmă va fi reușită doar de tânărul nepot al lui Uzun Hasan, Ismayıl I Safevi (1501-1524), reprezentantul unei familii-suverane foarte cunoscute din ținutul Ardebil din sudul Azerbaidjanului, care va înființa statul Safevizilor (1501-1723).

⁹ **BIBLIOGRAFIE:** Kulizade Z., *Hurufism i ego predstaviteli v Azerbajdzane, Elm*, Baku, 1970; / Ibrahimov M., *Nasimi i ego vremia, Azernesr*, Baku, 1976; / Aşurbeyli S., *Gosudarstvo Şirvanşahov, Elm*, Baku, 1983; / Aşurbeyli S., *Istoria goroda Baku v period srednevekovia*, Baku, 1992; / Fazlullah ibn Ruzbihan Hundji, *Tarih-i alam-ara-i amini, Elm*, Baku, 1987; / *Istoria Irana s drevneishih vremen do konca XVIII veka*, Leningrad, 1958; / Mahmudov Y., *Vzaimootnoşenia gosudarstv Aggoynlu i Sefevidov s zapadnoevropeiskimi stranami, Elm*, Baku, 1991; / Ahmedov E., *Arabo-musulmanskaja filosofija srednevekovja, Maarif*, Baku, 1980; / Buniatov Z., *Gosudarstvo Atabekov Azerbaijdžana, Elm*, Baku, 1978; / Hagani Sirvani, *Izbrannie proizvedenia, Usaqgencnesr*, Baku, 1959; / Avadiaeva E. Zdanovic L., *100 velikih kaznei, Vece*, Moskva, 2000. / www.azeri-info.com/nasimi.htm / www.sufism.ru/webmag/public_html/article.php3?mode=print&story=20010918222901336 / www.xx.lipetsk.ru/xx_21_09_08.shtml / www.azerifolk.com/literature/Nasimi/ishushiy.asp / www.azerros.ru/az_lit_04.htm / www.baku.ru/pubs/azpoetry/archive_ru.php /

¹⁰ **hărți:** <http://www.azeri-info.com/aggorunlu.htm> / <http://ccat.sas.upenn.edu/~rs143/map5.jpg> / <http://www.princeton.edu/~humcomp/timurid.jpeg> / http://www.metmuseum.org/toah/hd/maml/maml_d1map.htm

⁶ Adaptare prozodică de Mădălin Roșioru.

Romulus Buzățelu

SCHITUL POIANA MĂRULUI – „UN ATHOS ROMÂNESC”

Întemeierea schitului Poiana Mărului

Figura stareșului **Vasile** de la Poiana Mărului (canonizat de Sinodul Bisericii Ortodoxe Române la 5 octombrie 2003 și trecut în calendar cu dată de pomenire la 5 aprilie) a dobândit o mare importanță și pentru dezvoltarea spirituală a multor comunități isihaste din munții Vrancei și ai Buzăului. Documente sau izvoare sigure care să indice anul înființării nu se cunosc, fapt cauzat și de dese neîncredințe ce s-au abătut asupra așezării de-a lungul vremii. Se știe că prima vatră a schitului Poiana Mărului a ars complet la 14 aprilie 1771, atunci fiind mistuite de foc pisania primei biserici, care ne-ar fi oferit cele mai importante date, dar și acte cu privire la ctitori, danii și milostenii acordate așezământului monahal. Cercetătorii istoriei acestui schit au avut o misiune dificilă în a stabili cu exactitate data întemeierii schitului și numele celor dintâi ctitori, folosind pentru aceasta surse și documente indirecte.¹

Locuitorii din împrejurimi păstrează din tată în fiu o istorioară ce se referă la ridicarea primei așezări monahale la Poiana Mărului, a cărei fapte par astăzi vorbe de legendă. Se spune că, înainte de a fi schit, în acest loc era o pădure întinsă, departe de orice așezare omenească, după cuvintele bătrânilor cale de 2 - 3 poște. Acolo își aveau stâna niște ciobani, singurii viețuitori și cunoscători ai locurilor. Ei își ridicaseră o colibă și un staul pentru oi pe locul unde se va ridica mai târziu mănăstirea, lângă un măr mare, de unde se trage probabil și denumirea așezării Poiana Mărului. Cei ce istorisesc vorbesc despre faptul că în toate serile ciobanii vedeau o lumină, ca un felinar, în scorbura mărului, dar nici unul din ei nu avea curajul să vadă ce este, mai ales că ziua nu se mai vedea nimic.

Într-una din serile de vară, pe când ciobanii priveau lumina ce le apărea din măr, au primit niște oaspeți neobișnuiți. Trei călugări pelerini, doritori de liniște și sihăstrie, căutau un loc prielnic zidirii unei mănăstiri. Aflând și văzând și ei acea lumină, s-au minunat, iar unul dintre ei, Vladislav, s-a urcat în măr și de acolo a coborât cu o iconiță, ce o înfățișa pe Maica Domnului cu Pruncul în brațe. A doua zi, doi dintre călugări au plecat spre miazăzi, însă Vladislav a rămas și împreună cu ciobanii a ridicat mănăstirea, așezând sfântul altar pe locul în care se afla mărul. La puțin timp, așezarea a sporit prin venirea a numeroși monahi, a căror prim stareț și îndrumător le-a fost Vladislav.

Această istorioară este susținută de obștea schitului Dălhăuți, care a fost mult timp sub influența duhovnicească a mănăstirii Poiana Mărului. Egumenul mănăstirii Dălhăuți de pe la anul 1924, care nu părăsise obștea de 52 de ani, mărturisea că citise o „*voluminoasă cronică*” ce se păstra în mănăstire. Aceasta era datată „*20 august 1480*” și conform spuselor sale,

cuprindea și relatarea evenimentelor cu privire la întemeierea schitului Poiana Mărului. Mai mult, era și o însemnare cu privire la icoana descoperită de călugărul Vladislav în măr, „*ce se păstrase până acum câțiva ani*” și care avea inscripționată „*anul 1110*”. Această cronică fusese citită și de alți călugări din mănăstire, care au consemnat tradiția. Din păcate, acea cronică nu mai poate fi găsită, fiind pierdută în vremurile grele ce s-au abătut asupra mănăstirii.

Tradiția aceasta, după cum se vede, e departe de adevăr. Există totuși un sămbure de veridicitate în relatare, atunci când se prezintă episodul venirii unor călugări. Aceasta deoarece știm cu exactitate că starețul Vasile, care a viețuit mai înainte 20 ani la schitul Dălhăuți, de lângă târgul Focșaniului, a căutat loc de sihăstrie și acolo a întemeiat noua sa așezare, Poiana Mărului.

Schitul Dălhăuți, situat la marginea Țării Românești, deși era așezat în pădure, avea în jur sate și în apropiere târgul Focșanilor, dovedindu-se astfel neprielnic pentru o desăvârșită liniște. De aceea, cuviosul Vasile s-a hotărât să întemeieze el însuși un schit cât mai departe de așezări omenești. Și cercețând munții, a găsit loc de viețuire sihăstrească la Poiana Mărului. Cu ajutorul material al domnitorului **Constantin Mavrocordat**, monahul Vasile a ridicat mai întâi o biserică din lemn, cu hramul **Nașterea Maicii Domnului**, apoi chilii în care se vor muta ucenicii săi de la Dălhăuți, acest schit rămânând în continuare sub ascultarea sa duhovnicească.

Informații istorice ne sunt oferite de scrierile biografice ale **Sf. Paisie Velicicovski** sau **Paisie de la Neamț**, ceea ce sugerează deja legătura profundă care l-a unit pe starețul Vasile de ucenicul său și influența exercitată asupra acestuia. Pe de altă parte, se poate spune că tocmai datorită Sf. Paisie s-a ajuns la o bună cunoaștere a vieții și lucrării duhovnicești a ieroschimonahului Vasile. S-a putut scrie chiar că, fără Sf. Paisie, „*starețul ar fi rămas în tăcerea celor pe care doar Dumnezeu îi cunoaște*”². Atunci când se încearcă reconstituirea etapelor esențiale ale vieții celui ce mai este cunoscut drept starețul Vasile, trebuie avută în vedere și activitatea sa de formator și îndrumător al unor obști, precum și întemeierea schitului de la Poiana Mărului. Faptul că Vasile este ctitorul, știm chiar de la el însuși, după cum mărturisește în Testamentul său, **Diata** din anul 1764: „...*Făcând eu acest schit, anume Poiana Mărului și trăind eu câțiva vreme cu frații mei, cu rușii... viețuind în țară streină...*”³

Astfel, cel care a pus bazele mănăstirii de la Poiana Mărului a fost ieroschimonahul **Vasile**, trăitor între anii 1692-1767. Acesta este numit de unii cercetători **Vasile Sloveanul**, alții

¹ Pr. G. Cocora și pr. H. Constantinescu, **Poiana Mărului**, în **Glasiu Bisericii**, XXIII (1964), nr. 5 - 6, p. 470

² Pr. G. Cocora, **Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului**, în volumul **Sfinți români și apărători ai legii strămoșești**, București, 1987, p. 422

³ Dario Raccanello, **Rugăciunea lui Iisus în scrierile stareșului Vasile de la Poiana Mărului**, traducere Maria Cornelia Oros și diac. Ioan I. Ică jr., Sibiu, 1996, p. 35

spun că se născuse în Rusia, fiind chiar văr cu Paisie Velicicovski și se numea **Vasilie Bezrucovâi**, adică „*cel fără mânecl*”. Împrejurările care l-au determinat să intre în monahism nu se cunosc. Cei care s-au ocupat de biografia cuviosului Vasile vorbesc despre firea înclinată spre cele duhovnicești și râvna pentru viața desăvârșită.⁴ Acesta a venit la Poiana Mărului de la Dălhăuți, un alt schit din zonă, al cărui „*stareț*” era și unde a trăit vreo 20 de ani. Înainte de această perioadă știm foarte puțin. În afara anului nașterii (1692), care, datorită unui manuscris recent studiat, a putut fi stabilită cu certitudine, mai cunoaștem patria sa de origine. Cuviosul *Vasile* s-a născut în „*Țara Rusească*” și el însuși confirmă aceasta atunci când scrie în Testamentul său că la Poiana Mărului a trăit „*în țară streină*” și împreună cu „*frații mei ruși*”.

Existența neîntreruptă a miilor de sihaștri și a sutelor de schituri cu viață sihăstrească din codrii Țărilor Române, deci și din munții Buzăului și ai Vrancei, explică de ce cuviosul Vasile a venit pe la începutul sec. al XVIII-lea în acest ținut, unde a și întemeiat un schit. El a găsit aici o viață monahală mult mai intensă decât în țara sa, care, după ce trecuse teologic printr-o accentuată influență catolică, se afla acum sub influența protestantă, fapt ce adusesse și o răcire a vieții monahale. Cuviosul **Vasile**, după 20 de ani petrecuți la Dălhăuți, unde exista o puternică viață sihăstrească, în care el s-a regăsit și unde s-a integrat ușor, a hotărât să se așeze, pe la 1733, tocmai într-o regiune atât de bogată în mici schituri din munții Buzăului și Vrancei, în vecinătatea schiturilor Trăisteni și Cârnu. Acolo a întemeiat mănăstirea de la Poiana Mărului. Era, de altfel, o tradiție mai veche ca monahii ruși să vină în mănăstirile din Moldova, unde puteau găsi mulțumirea unei vieți călugărești de o mai mare adâncime duhovnicească.

Despre motivele care au stat la baza hotărârii de a întemeia o nouă așezare aflăm din **Testamentul** său, deosebit de semnificativ în acest sens: simțindu-se acum înaintat în vârstă și bolnav, a înțeles să explice în scris motivul pentru care călugării de origine rusă și cei de origine română, după ce au trăit împreună mulți ani în același schit, au hotărât să se separe și să trăiască în două locuri diferite. La Poiana Mărului limba de cult folosită în mod curent era slavona, atât pentru toate serviciile liturgice, cât și pentru celelalte acțiuni desfășurate în comun, ca de exemplu cea a lecturii la trapeză. Călugării români doreau, pe bună dreptate, să poată folosi propria lor limbă. Toți, ruși și români, considerau că dispariția „*starețului*” lor făcea mai dificilă această conviețuire pașnică care a putut fi până atunci între ei. Cunoscând aceste preocupări, cuviosul Vasile a hotărât că cel mai bun lucru era ca fiecare grup lingvistic să își aibă schitul său, unde să își poată desfășura toate activitățile specifice vieții monahale în limba maternă. Cu profundă smerenie, el propune să îi lase la Poiana Mărului pe călugării de origine română, iar el să se întoarcă la Dălhăuți împreună cu monahii ruși. Călugării români nu au acceptat acest fapt, recunoscându-i dreptul de a rămâne în schitul întemeiat de el, „*în țară străină*”, cu multe osteneți. Astfel, cuviosul Vasile a rămas împreună cu monahii ruși la Poiana Mărului, iar cei români s-au strămutat într-alt schit. Toate acestea sunt povestite pe scurt în **Testament**, pentru a motiva și certifica în mod public împărțirea bunurilor (cărți, obiecte liturgice, icoane etc.) între cele două grupuri de monahi aflate mult timp sub ascultarea duhov-

nicească a ieroschimonahului Vasile.⁵

Referitor la anul întemeierii și la numele ctitorului schitului Poiana Mărului există mai multe referințe istorice, care au dat naștere unor confuzii și contradicții. Astfel, cercetătorul **Ioan C. Filitti** nota într-una din scrierile sale că începuturile vieții monahale în acele locuri au fost puse între anii 1769 - 1774. Într-o lucrare anterioară el pomenise numele episcopului **Constandie** al Buzăului, care „*zidise schitul Poiana Mărului, început la 12 mai 1810 și sfințit la 8 septembrie 1812... cu ajutorul credincioșilor din acele locuri unde greu se ajunge cu piciorul*”.

Mai mulți cercetători afirmă însă că „*schitul a fost fondat în vremea lui Alexandru Pavlovici I, împăratul Rusiei în anul 1810, pornind de la pisania bisericii mari, ca apoi să arate că aici se mai află o biserică veche din anul 1781, care însă nu este zidită din temelie, ci numai reparația alteia, fondată în 1464 de starețul Vasile, care se zice ca este înfiul întemeietor al Schitului Poiana Mărului...*”. Toate aceste studii nu sunt bine fundamentate și nici nu se bazează pe o cercetare autentică a hrisoavelor vremii. Se poate chiar afirma că acești cercetători pomeniți în studiul pr. **Gabriel Cocora** și a pr. **Horia Constantinescu** nu au fost la fața locului și au luat în considerare și alte surse mai puțin obiective ori autentice. Cei doi istorici bisericești descoperă o serie de erori în toate aceste studii.⁶ Mai întâi, nu se poate afirma că întemeierea schitului s-a făcut în anii 1810 - 1812, la aproape jumătate de veac de la moartea cuviosului Vasile. Apoi, biserica cea mică, din cimitirul mănăstirii care are o inscripție din anul 1781, este totuși datată 1464. Deși din datele amintite mai sus nici una nu corespunde adevărului, totuși anul 1464 putea atrage atenția celor ce au studiat însemnările de pe manuscrisele vechi, a căror circulație a cuprins mănăstiri de pe tot cuprinsul țării. Dacă acest an ar fi fost cel adevărat, atunci Poiana Mărului s-ar fi numărat printre cele mai vechi schituri din țară. Mai mult, istoria Bisericii Ortodoxe Române ar fi consemnat acest lucru, iar istoriograful ar fi găsit în documentele emise de cancelariile domnești acte de milostenie sau scutiri de dări, potrivit obiceiului timpului. Aceasta însă nu s-a întâmplat și nici harta Țării Românești a stolnicului **Cantacuzino**, editată prin anul 1700, nu îl înregistrează. De aceea, anul înființării trebuie căutat după această dată.

Un hrisov de milostenii, dat schitului în aprilie 1783 de către domnitorul moldovean Constantin Mavrocordat amintește că ridicarea așezării de la Poiana Mărului a început „*din vremea fericitului întru pomenire răposatul moșul nostru Nicolae Voevoda*”.⁷ Este deci vorba de **Nicolae Mavrocordat**, care a domnit în Țara Românească între anii 1719 - 1730. Conform acestei referiri trebuie să datăm începutul vetrei monahale înainte de anul 1730. Acest lucru este însă negat de starețul **Matei** într-o jalbă, nedată și scrisă în limba greacă, și care era adresată domnitorului timpului. Trebuie precizat că acesta este amintit stareț în documente din anul 1775, la 8 ani după moartea cuviosului **Vasile**. În aceasta se spune că „*schitul s-a înființat întâi de repausatul Vasile starețul, cu cheltuiala neuitatului Domn Constantin Vodă Mavrocordat*”. În alt hrisov, din 20 mai 1789, starețul **Matei** mărturisește că mănăstirea Poiana Mărului s-a isprăvit în timpul vieții cuviosului Vasile, „*la*

⁴ Ibidem

⁵ Nicolae Iorga, **Istoria Bisericii Române**, vol. II, Vălenii de Munte, 1908, p. 85

⁶ Pr. G. Cocora, **Poiana Mărului...**, op. cit., p. 470

⁷ Nicolae Iorga, op. cit., p. 86

leat 1733". Istoria românilor consemnează cu privire la Constantin Mavrocordat domnii succesive ale acestuia în Muntenia și în Moldova, chiar de zece ori.

Un alt hrisov dat de domnitorul **Alexandru Ion Ipsilante**, cu ocazia hotărâniciei moșiei pe care se afla schitul Poiana Mărului, ce se afla atunci în judecată cu mănăstirea Râmnicului, și care este datat 20 mai 1789, aduce o precizare importantă cu privire la anul înființării schitului: „...*întrebând și pe cuviosul stareț Kir Matei de când stăpânește schitul acest loc și cu ce hrisov, zice că în Viața răposatului stareț Vasile la leat 1733 după ce au făcut schitul, peste câțeva vreme, având supărare de către răposatul Meletie, ce era egumen la mănăstirea Râmnic... au făcut mijlocire răposatul lordache Neculescu...*”.⁸

Analizând toate aceste mărturii din hrisoavele vremii se poate afirma, fără a greși, că schitul a început să fie ridicat în ultimul an al domniei lui Nicolae Mavrocordat, pe la 1730, după care lucrările au continuat prin efortul material al domnului Constantin Mavrocordat, fiul și urmașul acestuia la tronul Munteniei, în a doua domnie, 24 octombrie 1731-16 aprilie 1733, întreaga lucrare sfârșindu-se în anul 1733. Inițiatorul și sufletul acestui schit, cuviosul **Vasile**, răposase în urmă cu 8 ani. Binecredinciosul domnitor **Constantin Mavrocordat**, deși grec de neam, se îngrijise ca schitul de la Poiana Mărului să fie înzestrat cu cele de trebuință, pentru o mai bună desfășurare a vieții monahale. El este amintit și în pomelnicul ctitorilor mănăstirii, alături de neamurile sale: „*Constantin Mavrocordat, Nicolae Voievod, Doamna Porfiria, Constantin Voievoda, Doamna Ecaterina, Ioan Voievod, Doamna Zamfira, Teodor Voievod, Doamna Rali*”.

Prezentarea așezării monahale de la Poiana Mărului

Vechea vatră a schitului Poiana Mărului⁹ a fost așezată ceva mai sus și în partea de nord-vest de cea actuală, după cum au arătat săpăturile arheologice din anul 1934, când s-a dat de temelia vechii biserici. Astăzi, locul altarului este marcat printr-o cruce. Ceea ce a determinat mutarea vechii așezări a fost probabil tragicul eveniment din anul 1771, când schitul a ars complet „*din temelie, rămânând numai locul... în timpul turburării*”. Este vorba de războiul ruso-austriac, atunci când cătane austriece au incendiat mănăstirea locuită îndeosebi de monahi ruși. Aceste fapte sunt dezvăluite de un document al vremii care consemnează că „*întâmplându-se la leat 1771 april 14, din primejdie dă s-a aprins sfânt acest schit și au ars nu numai sfânta biserică cu odoare și sfinte vase, chiliile după împrejur până în fața pământului, ci și toate hrisoavele și cărțile ce au avut sfântul schit...*”

Starea de ruină nu a durat prea mult, căci schitul a fost refăcut cu ajutorul creștinilor ortodocși și înzestrat cu cele trebuincioase unei obști monahale, după cum îl înfățișează o miniatură de pe un hrisov de mile din anul 1775. Schitul Poiana Mărului avea dispoziția de plan clasică, cu biserică cu patru turlă, așezată în mijloc, înconjurată de corpuri compacte de chilii. Nici această restaurare din sec. al XVIII-lea nu s-a păstrat, căci un alt incendiu din luna februarie a anului 1879 a mistuit

„*rândul chiliilor de lângă arhondaric și trapeza, împreună cu odăile stăreției, toate într-un acoperiș*”.

În curte, pe latura de răsărit a altarului bisericii mari, se află o cruce masivă de piatră. Inscriptiile s-au șters în parte, și din ceea ce se mai zărește se face amintire de un oarecare **Popovici**, poate un fost stareț. Există și o istorioară pe care puținii monahi ce mai viețuiesc aici o povestesc pelerinilor. Se spune că noaptea se zărește o lumină albă ce joacă pe această cruce, lucru confirmat și de călugărițele ce au trăit în mănăstire până la decretul din anul 1955. Credințioșii oamenilor locului și a călugărilor ne îndeamnă poate să aflăm ce se întâmplă, mai ales că nu se cunoaște nici astăzi locul în care a fost îngropat ieroschimonahul Vasile, fostul stareț al așezării. Dumnezeu va rândui poate într-o zi ca și mormântul sau poate moaștele acestui sfânt bărbat să iasă la lumina zilei, spre a ne întări credința și dragostea noastră în Hristos și Biserica sa.

Biserica cea mică cu hramul **Nașterea Maicii Domnului** are dimensiuni modeste, 13 m lungime și 7 m lățime. Este construită din bârne acoperite cu scândură în exterior, așezată cap la cap, cu capac de șipcă pe rosturi, și din bârne aparente în interior. Înfațișarea exterioară are ca dispoziție de plan forma clasică a crucii cu brațele drepte la colțuri, cu o turlă pe naos și cu streșini lăsate în jos în dreptul altarului, în genul acoperișului contraforților, prezentând astfel una din caracteristici, alături de aceea a brâului bogat sculptat în lemn de stejar, ca și a cornișelor cu motive de frunză de stejar. Pe naos, o bază octogonală susține o turlă, unde sunt proiectate două ferestre și unde domină un acoperiș de șindrilă în volan, cu chenar sculptat, a cărui streșină se revarsă ocrotitoare până aproape de altar. Naosul este de formă dreptunghiulară cu absidele laterale pătrate.

Interiorul respectă tradiționalul plan al împărțirii spațiului în compartimentele cultice cunoscute – pronaos, naos și altar. La intrare, de jur împrejurul ușii, se descoperă pisană săpată în relief, cu majuscule slavone, evoluând pe rama portalului. Textul îi amintește, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea, pe ctitorii lăcașului, starețul **Teodosie** și câțiva boieri. „*Cu blagoslovenia Tatălui, cu sprijinirea Fiului și cu săvârșirea Sfântului Duh, s-a zidit acest lăcaș al Nașterii Maicii Domnului, cu oste-neala și îngrijirea prea cinstitului stareț, ieroschimonahul Teodosie, cu sprijinirea binecredincioșilor boieri ctitori*”.

În interior, biserica nu prezintă nici un fel de pictură, întrucât bârnele nu sunt acoperite cu scândură. Se pare că aici a existat o pictură pe un suport de pânză. În pronaos se mai găsește un tablou detașat, înfățișând „*roata lumii*”, însoțită cu explicații în limba slavonă și două icoane de factură rusească: *Iisus Hristos* în hlamidă pe stâlpul caznei, cu coroana de spini pe cap și în mână cu o ramură de finic, apoi *Maica Domnului* cu sabia străpungându-i inima, ilustrând, astfel, profeția dreptului **Simeon**.

Catapeteasma este din lemn sculptat, remarcându-se mai ales ușile împărătești, pe care se disting motive din flori și frunze. Ele înfățișează patru medalioane în relief, cu cei patru sfinți Evangheliști, formând un pătrat, dominat din centru de un medalion cu scena Bunevestiri. Icoanele împărătești, ai căror sfinți sunt pictați în picioare, prezintă deasupra ramelor stihuri din troparele închinare lor, iar dedesubtul ramelor, diferele inscripții. Pe icoana Mântuitorului Hristos se vede anul 1777, pomenindu-se starețul **Matei Rusul**, pe cea a Maicii Domnului se arată în românește că „*s-au făcut cu toată cheltuiala robului lui Dumnezeu Macarie schimonahu*”, iar pe cea a sf.

⁸ Pr. G. Cocora, **Poiana Mărului...**, op. cit., p. 470

⁹ Pr. Horia Constantinescu, **Biserici de lemn din eparhia Buzău**, Editura Episcopiei Buzău, Buzău, 1987, p. 117

Nicolae citim „1791 august. Teofan”.

Biserica cea mare este construită în planul de cruce și tot din bârne acoperite cu scândură, cu un pridvor poligonal, sprijinit pe stâlpi uniți prin arcade semicilindrice. Are în lungime 21 m, în lățime la absidele altarului 12 m și în rest 6,50 m. Prezintă cinci turle, una pe altar, una pe naos, două pe absidele naosului și una pe pronaos, cu acoperișul din șindrilă. Cei care o privesc de aproape rămân impresionați de întocmirea arhitectonică maiestuoasă și armonioasă, sprijinită pe un soclu exteriorizat și învelit cu șindrilă. Deasupra ușii de intrare, pe o placă de metal, se poate citi pisania: „*Cu bunăvoința Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu lucrarea Sfântului Duh s-a urzit această biserică întru slava Tuturor Sfinților, la 1810, mai 17, în zilele Pravoslavnicului împărat, Alexandru Pavlovici al Rusiei, cu blagoslovenia episcopului Constandie de Buzău, cu stăruința starețului Teodosie al II-lea și cu ajutorul pravoslavnicilor creștini, s-a isprăvit și s-a sfințit în 1812, sept(embrie) 8 zile*”.

În exterior, de jur împrejur, sub cornișă, sunt zugrăviți sfinți în picioare, fapt determinat poate de hramul bisericii: **Duminica tuturor Sfinților**. Pictura acestei biserici a cuprins ambele ei părți, adică și exteriorul și interiorul. Deasupra ușii de intrare se mai disting fragmente de pictură din compoziția **Judecata de Apoi**, preluată sub influența construcțiilor de zid, ca o caracteristică a plasticii decorative a evului nostru mediu, din sec. al XVIII-lea. Tot în exterior, un interesant decor pictural este reprezentat prin două portrete bisericești, episcopul **Constandie** al Buzăului, zugrăvit pe stâlpul din dreapta al pridvorului, și starețul **Teodosie al II-lea**, pe stâlpul din stânga al pridvorului, ambele în mărime naturală.

Pictura interioară este dispusă în registre suprapuse, trei în pronaos și altar și două în naos. Este executată în tehnica uleiului direct pe lemn și prezintă stilul neobizantin influențat de cel rusec. În pronaos sunt trei registre de pictură. Cel dintâi înfățișează scene din Noul Testament, al doilea cuvioși și cuvioase, iar cel de-al treilea, Patimile Mântuitorului. Pe pandativi sunt pictate scene din Vechiul Testament, pe laturile turlei de asemenea cuvioși și cuvioase, iar pe boltă este chipul celei de-a doua persoane treimice, Dumnezeu Fiul.

Naosul prezintă numai două registre: primul în care sunt pictați ierarhi, iar al doilea cu sfinții mucenici. Pe cele opt laturi ale tamburului care susține turla sunt zugrăvite scene ce înfățișează soboarele ecumenice, iar pe pereții turlei până sus sunt iarăși trei registre. Pe boltă, spre deosebire de iconografia obișnuită, este înfățișat Dumnezeu Tatăl. În ansamblul picturii se disting și sfinți naționali ruși, ca Sfinții de la mânăstirea Kerson și din Lavra Peceska, prezenți în pronaos pe perețele de apus, apoi sf. **Vasile de la Kerson**, în absida din dreapta naosului, sau icoana praznică ce îl reprezintă pe sf. **Dumitru, mitropolitul Rostovului**. În altar sunt zugrăvite chipuri de arhierii și ierarhia îngerească, pictura fiind dispusă și aici în trei registre. Cupola altarului a rămas nepictată.

Catapeteasma din lemn, cu o pictură aparte ca gen de restul bisericii, este de factură rusească, prezentând o pictură luminoasă, având caracteristic numai forma elipsoidală în relief a icoanelor ce reprezintă praznicele împăratești și prooroci. De asemenea, în ansamblul decorului în culori de aici se disting elemente picturale de factură rusească. Pe catapeteasmă se găsesc icoanele sfinților **Gheorghe, Dumitru, Arhanghelii Mihail și Gavriil, Trei Ierarhi, Proorocul Elisei**. Acestea poartă semnătura meșterului zugrav **Ioasaf**, probabil rus de origine după maniera picturală, și anul executării, 1826. O altă icoană, **Scara**

lui Iacob, are însemnat anul 1817. În naos, în stânga, o ramă încadrează icoana **Încoronarea Maicii Domnului**, cu inscripție slavonă, indicând anul 1791, iar în dreapta, tot aceeași scenă, pictură realistă făcută în 1859, de **Atanase Anghel Zog(raf)**, din Ploiești.

Rolul mânăstirii Poiana Mărului în spiritualitatea ortodoxă românească

Rolul starețului Vasile a fost covârșitor în întemeierea și organizarea schitului Poiana Mărului. Lui îi revine și meritul de a convinge numeroase familii boierești să îl sprijine în alcătuirea unei așezări monahale după modelul celor de la muntele Athos. La el oricine putea găsi cuvinte folositoare de suflet și mulți doreau să îl întâlnească pe acest sfânt stareț sau bărbat sfânt. În semn de mulțumire ei au dăruit schitului bani, moșii, livezi, vii, sate și alte mijloace materiale, înscriindu-se astfel în rândul ctitorilor.

Documentele vremii amintesc de familia boierilor **Neculești**, din Râmnicu-Sărat, care este trecută în rândul ctitorilor. Schitul nou ridicat se afla pe moșia Jitia, proprietatea mânăstirii Râmnic, din orașul cu același nume, și avea obligația de a lucra „o seamă de linguri și talere zugrăvite” pentru îndepărtata mânăstire Sinai, la care era închinată aceasta. Astfel, prin intervenția energică a starețului Vasile și cu mijlocirea și bunăvoința lui **lordache Neculescu**, s-a făcut un schimb de proprietate. În anul 1754 boierul lordache Neculescu a donat mânăstirii Râmnic 33 de stânjani de moșie de pe apa Râmnicului în schimbul vetrei schitului. Astfel, obștea de la Poiana Mărului devenea proprietara pământului pe care se afla întocmirea monahală, fără a mai avea grija că va fi închinată sau administrată de cineva străin. Un alt membru al acestei familii boierești, **Mihalcea Neculescu**, se îngrijea pe la 1775 de buna chivernisire a schitului, iar în 1779 **Ianache** biv vel pitar, **Alecu** biv vel pitar, **Iosif** biv șetrar și **lordache** biv vel melnicer, toți boieri Neculești cu importante funcții în divanul Țării Românești, se preocupau de starea juridică și economică a Poienii Mărului. Ei au și întărit printr-un act oficial schimbul făcut în anul 1754. Pomelnicul schitului Poiana Mărului îi amintește pe toți aceștia, închinându-le rugăciuni de pomenire a sufletelor lor.

O altă familie importantă este cea a boierilor **Dudești**. Documente de la Arhivele Statului îi numesc pe aceștia „familia comitală a Dudeștilor, al cărei ram din Ardeal purta numele de boiar”, recunoscând totodată importanța și vechimea acestei familii. Prin 1765, **Nicolae Dudescu**, vel logofăt, dăruia moșia Grabicina, din jud. Buzău, schitului de la Poiana Mărului. Acest lucru îl săvârșea deoarece îl cunoscuse personal pe cuviosul Vasile, starețul de atunci al așezării, căruia i se spovedise și care îl îndrumase în viața sa. Boierul se simțea astfel îndatorat „cătore sfinția sa duhovnicescul părinte Vasilie, schimnicul de la schitul Poiana Mărului, fiindcă l-am avut mângâietor și rugător către Dumnezeu la necazurile ce ne cuprinsese după întâmplarea vremilor...”, după cum mărturisește actul de donație.

Influența familiei a boierilor **Ghiculești**, din care a făcut parte și scriitorul Ion Ghica, a dăruit schitului alte moșii de pe teritoriul actualelor județe Buzău și Vrancea. Familia Ghica era de origine albaneză și prin domnitorul Grigore Ghica a primit de la împăratul Leopold, în 1661, titlul de principe al Sfântului Imperiu

Roman. Seria ctitorilor se deschide cu Dimitrie Ghica, vel ban, și se continuă cu **Dimitrie, Scarlat, Tache și Ion Ghica**.

Boierii **Cândești**, mari dregători ai voievozilor români Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, și-au trecut și ei numele în carte, ctitorilor. **Mihalcea Căndescu**, ctitor al mănăstirii Berca, un boier cu simpatii față de Imperiul Țarist, aflând că la Poiana Mărului se găsește o obște de monahi ruși, a hotărât să îi sprijine material. El a dăruit schitului în anul 1789 moșia Toropăești, din apropierea Râmnicului.

Pomelnicul ctitorilor continuă cu familia boierilor **Cârlovești**. Aceștia sunt amintiți într-un act din anul 1789, când medelnicerul **Ioniță Cârlova**, tatăl poetului Vasile Cârlova, dăruia schitului câteva proprietăți în comuna Bisoca.

Familia boierilor **Hrisoscoleu**, prin paharnicul **Grigore Hrisoscoleu**, a închinat așezării monahale de la Poiana Mărului schitul Gârlași, din orașul Buzău. Același boier este menționat cu importanțe dăruite și în hrisovul de mile al domnitorului **Constantin Hangeri** din anul 1798.

În pomelnicul așezării de la Poiana Mărului, pe lângă cei menționați mai sus, sunt trecute și familiile: **Constantin Cantacuzino, Nicolae Brâncova** vel vistier, **Mihalache Topliceanu, Pană Filipescu** vel vornic, **Enache Văcărescu, Vergu din Buzău, Asanache Robescu**, logofătul **Alexandru Lămotescu** din București, logofătul **Ioan Muruza** și alții.

Înaltul mod de viață interioară trăit la Poiana Mărului nu putea să nu atragă atenția celor care sprijiniseră întemeierea noului schit, încrederea pe care aceștia o nutreau față de comunitatea monahală de la Poiana Mărului. Acest lucru e ușor de dedus din faptul că unele schituri au fost închinat noului așezământ și deci subordonate și din punct de vedere juridic mănăstirii de la Poiana Mărului. Personalitatea cuviosului Vasile nu s-a impus doar acestor schituri, acțiunea de stareț exercitându-se asupra multor altor comunități, care au cerut în mod spontan îndrumarea sa duhovnicească pentru respectul pe care i-l purtau. În aceste cazuri, tipul de legătură era doar duhovnicesc și un exemplu îl constituie cel al schitului de la Trăisteni. Aici se afla sub ascultare fratele **Platon**, viitorul monah, **Paisie de la Neamț**, care a refuzat să îl urmeze pe cuviosul Vasile la Poiana Mărului pentru a nu fi hirotonit preot. Acesta va deveni totuși ucenicul său și continuatorul activității cărturărești și a spiritualității isihaste. Acest fapt ne poate da o idee despre cât de strânse și profunde erau legăturile pe care starețul știa să le instaureze în comunități libere de orice legătură juridică față de el. În acest tip de relații intrau și cele pe care acesta le avea cu schiturile întemeiate sau reîntemeiate direct de călugării proveniți din comunitatea de la Poiana Mărului sau de ucenicii duhovnicești ai cuviosului Vasile. Se știe că acesta a avut sub directa sa îndrumare spirituală cel puțin unsprezece comunități isihaste din zona Focșani – Râmnicu-Sărat. Raporturile cu toate aceste comunități, pe cât de variate și diverse, au fost menținute prin vizitele personale ale starețului Vasile sau prin trimiterea scrierilor sale.

Faptul că un singur stareț a avut sub supravegherea sa spirituală un atât de mare număr de comunități reprezintă o adevărată raritate în tradiția isihastă românească. E nevoie de aceea să admitem că stilul de viață și învățătura ieroschimonalului Vasile au fost percepute de monahii care veneau în contact cu el ca un motiv de îmbogățire și de înnoire duhovnicească. Profund înrădăcinat în tradiția monahală românească care l-a primit, cuviosul Vasile a știut să atingă noi culmi spirituale, bazându-se în principal pe două elemente: scrierile

sfinților Părinți și rugăciunea lui Iisus.

Schitul Poiana Mărului, fiind o așezare cu o ridicată viață duhovnicească, a atras atenția atât a domnitorilor vremii, cât și a anumitor ctitori de schituri, ce căutau să le mărească prestigiul prin închinări ca metoc, sau punând schitul lor sub directa conducere duhovnicească a starețului Vasile.

Prima așezare călugărească în a cărei viață a intervenit dintru început starețul Vasile de la Poiana Mărului a fost Schitul VRANCEA, cunoscut astăzi drept VALEA NEAGRĂ. Acest așezământ monahal se află în munții Vrancei, într-o poiană situată în vecinătatea unor vechi așezări răzășești, Herăstrău și Nistorești. De acolo se poate privi unirea într-o albie a râului Năruja și a pârâului Valea Neagră. Locuitorii din zonă vorbesc despre un drum tăinuit prin munți, ce făcea legătura cu schitul Poiana Mărului, cale străbătută de monahi uneori și ca un canon de spovedanie. Drumul a constituit și un mod mai ușor în dorința oamenilor de a purcede în pelerinaj la Poiana Mărului, acolo unde condica de pomelnice conținea sute de nume vrâncene. Schitul Valea Neagră era ctitoria preotului **Mafei** din Spinești, ce ridicase aici, la anul 1755, o biserică din lemn și câteva chilii. Așezarea a crescut în importanță prin venirea unor călugări de la Poiana Mărului în anul 1764. Aceștia au continuat tradiția instituită de cuviosul Vasile, organizând o viață de obște și practicând totodată isihia. Mai mult, se organizase și un mic scriptorium, fiind atestate de multe manuscrise ce circulau între cele două schituri. Legăturile dintre aceste schituri se oglindesc și prin manuscrisele copiate aici din scrierile ascetice ale sfinților Efrem Sirul și Isac Sirul, datate 1780 și, respectiv, 1785, ce se găseau pe la anul 1904 la schitul Dălhăuți. Astfel, pe un manuscris, traducere din scrierile Sf. Vasile cel Mare și ale Sf. Teodor Studitul, descoperit la Valea Neagră, o însemnare de mână arăta „*că iaste această sfânta carte, iaste a părintelui Daniil de la Poiana Mărului, de la starețul Vasilie și am lăsat-o ca unde mă va îngropa să fie și cartea aceasta...*”. O altă însemnare, de pe același manuscris, îl invita pe starețul de la Poiana Mărului „*...să vii la noi la Moldova...*”, iar într-alt loc aflăm de „*Iordache diaconul, frate cu Daniil de la Poiana Mărului, de la starețul Vasile*”.

Alte schituri reînființate de călugării de la Poiana Mărului, care se conduceau după regulile și pravilele instituite de cuviosul Vasile, au fost IZVORANI și MILUIȚI, astăzi biserici de parohie în județul Buzău.

Un episod aparte îl constituie mănăstirea CIOLANU din județul Buzău.¹⁰ Aceasta se află la 34 km depărtare de orașul Buzău, în comuna Tisău, înconjurată de păduri seculare, și își duce existența, din jurul anului 1570 (după opinia istoricului **C. C. Giurescu**), dar atestată documentar abia la 15 ianuarie 1600. La început ea a fost o modestă ctitorie a lui **Dumitru Ciolan** de Buzău și a rudelor sale din familia **Soreștilor** din Verneștii Buzăului, dăruindu-i însă o slabă zestre materială pentru a întreține cum se cuvine o obște monahală. Fiind așezată pe dealul Ciolanului, în majoritatea documentelor din sec. al XVII-lea, obștea este cunoscută sub denumirea *mănăstirea de la Ciolan*, iar în actul de închinare i se spune *mănăstirea de la Sfântul Gheorghe*, după hramul ce îl avea. Neînstrătată suficient cu resurse materiale pentru a susține o viață de obște, descendenții ctitorilor, „*Ghinea, nepotul lui Ciolan*” și „*Dragomir*,

¹⁰ Protosinghel Ioasaf Popa, *Mănăstirea Ciolanu* în volumul *Spiritualitate și cultură la întorsătura Carpaților*, Buzău, 1983, p. 206 - 236

fiul diaconului Stanislav și cu toate rudenile lui”, la 8 decembrie 1625, constatând că ctitoria lor „a rămas slabă și săracă”, urmând moda vremii, au închinat-o ca metoc la mânăstirea Dusicon Dușca din Rumelia. Actul acesta se făcea din convingerea „ca să-i fie sfintei mânăstiri de întărire și călugărilor pomenire în veci”, dar noua situație a dus, ca și în alte cazuri similare, la o mai mare sărăcire a acestui așezământ. Regresul acesta ni-l dezvăluie un act din 20 iunie 1634, prin care alți urmași ai ctitorilor: popa Jipa, Ghinea din Buzău, nepotul ctitorului Ciolan, Dragomir Sorescul și Dragomir al Diaconului, constată că mânăstirea a ajuns „vreme de nevoi și de sărăcie... și călugării n-au avut cu ce se hrăni”. Schitul a depins o vreme de mânăstirea Banu din Buzău, locuită în special de călugări greci și închinată tot mânăstirii Dușca din Rumelia. Peste ceva vreme mânăstirea de la Ciolanu a rămas pustie, puținii viețuitori de aici plecând în alte locuri. La 12 februarie 1767 **Alexandru Ghica** a permis printr-un hrisov domnesc ca unii călugări de sub stăreția lui Vasile de la Poiana Mărului „să aibă a locui în schitul Ciolanu... care schit fiind pustiu de atâta sumă de ani și stricat încât nu se cunoaște semnele zidurilor dimprejur”. Actul, întărit și de mitropolitul Țării Românești, statornicea și desprinderea de mânăstirea Dușca.

La Ciolanu au venit 12 călugări, sub îndrumarea monahului **Teodosie**, așezat stareț de către Vasile. Peste câteva luni, la 14 iunie 1767, domnitorul Alexandru Ghica, constatând că „fiind acest schit la loc foarte strâmturos și pustiu”, iar părinții se află „la mare lipsă de sărăcie, atât de trebuințele vieții lor, cât și de cuviincioasă trebuință bisericii”, i-a înzestrat cu numeroase danii. Acum s-a organizat o gospodărie chibzuită ce a permis o bună dezvoltare a obștii. Schitul a rămas sub tutela Poenii Mărului, probabil până în jurul anului 1800, cu o viață sihăstrească model, care a continuat asemenea și după ce a trecut sub conducerea mânăstirii Banu. Astfel, în 1816, starețul **Roman** a făcut legământ față de starețul de la Banu că „va ținea viața de obște după canoanele Sfinților Părinți, va primi în obște cel mult 12 călugări, va face slujbă regulat cu ceilalți călugări și părinții să nu aibă voie a mânca pe la chilli, afară când va fi cineva bolnav, nici a ținea lucru cât de mic deosebi, nici a primi musafiri prin chillile lor”. Se practica aici și pustnicia, departe de mânăstire, unde existau peșteri locuite de pustnici, azi dispărute prin exploatarea pietrei. Tradiția afirmă că acești viețuitori veneau la slujba de noapte cu torțe aprinse.

S-a împletit aici rugăciunea cu munca, monahii practicând diverse meșteșuguri: pictura, sculptura, gravura, cu o veche tradiție. Înalta viață spirituală ortodoxă practică aici, după îndrumările starețului Vasile de la Poiana Mărului, se atestă și azi prin existența unor manuscrise: **Cuvânt înainte la cartea fericitului Nil de la Sorca, Corespondență schimbată între starețul Paisie de la Neamț cu starețul Varlaam de la Verona pe tema Rugăciunii lui Iisus și încă alte multe manuscrise filocalice.**

Un alt schit care s-a aflat sub influența duhovnicească a așezării monahale de la Poiana Mărului a fost TRĂISTIENI din comuna Tâamboiești, jud. Vrancea, azi dispărut.¹¹ Ctitorul așezării a fost căpitanul **Zăgan** ot Homești, care a zidit pe moșia sa din Tâamboiești o biserică, la început probabil din lemn, și câteva

chilii. Nu se cunoaște cu exactitate anul temeluirii, însă un zapis de vânzare a unei moșii a unui oarecare **Albu** către părințele **Elisei**, egumenul de la Trăistieni, din 17 februarie 1685, este prima mențiune documentară a schitului. Abia la 5 august 1695 aflăm numele ctitorului dintr-un act de închinare către mânăstirea Râmnic. Acest fapt nu a împiedicat obștea de aici să fie sub influența duhovnicească a mânăstirii Poiana Mărului. Mai mult, schitul cu hramul **Sf. Nicolae** de la Trăistieni avea puternice legături cu mânăstiri din Răsăritul Ortodox, în special ce cele din Rusia. Viața duhovnicească ce se ducea aici l-a determinat pe Sf. Paisie să vină aici, l-a sfatul starețului mânăstirii Motrenski, schimonahul **Mihail**. Același Sf. Paisie ne oferă mai multe amănunte despre viața duhovnicească din schit, despre egumenul **Dometie** și despre viețuitorii de aici. El vorbește despre 20 de monahi ce duceau viață de obște și 15 sihaștri. La Trăistieni a întâlnit pentru întâia oară „*oficiindu-se slujbele religioase după tipicul Sfântului Munte, cu multă pioșenie și cu frică de Dumnezeu*”. Aici viețuia și călugărul **Atanasie**, ce se îndeletnicea cu scrierea și copierea cărților sfinte, din vânzarea cărora se întreținea schitul. Tot Sf. Paisie ne informează în **Autobiografia** sa că în timpul șederii sale în schit l-a întâlnit pe schimonahul Mihail, ce venise în Țările Române însoțit de alți monahi: **Alexie**, schimonahul **Onufrie**, ieromonahul **Osia**. Din Răsărit mai veniseră la Trăistieni și schimonahul **Partenie**, originar din Poltava, și schimonahul **Ioan** din Rusia.

Existența atâtor schimnici confirmă înalta viață duhovnicească ce se trăia aici. Pe unul din ei, Onufrie, se așezau păsările pe umăr și îl însoțeau oriunde se ducea, până în biserică. Dar ceea ce este mai important de semnalat este momentul întâlnirii dintre Sf. Paisie și starețul Vasile de la Poiana Mărului, și, după cum însuși mărturisește, „*am căzut la sfintele lui picioare și m-am învrednicit să îi sărut dreapta*”. Acest moment va lăsa urme profunde în sufletul Sf. Paisie care îi va deveni și un ucenic apropiat. Episodul este deosebit de important, căci lămurește confuzia creată în jurul viețuirii Sf. Paisie la Poiana Mărului. El se considera nevrednic de a fi hirotonit preot și de aceea a refuzat să îl însoțească pe starețul Vasile la Poiana Mărului. Acolo viețuise un ieromonah ce se numea tot Paisie, care decedase, și de aceea starețul Vasile dorea să îl aibă aproape pe tânărul său ucenic. Cu regret în suflet Sf. Paisie mărturisește „*iată cauza pentru care nu m-am învrednicit să trăiesc pe lângă un asemenea bărbat sfânt*”.

În comuna Urechești din jud. Vrancea, pe creasta dâmbului Măgura, se află schitul **VĂRZĂREȘTI**, ctitoria lui **Radu Vârzaru vel armaș, logofăt în divanul domnesc pe timpul lui Matei Basarab**. Așezarea și-a legat numele de Sf. **Teodora de la Sihla**, care a viețuit un timp în aceste locuri, iar soțul său a intrat în monahism la Poiana Mărului. La Vărzărești a poposit ceva vreme și Sf. Paisie care s-a întors de la Athos în Principate însoțit de 60 de ucenici. Deoarece nu a primit permisiunea mitropolitului Țării Românești de a se stabili acolo, a plecat în Moldova și a reînființat obștea de la Dragomirna. Manuscrisele găsite la schitul Vărzărești și care se află astăzi în păstrare în biblioteca Episcopiei din Buzău atestă legăturile cu Poiana Mărului.

Cu schitul **CĂRNU** din munții Buzăului, legăturile se vădesc prin vizitele reciproce și prin respectarea aceluiași rânduieli monahale de la Poiana Mărului. Aici a venit Sf. Paisie, în toamna anului 1744, în căutarea vieții îmbunătățite, după care tânjea sufletul său. El era însoțit de schimonahul Onufrie și ieromonahul Alexe, precum și de alți câțiva tineri. În istorisirea vieții

¹¹ Pr. conf. Adrian Gabor, **Ctitorile de biserici și mânăstiri ale dragărilor domnești din județul Vrancea**, în *Glasul Bisericii*, XLVIII (1989), nr. 6, p. 79

Sf. Paisie, așa cum este redată de protoiereul rus **Serghie Cetfericov**, ni se arată că aceștia au găsit la Cârnu o biserică de piatră, întemeiată de unul dintre domnitorii Ungrovlahiei și că li s-a dat Sf. Paisie și însoțitorilor săi, noi veniți, chilii fiecăruia. Aerul și apa erau foarte sănătoase și ușoare. Afară de un izvor, care nu îngheța iarna, mai erau și altele mai mici cu apă minunată. Călugării, printre care și ruși, găsiseră aici o livadă foarte mare cu pomi de diferite soiuri. Tipicul schitului Cârnu era cel de la Sfântul Munte Athos. Duminica și în sărbători, frații se adunau la slujba bisericească, după care se ospătau împreună, iar după vecernie petreceau vremea în sfaturi duhovnicești și apoi fiecare se împrăștia pe la chilii sa spre a-și face pravila.¹²

În primăvara anului 1745 unii dintre tovarășii Sf. Paisie, pe atunci fratele Platon, s-au reîntors la schitul Trăisteni, dar el a rămas tot la Cârnu, cu puțini din prietenii săi. În acea vreme, egumen al schitului era cuviosul Vartolomeu, un ucenic al bătrânului **Ștefan**, originar din părțile Cernigovului, azi Ucraina. Vartolomeu arăta multă grijă față de obștea călugărească, iar în incinta mănăstirii a ridicat o sală mare, unde se adunau frații pentru sfătuire și unde câteodată luau masa împreună. Sf. Paisie își făcuse o mică grădiniță de zarzavat și a petrecut vara și iarna următoare tot la Cârnu. În vara anului 1746 el a părăsit acest schit, mult îmbogățit duhovnicește și după ce trecut prin Moldova, s-a dus la Sfântul Munte Athos unde a stat 17 ani. De altfel și după plecarea Sf. Paisie va continua tradiția monahală rusească multă vreme, schitul Cârnu devenind aproape o comunitate dublă de frați români și ruși, ca și alte comunități paisiene, mai ales din Moldova. O dovadă grăitoare despre aceasta poate fi și pictarea celor doi sfinți organizatori ai monahismului ortodox pe perețele din față la intrare: în dreapta, Sf. Antonie cel Mare, întemeietorul monahismului creștin în pustiiul Egiptului, iar în stânga, Sf. Teodosie Obstejitei, întemeietorul vieții de obște în Lavra Pecersca în sec. al XI-lea.

O figură excepțională la schitul Cârnu a fost și pustnicul Onufrie, fratele stareșului Vartolomeu. Sf. Paisie îl vizita des, căci era înțelept și cuvios, smerit și iubitor de frați, având darul de a mângâia prin cuvintele sale și inima cea mai întristată. Onufrie locuia în munte, departe de schit, într-o chilie singularică. Drumul până la el trecea prin păduri minunate, iar chilia era așezată pe sprânceana unei culmi, de unde se deschidea o priveliște încântătoare. Mai jos de chilia lui murmură un izvorăș limpede precum cristalul, de unde pustnicul își lua apa. După cum mărturisește în **Autobiografia** sa Sf. Paisie, ascultându-l, se aprindea din ce în ce mai mult de viața pustnicească. „*Bătrânul Onufrie își petrecea vremea în rugăciune, în citire, în cântări de psalmi și lucru de mână, făcând linguri, talere de lemn de tei, cu mare iscusință*”. Cu părintele **Alexe** vorbea mult despre patimile trupești și sufletești și despre lupta cu gândurile, cu dracii, despre ispitele lor neînchipuite, despre meșteșugurile lor. Acesta le citea monahilor din sfinții Părinți și le tâlcuia sensul acestor scrieri. În anul 1821 așezarea a avut de suferit în urma luptelor dintre otomani și eteriști.

Schitul BONEȘTI, jud. Vrancea, a fost reînființat de stareșul Vasile de la Poiana Mărului, care a rânduit o obște de călugărițe, lucru confirmat de un hrisov al domnitorului Alexandru Ipsilante. Datat prin 1778, acest act de mile amintea că la schitul Bonești „*locuiesc maice călugărițe, aduse de stareșul Vasilie*”. De asemenea, schitul COTEȘTI, situat în apropiere, a fost reînființat prin mutarea unor călugărițe de la Bonești în anul 1819,

„după chibzuirea răposatului arhimandrit Teodosie, stareșul sfântului schit Poiana Mărului... și după cum glăsuiesc hriso-vele răposatului Domn Constantin Mavrocordat”.¹³

În strânsă dependență de Poiana Mărului a fost însă schitul DĂLHĂUȚI, ctitoria familiei Văcărești în comuna vrânceană cu același nume. Despre Dălhăuți, unde Platon (Paisie) se oprise mai întâi, **Serghie Cetfericov** spune: „*Egumenul schitului era un ucenic al stareșului Vasile. Aici erau mulți asceți însemnați. Așa era, bunăoară, părintele Rafail, care se îndeletnicea cu transcrierea cărților sfinte. Un alt nevoitor era monahul Dosoftei, care locuia departe de schit și schimonahul Timoftei care era iscusit în convorbiri duhovnicești și în tâlcuirea cărților sfinte. Acești doi monahi trăiau retrași într-o vale adâncă. Ei au făcut asupra lui Paisie o profundă impresie*”. Aici descoperirea Sf. Paisie viețuirea isihastă după care plecase în pribegie.

Schitul Dălhăuți constituie un caz particular de schit „închinat”, chiar dacă juridic el nu a fost declarat ca atare. În aceste locuri a viețuit și cuviosul Vasile douăzeci de ani înainte de întemeierea Poienii Mărului. Când a părăsit schitul, stareșul a numit un îndrumător, pentru viața cultică și duhovnicească. Astfel, monahii rămași, deși continuau să rămână sub ascultarea sa, aveau o fizionomie comunitară autonomă. S-a stabilit totuși că, începând cu Vasile, viitorii stareși de la Poiana Mărului să se îngrijească și de schitul de la Dălhăuți, nu numai din punct de vedere spiritual. Pe de altă parte, egumenii de la Dălhăuți nu puteau lua decizii importante fără să aibă acordul celor de la Poiana Mărului. Acest lucru era confirmat și de un act¹⁴ semnat de unul dintre ctitori, **Ecaterina Văcărescu**, la 13 mai 1780:

„...*De vreme ce schitul ce se numește Dălhăuți, unde se cinstește și se prăznuiește hramul mai marilor voievozi ai puterilor cerești Mihail și Gavril, din vechime fiind făcut de răposății moșii noștrii și după venirea sfinției sale răposatului stareșului Vasilie aici în țară, așezându-se cu locuința împreună cu alți părinți călugări la acest schit, l-am fost dat sub a sfinției sale purtare de grijă... toate acestea și prin diata răposatului stareșului Vasilie le-am întărit cu blestem de a se păzi nestrămutate... dat-am și noi schitul acesta sub purtarea de grijă și povățuirea părintelui stareșului Matei ieroschimonah de la Poiana Mărului ca asemenea purtare de grijă să aibă și sfinția sa pentru starea și pașnica petrecere între părinții călugări de acolo...*”

Această stare de lucruri era întărită și de un hrisov de mile al domnitorului Moldovei **Alexandru Constantin**, din 4 aprilie 1783, în care menționează că stareșul Matei are „*în purtarea sa de grijă și alte două schituri, unul la Dălhăuți, cu șapte părinți călugări, și altul de călugărițe, Pometul Broștanului*”. De asemenea, domnitorul **Constantin Șuțu**, întărind milele acordate de predecesorii săi printr-un hrisov din 27 martie 1802, menționa că „*acest sfânt schit este una cu schitul Poiana Mărului și să se ajutoreze unul cu altul*”. Astfel se explică de ce mulți călugări ai obștii de la Poiana Mărului ajungeau stareși la Dălhăuți. Prin anul 1823 Episcopia Buzăului a scos schitul de sub conducerea celor de la Poiana Mărului și l-a trecut sub administrarea sa, schimbându-i și stareșul. Acest fapt i-a determinat, în anul 1833, pe membrii familiei Văcărești, în special Costache Șuțu biv vel postelnic, să intervină pe lângă mitropolitul Țării Românești ca să se redea schitului Dălhăuți starea

¹² Dario Raccanello, *op. cit.*, p. 84

¹³ Pr. conf. Adrian Gabor, art. cit., p. 79

¹⁴ Pr. G. Cocora, **Poiana Mărului**, p. 473

de dependență față de Poiana Mărului.

Un alt metoc a fost schitul GÂRLAȘI, azi biserică de mir în apropierea orașului Buzău. Biserica, zidită în anul 1780 de către **Mihai Mincu** biv vel medelnicer, a fost înzestrată cu danii și pusă sub ascultarea „schitului de la Poiana Mărului, unde locuiesc sihaștrii, ca să fie întru pomenirea sufletelor noastre...”. Actul îl prezintă drept stareț al schitului Gârlași pe ieromonahul **Rusu**.

Un alt schit ce s-a aflat sub influența Poienii Mărului a fost GĂVANU, situat în apropiere, la doar 15 km. Documentele vremii arată că cele două așezări au avut în numeroase rânduri conducere comună. Un astfel de exemplu este anul 1821, când starețul **Rafail** păstora cele două schituri, iar în anul 1828, atunci când biserica schitului Găvanu, arsă de turci, era reparată, arhimandritul **Elisei**, stareț la Poiana Mărului, sprijinea material această acțiune.¹⁵

Schitul POIANA RUSULUI sau ROGOZ a fost mult timp sub epitropia așezării Poiana Mărului. Ctitorii acestuia, **Constantin Robescu** și soția sa, serdăreasa **Maria**, arătau printr-un act din 4 iulie 1830 că „zidind dumnealor din nou schitul acesta l-au închinat la sfântul schit Poiana Mărului, iar toată dania lor să fie sub epitropia de a se păzi și a se urma nestrămutat...”. Stareții de la Poiana Mărului aveau grijă de buna rânduială a slujbelor, de autenticitatea vieții monahale și numeau ieromonahi pentru slujbele din an „...la maicile ce se vor afla sihăstrind în acest sfânt schit...”.

Un alt schit ce se afla în dependență de Poiana Mărului a fost POMETUL BROȘTANULUI. Acolo trăiau călugărițe, iar după cum arăta un act din anul 1783, obștea număra chiar 20 de monahii, ce urmau rânduiala monahală sub atenta purtare de grijă a stareților de la Poiana Mărului. În anul 1833, **Alecu Bagdat**, ctitorul bisericii **Sf. Dumitru** din Râmnicu Sărat și a celei din satul Valea Fântâniei, le pune sub chivernisirea schitului Poiana Mărului: „...alegând pe unul din părinții schitului, care va fi cu destoinicie și orânduindu-l pe acesta iconom purtător de grijă a bisericii din Râmnic, care va aduna pe tot anul veniturile și le va întrebuița...”. Trebuie precizat faptul că biserica de pe moșia Valea Fântâniei păstrează și astăzi o însemnare pe catapeteasma ce a fost adusă de la Poiana Mărului.¹⁶

Starețul Vasile era cunoscut și prețuit în mod deosebit pentru trăirea adevăratei vieți de sihăstrie, pentru învățăturile sale mântuitoare de suflet ce izvorau din dreapta învățătură ortodoxă. Ca urmare a acestei cinstiri, schitul său era **stavropighie**, adică era condus doar de el, fără nici un amestec al episcopilor Buzăului, fiind sub directa îndrumare a mitropolitului Țării Românești, iar aceștia putea interveni numai atunci când s-ar fi ivit vreo abatere de la dreapta credință, după cum atestă un hrisov domnesc: „...și acest sfânt schit să fie nesupărat și nesupus undeva, slobod și stavropighion și nici de cum să nu se supere de către părinții episcopi ce după vremei vor fi, nici de către alte obraze cu vreo schimbare de egumen a intra om strein între ei spre răzvrătire, nici de vreo înstrăinare a ceva din cele afierosite schitului după canoanele cele pravilnicești ce le au de la starețul lor, măcar de s-ar și părea în vederea oricui că ar fi mai bine, căci sunt cu greșeli cugetele

omenești. Ci să fie în pace și în liniște, afară de stricarea vreunei dogme, atuncea de însăși Părintele Mitropolit cercetându-se și dovedindu-se, se va îndrepta, iar nimeni cu nici un fel de mislocire să nu se amestece și a tulbura liniștea schitului și pacea fraților cu semănare de zăzani”.¹⁷

Domnitorul Constantin Mavrocordat a scutit de dări așezarea monahală de la Poiana Mărului și a introdus epitropi, care, alături de ctitori, aveau obligația ca „oricând se va întâmpla a se supăra acest sfânt schit atât de episcopii după vremei, au pentru schimonosirea orânduiei ce are acest schit și părinții sihaștri sau pentru așezarea altui egumen împotriva, au a înstrăina ceva de ale schitului cu nume de păstrare, nicidecum acești ctitori să nu îngăduiască și când nu va fi înțelegere numai din cuvânt atunci prin știrea preasfinției sale părintelui mitropolitului să dea jalbă la dregători, ca nici cum obiceiul să nu le facă, căci de va fi trebuință de păstrarea odoarelor, ctitorii ca niște mai doritori fiind și pentru sufletul lor mai bine le vor păstra și iar le vor pune la locul lor”.

Ca și în așezările monahale de la Dălhăuți, Ciolanu, Cârnu și Trăistieni, pe care la conducea, starețul Vasile a rânduit trăirea călugărească prin împletirea vieții sihăstrești cu cea de chinovie. Călugării din viața de obște practicau, ca și sihaștrii, rugăciunea minții sau a inimii, iar sihaștrii din împrejurimile mănăstirilor se îndeletniceau cu munca la cele de trebuință sau în copierea și traducerea cărților patristice.

Figura starețului Vasile de la Poiana Mărului

Modul în care cuviosul Vasile și-a exercitat rolul său de stareț este destul de semnificativ în privința complexei sale personalități duhovnicești. Acesta își exercita atribuțiile de îndrumător spiritual pentru monahii ce se aflau sub ascultarea sa în două direcții: una în interiorul comunității în care viețuia și alta în exteriorul ei. În ambele cazuri, cuviosul Vasile a adus o pecete personală și originală ce și-a pus amprenta asupra spiritualității Bisericii Ortodoxe. Comunitatea monahală de la Poiana Mărului, formată la început din doisprezece monahi, trăia după regula Sf. Vasile cel Mare. Organizarea s-a făcut după modelele clasice ale vieții comunitare, îndeosebi după cele ale Muntelui Athos. Din punct de vedere juridic, schitul se bucura de un regim special. Familia domnitoare Mavrocordat, care a sprijinit întemeierea sa, a renunțat în acest caz la dreptul său de a-l declara „închinat” vreunei mănăstiri de la Locurile Sfinte ori din Grecia. Acest termen însemna subordonarea unei mănăstiri cu averile sale jurisdicției unei alte mănăstiri care se putea prevala de drepturile sale de proprietate și căreia trebuiau să-i fie transmise o parte din veniturile sale cu titlul de uzufruct.

Se știe că familia domnitoare Mavrocordat era de origine greacă și practica în genere închinarea în favoarea mănăstirilor grecești, fapt ce a cauzat dificultățile și tensiunile între aceștia și Biserică, așa cum încercaseră și cu mănăstirea **Sf. Nicolae** din Focșani, ctitoria căpitanului de cazaci **Ștefan**. În cazul schitului de la Poiana Mărului nu s-a recurs la închinare probabil din două motive: în primul rând, pentru că întemeietorul era de origine rusă și schitul era locuit de monahi străini, iar în al doilea rând pentru că nu dispunea de proprietăți care să poată

¹⁵ Idem, *Episcopia Buzăului o vatră de spiritualitate și simțire românească*, Buzău, 1986, p. 241

¹⁶ Arhimandritul Nifon Stoica și pr. dr. Nicolae Stoicescu, *Așezăminte monahale din eparhia Buzăului*, în volumul *Spiritualitate și istorie...*, p. 268 - 276

¹⁷ Pr. G. Cocora, *Poiana Mărului*, p. 471

oferi un venit apreciabil. Obștea monahală nici nu a fost proprietară la început asupra terenului pe care locuia întrucât acesta aparținea mănăstirii din Râmnicu-Sărat. Abia în 1754, grație intervenției energice a stareșului Vasile, comunitatea a intrat din punct de vedere juridic în posesia terenului pe care era construită așezarea.

Fără proprietăți, fără nici un venit fix, aflați într-un loc singuratic, pe înălțimile munților, monahii de la Poiana Mărului puteau conta în principal pe lucrul mâinilor proprii. Nivelul vieții materiale trebuie să fi fost fără îndoială foarte sărac și nu din întâmplare îl găsim în 1757 pe cuviosul Vasile în capitala Moldovei, Iași, în căutare de subvenții și ajutoare. De altfel, regula prescrisă de stareșul Vasile în privința hranei era urmată cu mare austeritate: în primul rând erau interzise carnea și vinul. În timpul posturilor, cu excepția sâmbetei și duminicii, erau interzise brânza și laptele. Austerității și sărăciei care caracterizau viața materială a schitului îi corespundea o bogăție culturală și spirituală surprinzătoare. În incinta schitului era amenajată o bogată bibliotecă cu numeroase ediții și manuscrise în limba slavonă, greacă, ucraineană și română¹⁸. Monahii de aici s-au distins în munca de copierea a manuscriselor ori de traducere a scrierilor ascetice. Textele aflate în proprietatea comunității, evident în afara celor biblice și liturgice, cuprindeau în mod esențial literatura patristică care, pentru cuviosul Vasile, trebuia să constituie hrana zilnică în îndrumarea și susținerea oricărui efort ascetic și duhovnicesc.

Nu cunoaștem modul în care stareșul Vasile a reușit în practică să creeze și să întrețină între monahii săi un înalt climat spiritual. E ușor să ne imaginăm că pentru a transmite fundamentele învățaturii duhovnicești și pentru a răspunde diferitelor întrebări și îndoieli legate de menirea monahului, s-a folosit, pe lângă întâlnirile personale, și de reuniuni comunitare. Autobiografia scrisă de Sf. Paisie de la Neamț ne descrie ceea ce se întâmpla în schitul de la Trăistieni, care era sub influența duhovnicească a ieroschimonahului Vasile. În acest schit, unde a trăit câțiva timp și Sf. Paisie, se păstra vie tradiția învățaturii monahilor instituită de Vasile. Iată descrierea modului în care monahul **Mihail**, conducătorul obștii de la Trăistieni, obișnuia să țină asemenea învățături:

„În zi de lucru și în zile de sărbătoare, el avea obiceiul să iasă din chilie, îndată după prânz, și să se așeze pe iarba verde de lângă biserică, sub pomii care se aflau împrejur. Atunci frații veneau și se așezau alături de stareș care începea să le vorbească... și să răspundă la întrebările pe care frații i le puneau adesea”. Aceste reuniuni, pe care Sf. Paisie le numește „convorbiri de suflet folositoare”, se țineau uneori și seara, când era clar de lună și durau până la miezul nopții. Această ultimă imagine e foarte sugestivă și chiar poetică, dar este și semnificativă pentru climatul spiritual care se putea respira și la Poiana Mărului, grație personalității stareșului Vasile.¹⁹

Ca organizare interioară a obștii, el dăduse canoane „ca să fie urmate pentru buna rânduială a părinților care trăiesc în acest schit, ceea ce s-a păstrat și se păstrează până azi, fără vreo schimbare din partea ucenicilor lui câți ne aflăm aici în viață, dintre care unul și precuviosul Paisie, stareșul de la mănăstirea Neamț...”, spunea un urmaș al lui Vasile la stăreție.

Așa cum vom arăta într-un capitol aparte, toată organizarea paisiană nu este decât respectarea regulilor ieroschimonahului Vasile. Fiind obște cu viață sihăstrească, femeile nu intrau în incinta mănăstirii, iar viețuitorii nu mâncau carne, căci stareșul Vasile interzicea ca schitul să nu țină vite, brânză și lapte numai sâmbăta și duminica, iar în restul zilelor post. În lucrarea **Istoria Mănăstirilor din Valahia**, arhimandritul Eufrosin Poteca împărțea mănăstirile și schiturile existente la anul 1842 în șapte categorii. Poiana Mărului se număra în categoria a treia, drept „chinovie de călugări”, fiind în ordinea importanței a treia din cele zece enumerate. Schiturilor din această categorie, nota el, „nu li s-a dat regulament. Se cârmuiesc slobod de către stareși, fără a fi supuse de a da vreo socoteală de a lor administrație nici la stăpânire, nici la soborul părinților. Țin orânduiala la slujbele sfinte, la îmbrăcăminte și la mâncare cu totul călugărească”.²⁰

Așezat „într-un loc pustiu și pe un munte înalt, la vâgăuni de stânci”, cum arăta o jalbă a soborului, schitul Poiana Mărului a fost la început o sihăstrie cu 12 membri, care trăiau după rânduiala Sf. Vasile cel Mare și după pravila de la Sfântul Munte, cu viață de obște pilduitoare, încât cronicarul Chiriac Râmnicianu nota că aici este „obște de ruși minunată”. O însemnare de la muntele Athos, menționând buna organizare a vieții călugărești de aici, care avea o puternică înrăurire și asupra altor schituri din zonă, adeverea că „al doilea munte sfânt se găsește la Poiana Mărului, în Valahia”.²¹ Această valoroasă însemnare nu surprinde pentru că între aceste două centre monahale exista o strânsă legătură, întreținută prin vizite reciproce. Însuși cuviosul Vasile mergea deseori la Athos, unde avea duhovnic, ultima dată, în 1756, când l-a tuns în cinul monahal pe fratele Platon, viitorul stareș Paisie de la Neamț. Înalta viață duhovnicească ce se trăia la Poiana Mărului era atât de cunoscută încât și domnitorul Constantin Ipsilanti, printr-un hrisov din 23 aprilie 1803, ținea să sublinieze că „într-acest sfânt schit locuiesc părintii sihaștri ce petrec o viață îngerească și mai presus de lume, care neîncetat sunt rugători către Dumnezeu pentru toți pravoslavnicii creștini...”.

În lumea ortodoxă se vorbește mult despre rugăciunea inimii, dar puțini știu cu adevărat ce înseamnă ea. Mai mult chiar, pare un subiect supus unei blânde interdicții. Aceasta poate că este o expresie intimă și transmisibilă de la duhovnic la ucenic. Părinții noștri spirituali evită acest subiect din teama de a nu pierde darul smereniei și de a nu cădea, cum spune cuviosul Vasile de la Poiana Mărului, în trei păcate capitale: umblarea fără rost, pierderea de timp și vorbăria goală. La aceasta se adaugă numeroase alte primejdii spirituale. Când venea vorba despre rugăciunea inimii, părintele Cleopa schimba subiectul, zicând: „Mai bine ți-aș spune cât de albastru este albastrul Mediteranei sau cât de pustiu e pustiu”. El vroia să spună că în loc să privești la Hristos, te uiți la cel care vorbește despre Hristos. Darul tăcerii și al rugăciunii par a izvorî unul din altul. Rugăciunea inimii nu este o teorie pe care să o înveți, ci un dar al Duhului Sfânt, un dar pe care îl primesc numai cei vrednici.

Sf. Ioan Gură de Aur spunea: „Tu când te rogi, nu teolo-

¹⁸ Pr. Paul Mihail, **Schitul Poiana Mărului** în volumul **Spiritualitate și istorie...**, p. 356

¹⁹ Dario Raccanello, *op. cit.*, p. 54

²⁰ Pr. G. Cocora, **Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului**, în volumul **Sfinți români și apărători ai legii strămoșești**, București, 1987, p. 423

²¹ Pr. G. Cocora, **Poiana Mărului**, p. 476

ghisi, căci ești batjocorit de demoni. Când te rogi, trebuie să ai inima înfrântă și smerită pentru păcate. Nu ai voie să vorbești în vremea rugăciunii nici un cuvânt din Scriptură. Ci te coboară în inimă cu rugăciunea de un singur cuvânt, gândind numai la numele lui Hristos". Altfel spus, această rugăciune înseamnă unirea minții cu inima, repetând mereu numele Mântuitorului „Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine, păcătosul”. Tu însuți devii o rugăciune sau, cum zicea Sf. Isaac Sirul: „Omule, coboară-te cu mintea în camera inimii tale și atunci ai ajuns la cer”. Sunt doar câteva din citatele patristice ce se referă la rugăciunea inimii. Acestea sunt o moștenire a preocupării contante a cuviosului Vasile de la Poiana Mărului pentru recuperarea spiritualității autentice ortodoxe. Scriptoriumul de la această mănăstire a făcut posibilă pătrunderea în spațiul ortodox românesc a scrierilor patristice, filocalice, cultice și a pravilelor mai puțin cunoscute.

Prin activitatea cărturărescă de aici, prin numeroșii monahi care s-au format sub îndrumarea starețului Vasile, prin tot ceea

Țărăncă voioasă

ce a însemnat, schitul Poiana Mărului rămâne un reper în spiritualitatea ortodoxă. Aceasta a însemnat reînnoirea monahismului, promovarea mișcării isihaste și prin practicarea rugăciunii lui Iisus în forma sa autentică. Figura starețului Vasile de la Poiana Mărului a dobândit o mare importanță și pentru dezvoltarea spirituală a multor comunități isihaste din munții Vrancei și ai Buzăului. Faptul că un singur stareț a avut sub supravegherea sa spirituală un atât de mare număr de comunități reprezintă o adevărată raritate în tradiția isihastă românească. E nevoie de aceea să admitem că stilul de viață și învățătura ieroschimonașului Vasile au fost percepute de monahii care veneau în contact cu el ca un motiv de îmbogățire și de înnoire duhovnicească.

Cuviosul Vasile de la Poiana Mărului, punând accent pe ascultare, pe lectură și rugăciune, a reușit să creeze un curent de înnoire duhovnicească în monahismul românesc la mijlocul sec. al XVIII-lea. Acest mare curent, al doilea ca mărime după cel din sec. al XV-lea, inițiat de Sfinții **Nicodim de la Tismana**, **Leontie de la Rădăuți** și **Daniil Sihastru**, va fi desăvârșit și răspândit în toate țările ortodoxe la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui următor prin marii stareți **Paisie de la Neamț**, **Gheorghe de la Cernica** și Sf. **Calinic Cernicanul**. Datorită așezării țării noastre la răscrucea dintre Peninsula balcanică ortodoxă, în care strălucea muntele Athos, și Rusia ortodoxă, cu avântul ei isihast, cuviosul Vasile de la Poiana Mărului a găsit aici locul cel mai potrivit pentru o viață monahală înnoită, atât prin rugăciunea inimii, cât și prin viața duhovnicească. Acest iscusit dascăl al rugăciunii a reușit să îmbine atât de armonios în sihăstriile din ținutul Vrancei și Buzăului asprimea ascetică a vieții călugărești din Sinai și Athos cu experiența mistică a monahismului slav și cu tradiția de sihăstrie din sutele de astfel de așezări din monahismul românesc. Astfel, starețul Vasile reînnoiește viața călugărească prin îmbinarea celor trei experiențe, greacă, rusă și română, acțiune continuată de ucenicii săi, mai sus amintiți. Profund înrădăcinat în tradiția monahală românească care l-a primit, cuviosul Vasile a știut să atingă noi culmi spirituale, bazându-se în principal pe două elemente: scrierile Sfinților Părinți și rugăciunea lui Iisus. Pe drept cuvânt obștea de la Poiana Mărului a constituit timp de aproape un secol „pompa cu oxigen sau plămânu care a pompat viața și activitatea multor schituri”.²²

Și nu putem încheia această lucrare fără să ne amintim câteva din vorbele pline de duh ale acestui mare bărbat. Este vorba de o ultimă scrisoare trimisă ucenicului său Alexie, ce conține îndemnuri folositoare în momentele grele ale efortului personal al desăvârșirii și al urcușului duhovnicesc:

„Urmând această pildă, vino la noi, o, prietene, și prea iubite fiule, și te urcă cu noi în luntre sau mai bine zis în corabia noastră și, luând în mâini lopețile, vâslește împreună cu noi, ca să mână corabia în susul apei și să nu scăpăm la vale, spre lucrarea poftelor și a patimilor. Iar dacă din pricina slăbiciunii noastre nu vom putea neîntrerupt zi și noapte să înaintăm cu corabia, atunci măcar să nu o lăsăm dusă de apă la vale și să o ținem pe loc cu ajutorul ancorei, adică cu împotrivirea noastră față de lucrarea patimilor. Și în acest chip odihnindu-ne puțin, iarăși vom lua lopețile și vom mână corabia la deal, adică luptând împotriva poftelor și înclinărilor noastre rele”.

²² Pr. Paul Mihail, *Schitul Poiana Mărului*, p. 356

MIRAJUL AURULUI

Bine fixat în lentila timpului, Cristofor Columb ne arată și astăzi, din portul Barcelonei, cu mâna către depărtări, misterioasa cale a aurului. Călătoria pe apă a fost întotdeauna învăluită de mister și de atracție. Popoarele vechi, alegând calea Mediteranei, au cunoscut astfel cerul și s-au călăuzit după stelele lui. Cerul și apa însemnau atingerea nemuririi prin pierderea în timp și spațiu. Mereu mai bine calculate, mai mari și mai sofisticate, navele veacului al XVI-lea, marele veac de răscruce al vieții omenești, se pregăteau să înfrunte oceanul, așa cum, în bătăliile de uscat, Imperiul Otoman înfrunța bariera creștinătății.

O navă cu 74 de tunuri legănată de apele Atlanticului la Sevilla, în Spania și o armată de trei sferturi de milion de ieniceri la Pontul Euxin, măsurau deopotrivă presiunea uriașă care apăsa Europa dinspre Răsărit și dinspre Apus. Calea de uscat spre Indiile pline de bogății fabuloase era barată la mările interioare – Adriatică, Mediterana și Pontul Euxin – de Imperiul Otoman și se oprea brusc la Atlantic, pe țărmurile Italiei, Spaniei, Portugaliei și Franței. Iar între ele, în Europa aceluși timp, trăia doar speranța că Pământul e cu adevărat rotund și undeva, în zare, mergând pe calea rămasă liberă, către Apus, așteaptă, luminate de aurul salvator, Indiile eterne.

Columb trebuie să se fi născut în zorii aceluși veac fragil și miraculos, la fel ca și portughezii Magellan și Vasco da Gama. La trei veacuri distanță, ei erau urmașii aceluși Marco Polo plecat din Veneția și ajuns până în China. Nimeni nu s-a întrebat încă la ce anume se vor fi gândit toți acești cutezători când s-au oferit să cuture lumea largă pentru patru regi: al Portugaliei, al Spaniei, al Angliei și al Franței. Patru regi care probabil n-au știut că li se oferă șansa de a face din regatele lor mari puteri ale lumii. Regina Isabella a Castiliei a plătit corăbiile lui Columb doar pentru că visa la aurul salvator al Indiilor, fără să știe că trimetea, peste vreme, un mesager spre țara Melluha, a tuturor începuturilor.

Barcelona, confruntată atunci cu puterea Veneției și a Marsiliei, construisese corăbiile pentru a-și păstra renumele pe Mediterana. **Pinta**, **Niña** și **Santa Maria** au fost făcute deci în șantierul orașului în numele afirmării aceluiași principiu creștin și prioritar care anima, la orizontul întregului veac, bătăliile Europei purtate din răsăritul continentului și până în apus. În numele lui Hristos, de fapt în numele puterii pământene a celor care afirmau că-l reprezintă, Columb voia să treacă bariera apelor – nu urma decât pilda popoarelor care, venite peste Poarta de Fier a Asiei, visaseră, cu milenii în urmă, să atingă Mediterana – și să impună legea creștinătății – legea lumii lui – oricărui lumi posibile. Civilizația contra barbariei – iată devisa aparent corectă a lui Columb atunci când cele trei corăbiile ale sale au ridicat ancora din portul Barcelonei. Un precept moștenit de la greci: dincolo de noi nu sunt decât barbarii.

Astfel, ghidat de hărți vechi, poate ale vikingilor, dacă ei n-

ar fi călătorit pe Atlantic mai pe la nord, poate și mai vechi, ale fenicienilor, neștiute încă, și cartografiind el însuși pământurile pe care le descoperea, Columb a făcut – între 1492 și 1502 – patru călătorii din Spania spre Indiile Orientale, cum numea el America Centrală și de Sud, pe care le-a descoperit fără să știe că a atins pământuri încă necunoscute europenilor.

De fapt, colonizat cu 30.000 de ani în urmă, prin nord, pe când strâmtoarea Behring încă nu exista, continentul american adăpostea civilizații originare din Asia, poate mult mai vechi decât ale Europei însăși. Aztecii, toltecii, mayașii și incașii nu și construiseră civilizația în jurul aurului atât de râvnit de europeni. Un mod simplu și exact de calculare a timpului dovedea o bună cunoaștere a Cerului și a poziției astrelor, cunoașterea orbitei pământului. Un sistem de roți dințate – aveau să treacă veacuri până ce Europa va cunoaște roata dințată și utilizările ei – forma un ceas astral care le-a permis să prevadă exact eclipsele de lună și de Soare, să stabilească un calendar anual de 360 de zile. Scriau, ca și unele dintre vechile civilizații mediteraneene, cu hieroglife așezate în cartușe ovale, meditau așezați în poziția indienilor, ridicau statui totemice precum chinezii și africanii vechi și puneau măști de aur sau de jad pe fața celor morți, ca egiptenii. Îi venerau pe războinicii care le apărau viața ca pe niște zei. Și toate cele 45 de veacuri de civilizație ale Americilor de dinainte de Columb au pierit la impactul cu europenii. Doar triburi izolate de indieni – ei sunt singurii care păstrează, prin numele lor, amintirea erorii originare – mai colindă și astăzi pământul Americilor.

Vechile civilizații ale continentului au lăsat pentru noi doar semnul de piatră al piramidelor în trepte, adevărate calendare și observatoare astronomice, ca și misterul de nepătruns al lumii vechi de dincolo de ocean. O lume unde masca de aur a lui Quetzalcóatl, regele-pasăre, amintind de aceea a lui Tutankhamon, avea cu totul altă semnificație decât va fi crezut Columb. Norii purpurii ai timpului aveau să apropie lumile aflate pe țărmul aceluiași ocean. Oameni și mărfuri se înghesuiau deopotrivă în pântecul strâmt al corăbiilor. Semnul aurului domina în continuare căile vieții omenești, ca și spaima de moarte.

Un alt fel de calendar și un alt fel de timp, redus la dimensiunile globului pământesc, ghidau mințile europenilor. Franța, Anglia, Spania și Portugalia și-au împărțit continentul și au înființat, toate, companii ale Indiilor Occidentale menite să cucerească pământul Americilor centimetru cu centimetru.

Să distrugi ca să câștigi, iată dominantă vieții omenești pentru veacuri de-acum înainte. După secolul al XVI-lea, decisiv pentru ascendența Europei asupra celorlalte civilizații ale planetei, nu mai există nici un alt secol – până la al XIX-lea – care să fi schimbat atât de profund natura relațiilor omenești.

Corăbiile străbăteau în continuare oceanele planetei, ducând și aducând mărfuri. Pe vremea lui Columb, sclavia era în floare. Mai nou, calele pacheboturilor se umplu cu emigranți.

* Din volumul în curs de apariție *Viața în jurul Mediteranei*

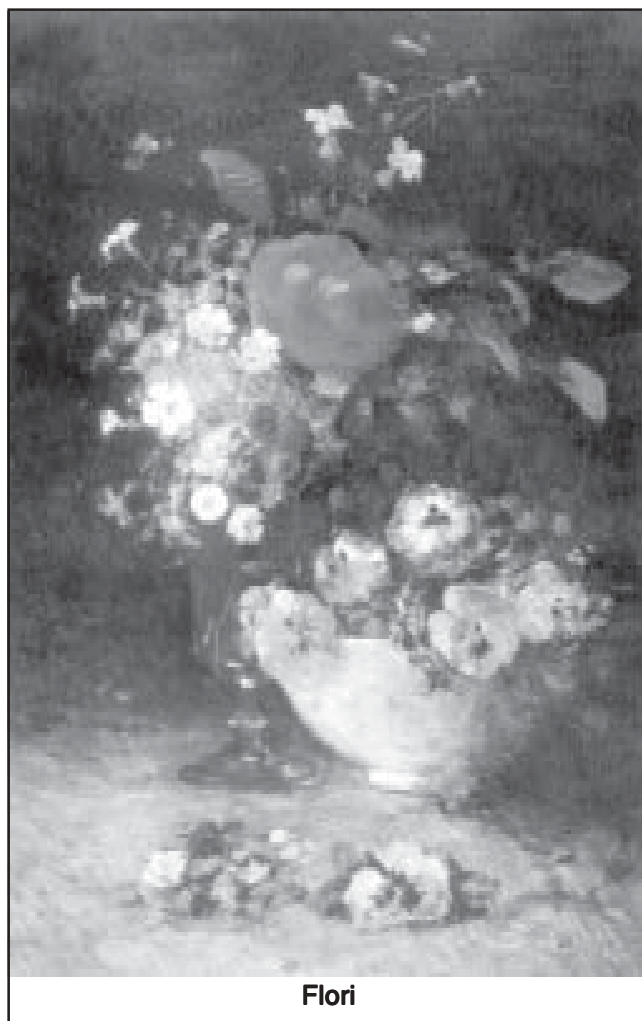
Speranța continuă să miște lumea dinspre răsărit spre apus. Pentru unii aurul devenise o certitudine. Pentru cei mai mulți rămânea un miraj. Atracția de masă pentru arhetipul fundamental al spiritului omenesc – bogăția lumilor noi, mai pure – a însemnat și începutul degradării lui. Valoarea aurului, ori măcar echivalentul lui ca putere economică, nu mai investeau cu ascendent spiritual pe deținător. Alte valori mărgineau planeta în trecerea din veacul al XVIII-lea într-al XIX-lea. Lupta pentru independență a națiunilor și de eliberare a marilor mulțimi de mitul străvechi al aurului indică o conștientizare a nevoii de a construi lumea însăși după alte principii și legi.

Cetățile-porturi, mereu mai puternice și mai armonioase în înfățișarea lor și în afirmarea sufletului omenesc, finanțau noi descoperiri, care să păstreze supremația Europei („*lumea veche*”, își spunea ea) asupra lumii noi. Continentul se dezvolta dinăuntru în afară. La finele veacului al XVIII-lea, Lavoisier, chimist și fizician deopotrivă, abia eliberat de lumea alchimiei medievale, care folosise încă praf de mumie egipteană pentru tratament, a numit elementele chimice, a unificat măsurarea distanțelor în sistem metric, a stabilit compoziția aerului și a apei. Și totuși a fost ucis în pragul veacului al XIX-lea, în vârtejul generat de Revoluția Franceză, care avea altă măsură de distrus: aceea a valorii umane raportată la cantitatea de aur deținută.

Comunicațiile și transporturile au marcat echilibratul veac al XIX-lea. Mașini de toate felurile, primele tramvaie și primele avioane, poduri și șosele acoperă cu senzori noi orașele lumii vechi și ale lumii noi deopotrivă. Accesul tuturor la civilizație și ușurarea muncii prin revoluția industrială este o deviză planetară, apărută după Revoluția Franceză, dacă nu cumva din cauza ei. Mirajul aurului nu mai este doar unul al puterii și valorii, ci unul al civilizației în sens larg. De la excavatorul Couvreur din 1870, până la avionul experimental din piele al lui Clement Ader, din 1893, este drumul de la utilitate la tentația de dincolo de ea. A folosi și a stăpâni nu sunt doar două feluri de acțiune, ci două mentalități între care se înscrie tot cercul bătațiilor omenești ale lumii moderne. De la aparatul de filmat al fraților Lumière din 1895, la televizorul lui Barthelemy din 1935 este drumul de la comunicare la nașterea unei noi puteri: mass media. În treacăt fie spus, ar fi de explicat și modificarea strategiilor de manipulare, altele decât pe vremea lui Columb. De la pila electrică a lui Volta din 1799 și redescoperirea, la finele veacului al XVIII-lea, a ceasului cu roți dințate, pe care-l cunoscuseră mayașii, până la mașina de brodat din 1830 și cea de făcut cafea de la sfârșitul veacului al XIX-lea, este drumul de la utilizatorul unic și privilegiat, stăpânul aurului, la folosirea în masă a unui produs tipizat. Bogăția însăși tindea să se perimeze în favoarea democratizării. Dar oare era cu adevărat așa?

Tot ce i-a rămas de făcut veacului al XX-lea a fost standardizarea și perfecționarea unor mari descoperiri anterioare. Pentru că roata cu apă a lui Poncelet data din 1829, platforma de transport greu cu abur a lui Nicolas Joseph Cugnot din 1770, locomotiva lui Stevenson din 1830, velocipedul lui Michaux din 1865, dinamul lui Gramme din 1871, Peugeotul cu patru cilindri din 1893.

Cu prețul terestruului veac al XIX-lea, Europa a oprit exodul în masă către Americi. N-avea rost să cauți o lume nouă peste ocean când lumea veche însăși, cu prețul aurului adus de acolo, se putea înnoi. Elitele europene au înțeles că rostul lor e să

Flori

face din mirajul bogăției celor aleși o certitudine a marilor mulțimi. Din păcate, două războaie mondiale au arătat că mirajul și realitatea nu sunt unul și același lucru. Exodul spre vest a reînceput. Era exportul inteligenței însăși, singura bogăție reală și ultima pe care lumea veche o trimitea lumii noi. Polarizarea bogăție / sărăcie era o polarizare inteligență / mediocritate. Au urmat Europa Unită, căderea Cortinei de Fier, a urmat prezentul pe care-l trăim.

Veacul al XX-lea l-a trimis pe om în spațiu. Confruntarea cu Cerul, altfel decât o credeau anticii, rămâne și ea una între mirajul aurului și mirajul originilor astrale ale umanității înseși.

Acum, la începutul unui nou mileniu, când omul atacă lumile noi ale altor planete, chestiunea bogăție/sărăcie este mai acută ca niciodată. Fiindcă omul nu mai caută comunicarea cu zeii, cu sinele, cu universul cunoașterii. Acestea sunt doar căi de manipulare, de trecere spre orizontul real: deținerea controlului. Lumea veche și lumea nouă se află în fața acestei dileme. Propunerea globalizării lasă nerezolvată chestiunea: cine este zeul suprem? Cine deține controlul? Care mai e rolul lui Dumnezeu însuși?

Puterea aurului, descinsă cândva din chiar Soarele generator de viață, pe care-l simboliza, a devenit calea omului de a transmite prin timp chiar puterea minții lui. A devenit Puterea pur și simplă. Ea pune sub presiune planeta Pământ. Umanitatea se află în fața unei noi provocări, a unui nou capăt de drum. Va urma calea dezvoltării, adică a Babilonului, ori calea armoniei, adică a lumii grecești? Rămâne de văzut.

Gaston Cosma

LA MULȚI ANI, BĂTRÂNEȚE!

Se împlinesc în aceste zile 96 de ani de la nașterea unuia dintre cei mai mari brâncușologi: Barbu Brezianu, un nume care a intrat în clasicitatea cercetării și studierii artelor plastice românești și nu numai (n. 18 martie 1909).

L-am cunoscut în 1960, toamna, când am intrat în colectivul secției de artă modernă și contemporană a Institutului de Istoria Artei al Academiei. De la început m-au impresionat modestia și căldura lui colegială, de o amabilitate sinceră și generoasă. Niciodată n-a făcut paradă de marele lui talent literar și de pasionat cercetător. Ulterior, am aflat că debutase ca poet, publicând un volum de poezii la 20 de ani, fiind un subtil cunoscător al culturii europene și românești, fapt dovedit în scrierile lui despre artă, cu precădere din prima jumătate a secolului XX. Prieten de-o viață cu Ionel Jianu, Petru Comarnescu, Mircea Eliade, se remarcase încă înainte de 1940, prin traducerea epopeii *Kalevala*, tălmăcită în românește cu harul lui de poet și maestru al verbului de o autentică sensibilitate.

Barbu Brezianu era un meticolos cercetător de documente și informații din presa veche și din arhive. Ne întâlneam adeseori la Biblioteca Academiei și făceam schimburi de informații. Când găseam ceva despre Brâncuși, îi ofeream notițele mele din ziarele vechi, iar el nu uita să mă înștiințeze când găsea ceva despre afișele noastre vechi, despre care am scris un studiu amplu. Era o mare plăcere să schimb câteva vorbe cu el, nu numai pe linie profesională, dar și ca om de neprețuită prietenie, totdeauna de o nedisimulată generozitate. A făcut studii temeinice pentru artiștii noștri din prima jumătate a secolului XX, având o contribuție personală la arta acestei perioade. Pasiunea lui fundamentală a fost opera lui Brâncuși, pentru care a făcut investigații riguroase în presa și în arhivele din țară, cu martori și colaboratori din timpul vieții genialului sculptor, ca și, pe cât a fost posibil, cu ce s-a publicat în presă, studii, eseuri și cărți în străinătate. An de an, pe baza datelor investigate, cercetate cu știință și exemplară pasiune, Barbu Brezianu a publicat, treptat, rezultatele valoroasei documentări în reviste de specialitate (*SCIA*, *ARTA*), ca și în alte reviste de cultură, îndeosebi, în *Secolul 20*. Pe baza unei solide și inestimabile documentări, B.B. a realizat o excepțională carte *Brâncuși în România* la Editura Academiei Române, 1974. În prefață, autorul scrie, cu modestie: „Încercăm reconstituirea, pe cât posibil mai precisă și mai completă, a istoricului operelor lui Constantin Brâncuși – sculpturi, desene și lucrări artisanale – aflate în România”. După o prefață explicativă asupra conținutului cărții, Barbu Brezianu oferă o „cronologie și concordanță”

cu biografia lui Brâncuși, născut în Habita Gorjului, al cincilea din cei șapte copii ai lui Nicolae Brâncuși, țăran, și Maria, tânăra și frumoasa lui mamă. Pe la 7 ani își manifestă primul act de independență, ca apoi, la 10 ani, să plece la Târgu Jiu, Slatina și Craiova, lucrând ca băiat – ajutor în diverse prăvălii. Remarcat pentru talentul și îndemânarea la executarea obiectelor din lemn, îndeosebi pentru admirabila lui vioară cu o rezonanță impecabilă, este înscris la Școala de meserii (1894) din Craiova, ca apoi să urmeze cursurile Școlii Naționale de Arte Frumoase (București, 1898 – 1902).

Nu intenționez să reiau firul evoluției și creației geniale a lui Brâncuși, descriere cu lux de amănunte și competență magistrală, realizată de Barbu Brezianu. Subliniez acest fapt deoarece, din toate scrierile despre opera lui Brâncuși, se revela „atașamentul artistului pentru patria lui și prezența sa destul de activă în țară și, totodată, prețuirea de care s-a bucurat la noi din adolescență și până în pragul bătrâneții”, dovadă fiind „ansamblul arhitectural de la Târgu Jiu, cel mai de seamă monument din întreaga lui operă”, cum scrie Barbu Brezianu în prefața cărții. Pe lângă datele științifice pentru toate operele, Barbu Brezianu folosește fotografii de epocă cu scene din familia sculptorului (mama Maria, frații și sora), în grup cu colegii de atelier (București, 1900 – 1901) sau cu cei de la École Nationale de Beaux Arts (Paris, 1905), ca și numeroase și valoroase fotografii cu prieteni (Fernand Léger, Lizica Codreanu, Erik Satie, Marcel Duchamp, Tristan Tzara, Elena Văcărescu, Henri Moore...), plus numeroasele fotografii cu aspecte din atelier, autoportrete (el fiind un pasionat fotograf). Operele aflate în colecțiile românești (sculpturi și 4 desene), carnetul de schițe cu portrete, diverse studii anatomice, proiecte de monumente și figuri de țărani olteni, în total 278 de reproduceri, cu fișe științifice documentate istoric. Un capitol important este *Documente iconografice, facsimile și copii* (47), prin care se atestă, începând cu actele de naștere ale părinților și al lui Brâncuși însuși, momentele importante din viața sculptorului, până la copia *Testamentului dictat de Brâncuși la 12 aprilie 1956*, prin care donează orașului Paris și statului francez atelierul cu toate operele lui, cu condiția să fie reconstituit în Musée d'Art Moderne, având ca legatari pe soții Istrati, prieteni români, vecini de atelier. Cartea cuprinde o bogată bibliografie cu peste 600 de autori români și din alte țări ale lumii, care se multiplică în decursul anilor și va fi la baza studiilor ulterioare de pretutindeni.

Încă înaintea apariției acestei cărți, Barbu Brezianu participase cu o originală comunicare la *Colocviul*

Brâncuși, organizat la București în 1967, în celebra companie a celor mai renumiți istorici și critici de artă din țară și **Asociația Internațională a criticilor de artă**, care a fost o manifestare de înaltă prețuire a genialului sculptor român, la zece ani de la stingerea lui din viață. Nume de prestigiu ca Jacques Lassaigne, Carola Giedion-Welker, René de Salier, Giuseppe Marchiori, Giulio Carlo Argan, Sidney Geist, ca și istorici de artă români: G. Oprescu, Ion Frunzetti, Petru Comarnescu, Dan Hăulică, Dan Grigorescu, N. Argintescu-Amza, precum și sculptori: Ion Jalea, Irina Codreanu, Mac Constantinescu, fără a-i menționa pe toți.

În **Secolul 20** (1968), Barbu Brezianu a publicat rezultatele unei investigații făcute la Praga, descoperind, în presa și arhivele de acolo, date despre participarea lui **Brâncuși la Praga**, la expoziția internațională (1914), alături de prestigioși artiști ai avangardei europene (Piet Mondrian, Robert Delaunay, André Lhote, Dufy, Archipenko).

El a consemnat participarea lui Brâncuși cu cinci lucrări (**Naiada, Cap, Muza, Cap, Sărutul**), având aprecieri favorabile în presa cehoslovacă. Barbu Brezianu consideră că este „o datorie să regăsim efemerele inventare cuprinzând acele date care jalonează de la Zürich la New-Hafen, de la Craiova la Londra, de la Paris la Amsterdam, de la Veneția la Chicago, de la München la New York, de la Boston la Haga, de la Bruxelles la București sau Philadelphia – traiectoria artistică a sculptorului și imensa arie de răspândire a luminilor sale”. Cercetările lui Barbu Brezianu au trezit un interes în multe țări. De pildă, în 1976, când Wilhelm Lembruck – Museum der Stadt Duisburg a publicat o carte **C. Brâncuși – Plastiken – Zeichnungen – Klassiker der modernen Plastik**, cu prilejul unei expoziții la 100 de ani de la nașterea genialului sculptor român, a inclus și un studiu de Barbu Brezianu, **Der Wendepunkt Brâncuși**, ca și o evocare scrisă de Natalia Dumitrescu și Alexandru Istrati, **Neun Jahre mit Brâncuși**, alături de alți cunoscuți istorici de artă din Europa și America.

Tot ce s-a publicat – cărți, studii – fie în țară, fie de cei mai de seamă istorici de artă și sculptori de prestigiu (Hans Arp, H. Moore, Giacometti...), aproape toți apelează la scrierile și bibliografia lui Barbu Brezianu, care, astăzi, a atins în jur de 3000 de titluri. Cărțile și albumele (de pildă **Muzeul atelier-Brâncuși**, Paris) utilizează studiile lui Barbu Brezianu, care o viață întregă s-a dedicat cercetării riguroase a operei genialului nostru sculptor.

Ori de câte ori am fost la București, când l-am întâlnit la Muzeul Național de Artă, a fost o mare bucurie să-l revăd, parcă același, deși a ajuns la o venerabilă vârstă.

Poet, scriitor de talent, dar mai cu seamă admirabil cercetător de artă, Barbu Brezianu este un model de modestie, de caldă prietenie și dăruire cu o pasiune neînțetată pentru marele român – Brâncuși –, dar și pentru alți artiști de frunte ai artei noastre moderne.

Acest text se vrea un omagiu adus marelui brâncușolog, din partea unui prieten care îl venerază.

Ionel Bandrabur

VOLUPTATEA DE A SCRIE

Scriitorul nu are nevoie de indiferență; el vrea să fie iubit și asta acum, în timpul său, ante-mortem. Viața este un foc și focul se vede numai atunci când strălucește și renaște până la ultima pălpâire pe ultimul vreas.

Cuvintele ne sorb gândirea și, câteodată, îi dau un alt curs; avem o vagă idee, o precizăm prin cuvinte și iată-ne pe cale de a spune altceva decât ceea ce voiam să spunem. În actul creației, fenomenul este frecvent și contribuie din plin la voluptatea de a scrie.

La nașterea mea, pământul a pierdut un pumn de țărână; l-a pierdut pentru totdeauna, căci țărâna s-a preschimbat în spirit, în creație, în voluptate.

Nu se poate avea încredere în contemporani. Prea au ridicat în slăvi scriitori mediocri și prea au trecut cu ușurință, adesea ignorându-i, pe lângă creatori de geniu! Iată numai câteva dintre gloriile postume: Shakespeare, Rimbaud, Kafka, Lampedusa, Bulgakov. Din fericire, o carte nu este încolțită de foame, de frig, de nevoia de bani, de dorința afirmării, așa cum este autorul ei. O carte poate aștepta în liniște. Se ivește, pentru fiecare creație meritorie, o zi a judecării de apoi.

Mi se pare un act abuziv și criminal ca un scriitor să fie constrâns să nu mai scrie. Toți oamenii de litere care am trecut prin închisorile comuniste am fost siliți să îndurăm această cumplită tortură.

Oricât s-ar zbate unii nemernici să se așeze de-a curmezișul unui mare creator, acesta tot se va impune, fie și postum. Un torent care înaintează vertiginos nu poate fi stăvilat de niște cioate.

Dată fiind rânduiala universală a morții, a trăi este o aberație, o eroare, poate chiar un cancer ivit întâmplător în sânul materiei inerte. În schimb, a gândi și a scrie sunt fenomene sublime, miraculoase, parcă anume dăruite omului pentru a-l consola de blestemul morții.

Dacă viața ar putea fi despărțită de moarte, primii și cei mai fericiți am fi noi, oamenii de condei. Într-o viață de numai câteva zeci de ani, așa cum este astăzi, puțini sunt scriitorii despre care se poate spune că s-au realizat; cei mai mulți s-au prăbușit sub povara încercărilor, a erorilor, a grijilor existenței. Le-ar fi trebuit umeri mai tari și, în mod sigur, o viață mai lungă.